

**Vaqif Mahmudov, Nəzakət İmamverdiyeva,
Eleonora Həsənova, Səadət Əlizadə,
Sevil Mahmudova, Adil Həsənov**

PRAKTİK PEDAQQOĞİKA

**Vaqif Mahmudov, Nəzakət İmamverdiyeva,
Eleonora Həsənova, Səadət Əlizadə,
Sevil Mahmudova, Adil Həsənov**

PRAKTİK PEDAQOGİKA

**/qısa məlumatlar, sxemlər, situasiya məzmunlu
məsələlər, suallar, izahlar, cavablar, testlər/**

(Müəllim və tələbələr üçün metodik vəsait)

*Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Bakı
Dövlət Universitetinin “Sosial elmlər və psixologiya”
fakültəsinin 22 fevral 2021-ci il tarixli Elmi Şura
iclasının (protokol № 4) qərarı ilə metodik vəsaitin çap
olunması məqsəda uyğun hesab edilmişdir.*

BAKİ – 2021

Vəsaiti tərtib edənlər:

Vaqif Həsən oğlu Mahmudov - *pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, Əməkdar müəllim, Akademik M.Mehdizadə diplomu laureatı, Qabaqcıl təhsil işçisi*

Nəzakət Bəylər qızı İmamverdiyeva - *pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, Bakı Dövlət Universitetinin pedaqogika kafedrasının dosenti*

Eleonora Həsən qızı Həsənova - *Azərbaycan Milli Konservatoriyası tərkibində İncəsənət Gimnaziyasının biologiya müəllimi, psixoloq*

Səadət Rafiq qızı Əlizadə - *Həbib bəy Mahmudbəyov adına humanitar-texniki liseyin riyaziyyat müəllimi*

Sevil Əli qızı Mahmudova - *Abşeron rayonu, Xırdalan 2 №-li tam orta məktəbin Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimi*

Adil Nizami oğlu Həsənov - *Bakı şəhəri 167 №-li tam orta məktəbin fiziki tərbiyə müəllimi*

Elmi redaktor: Ənvər Məhəmməd oğlu Abbasov – *pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun direktor müavini, Əməkdar müəllim*

Rəyçilər:

Akif Nurağa oğlu Abbasov – *pedaqogika üzrə elmlər doktoru, professor, Əməkdar müəllim, Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun elmi katibi*

Rüfət Lətif oğlu Hüseynzadə – *pedaqogika üzrə elmlər doktoru, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin professoru, Əməkdar müəllim*

Hikmət Əbdül oğlu Əlizadə – *pedaqogika üzrə elmlər doktoru, Bakı Dövlət Universitetinin professoru, Şöhrət ordenli*

Texniki redaktor: Həsən Vaqif oğlu Mahmudov – *AMEA Neft-Kimya Prosesləri İnstitutunun əməkdaşı*

Kompüter tərtibatçısı: Şəhla Zöhrab qızı Ağamir – *jurnalist, AZTV-nin əməkdaşı*

Vaqif Mahmudov, Nəzakət İmamverdiyeva, Eleonora Həsənova, Səadət Əlizadə, Sevil Mahmudova, Adil Həsənov.

PRAKTİK PEDAQOGİKA (*Müəllim və tələbələr üçün metodik vəsait*). Bakı: 2021. – 550 s.

© *Vaqif Mahmudov, Nəzakət İmamverdiyeva, Eleonora Həsənova, Səadət Əlizadə, Sevil Mahmudova, Adil Həsənov, 2021*

MÜNDƏRİCAT

	Ön söz	6
I bölmə	Pedaqogikaya dair qısa məlumat və sxemlər	13
II bölmə	Pedaqoji terminlər	53
III bölmə	Psixoloji terminlər	93
IV bölmə	Pedaqogikadan situasiya məzmunlu məsələ və suallar	111
V bölmə	Kurikulum (təhsil proqramı): suallar və cavablar	195
VI bölmə	Təlim üsulları	257
<i>Müasir təlim üsulları</i>		258
<i>Təlimin metod və texnikaları haqqında məlumat</i>		259
1	<i>Adlandırma</i>	265
2	<i>Akvarium</i>	265
3	<i>Anlayışın çıxarılması</i>	266
4	<i>Auksion</i>	267
5	<i>Beyin həmləsi</i>	267
6	<i>BİBÖ</i>	271
7	<i>Bitməmiş cümlələr</i>	272
8	<i>Blum taksonomiyası</i>	273
9	<i>Dəyirmi masa</i>	274
10	<i>Diskussiya</i>	275
11	<i>Dörd baxış</i>	276
12	<i>Esse</i>	277
13	<i>Əqli hücum</i>	278
14	<i>İdeyalar xalısı</i>	279
15	<i>İki hissəli gündəlik strategiyası</i>	281
16	<i>İnsert</i>	282

17	<i>İstiqamətləndirilmiş mühazirə</i>	283
18	<i>Klaster</i>	284
19	<i>Klassik dialog</i>	285
20	<i>Kloz</i>	286
21	<i>Konseptual cədvəl</i>	286
22	<i>Kooperativ iş üsulları</i>	287
23	<i>Kublaşdırma</i>	289
24	<i>Qərarlar ağacı</i>	290
25	<i>Layihələrin hazırlanması</i>	291
26	<i>Modelləşdirmə</i>	292
27	<i>Mühazirə</i>	293
28	<i>Müzakirə</i>	293
29	<i>Problemləli vəziyyət</i>	294
30	<i>Rollu oyunlar</i>	294
31	<i>Semantik əlamətlərin təhlili</i>	296
32	<i>Səhnələşdirmə</i>	297
33	<i>Sinektika</i>	299
34	<i>Sinqveyn</i>	299
35	<i>Sistemləşdirmə</i>	302
36	<i>Sorğu vərəqləri və müsahibə</i>	302
37	<i>Sosioloji tədqiqat</i>	302
38	<i>Söz assosiasiyaları</i>	304
39	<i>T – cədvəl</i>	304
40	<i>Təqdimat</i>	305
41	<i>Venn diaqramı</i>	305
42	<i>Vəziyyət üzrə praktikum</i>	306
43	<i>Vurğulama</i>	307
44	<i>Ziqzaq</i>	308
<i>Təsəvvürlərin formalaşdırılması (qavrama) metodları</i>		308
<i>Nəzəri biliyin (anlayış və qanunların) mənimsədilməsi metodları</i>		309
<i>Bacarıq və vərdisləri formalaşdıran metodlar</i>		313
<i>Təlimdə nəzarət metodları</i>		316

VII bölmə	Müəllimlərin işə qəbulu (MİQ) və sertifikasiya hazırlığı üzrə suallar və özünüyoxlama testləri	317
<i>Suallar və cavablar</i>		318
<i>Testlər</i>		369
Test-1	<i>Təhsilin ümumi məsələləri</i>	369
Test-1	<i>Cavablar</i>	384
Test-2	<i>Təlim-tərbiyə məsələləri</i>	385
Test-2	<i>Cavablar</i>	401
Test-3	<i>Təhsil standartları</i>	402
Test-3	<i>Cavablar</i>	417
Test-4	<i>Təhsil kurikulumları</i>	418
Test-4	<i>Cavablar</i>	428
Test-5	<i>Pedaqoji proses</i>	429
Test-5	<i>Cavablar</i>	440
Test-6	<i>Təhsil prosesinin psixoloji problemləri</i>	440
Test-6	<i>Cavablar</i>	451
Test-7	<i>Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi</i>	452
Test-7	<i>Cavablar</i>	462
Test-8	<i>Pedaqogika və metodika</i>	463
Test-8	<i>Cavablar</i>	496
Test-9	<i>Pedaqoji situasiyalı və nəzəri suallar</i>	497
Test-9	<i>Cavablar</i>	507
Test-10	<i>Qanunlar</i>	508
Test-10	<i>Cavablar</i>	515
Test-11	<i>Qiymətləndirmənin ümumi məsələləri</i>	516
Test-11	<i>Cavablar</i>	522
Test-12	<i>Qarışıq suallar</i>	523
Test-12	<i>Cavablar</i>	546
Ədəbiyyat		547

ÖN SÖZ

Dövlətimiz müəllimlik fəaliyyətinə hazırlıq məsələsini həmişə diqqət mərkəzində saxlamış və saxlayır. Təkcə bu faktı qeyd etmək kifayətdir ki, inqilabdan əvvəl bir dənə də olsun ali məktəbi olmayan Azərbaycanda hazırda xeyli pedaqoji ali və orta ixtisas məktəbləri fəaliyyət göstərir. Bu onunla izah olunur ki, müəllim cəmiyyətin qabaqcıl dəstəsidir, həmişə olduğu kimi müəllimə ehtiyac olmuş və olacaqdır. Çünki yaşlı nəsil özünə layiq gənc nəsil tərbiyə etməyə, nəsillərin qələbə və əmək estafetini davam etdirməyə borcludur. Başqa sözlə, yaşlı nəsil gənc nəslə həyata hazırlayır.

Gənc nəslin həyata hazırlanmasında isə müəllimlərin rolu böyükdür. Buna görə də pedaqoji sənət şərəfli sənətə çevrilmişdir. Gənc nəslin təlim-tərbiyə ordusu birdən-birə yaradılmır, dövlətimiz bu işə böyük məbləğdə xərc çəkir.

Tələbə – gələcək müəllim ali məktəbdə elmi biliklərə yiyələnir, onun dialektik dünyagörüşü və pedaqoji əqidəsi formalaşır. Bu dövrdə tələbələrin yaxşı işguzar müəllim kimi formalaşmasında pedaqogika elmləri mühüm rol oynadığı kimi, pedaqoji təcrübə də böyük əhəmiyyət kəsb edir. Pedaqoji təcrübəyə (praktikaya) kimi tələbələr nəzəri elmi biliklərə yiyələnirlər. Bilik o zaman əqidə qüvvəsi kəsb edir ki, o təcrübəyə tətbiq olunur. Hər bir insan təcrübə prosesində əldə etdiyi biliklərin möhkəmliyinə inanır, onda əqidə yaranır. Buna görə də pedaqoji təcrübə tələbələrin necə müəllim olacağına müəyyən edən ilk məktəbdir.

Pedaqoji təcrübə tələbələri müstəqil düşünməyə, axtarışlar aparmağa, ixtisasına, pedaqogika və metodikaya dair əlavə ədəbiyyat oxumağa sövq edir. Tələbələr oxuduğu hər bir materialı dərinlən mənimsəməyə çalışırlar. Bu məqsədlə də onlar məşq etməyə, öyrəndiklərini başqalarına danışmağa xüsusi diqqət yetirirlər.

Tələbələr dahi çex pedoqoqu J.A.Komenskinin “...böyük müvəffəqiyyət əldə etmək istəyən şagird hər gün öyrəndiklərini başqalarına öyrətmək üçün özü pul da verməli olsa, bunu etməlidir” müddəasının nə qədər doğru olduğuna inanırlar. Öyrəndiyini başqasına danışan, öyrədən hər bir tələbə həm öz biliyini təkrar etməklə, hafizəsində daha da möhkəmlədir, həm də öyrədir və öyrətdiyi əşyanın, hadisənin mahiyyətini daha dərindən dərk edir.

Pedaqoji təcrübə tələbələrə nəzəri elmi biliklərindəki çatışmayan cəhətləri aşkar etməyə və aradan qaldırmağa kömək edir, uşaqlarla necə işləməyin, rəftar etməyin yolların öyrədir, pedaqogika və metodikadan əldə etdiyi nəzəri biliklərin praktikada tətbiq edə bilməsinə real şərait yaradır.

Müəllimin elmi dünyagörüşünün formalaşmasında, geniş elmi biliklərə yiyələnməsində ixtisas və ictimai fənlərlə yanaşı, psixologiya və pedaqogika elminin də böyük əhəmiyyəti vardır.

Psixologiya elmini dərindən bilməklə müəllim hər bir şagirdin xarakter əlamətlərini, onun iradi keyfiyyətlərini, psixoloji xüsusiyyətlərini aşkar etməyə çalışır. Çünki psixologiya əhvali-ruhiyyənin, hisslərin, yaddaş və s. psixi xüsusiyyətlərin şagirdlərdə necə yaranıb inkişaf etdiyini öyrənir. Müəllim belə bir elmi dərindən öyrənməkdə şagirdlərdə baş verən psixoloji və fizioloji dəyişiklikləri müəyyən edə bilir və bu barədə konkret tədbir görə bilir. Əlbəttə, bu heç də o demək deyildir ki, böyük rus pedoqoqu K.D. Uşinskinin dediyi kimi, psixologiyanın paraqrafları nə qədər möhkəm öyrənilmiş olsa da, pedaqoji fəaliyyətdə çox vaxt həmin paraqraflarla hərəkət etmək olmur. Ona görə də müəllim baş vermiş hər hansı bir hadisənin səbəblərini araşdırmalı, pedaqoji takta üstünlük verməlidir.

Psixologiya kimi pedaqogikanı öyrənmək, təlim və tərbiyə prosesində hər bir müəllimə necə hərəkət etmək, baş vermiş yaxşı və pis hərəkətlərin səbəbini öyrənməyə kömək edir.

Pedaqoji elmləri öyrənən müəllim özünün pedaqoji qabiliyyətini, ustalığını inkişaf etdirir, qarşıya çıxmış hər hansı bir çətinliyi asanlıqla aradan qaldıra bilir.

Uşnskinin dediyi kimi, “Pedaqogika insanı şəkildən və ya mərmərdən düzəldilmiş heykəldə deyil, insan təbiətinin özünü, onun ruhunu və bədənini mükəmməlləşdirməyə cəhd edir. Bu elmin əbədi ideali mükəmməl insandır”. Buna görə də pedaqogikanı bilən müəllim şagirdlərin əqli və mənəvi cəhətdən necə inkişaf etdiyini, kollektivdə, ictimai yerlərdə və onu heç kim görməyən zaman özünü necə apardığını aşkar etməyə imkan verir. Pedaqogikanı mükəmməl bilən bir tərbiyəçi şagirdi həqiqətdə olduğu kimi öyrənməyə çalışır, onun həyatında baş vermiş sevinc və kədər hallarını aşkar etməyə nail olur. Psixologiya və pedaqogika elmlərini öyrənməklə müəllimlərin elmi dünyagörüşü və pedaqoji ustalıqı formalaşır, çünki bütün yeni üsul və vasitələr pedaqogika və psixologiya elmlərində öz əksini tapır.

Pedaqoji ədəbiyyatı müntəzəm və ətraflı öyrənən tələbələr qabaqcıl müəllimlərin təcrübəsini öyrənir, ondan təlim-tərbiyə prosesində yaradıcılıqla istifadə edir. Hər bir müəllim pedaqogika elmlərini dərinlən bilmək sayəsində tərbiyə etdiyi uşaqların qabiliyyətlərini, meyillərini müsbət və mənfi xüsusiyyətlərini, zehni (əqli) inkişaf səviyyələrini öyrənir, onlara rəhbərlik edir və iradəsinə istiqamət verir.

Pedaqoji ədəbiyyatı mükəmməl bilməklə müəllim təlim-tərbiyə prosesini təkmilləşdirir, yeni üsul, priyom və vasitələrdən istifadə edir.

Uşinski haqlı olaraq deyirdi ki, hər bir müəllimdən öz vəzifəsini vicdanla yerinə yetirməyi və ömrü boyu üzərində çalışdığı obyektlərlə (uşaqlarla) mümkün qədər yaxından tanış olması üçün pedaqogika və psixologiyanı öyrənməyi tələb etmək lazımdır. Əlbətdə, təkcə psixologiya və pedaqogika elmlərini öyrənməklə kamil müəllim olmaq mümkün deyildir. Çünki müəllim heç bir zaman təlimatların, pedaqoji göstərişlərin icraçısı ola bilməz.

Çünki bir çox hadisələr şagirdlərlə müəllim üz-üzə duran zaman təlim və tərbiyə prosesində baş verir.

Bəzən müəllim elə hadisələrlə qarşılaşır ki, bunu heç bir pedaqoji göstərişlə, təlimatla aşkar etmək olmur. Ona görə də müəllimlik fəaliyyətində hər bir müəllimin yaradıcı olması, təşəbbüs göstərməsi tələb olunur. Çünki yaradıcılıq olmasa ən çətin sənət olan müəllimlik sahəsində müvəffəqiyyət qazanmaq olmaz.

Astronom üçün böyük teleskop, laboratoriya işçisi üçün mikroskop zəruri olduğu kimi müəllimə də yaradıcılıq, axtarışlar aparmaq o qədər zəruridir. Müəllimin işində, fəaliyyətində yaradıcılıq, axtarış yoxdursa, belə müəllim şagirdlərə nümunə ola bilmir, özünə nüfuz qazana bilmir.

Müəllimlik fəaliyyətinin yaradıcı xarakteri təlim-tərbiyə prosesində təkrarlardan, standart üsul və priyomlardan qaçmağa, yeniliklər etməyi axtarışlar aparmağı, yeni üsullar və priyomlardan istifadə etməyi tələb edir. Yaradıcılıq, təşəbbüs göstərmək, kollektiv əməyi təşkil etmək, sinifdə hər an baş verə biləcək vəziyyəti düzgün qiymətləndirmək, təlim-tərbiyə materiallarını coşqun həyatla əlaqələndirməyi bacarmaq deməkdir.

Yaradıcılıq hər bir şagirdin dərstdə nə ilə necə məşğul olduğunu, müstəqil olaraq tapşırıqları necə icra etdiyini görmək, lazım gəldikdə ona kömək etmək deməkdir.

Belə müəllim mühazirəçi və nəzarətçi olmayıb şagirdlərin kollektiv əməyinin ilhamçısı və təşkilatçısına çevrilir, hər bir fərdin əməyini düzgün qiymətləndirməyi bacarır.

Müəllimin fəaliyyət obyektı canlı insanlardır, öz xüsusiyyətləri ilə heç zaman bir-birini təkrar etməyən, özünün psixoloji aləmi olan fərdlərdir. Buna görə də müəllim heç vaxt universal yolla gedə bilməz, əvvəlcədən müəyyən edilmiş reseptlərə istinad edə bilməz. Hər növ əmək fəaliyyətində irəlını görmək, dəqiq hesablamalar aparmaq zəruridir. Belə bir görmə, hesablama müəllim əməyində də olmalıdır. Lakin təlim-tərbiyə işi o qədər mürəkkəb və çox sahəlidir ki, başqa peşə sahiblərindən fərqli olaraq müəllim nəticədə nə əldə ediləcəyini əvvəlcədən söyləməkdə çətinlik çəkir. Çünki hər bir anda müəllimin qarşısında yeni gözlənilməz hadisələr baş verə bilər. Pedaqoji işdə əvvəlcədən müəyyən edilmiş reseptlə işləmək müsbət nəticə vermir.

Buna görə də lap ilk günlərdən tələbələrini qarşıya çıxan çətinliklərlə, yaranmış vəziyyətlərlə tanış etmək zəruridir. Belə bir tanışlığı isə pedaqogikadan müxtəlif *məsələ və suallar* vasitəsilə yaratmaq olar. Tələbələrini - gələcək müəllimləri düşündürmək, müstəqil fəaliyyətə təhrik etmək işində pedaqogikadan situasiya məzmunlu məsələ və sualların verilməsinin böyük təlim-tərbiyəvi əhəmiyyəti vardır.

Pedaqogikadan situasiya məzmunlu məsələ və sualların nə kimi əhəmiyyəti vardır?

1) Pedaqogikadan məsələ və suallar müəllim və tələbələrini təlim və tərbiyə prosesi, onların mahiyyəti, prinsipləri və üsulları ilə daha dərindən tanış olmasına imkan yaradır.

Məktəb həyatından götürülmüş canlı, aydın və emosional məsələ və suallar müəllim və tələbələrini düşündürür, onları axtarışlar aparmağa, mühakimə yürütməyə sövq edir.

Tələbələr konkret məsələ və suallara cavab axtararkən müəllim əməyinin əzəmətinə, yaradıcı qüvvəsinə inanırlar. Onlar müəllim əməyinin romantikasını, bütün əmək fəaliyyə-tindən yüksəkdə durduğunu anlayırlar.

Tələbələr öyrənirlər ki, işgüzar, bacarıqlı müəllimlər həmişə gənc nəslin tərbiyəsi naminə böyük yaradıcılıqla və ilhamla işləyirlər. Müəllim öz əməyinin bəhrəsini vətənimizin sabahında, onun çiçəklənməsində görür.

Müəllim əməyinin bəhrəsi minlərlə gənclərə həyat vəsiqəsi vermək, onları müxtəlif peşələrə yiyələndirməkdə özünü göstərir. Həyatda gözə görünən, işlədilər, qəlb oxşayan bütün əşyalar müəllimin tərbiyə etdiyi adamların əməyi sayə-sində yaranır. Müəllim gələcək həyatımızın, sağlamlığımızın, gələcək nəsillərin tərbiyəsi keşiyində durur, körpələr nəslinin əlindən tutaraq ona elmin daşlı-kəsəkli yolları ilə qalxmaqda bələdçilik edir.

2) Pedaqogikadan məsələ və suallar tələbələri dövrü pedaqoji mətbuatda dərc olunan məqalələrlə tanış edir.

Tələbələr bu və ya digər məsələ və sualın pedaqoji həyatda necə həll edilməsi ilə maraqlanırlar, cavablarının düz olub-olmadığını yoxlayırlar.

3) Pedaqogikadan məsələ və suallar tələbələri hər bir şagirdə fərdi yanaşmağı, müxtəlif insan xarakteri qalereya-sından baş çıxarmağı, hər bir şagirdə fərdi yanaşmanın yollarını öyrədir.

Tələbələr dərk edirlər ki, sinifdə neçə şagird varsa, o qədər də xarakter vardır. Buna görə də müəllim hər gün müxtəlif xarakterlər toplusu olan sinfini müayinə etməyə, gözə görünən və ya görünməyən kiçik “xəstəlik” əlamətlərinə qarşı “peyvənd” etməyə borcludur.

”Şagird insandır. Onun sadə görünən oynaq, daim xoşbəxt və azad təbiətində böyük insanların bütün xassələri mövcuddur” (S.Vurğun).

4) *Pedaqogikadan məsələ və suallar tələbələri bir an dayanmadan inkişaf edən, necə yaşadıkları, nə ilə sevindikləri və nə ilə kədərləndikləri həyatla tanış edir.*

Məsələ və suallar tələbələri uşaq həyatına dərinədən nüfuz etməyə, onların qəlbinə yol tapmağa hazırlayır.

Həyatı faktlar üzərində qurulmuş məsələ və suallar tələbələri çətin anlarda necə hərəkət etməyə hazırlayır.

5) *Məsələ və suallar tələbələrin əqlinə və düşüncəsinə qida verir, onları səfərbərliyə alır, gələcək rəngarəng hadisələrlə dolu olan həyata hazırlayır.*

Tələbələr dərk edirlər ki, həyatın özünəməxsus çətinlikləri və dəmir tikanları vardır. Həyatın çətinliklərini aradan qaldıra bilmək, onun dəmir tikanları üzərində asanlıqla yerimək üçün pedaqogika elminin dərinliklərinə enmək, qiymətli inciləri seçmək, toplamaq lazımdır. Elmin özünəməxsus incəliklərini bilmədən, onun nəzəri müddəalarını təcrübədə sınaqdan keçirmədən müvəffəqiyyət qazanmaq olmaz.

6) *Məsələ və suallar tələbələri hələ də pedaqoji aləmdə naşı olan və buna görə müvəffəqiyyətsizliyə uğrayan bəzi müəllimlərin işi ilə də tanış edir, onları həmişə müvəffəqiyyət qazanmaq üçün keçmiş biliyinə, təcrübəsinə arxayın olmağa çağırır.*

Tələbələr başa düşürlər ki, hər bir müəllimin sənət əsəri onun yetişdirdiyi, insanlıq ləyaqətini yüksək qiymətləndirdiyi adamlardır. Hər bir yetişən kamil vətəndaş müəllimin neçə-neçə illər ərzində zəhmət çəkib, yuxusuz gecələr keçirib, tamamladığı nəhəng “insan-vətəndaş” kitabının bir səhifəsidir. Bu nəhəng kitabın hər bir səhifəsində müəllim barmaqlarının izi, müəllim nəfəsinin hərərəti duyulur. Belə bir kitabı yaradan müəllim əbədi məhəbbətə layiqdir...

Müəlliflərdən

Gələcək bilikli, elmi insanların çiyində qurulacaqdır!
(Heydər Əliyev)

I bölmə

**PEDAQOGİKAYA DAİR
QISA MƏLUMAT VƏ
SXEMLƏR**

Pedaqogika – tərbiyə, təlim və tədrisin forma və metodlarını öyrənən elmdir.

«*Pedaqogika*» sözü iki yunan sözündən ("payda" və "qoqos") əmələ gəlib, hərfi mənası «uşaq ötürən» deməkdir. Pedaqogika təhsil və tərbiyə haqqında elmdir.

Pedaqogikanın bir elm kimi obyektini pedaqoji proses və onun mərkəzində duran insandır. Onun mövzusu isə pedaqoji prosesin qanunauyğunluqlarını aşkara çıxarmaq, insanın şəxsiyyət kimi formalaşması və tərbiyəsi məsələlərini həll etməkdir. Pedaqogikanın mövzusu təkcə uşaqların tərbiyəsi ilə məhdudlaşmır; o, ümumilikdə insan tərbiyəsi məsələlərini öyrənir.

Hər bir elmdə olduğu kimi, pedaqogikanın da özünəməxsus anlayışlar sistemi vardır. Bura pedaqoji proses, tərbiyə, təhsil, təlim, özünü-tərbiyə, özünü-təhsil, yenidən-tərbiyə, şəxsiyyətin inkişafı və s. anlayışlar daxildir.

Pedaqoji proses tərbiyə, təhsil, təlim və şəxsiyyətin inkişafı proseslərinin vəhdətidir. Pedaqoji prosesin bu tərkib hissələri bir-birindən ayrılıqda yox, bir-biri ilə əlaqəli şəkildə – eyni məqsəddə xidmət edən vahid proses kimi çıxış edir.

Tərbiyə insan şəxsiyyətinin məqsədyönlü formalaşması, inkişafı prosesi və nəticəsidir. O, üç mənada – geniş sosial, geniş pedaqoji və dar pedaqoji mənada işlənir.

Geniş sosial mənada tərbiyə xalqın milli-sosial həyat tərzini, ölkədə aparılan tərbiyə işini özündə ehtiva edir;

Geniş mənada tərbiyə tarixən qazanılmış sosial təcrübənin (yaşlı nəslin əldə etdiyi bilik və bacarıqların, ideya və baxışların) gənc nəsələ ötürülməsi prosesi kimi başa düşülür. Bu halda tərbiyə insana bütün mütəşəkkil və məqsədyönlü təsirləri, o cümlədən, sosial həyatın təsirlərini, tərbiyə, təhsil və təlimi özündə birləşdirir.

Dar pedaqoji mənada tərbiyə tərbiyəçilərin (eləcə də təlim və təhsilin) mütəşəkkil və məqsədyönlü təsiri ilə şəxsiyyətin müəyyən bir xarakter əlamətinin, mənəvi keyfiyyətinin formalaşması prosesi kimi dəyərləndirilir.

Özünü-tərbiyə insanın məqsədyönlü və planlı şəkildə öz üzərində işləməsi, şəxsiyyətini təkmilləşdirməsi prosesidir.

Təlim müəllimin rəhbərliyi altında şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdişlər sisteminə yiyələnməsi və inkişafı prosesidir. O, müəllim və şagirdlərin məqsədyönlü qarşılıqlı əlaqəsinə və əməkdaşlığına əsaslanır.

Təhsil təlimin nəticəsi olub, müxtəlif yollarla – təlim və özünü-təhsil yolu ilə (eləcə də onların vəhdəti ilə) əldə edilə bilər. Təhsil öyrənilənlər haqqında yetkin bilik, bacarıq və vərdişlərin əldə edilməsidir.

Şəxsiyyətin inkişafı müxtəlif amillərin (təbii və sosial, xarici və daxili amillərin) təsiri ilə insan orqanizmində baş verən kəmiyyət və keyfiyyət dəyişiklikləri nəzərdə tutulur.

Pedaqogikanın nəzərdən keçirilən anlayışlar bir-biri ilə qarşılıqlı vəhdətdə olub, bir-birini tamamlayır. Onlar birlikdə vahid və bütöv pedaqoji prosesi təşkil edir, şəxsiyyətin ahəngdar inkişafına kömək göstərir.

Digər elmlərdə olduğu kimi, pedaqogika da elmi-tədqiqatların nəticəsində inkişaf edib, yeni-yeni müddəalarla zənginləşir. Pedaqoji tədqiqatlar təlim-tərbiyə prosesini təkmilləşdirmək, müəyyən qanunauyğun əlaqələri üzə çıxarmaq məqsədi ilə planlı şəkildə aparılan axtarışlardır.

Pedaqogika elminin bir sıra daimi vəzifələri var ki, bunlar da aşağıdakılardan ibarətdir:

- *Elmin qanunauyğunluqlarını öyrənmək;*
- *Yeni və mükəmməl təlim metodlarını, modellərini işləyib hazırlamaq;*
- *Pedaqoji təcrübəni təhlil etmək və onların həyata keçirilməsi üçün elmi işləmələr hazırlamaq;*
- *Gələcəyin təhsil strukturunu proqnozlaşdırmaq.*

- 1 -

PEDAQOJİ ELMLƏR SİSTEMİ Ümumi pedaqogika

1) Pedaqogika tarixi:

- a) *Məktəb tarixi;*
- b) *Pedaqoji fikir tarixi.*

2) Ümumi pedaqogika;

3) Məktəbəqədər pedaqogika;

4) Məktəb pedaqogikası;

5) Orta ixtisas məktəbi pedaqogikası;

6) Ali məktəb pedaqogikası;

7) Əmək-islah pedaqogikası;

8) Əlahiddə pedaqogika (Defektologiya):

- a) *Surdopedaqogika (Korlar pedaqogikası);*
- b) *Tiflopedaqogika (Korlar pedaqogikası);*
- c) *Oliqofrenopedaqogika (Ağıldankəmlər pedaqogikası);*
- d) *Loqopediya (nitq inkişafı qüsurları haqqında pedaqoji*

elm).

9) Peşə pedaqogikası:

- a) *Tibbi pedaqogika;*
- b) *Hərbi pedaqogika;*
- c) *Mühəndislik pedaqogikası;*
- ç) *İstehsalat pedaqogikası və s.*

10) Sosial pedaqogika;

11) Xalq pedaqogikası;

12) Müqayisəli pedaqogika;

13) Ailə pedaqogikası;

14) Andraqogika;

15) Müxtəlif fənlərin tədrisi metodikası.

- 2 -

PEDAQOGİKA ELMİNİN BAŞQA ELMLƏRLƏ ƏLAQƏSİ

1) Psixologiya:

a) Pedaqoji psixologiya;

b) Yaş psixologiyası;

c) Əmək psixologiyası;

ç) Tibbi psixologiya;

d) Sosial psixologiya;

e) Psixodiyagnostika.

2) İnsanın anatomiyası və fiziologiyası:

a) Fiziologiya;

b) Yaş fiziologiyası;

c) Mərkəzi sinir sistemi fiziologiyası.

3) Kibernetika;

4) Riyaziyyat;

5) İnformatika;

6) Statistika;

7) Tibb elmləri:

a) Gigiyena;

b) Pediatriya;

c) Psixologiya.

8) Etnoqrafiya;

9) Etnologiya;

- 10) İqtisadiyyat;
- 11) Politologiya;
- 12) Folklorşünaslıq;
- 13) Fəlsəfə;
- 14) Sosiologiya;
- 15) Erqonomika;
- 16) Etika;
- 17) Estetika;
- 18) Etiket;
- 19) Genetika;
- 20) Hüquq;
- 21) Ekologiya;
- 22) Tarix;
- 23) Texniki elmlər.

- 3 -

PEDAQOGİKA ELMİNİN MƏNBƏLƏRİ

- 1) Dünya klassiklərinin əsərləri;
- 2) Dövlətimizin məktəb və tərbiyə haqqındakı qərarları;
- 3) Dünya və Azərbaycan pedaqoqlarının əsərləri;
- 4) Pedaqogika klassiklərinin səmərəli fikirləri;
- 5) Qabaqcıl təlim-tərbiyə müəssisələrinin təcrübələri;
- 6) Azərbaycan xalqının tərbiyəyə aid mütərəqqi fikirləri və ənənələri;
- 7) Dünya ölkələrinin təhsil təcrübələri və pedaqoji fikirləri.

- 4 -

PEDAQOĞİKA ELMİNİN TƏDQİQAT ÜSULLARI

- 1) **Müşahidə;**
- 2) **Müsahibə:**
  - a) *Uşaqlarla müsahibə;*
  - b) *Müəllimlərlə müsahibə;*
  - c) *Validəylərlə müsahibə.*
- 3) **Anket;**
- 4) **Eksperiment:**
  - a) *Laborator eksperiment;*
  - b) *Təbii eksperiment.*
- 5) **Pedaqoji sənədlərin öyrənilməsi;**
- 6) **Şagirdlərin yaradıcı işlərinin təhlili;**
- 7) **Sosiometriya;**
- 8) **Riyazi və kibernetik üsullar.**

- 5 -

MÜƏLLİMİN ƏSAS KEYFİYYƏTİƏRİ

- 1) **Yüksək mədəniyyət;**
- 2) **Öz fənnini əsaslı bilmək;**
- 3) **Pedaqoji və metodik hazırlıq;**
- 4) **Uşaqları sevmək və yüksək nüfuz;**
- 5) **Davranış və hökmlərində əxlaqi saflıq;**
- 6) **Əhali arasında ictimai iş aparmaq.**

- 6 -

UŞAQLARIN YAŞLAR ÜZRƏ DÖVRLƏRƏ BÖLÜNMƏSİ

- 1) Məktəbəqədər dövr (0-dan 6 yaşa kimi):**
  - a) Körpəlik yaşı (0-3);*
  - b) Kiçik bağça yaşı (3-4);*
  - c) Orta bağça yaşı (4-5);*
  - ç) Böyük bağça yaşı və ya məktəbə hazırlıq dövrü (5-6)*
- 2) Məktəb dövrü (6-dan 17 yaşa kimi):**
  - a) Kiçik məktəb yaşı (6-10);*
  - b) Orta məktəb yaşı (11-15);*
  - c) Böyük məktəb yaşı (16-17).*

- 7 -

UŞAQLARIN ÖYRƏNİLMƏSİ ÜSULLARI

- 1) Müşahidə;**
- 2) Müsahibə;**
- 3) Anket sorğusu;**
- 4) Eksperiment;**
- 5) Uşaq yaradıcılığının öyrənilməsi;**
- 6) Uşaq haqqında sənədlərin öyrənilməsi;**
- 7) Uşağa tapşırıq verməklə icrasının izlənilməsi.**

- 8 -

TƏHSİLİN ƏSAS PRİNSİPLƏRİ

- 1) Təhsilin hamı üçün bərabər olması;
- 2) Uşaq və yeniyetmələr üçün təhsilin icbari olması;
- 3) Təlim və tərbiyə müəssisələrinin dövlət və ictimai xarakteri;
- 4) Təhsilin ödənişsiz olması, oxuyanların bir qisminə təqaüdlərin verilməsi;
- 5) Təhsil müəssisələrində vahidlik və ardıcılığın gözlənilməsi;
- 6) Təlim və tərbiyənin vəhdəti;
- 7) Təlimin əməklə əlaqəsi;
- 8) Təhsilin elmi xarakterdə olması, yeni nailiyyətlər əsasında daim təkmilləşdirilməsi;
- 9) Təhsilin humanist və yüksək mənəvi xarakter daşıması;
- 10) Təhsil üçün dil seçmənin azadlığı. Təhsilin ana dilində olması;
- 11) Hər iki cinsdən olanların birgə təhsili;
- 12) Təhsilin dünyəvi xarakter daşması.

- 9 -

TƏHSİLİN PİLLƏLƏRİ VƏ SƏVİYYƏLƏRİ

- 1) Məktəbəqədər (məktəbdən əvvəlki yaş dövrü, 5 yaşa qədər);
- 2) Ümumi təhsil (məktəbə hazırlıq (5 yaşlı uşaqlar), ibtidai təhsil (I-IV sinif), ümumi orta təhsil (V-IX sinif), tam orta təhsil (X-XI sinif);
- 3) Peşə ixtisas təhsili (ilk peşə, texniki peşə, yüksək peşə);
- 4) Orta ixtisas təhsili;
- 5) Ali təhsil (bakalavriat, magistratura, doktorantura).

- 10 -

TƏHSİLALMA FORMALARI

- 1) Əyani;
- 2) Qiyabi;
- 3) Distant (məsafədən);
- 4) Sərbəst (eksternat):

Sərbəst təhsil – müxtəlif səbəblərdən ümumi təhsildən kənardə qalan şəxslərə təhsil almaq və ya təhsiləlanə ümumi təhsilin hər hansı pilləsini vaxtından əvvəl bitirmək hüququ verən təhsiləalma formasıdır.

- 11 -

AZKOMPLEKTLİ MƏKTƏBLƏRİN NÖVLƏRİ

1) Birkomplektli məktəb:

a) Bütün ibtidai sinifləri birləşdirən və gündə 4 dərs keçən məktəb (məktəbdə şagirdlərin sayı 16-dan çox olmadıqda);

b) Bütün ibtidai sinifləri birləşdirən və gündə 6 dərs keçən məktəb (məktəbdə şagirdlərin sayı 16-dan çox olduqda).

2) İkikomplektli məktəb:

a) 4 sinfi olan (I-III və II-IV) məktəblər;

b) 3 sinfi olan (I və II-III və ya II və I-III) məktəblər.

- 12 -

MƏKTƏBİN VƏZİFƏLƏRİ

1) Ümumi orta təhsil vermək;

2) Dünyagörüşünün formalaşdırılması və əxlaq tərbiyəsi;

3) Hərtərəfli, ahəngdar inkişafın təmin edilməsi;

4) Texniki hazırlıq və əmək tərbiyəsinin verilməsi, peşə seçməyə hazırlanması.

- 13 -

TAM ORTA TƏHSİL ALMAĞIN YOLLARI

- 1) Orta ümumtəhsil məktəbləri;
- 2) Liseylər;
- 3) Gimnaziyalar;
- 4) Orta texniki-peşə məktəbləri;
- 5) Orta ixtisas məktəbləri.

- 14 -

MÜƏLLİM HAZIRLIĞI SİSTEMİ

- 1) **Pedaqoji təhsil verən müəssisələr:**
  - a) *Pedaqoji institutlar;*
  - b) *Universitetlər;*
  - c) *İncəsənət institutları;*
  - ç) *Bədən tərbiyəsi institutları;*
  - d) *Pedaqoji məktəblər*
- 2) **Müəllim hazırlığının məzmunu:**
  - a) *İdeya-siyasi hazırlıq;*
  - b) *İxtisas fənni üzrə elmi hazırlıq;*
  - c) *Psixoloji-pedaqoji və metodik hazırlıq;*
  - ç) *Fiziki tərbiyə.*

- 15 -

TƏLİM PROSESİNİN TƏRKİB HİSSƏLƏRİ

1) Tədris etmə:

- a) *Elmi biliklər vermək, bacarıq və vərdişlər aşılamaq;*
- b) *Təlim prosesini təşkil etmək;*
- c) *Şagirdlərin idrak fəaliyyətinə rəhbərlik etmək (öyrənməyi öyrətmək);*

2) Öyrənmə:

- a) *Qavrama. (Elmi fakt və hadisələrin qavranılması);*
- b) *Anlama. (Elmi fakt və hadisələrin ümumiləşdirilməsi);*
- c) *Möhkəmlətmə. (Dərk edilmiş biliklərin hafizədə möhkəmləndirilməsi);*
- ç) *Tətbiq etmə. (Kəsb edilmiş biliklərin tətbiqi).*

3) İnkişafetmə:

- a) *Təfəkkürün inkişafı;*
- b) *Təxəyyülün inkişafı;*
- c) *İntellektin inkişafı.*

- 16 -

TƏLİMİN PRİNSİPLƏRİ

1) Elmlilik;

2) Təlimin əməklə əlaqələndirilməsi;

3) Təlimin tərbiyəedici olması;

4) Əyanilik:

I. Vasitələri:

- a) Əşyanın özünün göstərilməsi;
- b) Əşyanın modelinin göstərilməsi;
- c) Əşyanın şəklinin göstərilməsi;
- ç) Qrafik işlərin göstərilməsi.

II. Əlamətləri:

- a) Biliyi tətbiq etmək;
- b) Kitabda olmayan misallar gətirmək;
- c) Öz sözləri ilə ifadə etmək;
- ç) İcrasını yoxlamaq.

5) Şüurluluq və fəallıq;

6) Biliklərin möhkəmliyi:

Vasitələri:

- a) Şüurlu öyrənmə;
- b) Əyanilik;
- c) Təkrarlama;
- ç) Əməli iş tətbiq etmə.

7) Sistemətiklik;

8) Müvafiqlik:

Qaydaları:

- a) Məlumdan məchula;
- b) Sadədən mürəkkəbə;
- c) Asandan çətinə;
- ç) Yaxından uzağa.

9) Fərdi yanaşma.

- 17 -

İTERAKTİV TƏLİMİN PRİNSİPLƏRİ

1. Şəxsiyyətə yönəlmiş təlim prinsipi;
2. Fəal idrak prinsipi;
3. İnkişafetdirici təlim prinsipi;
4. Qabaqlayıcı təlim prinsipi;
5. Təlim-tərbiyə sisteminin çevikliyi prinsipi;
6. Əməkdaşlıq prinsipi;
7. Dialoji təlim prinsipi.

- 18 -

TƏLİMİN MƏZMUNUNA DAİR SƏNƏDLƏR VƏ ONLARIN TƏRTİB ƏSASLARI

1) Tədris planları:

- a) *Tədris planında hər fənnin ayrıca yeri olmalı;*
- b) *Yaş xüsusiyyətlərini nəzərə almalı;*
- c) *Fənlərin tədrisində ardıcillıq gözlənilməli;*
- ç) *Ölkənin milli xüsusiyyətləri nəzərə alınmalı;*
- d) *Ölkə üzrə vahid olmalı.*

2) Tədris proqramları:

- a) *Tədris planına uyğun olmalı;*
- b) *Sistematiklik və ardıcillıq gözlənilməli;*
- c) *Elmin müasir səviyyəsinə müvafiq olmalı;*
- ç) *Əxlaq tərbiyəsinin vəzifələrinə xidmət etməli;*
- d) *Yaş xüsusiyyətlərini nəzərə almalı;*

- e) *Nəzəriyyə ilə təcrübənin vəhdəti gözlənilməli;*
- ə) *Fənlərarası əlaqə gözlənilməli;*
- f) *Ölkə üzrə vahid olmalı.*

3) Dərs kitabları:

- a) *Tədris proqramlarına uyğun olmalı;*
- b) *Əxlaq tərbiyəsinin vəzifələrinə xidmət etməli;*
- c) *Elmi səhvlərə yol verilməməli;*
- ç) *Sistematiklik və ardıcillıq gözlənilməli;*
- d) *Yaşa uyğun olmalı;*
- e) *Dili sadə və yığcam olmalı;*
- ə) *Şəkil və sxemləri olmalı;*
- f) *Sabit olmalı;*
- g) *Səhiyyə tələblərinə uyğun olmalı;*
- ğ) *Ölkə üzrə vahid olmalı.*

- 19 -

POLİTEXNİK TƏHSİLİN MƏZMUNU

1) İstehsalatın əsas prinsipləri ilə nəzəri tanışlıq:

- a) *Mexaniki sənaye və maşınların quruluşu ilə tanışlıq;*
- b) *Kimya sənayesinin əsasları ilə tanışlıq;*
- c) *Energetika haqqında bilik əldə etmək;*
- ç) *Kənd təsərrüfatı əsaslarını və kənd təsərrüfatı maşınlarını bilmək.*

2) İstehsalat bacarıqları və vərdişlərinin aşılması:

- a) *Sadə əl alətləri ilə işləmə bacarığı;*
- b) *Yonucu və ya Frezer dəzgahında işləmək bacarığı;*
- c) *Traktor və ya avtomobilə qulluq etmək, onu idarə etmək bacarığı;*
- ç) *Elektrik və radio quraşdırma işlərini bacarmaq;*
- d) *Bitki becərmək, heyvanlara qulluq etmək bacarığı.*

- 20 -

BİLİK MƏNBƏLƏRİNƏ GÖRƏ TƏLİM ÜSULLARI

1) Söz üsulları:

a) *Müəllimin şərh* (nağul etmə, izah etmə və məktəb müəhazirəsi);

b) *Müsahibə* (evristik və təkrarlama);

c) *Kitab üzərində iş*.

2) Əyani üsullar:

a) *İllüstrasiya, demonstrasiya, kinodərs*;

b) *Müşahidə*;

c) *Ekskursiya*.

3) Əməli üsullar:

a) *Laborator məşğələlər* (frontal, səpələnmiş və praktikumlar);

b) *Praktik işlər*;

c) *Çalışmalar* (yazı işləri, qrafik işlər, bədən tərbiyəsi çalışmaları, musiqi çalışmaları).

- 21 -

MƏNİMSƏMƏ PROSESİNİN MEXANİZMİNƏ GÖRƏ TƏLİM ÜSULLARI

1) **Yeni bilik əldə olunmasına kömək göstərən təlim üsulları:**

a) *Məlumatverici-inkışafetdirici üsullar* (müəllimin şərh, kitab üzərində iş, müsahibə, illüstrasiya və demonstrasiya).

Bu yarımqrupa daxil olan metodların əsas məqsədi yeni biliyin şagirdə verilməsi yolu ilə onların inkışafını təmin

etməkdir.

b) Evristik üsullar (evristik müsahibə, problem situasiya, tədqiqatçılıq, laboratoriya işi).

Bu yarımqrupa daxil olan metodların əsas vəzifəsi yeni biliyin şagirdin özü tərəfindən «kəşf edilməsi» üçün şərait yaratmaqdan ibarətdir.

2) Bilik, bacarıq və vərdişlərin möhkəmlənməsinə və tətbiqinə xidmət edən təlim üsulları:

Şərh edilən təmrinlər, nümunə üzrə təmrinlər, variativ təmrinlər, praktik təmrinlər.

Bu metodların əsas məqsədi şagirdlərin əldə etdikləri biliklərin möhkəmlənməsini və tətbiq edilməsini həyata keçirməkdən ibarətdir.

- 22 -

İNTERAKTİV TƏLİM METODLARI

1. Beyin həmləsi metodları:

- əqli hücum, BİBO, auksion, klaster, anlayışların çıxarılması, söz assosiasiyaları, insert.

2. Müzakirə metodları:

- müzakirə, diskussiya, debatlar, müzakirə xəritələri, dia-loq, akvarium.

3. Rollu oyunlar metodları:

- rollu oyun, modelləşdirmə, səhnələşdirmə.

4. Prezentsiya metodları:

- təqdimatlar və esselər.

5. Tədqiqatın aparılması metodları:

- problemin həlli, kublaşdırma, konkret hadisənin araşdırılması, Venn diaqramı, layihələrin hazırlanması, sorğu vərəqələri və müsahibələr, ideyalar xalısı, refleksiya.

6. Təşkilati metodlar:

- ziqzaq, karusel.

- 23 -

TƏLİMİN TEXNİKİ VASİTƏLƏRİNİN NÖVLƏRİ

1) Səs texniki vasitələri:

- a) *Patefonlar (Valçaldıranlar);*
- b) *Maqnitofonlar;*
- c) *Linqafon qurğusu;*
- ç) *Məktəb radioqovşağı.*

2) Vizual və audiovizual vasitələr:

- a) *Filmoskoplar;*
- b) *Qrafoproyektor və ya kodoskoplar;*
- c) *Epiproyektor və epidiaskoplar;*
- ç) *Kinoprojektorlar;*
- d) *Televizorlar (teledərslər).*

3) Təlim maşınları:

- a) *Öyrədici maşınlar;*
- b) *Təmrinedici maşınlar;*
- c) *Yoxlayıcı maşınlar.*

4) Qeyri vizual vasitələr:

- a) *Fotoaparət və fotokameralar;*
- b) *Kinokameralar;*
- c) *Telekameralar;*
- ç) *Videokameralar.*

5) İnformasiya texnologiyaları:

- a) *Kompüterlər;*
- b) *Multimediya vasitələri;*
- c) *Ağıllı lövhələr;*
- ç) *“Ms Teams” və “Zoom” proqramları və s.*

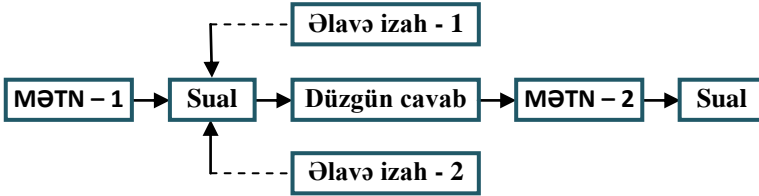
- 24 -

PROQRAMLAŞDIRILMIŞ TƏLİMİN NÖVLƏRİ

1) Düzxətli proqramlaşdırma:

2) Şaxəli proqramlaşdırma:

- 25 -

TƏKRARIN NÖVLƏRİ

1) İlkin təkrar (sentyabr ayında);

2) Cari təkrar (il boyu):

a) Dərsin əvvəlində keçmiş mövzunun təkrarı;

b) Yeni biliyin şərhı prosesində keçmiş biliyin təkrarlanması;

c) Dərsin sonuna doğru yeni biliyin təkrarlanması;
ç) Şagirdlərin gündəlik təlim materiallarını evdə təkrar etməsi;

d) Dərsin gedişində yeni mövzu üzrə şagirdlərin çalışması.

3) Yekun təkrarı:

a) Proqramın böyük mövzularının sonunda;

b) Yarımilin sonuna doğru;

c) İlin sonuna doğru.

- 26 -

TƏLİMİN TƏŞKİL EDİLMƏSİ FORMALARI

1) Dərs;

2) Şagirdlərin ev tapşırıqları üzərində işləməsi;

3) Ekskursiya;

4) Emalatxanada və tədris-təcrübə sahəsində məşğələ;

5) Seminar məşğələsi;

6) Məsləhət (konsultasiya);

7) Geri qalanlarla əlavə məşğələ (məsləhət);

8) Qabaqcıl şagirdlər üçün fakultativ məşğələlər;

9) Azkomplektli məktəbdə dərs.

- 27 -

DƏRSƏ VERİLƏN TƏLƏBLƏR

- 1) Dərsdə bütün təlim prinsiplərinin yerinə yetirilməsi;
- 2) Dərsin məntiqi və didaktik tamlıq təşkil etməsi;
- 3) Dərsdə bütün şagirdlərin fəallığının təmin edilməsi;
- 4) Dərsdə kollektiv işlə fərdi işlərin uzlaşdırılması;
- 5) Dərsdə müxtəlif üsullardan istifadə edilməsi;
- 6) Dərsdə texniki vasitələrdən istifadə edilməsi;
- 7) Dərsin intensivləşdirilməsi və vaxtdan səmərəli istifadə edilməsi;
- 8) Dərsdə əks əlaqənin yaradılması.

- 28 -

DƏRSİN TIPLƏRİ

- 1) Yeni bilik öyrədən dərs;
- 2) Təkrarlama dərsi;
- 3) Çalışma dərsi;
- 4) Yoxlama dərsi;
- 5) Mürəkkəb (kombinə edilmiş) dərs;
- 6) Problem dərs;
- 7) İnteraktiv dərs.

- 29 -

EV TAPŞIRIQLARININ NÖVLƏRİ VƏ FORMALARI

1) Növləri:

- a) *Şifahi tapşırıqlar;*
- b) *Yazılı tapşırıqlar;*
- c) *Qrafik tapşırıqlar;*
- ç) *Əməli tapşırıqlar.*

2) Formaları:

- a) *I – II siniflərdə 1 saata qədər;*
- b) *III sinifdə 1,5 saata qədər;*
- c) *IV – V siniflərdə 2 saata qədər;*
- ç) *VI – VII siniflərdə 2,5 saata qədər;*
- d) *VIII – IX siniflərdə 3 saata qədər;*
- e) *X – XI siniflərdə 4 saata qədər.*

- 30 -

EKSKURSIYALARIN NÖVLƏRİ, TIPLƏRİ VƏ MƏRHƏLƏLƏRİ

1) Növləri:

- a) *Təbiət ekskursiyaları;*
- b) *İstehsalat ekskursiyaları;*
- c) *Ədəbiyyat və incəsənət ekskursiyaları.*
- ç) *Tarix ekskursiyaları;*

2) Tipləri:

- a) *İlkin ekskursiya;*

- b) *Cari ekskursiya;*
  - c) *Yekun ekskursiya.*
- 3) Keçirilmə mərhələləri:**
- a) *Ekskursiyaya hazırlıq;*
  - b) *Ekskursiyanın keçirilməsi;*
  - c) *Ekskursiyanın yekunlaşdırılması.*

- 31 -

TƏLİM MÜVƏFFƏQİYYƏTİNİN HESABA ALINMASI

- 1) Hesaba almanın prinsipləri:**
- a) *Fərdi olmalı;*
  - b) *Sistematik olmalı;*
  - c) *Hərtərəfli olmalı;*
  - ç) *Obyektiv olmalı.*
- 2) Hesaba almanın növləri:**
- a) *Cari hesaba alma;*
  - b) *Dövri hesaba alma;*
  - c) *Yekun hesaba alma.*
- 3) Hesaba almanın üsulları:**
- a) *Şifahi sorğu;*
  - b) *Yoxlama yazı və qrafik işlər;*
  - c) *Ev dəftərlərinin yoxlanılması;*
  - ç) *Əməli işlərin yoxlanılması;*
  - d) *Gündəlik müşahidə;*
  - e) *Maşınla yoxlama.*
- 4) Diaqnostik qiymətləndirmə;**
- 5) Formativ qiymətləndirmə;**
- 6) Summativ qiymətləndirmə.**

- 32 -

QIYMƏT MEYARLARI VƏ GÖSTƏRİCİLƏRİ (5 ballıq sistemdə)

Qiymət	Proqram materiallarını nə həcmdə mənimsəyib?	Materialı necə dərk edir?	Biliyini necə tətbiq edir?	Suallara necə cavab verir?	Biliyini necə istifadə edir?
5	Tam dolğun	Əla və mükəmməl	Müstəqil	Düzgün, inamla	Ədəbi dillə, səhvsiz
4	Tam	Yaxşı və mükəmməl	Müstəqil	Çətinlik çəkmədən, düzgün	Ədəbi dillə, cüzi səhvlərlə
3	Proqram materiallarını əsasən bilir	Orta	Çətinliklə, müəllimin köməyi ilə	Bəzi səhvlərlə	Kobud səhvlərlə
2	Proqram materiallarını əsasən bilmir	Pis	Tətbiq edə bilmir	Səhvlərlə	Çoxlu kobud səhvlərlə
1	Tam bilmir	Dərk etməyib	Tətbiq edə bilmir	Cavab vermir	Çoxlu kobud səhvlərlə

- 33 -

TƏRBİYƏNİN TƏRKİB HİSSƏLƏRİ

1) Əqli təhsilin vəzifələri:

- a) Elmi biliklərlə silahlandırma;
- b) Dialektik dünyagörüşü aşılama;
- c) Yüksək əqidə tərbiyə etmə;
- ç) Faydalı, həyati adət və bacarıqlar aşılama;
- d) Psixi prosesləri inkişaf etdirmə.

2) Əmək tərbiyəsinin vəzifələri:

- a) Hərtərəfli inkişaf etdirmə;
- b) Ümumi əmək hazırlığı vermə və şüurlu surətdə ixtisas seçməyə hazırlama;

- c) Əməyə məhəbbət tərbiyə etmə;
- ç) Nəzəri bilikləri istehsalatla əlaqələndirmə.

3) Əxlaq tərbiyəsinin vəzifələri:

- a) Vətəninə məhəbbət, öz işinə sədaqət tərbiyə etmə;
- b) Dostluq və beynəlmilətçilik hissi tərbiyə etmə;
- c) Əməyə və ictimai mülkiyyətə obyektiv münasibət tərbiyə etmə;
- ç) Cəmiyyət qarşısında vəzifə və borc hissi tərbiyə etmə;
- d) İnsanpərvərlik və qarşılıqlı hörmət tərbiyə etmə;
- e) Kollektivçilik və qarşılıqlı yoldaşlıq tərbiyə etmə;
- ə) Düzgün və doğruculuq, mənəvi saflıq, sadəlik və təvazökarlıq tərbiyə etmə;
- f) Haqsızlığa, müftəxorluğa, əliəyriliyə, mənsəbpərəstliyə, qənimətçiliyə qarşı barışmazlıq tərbiyə etmə;
- g) Milli azadlıq uğrunda mübarizə aparan xalqlara himayəçilik tərbiyə etmə və s.

4) Fiziki tərbiyənin vəzifələri:

- a) Sağlamlığı möhkəmlətmə və fiziki mətanət yaratma;
- b) Əməyə hazırlama;

c) Ölkə müdafiəsinə hazırlama;

ç) İradəni möhkəmləndirmə.

5) Estetik tərbiyənin vəzifələri:

a) Bədii əsərləri başa düşüb qiymətləndirməyə hazırlama;

b) Estetik zövq tərbiyə etmə;

c) Bədii yaradıcılıq və qabiliyyətləri inkişaf etdirmə;

ç) Həyatı estetik əsaslarla qurmağa kömək etmə.

6) Hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsi;

7) Ekoloji tərbiyə;

8) Hüquq tərbiyəsi.

- 34 -

ƏXLAQ TƏRBİYƏSİNİN PRİNSİPLƏRİ

1) Məqsədayönümlülük;

2) Əməklə əlaqələndirilmə;

3) Yaşauyğunluq;

4) Kollektivdə və kollektiv vasitəsilə tərbiyə;

5) Nikbinlik (müsbət cəhətlərə istinad edib, nöqsanlı cəhətləri ləğv etmək);

6) Hörmət və tələbkarlıq;

7) Fərdi yanaşma;

8) Tələblərdə sistematiklik, ardıcılıq və vahidlik;

9) Şagirdlərin özfəaliyyəti ilə müəllimlərin rəhbər rolunun əlaqələndirilməsi.

- 35 -

ƏXLAQ TƏRBİYƏSİNİN ÜSULLARI

1) **İzah etmə (inandırma):**

Növləri:

a) *Əxlaqi söhbətlər;*
b) *Əxlaq və etika məsələlərinə dair məruzə və mühazirələr;*

c) *Disputlar və kitab müzakirələri;*

ç) *Fərdi söhbətlər.*

2) Fəaliyyətin təşkili:

Növləri:

a) *Təlim fəaliyyəti;*

b) *Rejim;*

c) *İctimai-faydalı əmək və ictimai iş;*

ç) *Hərbi və idman məşğələləri.*

3) Rəğbətləndirmə:

Formaları:

a) *Tərifnamə;*

b) *Direktorun yazılı təşəkkürü (sinif və ya ümumməktəb yığıncağında elan olunur);*

c) *Mükafatlandırma;*

ç) *“Tərifnamə” ilə təltif etmə;*

d) *Adını məktəbin şərəf lövhəsinə yazma.*

4) Cəzalandırma:

Formaları:

a) *Danlama;*

b) *Parta yanında ayaq üstə saxlama;*

c) *Sinif qarşısında şifahi töhmət vermə;*

ç) *Sinifdən çıxarma;*

d) *İcra edilməmiş sinif və ev tapşırıqlarını icra etmək üçün dərstdən sonra saxlama;*

e) *Təsir etmək üçün Pedaqoji şuraya çağırma;*

ə) *Direktorun əmri ilə töhmət elan etmə;*

f) *Əxlaq qiymətini aşağı salma;*

g) *Paralel sinifə keçirmə;*

ğ) *Başqa məktəbə köçürmə;*

h) *Məktəbdən xaric etmə.*

- 36 -

UŞAQ ƏMƏYİNƏ VERİLƏN PEDAQOJİ TƏLƏBLƏR

- 1) Əməyin təlimlə əlaqələndirilməsi;
- 2) Əməyin ictimai-faydalı xarakter daşması və tərbiyə məqsədinə xidmət etməsi;
- 3) Əməyin kollektiv formalarına üstünlüyün verilməsi;
- 4) Əmək tərbiyəsinin sistemliliyi;
- 5) Əməyin şagirdlərin yaşına uyğunluğu:
  - a) Əmək şagirdlərin zehni inkişafına uyğun olmalıdır;
  - b) Alətlər şagirdin gücünə və boyuna uyğun olmalıdır;
  - c) İşin ağırlığı şagirdin yaşına və gücünə uyğun olmalıdır;
  - ç) Şagirdlərin əməyə sərff etdikləri vaxt yaşlarına uyğun olmalıdır.
- 6) Əmək tərbiyəsində təhlükəsizlik və səhiyyə qaydalarının təmin edilməsi.

- 37 -

İBTİDAİ VƏ ÜMUMİ ORTA TƏHSİL MƏKTƏBLƏRİ ŞAGİRDƏRİNİN ƏMƏK MƏŞĞƏLƏLƏRİ VƏ ƏMƏK FƏALİYYƏTİ

- 1) İbtidai siniflərdə əmək təlimi dərsləri;
- 2) Emalatxanada əmək məşğələləri (V-IX siniflər);
- 3) Qızlar üçün evdarlıq məşğələləri;
- 4) Tədris-təcrübə sahəsində praktik işlər (V-VI siniflər);
- 5) VI-VIII siniflərdə ictimai istehsalat praktikası;

6) VIII-XI sinif şagirdlərinin şagird istehsalat briqadasında işləməsi);

7) Dərnəklərdə görülən ictimai faydalı işlər;

8) Uşaq birliyi təşkilatının xətti ilə görülən ictimai faydalı əmək;

9) Dərstdə və dərstdən kənarında əməyə aid inandırma vasitələri (söhbət, görüş, ekskursiya və s.).

- 38 -

İCTİMAİ – FAYDALI ƏMƏYİN ƏSAS NÖVLƏRİ

1) Məktəb daxilində (şəhər və kənd məktəbləri):

a) *Təmizlik işləri;*

b) *Tədris avadanlığı və inventarlarının hazırlanması və təmiri;*

c) *Məktəb və məktəblərarası emalatxanada idarə və müəssisələrin sifarişlərinin icra edilməsi;*

ç) *Məktəbin tədris-təcrübə sahəsində iş;*

d) *Məktəb həyatının abad edilməsi;*

e) *Mədəni-kütləvi işlər.*

2) Məktəbdən kənarında:

I. Şəhər məktəbində:

a) *Mədəni-kütləvi işlər;*

b) *Məktəb mikrorayonunda həyət, küçə, şəhər bağçasının abadlaşdırılması;*

c) *Metal tullantısı və kağız toplanması.*

II. Kənd məktəbində:

a) *Mədəni-kütləvi işlər;*

b) *Kolxoz və sovxozda kənd təsərrüfatı işləri;*

c) *Kolxoz və sovxozun abadlaşdırılması;*

- ç) Dərman, meşə bitkiləri və toxumların toplanması;
d) Təbiətin mühafizə edilməsi.

- 39 -

MƏKTƏBDƏ ÖZÜNƏXİDMƏTİN MƏZMUNU

- 1) Sınıf otaqlarının, kabinetlərin, bütün məktəb binasının təmizlənməsi;
- 2) Məktəbdə növbətçilik;
- 3) Əyani vəsaitlərin hazırlanması, kitabxanadakı kitabların təmiri;
- 4) Məktəb binasının və avadanlığının təmirində işi-rak etmək;
- 5) Məktəb həyətinə qulluq etmək;
- 6) Məktəb emalatxanası, idman meydançası, əlavə sinif otaqları inşa etmək.

- 40 -

ESTETİK TƏRBİYƏNİN PRİNSİPLƏRİ

- 1) İdeyalılıq;
- 2) Yaşauyğunluq;
- 3) Hərtərəfli olması;
- 4) Tədrisilik və ardıcılıq.

- 41 -

ESTETİK TƏRBİYƏNİN VASİTƏLƏRİ

1) Təlim fənlərinin tədrisi:

- a) *Ana dili və ədəbiyyatın tədrisi;*
- b) *Nəğmə və musiqinin tədrisi;*
- c) *Təsviri incəsənətin (rəsm) tədrisi;*
- ç) *Başqa fənlər üzrə dərslər.*

2) Şərait və geyimin bədiiliyi;

3) Təbiət gözəllikləri;

4) Kütləvi tədbirlər:

- a) *Müsəmirə və səhərciklər;*
- b) *Kino, teatr və muzeylərə kollektiv gedişlər;*
- c) *Bədii əsərlərin müzakirəsi;*
- ç) *İncəsənət mövzusunda söhbət və müzakirələr;*
- d) *İncəsənət xadimləri ilə görüş.*

5) Bədii yaradıcılıq və incəsənət dərnəkləri:

- a) *Rəqs dərnəyi;*
- b) *Xor dərnəyi;*
- c) *Dram dərnəyi;*
- ç) *Musiqi, rəsm və başqa dərnəklər.*

6) Fərdi bədii məşğələlər.

- 42 -

FİZİKİ TƏRBIYƏNİN VASİTƏLƏRİ

1) Ümumi məktəb tədbirləri:

- a) *Olimpiadalar, kütləvi yarışlar;*
- b) *Yürüşlər;*
- c) *Turizm;*
- ç) *Gəzintilər;*
- d) *Hərbi idman oyunları.*

2) **Gündəlik rejim;**

3) **Məktəbdə səhər gimnastikası;**

4) **Fiziki tərbiyə dərsləri;**

5) **Fiziki tərbiyəyə dair söhbətlərdə müxtəlif tədbirlər:**

- a) *Yüngül atletika;*
- b) *Voleybol;*
- c) *Futbol;*
- ç) *Basketbol.*

6) **Təbii vasitələr:**

- a) *Hava;*
- b) *Su;*
- c) *Günəş.*

7) **Hərbi vətənpərvərlik vasitələri;**

8) **Ekoloji tərbiyə vasitələri;**

9) **Hüquq tərbiyəsi vasitələri.**

- 43 -

ŞAGİRD KOLLEKTİVİNİN VƏZİFƏLƏRİ

- 1) **Uzun müddətli vəzifələr:**
  - a) *Uşaq birliyi təşkilatı xətti ilə iş;*
  - b) *Şagird özünüidarə xətti ilə iş.*
- 2) **Növbəli vəzifələr:**
  - a) *Sınıf növbətçiliyi;*
  - b) *Özünəxidmət üzrə növbətçilik;*
  - c) *Sınıfların məktəb üzrə növbətçiliyi;*
  - d) *Növbətçi redaksiya və s.*
- 3) **Epizodik tapşırıqlar:**
  - a) *Müxtəlif tədbirlər üçün komissiya tərkibində üzv və ya sədr olmaq;*
  - b) *Uşaq təşkilatlarının epizodik tapşırıqları.*

- 44 -

SİNİFDƏNXARİC VƏ MƏKTƏBDƏNKƏNAR İŞİƏRİN PRİNSİPLƏRİ

- 1) **Məqsədəyönümlülüyü;**
- 2) **Yaş xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması;**
- 3) **Fərdi maraq və qabiliyyətlərin nəzərə alınması;**
- 4) **Uşaqların fəallığı və onların yaradıcılığının inkişafı.**

- 45 -

SİNİF İŞİNDƏ FƏRQLƏR

1) Sınıf işi:

- a) *Ciddi surətdə sinif tərkibində aparılır;*
- b) *Ciddi surətdə Təhsil Nazirliyinin proqramı üzrə keçirilir;*
- c) *Müəllimin rəhbər rolu əsasdır;*
- d) *45 dəqiqə davam edir.*

2) Sınıfədxaric və məktəbdənkənar işlər:

- a) *Bir neçə sinif tərkibində və ya məktəb miqyasında aparılır;*
- b) *Nümunəvi proqram və ya plan üzrə işləyir;*
- c) *Uşaqların özfəaliyyəti və müstəqilliyi əsasdır;*
- d) *Vaxt dəqiq müəyyən edilmişdir.*

- 46 -

SİNİFDƏNXARİC İŞLƏRİN SİSTEMİ

1) Kütləvi işlər:

- a) *Siyasi xəbərlər, mitinqlər;*
- b) *Məruzə və söhbətlər;*
- c) *Disputlar və kitab müzakirələri;*
- ç) *Bayram və tarixi günlərin keçirilməsi;*
- d) *Məktəb daxilində iməcilik;*
- e) *Kütləvi xarakter daşıyan ənənəvi tədbirlər;*
- ə) *Adlı-sanlı adamlarla görüş;*
- f) *Kütləvi yarış və idman oyunları.*

2) Qrupla aparılan işlər:

- a) *Bədii dərnəklər;*
- b) *Fənn dərnəkləri;*
- c) *Texniki dərnəklər;*
- ç) *Naturalistlər dərnəyi;*
- d) *Ölkəşünaslıq dərnəyi;*
- e) *Fiziki tərbiyə bölmələri.*

3) Fərdi işlər:

- a) *Mütaliə;*
- b) *Fərdi bədii məşğələlər.*

- 47 -

**MƏKTƏBDƏNKƏNAR UŞAQ
MÜƏSSİSƏLƏRİNİN NÖVLƏRİ**

1) Klub tipli müəssisələr:

- a) *Məktəblilər üçün nəzərdə tutulan saraylar və evlər;*
- b) *Yanında uşaq bölmələri olan yaşlılar klubu;*
- c) *Məktəbli parkları;*
- ç) *Böyük həyətlərdə və məhəllələrdə uşaq otaqları və oyun meydançaları.*

2) Xüsusişdirilmiş müəssisələr:

- a) *Gənc texniklər stansiyaları;*
- b) *Gənc təbiətçilər stansiyaları;*
- c) *Uşaq kitabxanaları;*
- ç) *Uşaq kino və teatrları;*
- d) *Uşaq dəmir yolları;*
- e) *Uşaq turist bazaları;*
- ə) *Uşaq idman məktəbləri və üzgüçülük hovuzları;*
- f) *Uşaq musiqi məktəbləri;*
- g) *Uşaq dənizçilik klubları.*

- 48 -

MƏKTƏBİN AİLƏ İLƏ ƏLAQƏ FORMALARI

1) Kollektiv əlaqə formaları:

- a) Ümumməktəb valideyn iclasları və konfransları;
- b) Valideyn lektoriyaları və universitetləri;
- c) Sınıf valideyn iclasları.

2) Fərdi əlaqə formaları:

- a) Müəllimin şagirdlərin evinə getməsi;
- b) Valideynin məktəb tədbirlərində iştirakı;
- c) Valideynin məktəbə dəvəti və ya gəlməsi;
- ç) Şagird gündəlikləri.

3) Məktəbdə valideyn günləri;

(açıq qapı günləri).

- 49 -

UŞAQLARIN YAŞAYIŞ YERLƏRİNDƏ ONLARLA İŞ APARAN TƏŞKİLATLAR VƏ İDARƏLƏR

- 1) Məktəb təşkilatları, valideyn komitəsi;
- 2) Rayon İcra Hakimiyyəti yanında yeniyetmələrlə iş üzrə komissiya;
- 3) Rayon polis idarəsi nəzdində uşaq otaqları.

MƏKTƏBDƏ METODİK TƏŞKİLATLAR

1) Pedaqoji şura;

2) Məktəb pedaqoji kabineti;

3) Sinif metodbirləşmələri:

a) 1-ci sinif müəllimlərinin birləşməsi;

b) 2-ci sinif müəllimlərinin birləşməsi;

c) 3-cü sinif müəllimlərinin birləşməsi;

ç) 4-cü sinif müəllimlərinin birləşməsi.

4) Fənn metodbirləşmələri;

5) Fənn komissiyaları;

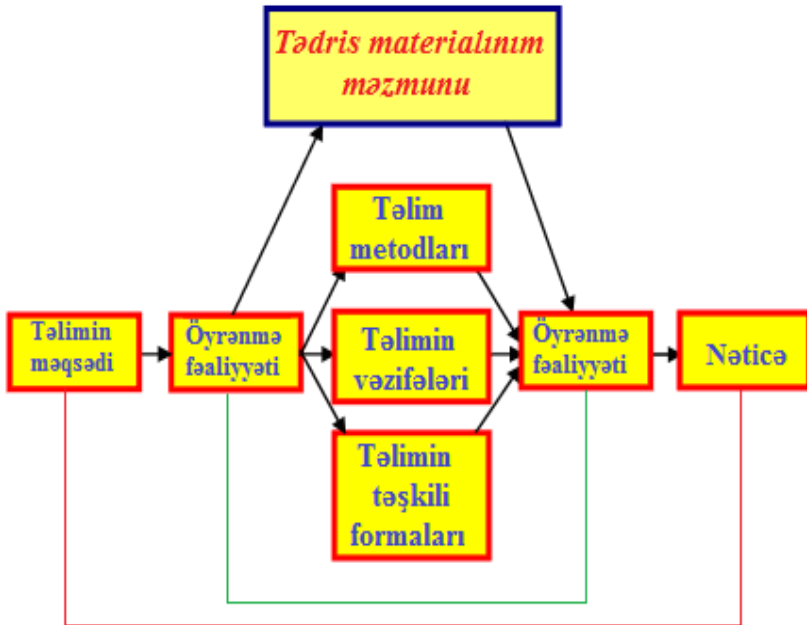
6) Sinif rəhbərlərinin müşavirəsi:

a) IV – IX sinif rəhbərlərinin müşavirəsi;

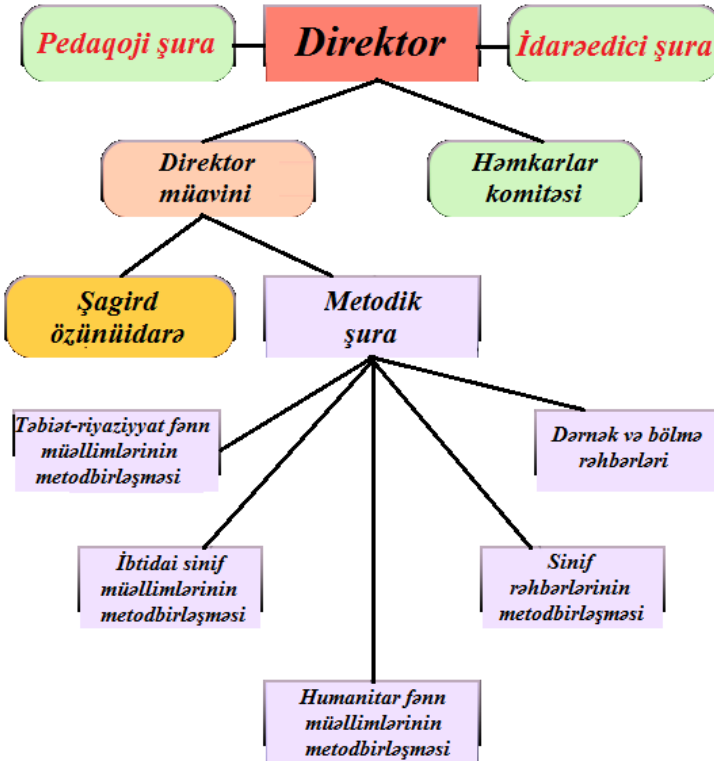
b) X – XI sinif rəhbərlərinin müşavirəsi.

- 51 -

TƏLİM PROSESİNİN STRUKTUR MODELİ

MƏKTƏBİ İDARƏETMƏ

Elmin hüdudları üföqü xatırladı: nə qədər çox yaxınlaşırsansa, o qədər çox uzağa çəkilir.

(P. Buast)

II bölmə

PEDAQOJİ TERMINLƏR

1-ci hissə

PEDAQOJİ

1. Pedaqoqla əlaqədar olan, pedaqoqla bağlı olan.
2. Pedaqoq, müəllim, hazırlaşdırmaqla məşğul olan.

PEDAQOJİ TERMINOLOGİYA

Tərbiyə nəzəriyyəsi və praktikasında, təlim və tədrisdə istifadə edilən leksik vasitələrdir. Pedaqoji terminologiyanı bil-mək nitqin düzgünlüyünü, dəqiqliyini, dürüstlüyünü qurmağa yardım edir.

PEDAQOJİ ANTROPOLOGİYA

İnsan haqqında elmdir, insanların sosial və bioloji özəlliklərini, tarixi zaman çərçivəsində onların dəyişilməsini öyrənən elmdir. Başqa sözlə, antropologiya bəşəriyyətin və bəşər mədəniyyətinin tarixini tədqiq edir.

PEDAQOJİ DEONTOLOGİYA

1. Müəllimin peşəkar fəaliyyəti barədə elmdir;
2. Fəaliyyət iştirakçıları arasında etibarlı münasibətləri təmin edən profesional etikadır.

PEDAQOJİ DƏSTƏK

Peşəkar müəllimlərin və psixoloqların uşaqların fiziki və psixi sağlamlığı, insanlarla ünsiyyəti, təhsildəki problemləri ilə bağlı problemlərinin həlli üçün profesional fəaliyyətidir.

PEDAQOJİ DİAQNOZ

Şagirdlərin xasiyyətlərinin və bacarıqlarının həcminin müəyyənləşməsi, onların tədris zamanı qarşılaşdığı çətinliklər, davranışlarındakı çatışmazlıqların müəyyənləşməsi (proqnoz şagirdlərin tədris proqramını mənimsəməsi, onların tədris, fəaliyyət və nəticələrinin əsasında qoyulur).

PEDAQOJİ DÜŞÜNCƏ

Müəllimin bütün pedaqoji fəaliyyətini və uşaqlara münasibətinin xüsusiyyətlərini bildiren bilik və bacarıqların cəmidir (bu mütəxəssisin şəxsi və profesional bacarıqları nəticəsində formalaşır).

Praktik pedaqoji düşüncə isə pedaqoji qarşılıqlı əlaqənin nəzəri qanunauyğunluqlarının inkişafı və bunun əsasında həyata keçirilə bilən real pedaqoji həllin tapılmasıdır.

PEDAQOJİ EKSPERİMENT

Tədqiqat metodudur. Mahiyyəti müəllim və şagirdlərin pedaqoji fəaliyyətini xüsusi təşkil edərək, irəli sürülən pedaqoji ideyanı, fərziyyəni həmin şəraitdə öyrənməkdən, yoxlamaqdan ibarətdir. Məqsəd hadisələr arasındakı qarşılıqlı əlaqələri, pedaqoji ideyaların, fərziyyənin faydalılığını öyrənmək, aşkara çıxarmaq və əsaslandırmaqdan ibarətdir.

PEDAQOJİ ETİKA

Bütöv pedaqoji proses şərtində əxlaqın (məənəviyyatın) fəaliyyət spesifikasiyasını əks etdirən etikanın tərkib hissəsi; müəllimin əxlaqi fəaliyyətinin aspektləri barədə elmdir. Pedaqoji etikanın predmeti müəllimin düşüncə, davranış, münasibət və fəaliyyətində əxlaqın əks olunmasıdır.

PEDAQOJİ FAKT

Reallığın təsdiq forması, nəticə çıxarmaq və təsdiq etmək üçün əsas olan hadisə. Pedaqoji elmi biliyin əsasını təşkil edən element.

PEDAQOJİ FƏALİYYƏT

Pedaqoji prosesdə şagirdin şəxsiyyətinin tərbiyə, inkişaf və özünün inkişafı və azad, yaradıcı özünüifadə üçün profesional fəaliyyətdir. Pedaqoji fəaliyyətin əsas problemi – müəllimin tələb və məqsədlərinin şagirdlərin arzu, istək və imkanları ilə birləşməsi; Pedaqoji fəaliyyətin uğurlu həyata keçirilməsi müəllimin profesional səviyyəsi, onun pedaqoji texnologiya və texnikaya yiyələnməsi ilə şərtlənir. Pedaqoji fəaliyyətin üç modeli var: məcburiyyət pedaqogikası (avtoritar pedaqogika), tam azad pedaqogika, əməkdaşlıq pedaqogikası

PEDAQOJİ İMPROVİZASIYA

Müəllimin dərs və ya ünsiyyət zamanı pedaqoji həlli tapması və onu ani olaraq həyata keçirməsidir. Pedaqoji improvizasiya prosesi 4 mərhələdən ibarətdir:

Birinci mərhələ - pedaqoji maarifləndirmə.

İkinci mərhələ - pedaqoji ideyanın ani dərki və onun həyata keçirmək yolunun seçilməsi.

Üçüncü mərhələ - pedaqoji ideyanın ictimaiyyət önündə həyata keçirilməsi. Effektivlik bu mərhələdən asılı olur.

Dördüncü mərhələ - dərk, yəni pedaqoji ideyanı reallaşdırmağın ani təhlili.

Pedaqoji improvizasiya pedaqoji texnikanı mükəmməlləşdirilmək, yaranan məsələlərə çevik reaksiya vermək imkanı yaradır

PEDAQOJİ İNVARİANTLAR

Dəyişilməyən pedaqoji həqiqətlərdir. Termin pedaqogikaya S.Fren tərəfindən daxil edilib. O, 30 invariant prinsip hazırlayıb. Məsələn, uşağın təbiəti böyüklərin təbiəti kimidir; uşağın məktəbdəki davranışı onun psixoloji durumundan və sağlamlıq vəziyyətindən asılıdır; heç kim ona əmr edilməsini sevmir və s.

PEDAQOJİ İNNOVASIYA

İnnovasiya (ingiliscə “innovation” – sözümdən götürülüb, mənası “yenilik” deməkdir) dedikdə geniş mənada təlim, təhsil-tərbiyə prosesinin gedişini və nəticələrini yaxşılaşdırmaq məqsədilə pedaqoji sistemdə həyata keçirilən yenilik başa düşülür. İnnovasiya, yəni yenilik pedaqoji sistemin daxili ehtiyatları hesabına baş verir. İnnovasiya keyfiyyətə təkmilləşmiş pedaqoji sistemdə vəhdət halında götürülmüş ideyalar, proseslər, vasitələr və nəticələndir. Pedaqoji sistemin yeniləşməsi üçün çox vacib və aktual bir işdir, o, səriştəli təhlil, yaradıcı müəllim tələb edir.

PEDAQOJİ İSTİQAMƏT

Müəllim işində bütün maneələri dəf etməkdə yardımçı olan müəllim olmaq və gələcəkdə də bu sənətdə qalmağa can atmasıdır. Pedaqoji istiqamət müəllimin bütün peşə fəaliyyətində və ayrı-ayrı pedaqoji hallarda fəaliyyətidir.

PEDAQOJİ METOD

Pedaqoji üsul və vasitə, pedaqoji qayda, təlim texnologiyası və s.

PEDAQOJİ MƏQSƏD

Müəllim və şagird arasında qarşılıqlı əlaqənin nəticəsi, müəllimin düşüncəsində olan və sonradan pedaqoji prosesə təkan verən digər təhsil komponentlərinin formalaşmasıdır.

PEDAQOJİ MÜHİT

Pedaqoji məqsədlərə uyğun olan uşaqların fəaliyyətinin dünyaya, insanlara, insanların bir-birinə münasibət şərtləri sistemidir

PEDAQOJİ NƏZƏRİYYƏ

Müəyyən bir pedaqoji hadisənin şərhinə və izahına yönəldilmiş baxış, ideyadır.

PEDAQOJİ PARADİQMA

Pedaqoji elmə, cəmiyyətə dair nəzəri, metodoloji və s. qaydaların toplusudur (yunanca paradeigma – nümunə, misal sözlərindən yaranıb). Bu qaydalara pedaqoji problemin həlli zamanı etalon, nümunə kimi əsaslanırlar. “Paradiqma” anlayışı pedaqogika elminə amerikan tarixçisi T. Kun tərəfindən gətirilib. O 3 mərhələni fərqləndirmişdir. Paradiqma öncəsi, paradiqmanın hakimiyyəti, elmi inqilab zamanı paradiqma.

PEDAQOJİ PROBLEM

Öyrənilməsinə və həllini tələb edən mürəkkəb və praktik pedaqoji situasiya; hansısa vəziyyətin, obyektin, qeyri-müəyyənliyin mürəkkəbliyinin nəzəri isahını gözləyən hal. Həllində əsas məsələ onun düzgün izah edilməsidir. Düzgün izah edilməyən pedaqoji problem onun istinad nöqtəsindən uzaqlaş-masına səbəb olur.

PEDAQOJİ PROSES

Şəxsiyyətin tərbiyəsi, təhsili, təlimi və inkişafı ilə bağlı aparılan bütün məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil işlərdir. Pedaqoji proses tərbiyə, təhsil, təlim və şəxsiyyətin inkişafı proseslərinin vəhdətidir.

PEDAQOJİ PROSESİN FUNKSIYALARI

Məqsədyönlü və təşkil edilmiş pedaqoji prosesin yaran-
dığı məqsəd və rollardan ibarətdir. Pedaqoji prosesin funksiyaları
təhsil (bilik, bacarıq və qabiliyyətlərin, mədəni dəyərlər sistemi-
nin ötürülməsi), tərbiyəvi (təlim-tədris prosesində dəyərlər və
münasibətlər sisteminin ötürülməsi), inkişafını (şəxsiyyətin
xüsusiyyətlərinin və hadisələrin şüurlu dərki, məntiqi üsul,
əməliyyat, mülahizə, məntiqi nəticələr), sosiallaşdıran (birgə
fəaliyyətin nəticəsində təcrübənin əldə edilməsi, ictimai
münasibətlər və uyğun davranışın yaranmasında özünü göstərir)

PEDAQOJİ PROSESİN PRİNSİPLƏRİ

Bütövlə pedaqoji prosesin məzmunu, formaları,
metodları, vasitələrinin cəmidir. Bütün prosesi tənzimləyən
ümumi qayda, göstəriş, normalar məcmusudur.

Təlim və tədrisdə mümkünlülük - təlim və tədris prosesi
yaş, fərdi və cinsi xüsusiyyətləri nəzərə almaqla qurulur. Bu
prinsipi nəzərə almaqla tədris çətinlik dərəcəsinin sadədən
mürəkkəbə, məlum olandan naməlumə keçməklə qurulur. Lakin
bu prinsip heç də tələblərin azalması kimi qəbul edilə bilməz.

Tərbiyədə fərdi yanaşma - şagirdlərin fərdi qabiliyyət-
lərini nəzərə almaqla həyata keçirilir. Hər bir şagirdin xasiy-
yətini kollektivə uyğun tərbiyəsi və tədrisi şagirdin qrup daxilində
bir fərd kim davranış qaydalarını öyrədir.

Əyanilik - tədrisin konkret əyani və ya hiss edilə bilən
vasitələr əsasında qurulması prinsipidir.

Təlim və tədrisdə elmlilik prinsipi - şagirdlərə tədris zama-
nı yalnız elmlə təsdiqini tapmış, elmə uyğun materiallar verilir.

Mədəniyyət prinsipi - tədrisdə maksimal dərəcədə ölkə-
nin, xalqın, mədəniyyətin dəyərlərini çatdırmaq, mədəni dəyərləri
tədris etməkdir.

Təbiət prinsipi - hər bir tərbiyəvi prosesin əsası kimi
konkret fərdi xüsusiyyət və bacarıqları kimi təbiətin bir üzvü kimi
uşaq əsas götürülür.

Əməkdaşlıq prinsipi - tədris prosesində şəxsiyyətə üstünlük verilməsi; onun özünütəsdiqi, müəyyənləşməsi; uşaq və böyüklərin birgə fəaliyyəti üçün olan prinsipdir.

Nəzəriyyə və praktikanın əlaqəsi prinsipi - elmi biliklərin gündəlik həyat təcrübəsi ilə harmonik əlaqəsini bildirir. Bu prinsip dünyanın dərkini, gündəlik həyat hadisələrinə təsir yollarını öyrədir.

Sistemlilik və ardıcılıq - tədris prosesində məntiqi əlaqələrin gözlənilməsi və bu dərs materialını daha asan qavranmasını təmin edir. Bu prinsip az müddətdə daha çox nəticə əldə etməyə yardım edir.

Şagirdin qoyulmuş tələblərdən asılı olmayaraq şəxsiyyətinə hörmət prinsipi - müəllimin şagirdə bir şəxsiyyət kimi hörmətinin tələb edir. Şagirdlərə qarşı tələbat müəllimin ilk öncə özünə qarşı tələbatını tələb edir

PEDAQOJİ PROSESİN STRUKTURU

Pedaqoji sistemin komponentlərinə uyğun olan və onu təşkil edən tərkib hissələrinin cəmidir. Komponentlər: məqsəd, məzmun, əməliyyat - fəaliyyət, dəyər - qiymət

PEDAQOJİ PROSESİN TAMLIĞI

Pedaqoji prosesin tamlığı onun sahələri qarşısında vahid məqsədin durması və şəxsiyyətin bütövlüyü ilə təmin olunur.

Tərbiyə, təhsil və təlim prosesləri özlərinə məxsus spesifik xüsusiyyətlərə malik olsa da, hamısı ümumi bir məqsədə - şəxsiyyətin ahəngdar inkişafına xidmət edir.

Həm tərbiyə, həm də təlim üç əsas funksiyayı - təhsil-verici, tərbiyəedici və inkişafetdirici funksiyaları yerinə yetirir. Bu zaman pedaqoji prosesin bütün sahələri qarşılıqlı vəhdətdə çıxış edir: təlim prosesi tərbiyə funksiyasını həyata keçirdiyi kimi, tərbiyə prosesi də təlim prosesinə təsir göstərir. Ümumi məqsəd baxımından pedaqoji prosesin hər bir sahəsi bu və ya digər funksiyanın yerinə yetirilməsində aparıcı (dominant) rol oynayır.

PEDAQOJİ PROSESİN QANUNAUYGUNLUĞU

Pedaqoji proseslərin qanunauyğunluqları pedaqoji prosesin hadisələri, müxtəlif tərəfləri arasında yaranmış obyektiv, təkrarlanan, dəyişməz əlaqələrdir. Pedaqoji proseslərin qanunauyğunluqları sosial şərtlərlə (konkret tarixi şərtlər daxilində cəmiyyətin, iqtisadiyyatın, milli-mədəni); insan təbiəti (uşağın şəxsiyyətinin formalaşması yaş və fərdi xüsusiyyətlərdən asılıdır); tərbiyə prosesinin məğzi ilə (təlim, tədris, təhsil prosesləri və şəxsiyyətin inkişafı qarşılıqlı əlaqəlidir; sosial qrup və şəxsiyyətin qarşılıqlı əlaqəsinin inkişafı) və s. ilə bağlıdır

PEDAQOJİ PSIXOLOGİYA

Uşaqların tədris və tərbiyə, müəllimin pedaqoji fəaliyyətinin əsaslarını öyrənən psixologiya sahəsidir (yun. pais (paidos) - uşaq və ago – tərbiyə edirəm sözlərindən yaranıb).

Psixologiya elminin konkret fəaliyyətlə bağlı olan və yüksək praktik əhəmiyyət daşıyan mühüm xüsusi sahələrindən biridir. Pedaqoji psixologiya təlim, tərbiyə və pedaqoji fəaliyyətin psixoloji problemlərini araşdırır. Pedaqoji psixologiyanın həll etməli olduğu ən mühüm problemlər uşaqların həyatının hər bir senzitiv dövrünü aşkara çıxarmaq və həmin dövrdə onların inkişafı üçün lazım olan bütün imkanları müəyyənləşdirməkdən, təlim və inkişafın qarşılıqlı əlaqəsini aşkara çıxarmaqdan, təlim və tərbiyənin ümumi və yaşla bağlı olan cəhətlərini, əlaqəsini aşkara çıxarmaqdan, təlim və tərbiyənin səmərəliliyini təmin edən psixoloji qanunauyğunluqları araşdırmaqdan və s. ibarətdir.

PEDAQOJİ QARŞILIQLI ƏLAQƏ

Tərbiyə verənlə tərbiyə alanın arasında şəxsi təsadüfi və ya məqsədli, fərdi və ya ictimai, uzunmüddətli və ya qısamüddətli, şifahi və ya qeyri-şifahi əlaqə formasıdır ki, onların davranışının, fəaliyyətinin, qaydalarının qarşılıqlı dəyişməsinə təsiri müəyyənləşdirir. Pedaqoji qarşılıqlı əlaqə hər iki tərəfdə qarşılıqlı fəaliyyətin məqsədlərinin və onun həyata keçirilməsində həmrəylik əldə edildikdə, qarşılıqlı fəaliyyətdə olan iştirakçılardan bəzilərinin uğurları digər iştirakçıları stimullaşdırması və

ya dayandırması zamanı rəqabət formasında özünü göstərə bilər. Humanitar istiqamətli ped. proses yalnız o zaman tərbiyəçi və tərbiyə alanlar arasında pedaqoji qarşılıqlı əlaqə ola bilər ki, burada hər iki iştirakçı öz bilik və bacarıqları çərçivəsində bərabərhüquqlu, paritet partnyor kimi çıxış edir

PEDAQOJİ QABİLİYYƏT

Məqsəd, prinsip, şərt, forma və uşaqlarla işin təşkil metodları əsasında olan praktik fəaliyyətlərin cəmidir. Üç növ qabiliyyət fərqləndirilir:

- Məqsədlərin qoyulması və situasiyanın təşkili ilə bağlı olanlar;

- Təsir və qarşılıqlı təsir üsullarını tətbiq edənlər;

- Pedaqoji özünütəhlil istifadə olunanlar.

PEDAQOJİ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Pedaqoji qiymətləndirmə təlim prosesini tamamlayan pillədir. O, təlimin səmərə və keyfiyyətini yüksəltməyə, əks əlaqəni təmin etməyə, müəllim və şagirdlərdə məsuliyyət hissini artırmağa, təlimi stimullaşdırmağa imkan verir. Hamı öz işinə verilən qiymətə qarşı böyük maraq və həssaslıq göstərir. Şagirdlərdə isə bu maraq daha güclü olur.

PEDAQOJİ QIYMƏTLƏNDİRMƏDƏ SƏHV

Müəllimin pedaqoji təfəkkürü ilə şərtlənən düzgün olmayan tərbiyə fəaliyyətinin nəticəsidir. Yüksək qiymət qoyulması ilə meydana gəlir; şagirdin fərdi keyfiyyətləri, bilik səviyyəsi nəzərə alınmadan müəllimin şəxsi münasibətindən asılı olaraq qiymətləndirilməsi.

PEDAQOJİ SAVAD

Yazıb-oxumağı bacarma, oxunan subyektləri qavrama və qavrama qüvvəsinə malik olmaqdır.

PEDAQOJİ SƏHV

Müəllim tərəfindən profesional norma, qayda, meyarların pozulmasına gətirib çıxaran vasitələrin istifadə olunmasıdır.

Pedaqoji səhv həm obyektiv, həm də subyektiv səbəblərlə meydana çıxır

PEDAQOJİ SİSTEM

Şəxsiyyətin formalaşması üçün təşkil edilmiş, məqsədyönlü pedaqoji təsirin qarşılıqlı əlaqəli vasitə, metod və proseslərinin toplusudur.

PEDAQOJİ SİTUASIYA

Vəziyyət, şərait və hadisələrin gedişidir.

PEDAQOJİ SOSIAL İŞ

Pedaqoji cəmiyyətin problemlə təbəqələrinin mənafeyi və sosial rifahı uğrunda vasitəçilik edən sferadır.

PEDAQOJİ STANDARD

Profesional təhsil prosesi və fəaliyyəti zamanı əldə edilən və onu dəyərləndirən meyarlardır.

PEDAQOJİ ŞURA

Orta təhsil müəssisələrində və məktəbə kollektiv rəhbərlik orqanıdır.

PEDAQOJİ ŞƏRAİT

Pedaqoji vəzifələrin həll edildiyi şəraitdir.

PEDAQOJİ TAKSONOMİYA

Pedaqoji məqsədlərin kateqoriyalarının və ardıcıl səviyyələrinin seçildiyi dəqiq sistemin qurulmasıdır.

PEDAQOJİ TAKT

Müəllimin davranış və münasibətində humanizm, şagirdin şəxsiyyətinə hörmət, ədalətlik, uşaqlarla davranış zamanı dözümlülük tələb edən hissidir. Pedaqoji takt pedaqoji etikanın yerinə yetirilmə növlərindən biridir

PEDAQOJİ TAPŞIRIQ

Yaranmış pedaqoji vəziyyətin dərkisi və bu vəziyyətə uyğun qərarın qəbul edilməsidir.

PEDAQOJİ TEXNİKA

Müəllimin öz psixoloji halı, əhval-ruhiyyəsi, emosiyaları, nitqi və s. ilə davranmasına yardımçı olan ümumpedaqoji və psixoloji bacarıqlar kompleksidir.

PEDAQOJİ TƏCRÜBƏ

Pedaqoji təcrübə ali (orta ixtisas) məktəbin tədris planında xüsusi yeri olan bir prosesdir. Pedaqoji təcrübə sabahın müəllim kadrlarının bu peşəyə layiqlilik dərəcəsi və səviyyəsini üzə çıxaracaq bir fəaliyyət sahəsidir, müəllim hazırlığı formalarından biridir.

PEDAQOJİ TƏDQIQATLAR

Təlim-tərbiyə prosesini təkmilləşdirmək, müəyyən qanunauyğun əlaqələri üzə çıxarmaq məqsədi ilə planlı şəkildə aparılan axtarışlardır.

PEDAQOJİ TƏDQIQATIN PREDMETİ

İnsanın tədris, təlim, tərbiyə zamanı inkişafına xidmət edən məqsədyönlü prosesdir.

PEDAQOJİ TƏDQIQATLARIN METODİKASI

Pedaqoji tədqiqatın təşkili üçün üsullar, vasitələr cəmi və müəyyən elmi nəticənin alınması üçün qaydaların tətbiqidir.

PEDAQOJİ TƏDQIQATIN MƏQSƏDİ

Pedaqoji hadisələrdə səbəb-məqsəd əlaqəsinin və qanunauyğunluğun müəyyənlişməsi, onların əsasında nəzəriyyə və metodologiyanın işlənilib hazırlanmasıdır.

PEDAQOJİ TƏDQIQATIN MƏSƏLƏLƏRİ

Pedaqoji tədqiqatın konkret və ya daha dəqiq məqsədləri hesab olunur.

PEDAQOJİ TƏHSİL

Ümumtəhsil və ixtisas məktəblərində, tədris-tərbiyə müəssisələrində təlim-tərbiyə işi üçün tələb olunan ixtisaslı kadrların hazırlanması sistemidir.

PEDAQOJİ TƏLİM

Müəllimin rəhbərliyi altında insanın təhsil alması prosesidir.

PEDAQOJİ TƏLİM MODELİ

Mülhizələri sadələşdirən və hadisələrin təbiətini dəqiqləşdirən eksperiment keçirilməsinə imkan verən məntiqi sxemlər və məntiqi quruluşlardır.

PEDAQOJİ TƏSİR

Müəllimin şagird və ya tələbələrin düşüncə, iradə, emosiyalarına təsiri, onlarda tələb olunan keyfiyyətlərin formalaşması və qoyulmuş məqsədlərə müvəffəqiyyətlə çata bilmək kimi bacarıqların yaranmasıdır.

PEDAQOJİ USTALIQ

Təlimin zəruri forma, üsul və vasitələrindən yerli-yerində istifadə etməklə həvəslə öyrənmə, təhsilalma prosesinin təşkil olunmasıdır.

Pedaqoji ustalıq pedaqoji fəaliyyətə yiyələnməyin yüksək səviyyəsi; xüsusi biliklərin, bacarıq və biliklərin, şəxsiyyətin professional mütəxəsis xüsusiyyətlərinin kompleksidir.

PEDAQOJİ ÜNSİYYƏT

Məqsəd, prinsip, şərt, forma və uşaqlarla işin təşkil metodları əsasında olan praktik fəaliyyətlərin cəmidir.

Üç növ qabiliyyət fəqləndirilir:

- Məqsədlərin qoyulması və situasiyanın təşkili ilə bağlı olanlar;

Təsir və qarşılıqlı təsir üsullarını tətbiq edənlər;

- Pedaqoji özünütəhlil istifadə olunanlar.

PEDAQOJİ ÜNSİYYƏT STİLİ

Pedaqoji fəaliyyətin individual xüsusiyyətlərinin, üsullarının vasitəleridir. Pedaqoji ünsiyyət stili müxtəlif əsaslar üzərində (qarşılıqlı birgə yaradıcılıq fəaliyyəti, dost yanaşması, məsafə və s.) qurulur.

PEDAQOJİ ÜNSİYYƏT TƏRZİ

Pedaqoji fəaliyyətin reallaşmasınının fərdi xüsusiyyətləri, üsulları və tərzinin cəmidir.

2-ci hissə

AKMEOLOGİYA

(Yunan dilində *acme*-yuxarı, yüksək və *loqos*-elm, tədris sözlərindəndir) son illər peşəkar mükəmməllik sahəsində ən yüksək nailiyyətlər haqqında məlumat verən bir elm sahəsi mənasında işlənir. Akmeologiya anlayışı N.A. Rybnikov tərəfindən 1928-ci ildə inkişaf psixologiyasının xüsusi bir hissəsini - yetkinlik və ya yetkinlik psixologiyasını təyin etmək üçün təqdim edilmişdir.

ALT STANDART

Əsas standartda ifadə olunmuş fikrin müəyyən hissə-sidir.

ANALİZ

(Yunanca - analysis efti - tərkib hissələrinə ayırma) – bütövün və ya tamın tərkib hissələrə parçalanması prosesidir. Analiz orqanizmin mühitlə qarşılıqlı təsir prosesində özünü göstərən bütün idraki və praktik aktlara daxildir. İnsanda praktik fəaliyyət nəticəsində anlayışlarla əməliyyat aparmaq səviyyəsində analiz etmək qabiliyyəti inkişaf etmişdir. Analiz sintezlə sıx surətdə bağlıdır.

ANDRAQOGİKA

Pedaqogikanın böyüklərin təhsili məsələlərini əhatə edən sahəsi. «Böyüklərin pedaqogikası», «nəzəriyyə» və “böyüklərin təhsili” terminlərindən də istifadə olunur.

ANDROQOLOGİYA

(Yunanca Ανήρ anīr - böyüklər, kişi; ἄγειν ὄγειν - xəbərlər) təhsil fəaliyyətinin yetkin bir subyekti tərəfindən bilik və bacarıqların mənimsənilməsinin özünəməxsus nümunə-lərini, habelə peşəkar müəllim tərəfindən bu fəaliyyətin istiqamətləndirilməsinin xüsusiyyətlərini ortaya qoyan təlim nəzəriyyəsinin bir hissəsidir. “Androqologiya” anlayışı 1833-cü ildə Alman pedaqogikası tarixçisi Alexander Kapp tərəfindən elmi istifadəyə verildi. Son onilliklərdə cəmiyyətdə həm ehtiyacın artması, həm də işləyən vətəndaşlar üçün çoxsaylı (daimi)

qabaqcıl hazırlıq, yenidənhazırlıq və ya hətta peşə dəyişməsi, habelə yetkinlərin təhsil və yenidənhazırlanma imkanlarının və ehtiyaclarının artması səbəbindən andragogiyaya diqqət artır.

APARICI FƏALİYYƏT

İnsanın ontogenetik inkişafının konkret dövründə həlledici rol oynayan fəaliyyətdir.

BAŞA DÜŞÜLƏN KURİKULUM

Müəllim, valideyn və digərləri üçün hazırlanmış kurikulumdur. Bəzi halda onu “əqli bacarıqlardan ibarət kurikulum” kimi də adlandırırlar.

BEYNƏLXALQ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və qiymətləndirilməsi funksiyalarını yerinə yetirir. Burada müqayisə etmə tədqiqatları, monitorinqlər vasitəsilə aparılır, ölkədə təhsilin vəziyyəti haqqında məlumat əldə etmək, həlli tələb olunan daha əhəmiyyətli problemləri üzə çıxarmaq, onları araşdırmaq, nəticələri xarici ölkələrlə müqayisə etmək imkanı yaradılır.

CARİ PLANLAŞDIRMA

Məzmun standartları, məqsəd, mövzu, inteqrasiya olunmuş məzmun standartları, iş forması, iş üsulları və resurslar müəllimlər tərəfindən əvvəlcədən müəyyən edilən gündəlik dərslər planıdır.

DAVRANIŞ

Canlı varlıqların ətraf mühitlə qarşılıqlı əlaqəsindən ibarətdir. Bu əlaqə orqanizmin daxili (psixi) və xarici (hərəkət) fəallığı vasitəsilə ifadə olunur.

DEDUKSİYA

(Latınca deductio - nəticə çıxartma) - təfəkkür prosesində ümumidən xüsusiyyətdə doğru çıxarılan məntiqi nəticədir. Bilik və məlumatındaha çox ümumi olandan daha az ümumi olana hərəkəti olub, mühakimələrdən nəticə çıxarmağa deyilir. Başqa sözlə, deduksiya nəticə çıxarmaqdan ibarət olan, ümumidən xüsusiyyətdə gedən əqli nəticədir. Biliyin ümumidən xüsusiyyətdə get-

məsi onun psixi proseslərdən, əqli fəaliyyətin quruluşundan aslılığı ilə izah olunur.

Antonimi - "İnduksiya"dır.

DEKLORATİV BİLİK

Məlumat xarakterli olub yaddaşa əsaslanır. Fənnə aid mühüm anlayışlar, ifadələr, təriflər və s. bura daxildir.

DEMOKRATİK ÜSLUB

Təhsilin idarə olunmasında əlverişli üslublardan biridir. Bu üslub kollegiallıqla vahid rəhbərliyi düzgün əlaqələndirir, ictimai təşkilatların, bütün müəllimlərin məktəbdə idarəetmə ilə bağlı qərarların qəbul edilməsində fəal iştirakını nəzərdə tutur.

DƏRƏCƏLƏRİN YÜKSƏLDİLMƏSİ TƏHSİLİ

Orta-ixtisas təhsili müəssisələrini bitirmiş və subbakalavr dərəcəsi almış kadrların uyğun ixtisaslar üzrə bakalavr səviyyəsinə hazırlığını nəzərdə tutan təhsil növüdür.

DƏRS

Tədris prosesinin məna, vaxt və təşkili cəhətdən bitkin kəsiyidir. Eyni zamanda mürəkkəb və məsul mərhələsidir. Fənlər üzrə məzmun standartları, əsasən dərs prosesində reallaşdırılır. Dərs standart və qeyri-standard olmaqla iki növə bölünür. Adətən o dərslər keyfiyyətli hesab edilir ki, innovativ xarakter daşsın və müasir tələblərə cavab versin.

Dərs həmçinin təlimin əsas təşkilat forması hesab edilir.

DƏRS VƏSAİTİ

Konkret fənn üzrə tədris proqramına uyğun hazırlanmış, dərslikdə verilən biliklərin genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsinə xidmət edən vəsaitdir. Əslində dərs vəsaiti dərsliyə əlavədir. Fənni bütövlükdə deyil, onun ayrı-ayrı hissəsini və ya müəyyən qismini əhatə edir.

DƏRSLİK

Dövlət təhsil standartları əsasında hazırlanmış kurikulumlara uyğun olan, şagirdlərdə müstəqil tədqiqatçılıq və yaradıcılıq vərdişlərinin aşılmasına, demokratik dünya-görüşünün formalaşmasına imkan yaradan, onları düşünməyə

sövbə edən, məntiqi təfəkkürü inkişaf etdirən, tətbiqi xarakter daşıyan, integrativ xüsusiyyətə malik əsas dərslər vəsaitidir.

Ayrı-ayrı müəlliflərin (müəllif qrupunun) vahid tədris proqramı əsasında eyni fənn üçün hazırladıkları müxtəlif dərslər TİV dərsləri adlanır.

DƏYƏR

Fəlsəfə, etika, estetika və sosiologiyada gerçəkliyin müəyyən hadisələrinin cəmiyyət üçün sosial-tarixi əhəmiyyəti və fərd üçün şəxsi məna daşıyan anlayış kimi xarakterizə olunur. Dəyər insanların qarşılıqlı münasibətlərinin və şəxsiyyət-in davranışının sosial tənziminin əsas amili kimi çıxış edir.

DİAQNOSTİK QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Dərs ilinin və ya fənn üzrə tədris resurslarında nəzərdə tutulmuş hər bölmənin əvvəlində aparılmaqla şagirdlərin bilik və bacarıqlarının, o cümlədən, maraq və motivasiyasının ilkin qiymətləndirilməsi məqsədi ilə aparılır və növbəti addımları müəyyənləşdirməyə xidmət göstərir.

DİVERGENT TƏFƏKKÜR

Yaradıcı təfəkkürdür, yaradıcı fəaliyyətin ayrılmaz hissəsidir. C.Gilfordun intellektin struktur modelinin əsas anlayışlarından biridir.

EKOLOJİ TƏRBIYƏ

Yeni yetişən nəsildə özündə təbiət haqda bilikləri və ona qarşı məsuliyyətli, humanist yanaşmanı ehtiva edən məqsədyönlü yüksək ekoloji mədəniyyətin formalaşdırılması, təbiətə qarşı ümummillə və ümumbəşəri dəyər kimi məsuliyyətli münasibətin yaranmasıdır.

EMOSİONALLIQ

İnsanın emosiya və hisslərinin keyfiyyət və dinamikasını, məzmununu müəyyən edən xüsusiyyətinə deyilir. Emosionallığın mahiyyəti subyekt üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyan hadisə və situasiyaların inkişafından ibarətdir. O, şəxsiyyətin əsas xüsusiyyətləri, əxlaq normaları, motivasiya sahəsi, dünya-görüşü və s. ilə bağlıdır.

EMPRİK KURİKULUM

Öyrənənlərin (şagirdlərin) real təcrübələrinin ifadə olunmasını əhatə edir.

EMPRİK TƏFƏKKÜR

Empirik təfəkkürün başlıca məqsədi dərk olunan obyektləri təsnif etməkdən ibarətdir.

Bu prosesdə:

- Dərk olunan obyektlər onların zahiri xassə və əlamətlərinə görə müqayisə olunur;
- Formal və oxşar əlamətlərə görə ümumi xassələr ayırılır;
- Onların əsasında dərk olunan obyektlər ümumiləşdirilir.

EPİZODİK HAFİZƏ

Müəyyən zaman kəsimində baş vermiş epizodlar və hadisələr arasındakı əlaqələrlə bağlı informasiyaların hifz olunması prosesidir.

ƏQLİ TƏRBİYƏ

İntellektual mədəniyyətin, idraki fəaliyyətin, əqli gücün, düşüncənin, dünyagörüşünün və şəxsiyyətin intellektual azadlığının formalaşdırılması prosesidir.

ƏLAVƏ MƏŞĞƏLƏLƏR

Geridə qalan, eləcə də yaxşı oxuyan şagirdlərlə dərsləndirən aparılan iş formalarıdır. Bu məşğələlərdə zəif oxuyan şagirdlərin çətinlik çəkdiyi məsələlər üzrə fərdi tapşırıqlar yerinə yetirilir, çalışqan şagirdlər isə maraq və qabiliyyətlərinə görə yaradıcı tapşırıqlar üzərində işləməyə istiqamətləndirilir. Əlavə məşğələlər ehtiyaca görə 15-20 dəqiqə vaxt ərzində keçirilir.

ƏLAVƏ TƏHSİL

Vətəndaşların hərtərəfli təhsil tələbatını ödəmək məqsədi ilə əlavə təhsil proqramları əsasında verilən təhsil.

ƏMƏLİ KURİKULUM

Sınıf otağında dərs zamanı və dərsləndirən sonra baş verənləri əhatə edir. Orada daha çox müəllim və şagird fəaliyyətləri əhatə olunur.

ƏSAS STANDART

Fənlər üzrə müəyyən olunan təlim nəticələrini məzmun xətləri üzrə ümumi şəkildə ifadə edir.

ƏSAS TƏHSİL

Bilik və bacarıqların məcmusu, onların daha da böyüməsi və zənginləşməsi üçün zəmin hazırlayır.

Termin iki mənada işlənir:

1) *Cəmiyyətdə həyat üçün ən az zəruri olan bilik və bacarıqların inkişafına yönəlmiş təhsil;*

2) *Pullu iş sahəsinə girməzdən əvvəl alınmış və yetkin yaşda təhsilini davam etdirmək üçün başlanğıc nöqtəsi hesab olunan təhsil.*

ƏYANI - ƏMƏLİ TƏFƏKKÜR

Cisimlərlə real şəkildə yerinə yetirilən iş və əməliyyatların iştirakı ilə cərəyan edən və əyani sürətlərlə əməliyyat aparmağı müvəffəqiyyətin zəruri şərti kimi özünə daxil edən fikri prosesdir.

FAKÜLTƏTİV KURS (FAKÜLTƏTİV FƏNN)

Fransız dilində facultatif, latın dilindəki facultas sözdündən olub “imkan”, «fürsət» deməkdir.

Ali təhsil müəssisəsində tələbənin, orta məktəbdə şagirdin seçib öyrəndiyi məcbur olmayan tədris kursudur. Məktəblər bu kursu, onun məzmununu özləri müəyyənləşdirir.

FƏAL İNTERAKTİV TƏLİM

Təlim prosesinin elə təşkili formasıdır ki, burada müəllim bilikləri ötürən vəzifəni deyil, bələdçi (fasilitator) vəzifəsini yerinə yetirir. Burada biliyin fərdlər və kollektivlə yanaşı, qrup və cütlərlə iş formalarından müntəzəm şəkildə istifadə etməklə axtarılıb tapılması ön plana çəkilir. Bu cür təlim texnologiyası ilə təşkil olunan dərslərdə əvvəlcə problemə istiqamət verəcək motivasiya yaradılır.

Fəal təlim - şagirdlərin idrak fəallığına əsaslanır, təhsil prosesinin digər iştirakçıları ilə əməkdaşlıq şəraitinin yaradılmasını tələb edir.

FƏALİYYƏT

İnsanın tələbat əsasında əmələ gələn, yüksək mərhələ kimi şüur tərəfindən tənzim olunan spesifik zahiri fəallığı, başqa sözlə, aktivliyin zahiri formasıdır. Onun özünəməxsus motivasiya, məqsəd və instrumental əsasları vardır. Fəaliyyət xarici aləmin dərk olunmasına, yaradıcı surətdə əks olunmasına və dəyişdirilməsinə yönəlir. Fəaliyyətin strukturunda məqsədəçatma üsulları, şərait və nəticə anamları xüsusi yer tutur.

Fəaliyyət insanın öz hərəkətinin dinamik xüsusiyyətidir.

Şəxsiyyət fəaliyyətinin səviyyələri müxtəlifdir:

- *Situasiya fəaliyyəti - şəxsi fərdi problemləri həll etmək üçün gündəlik fəaliyyət göstərir, bütün qərarlar özü tərəfindən verilir. Növbəti mərhələ yeni fəaliyyət, yeni həllər tələb olunur;*

- *Supra - situasiya fəaliyyəti - fərdin vəziyyətin tələbləri səviyyəsindən yuxarı qalxmaq üçün fəaliyyət göstərir, cari vəzifələrdən artıq həddə çatan məqsədlər qoyur;*

- *Yaradıcı fəaliyyət - problemlərin müstəqil şəkildə bəyan edilməsi və onların həlli. Bu fəaliyyət səviyyələrini başqa formada da ifadə etmək mümkündür;*

- *Əməliyyat - insan yalnız müəyyən problemləri həll etdikdə, yalnız müəyyən əməliyyatları yerinə yetirir;*

- *Situativ fəaliyyət və ya taktiki fəaliyyət - bir şəxs müəyyən problemi həll etmək üçün fəaliyyət metodlarından uğurla istifadə edir. Taktiki səviyyə əməliyyat bacarıqlarını mənimləməklə yanaşı, bir sıra digər komponentləri də tələb edir. Dəyişkən vəziyyətlərdə tez yönəlmə bacarığı, hərəkətlərin rəasional qurulması üçün ümumi alqoritmlərin mahiyyəti və ardıcılığı, bacarıqları planlaşdırma, mənbələrdən istifadə etmək, fəaliyyətin kollektiv təşkilində rolları paylaşmaq imkanı və s.*

Beləliklə, fəaliyyətin taktiki səviyyəsi suprasituasiya fəaliyyətinə uyğundur;

- *Strateji - insan müxtəlif vasitələrdən istifadə etmək üçün sərbəst olduqda iqtisadi, texnoloji və sosial münasibətlərdə dəyişən həyat vəziyyətlərini müstəqil olaraq təyin edir. Bununla*

yanaşı, strateji fəaliyyət səviyyəsi düşünə bilmək, idrak, yaradıcı fəaliyyət, özünü təftiş edə bilmək, kommunikativ əlaqələr saxlamaq və s. bacarıqlar tələb edir. Nəticə olaraq belə demək olar: strateji fəaliyyət səviyyəsi şəxsin yaradıcı fəaliyyətinə uyğundur. Əməliyyat səviyyəsində insan icraçıdır. Taktiki səviyyədə insan fəaldır, liderdir. Strateji səviyyədə insan yaradıcıdır.

FƏALLIQ

Fəallıq müasir psixologiyanın əsas kateqoriyalarından biridir. Onun motivasiya, məqsəd və instrumental əsasları zahiri tərəfləri (fəaliyyət) ilə bilavasitə bağlıdır, subyektin xüsusi vəziyyətidir. O, daxilən subyektin dünyaya münasibəti ilə şərtlənir, zahirən davranış proseslərində reallaşır.

FƏNDAXİLİ İNTEQRASIYA

(Üfüqi) məzmun xətləri arasındakı əlaqələri əhatə etdiyindən müəllim imkan daxilində bir neçə məzmun xəttinə dair məzmun standartına müraciət etməklə təlim prosesində uğurlu nəticə əldə etmiş olur.

FƏNLƏRARASI İNTEQRASIYA

Bu zaman müəllim müxtəlif fənlərə aid bir-birini tamamlayan və ya oxşar olan standartları seçir. Fənlərarası inteqrasiya şagirdlərə məzmunu tam şəkildə mənimsəməyə və həyatla əlaqələndirməyə imkan yaradır.

FƏNN KURİKULUMU

Fənn üzrə fəaliyyətləri istiqamətləndirən konseptual sənəddir.

FƏNYÖNÜMLÜ KURİKULUMLAR

Məzmun etibarilə elm sahəsini, onun mükəmməl anlayışlar sistemini əhatə etməklə bilavasitə bu anlayışların mənimsənilməsinə yönəlmiş kurikulumlardır.

FƏRDİ TƏHSİL

Müxtəlif səbəblərdən uzun müddət təhsildən kənar qalmış şəxslər, habelə müəyyən bir sahə üzrə xüsusi istedadı ilə fərqlənən şagirdlər üçün tətbiq edilən təhsil formasıdır.

FİZİKİ TƏRBIYƏ

İnsanın fiziki inkişafına, sağlamlığının möhkəmlənməsinə, yüksək əmək qabiliyyətinin və daimi fiziki inkişafına tələbat yaranmasına yönəlmiş təkmilləşmə sistemidir.

FORMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Təhsilalanın hər bir fənn üzrə təhsil proqramında (kurikulumda) müəyyənləşdirilmiş məzmun standartlarının mənimsənilməsinə yönəlmiş fəaliyyətlərini izləmək, bu prosesdə onun qarşısına çıxan çətinlikləri müəyyən etmək və onları aradan qaldırmaq məqsədi ilə aparılır.

Formativ qiymətləndirmə şagird nailiyyətlərinin monitorinqi vasitəsilə tədrisin düzgün istiqamətləndirilməsinə xidmət göstərir. Müəllim formativ qiymətləndirmə vasitəsilə tədris prosesini tənzimləyir, şagirdlər tərəfindən məzmunun mənimsənilməsinə kömək edir.

GİZLİ KURİKULUM

Daha çox özünün qapalı tərəfləri ilə seçildiyindən ona gizli kurikulum deyilir. Bu məsələdən bəhs edən mütəxəssislər onu tədqiq edilməmiş kurikulum, yaxud da şifahi nəzərdə tutulan kurikulum adlandırırlar. Gizli kurikulumun mühüm səciyyəvi cəhətlərindən biri onun müəyyən plana istinad etməməsi, situativ xarakter daşması ilə izah edilir.

HAFİZƏ

Əsas mnemik proseslərdən biridir. Onun ümumi xarakteristikası belədir: insanın müxtəlif informasiyanı yadda saxlaması, yada salması və yenidən işləməsi prosesidir.

Son zamanlar hafizənin uzunmüddətli, qısamüddətli və operativ hafizə kimi növlərini fərqləndirirlər.

Uzunmüddətli hafizə informasiyanın saxlanması şərti ilə çoxsaylı və uzunmüddətli xatırlanması və saxlanmasını nəzərdə tutur.

Qısamüddətli hafizə informasiyanın istifadə olunana qədər, yaxud uzunmüddətli hafizəyə keçənə qədər qısa zaman aralığında saxlanmasına deyilir.

Operativ hafizə hər hansı bir iş, yaxud əməliyyatı yerinə yetirmək üçün vacib olan informasiyanın müəyyən müddət ərzində saxlanılmasını nəzərdə tutan hafizə növüdür.

HESABATLILIQ

Ümumi təhsilin idarə olunması prinsiplərindən biridir. Hesabatlılıq nəticə etibarlı ilə ümumi təhsilin həyata keçirildiyi müəssisədə kollektivin hər bir üzvünün tapşırılmış iş sahəsində cavabdehliyini təmin edir. Ümumi fəaliyyətin müntəzəm hazırlanan və müzakirə edilən hesabatlarda əks olunması müəssisədə hər bir fərdin vəzifə funksiyalarına məsuliyyətlə yanaşmasında mühüm rol oynayır.

HİSSİ İDRAK

Əsas forması duyğudur. Duyğu predmetin ayrı-ayrı xassələrinin, xüsusiyyətlərinin, tərəflərinin inikasındır.

Predmetlər isti və soyuq, tünd və açıq, hamar və kələkötür ola bilər. Onların bütün bu və ya bir çox başqa xassələri bizim hiss üzvlərimizə təsir göstərərək müəyyən duyğular yaradır.

Duyğulardan başqa, qavrayış və təsəvvür də hissi idrakın formalarıdır. Bununla belə, qavrayış hissi idrakın daha yüksək formasıdır. Qavrayış predmeti onun bilavasitə hissi bütövlüyü halında, onun xarici tərəflərinin, xüsusiyyətlərinin məcmusu halında əks etdirir. Təsəvvür əvvəlcə qavranılanın insan şüurunda bərpasıdır.

XARAKTER

(Yunanca-character-möhür). Şəxsiyyətin fəaliyyəti və ünsiyyətində formalaşan və təzahür edən, ancaq ona məxsus davranış tərzini şərtləndirən sabit fərdi xüsusiyyətlərin məcmusundan ibarətdir.

XATIRLAMA

Şagirdlərin əvvəllər öyrəndiklərini, eləcə də məlum informasiyaları yada salması və yeni dərs kontekstində mənalandırması prosesidir.

İCTİMAILƏŞMƏ

Fərdin sosial təcrübəni, sosial əlaqə və münasibətlər sistemini mənimsəməsi prosesinə deyilir.

İDENDİFİKASIYA

Fikri əməliyyatdır. Onun vasitəsilə insan özü ilə başqa adamlar arasında əlaqələri müəyyənləşdirir. Başqa adamların və ya müəyyən bir sosial qrupun xarakteristikalarını şüurlu və şüursuz olaraq özünə şamil edir.

İDRAK

İnsandan xaricdə mövcud olan obyektiv aləmin onun hiss üzvlərinə, beyninə təsirindən yaranan inikas prosesidir. Hissi və məntiqi olmaqla iki səviyyəsi müəyyən edilir.

İDRAK FƏALİYYƏTİ

İdrak prosesində həyata keçirilən fəaliyyətdir.

Psixoloqların fikrincə, idrak fəaliyyətində tətbiq etmək, sintez etmək və dəyərləndirmək əsas mərhələlər hesab olunur. Müasir təhsil konsepsiyasına görə, şagirdin təlim fəaliyyətinin psixopedaqoji əsasını məhz həmin parametrlər təşkil edir.

İNDUKSIYA

Təfəkkür prosesində xüsusidən ümumiyyə doğru çıxarılan məntiqi nəticə.

Antonimi - "Deduksiya"dır.

İNKİŞAFETDİRİCİ TƏLİM

Psixologiya və pedaqogika tarixində bu barədə təsəvvürlər hələ qədim zamanlarda formalaşsa da, təlim və inkişaf bir önəmli problem kimi XX yüzillikdə meydana çıxmış və öyrənilməyə başlanılmışdır. İnkişafetdirici təlim prinsipi pedaqoji psixologiyada və pedaqogikada 80-ci illərdə bərqərar olmuşdur. İnkişaf çoxcəhətli anlaydır və şagirdin psixi həyatının bütün sahələrini əhatə edir. Təlim-tərbiyə prosesində məktəblilərin psixi inkişafının başlıca istiqamətlərini təhlil edəndə, ilk növbədə, biliklərin, onların tətbiqi mexanizmlərinin və şəxsiyyətin ümumi xassələrinin inkişafı şəraitini ayırd edirlər. Şəxsiyyətin inkişafı təlim prosesinin nüvəsini təşkil edir. Sözün geniş mənasında

inkışafetdirici təlim şəxsiyyətin formalaşmasını nəzərdə tutur və onu təlimin başlıca problemi kimi mənalandırır.

İNKİŞAFIN MONİTORİNQİ

Ümumi təhsilin idarə olunması prinsiplərindən biridir. Təhsil prosesinin düzgün inkışafını müşahidə və istiqamətləndirmək üçün mütəmadi olaraq monitorinqlərin keçirilməsini nəzərdə tutur. İnkışafın monitorinqi mövcud idarəetmə sisteminin məqsədyönlülük səviyyəsini aşkara çıxarmaq və irəliləyişlərin dinamikasını müəyyən etməklə planlaşdırma və icra sistemində zəruri dəyişikliklər aparılmasını təmin edir.

İNKLÜZİV TƏHSİL

(Fr. Inclusif - «özünə daxil edən», lat. include - «daxil edirəm»). Ümumi təhsilin hamı üçün əlçatan olmasını nəzərdə tutan və bütün uşaqların müxtəlif ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmasına əsaslanan inkışaf prosesidir. Bu, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların təhsilə cəlb olunmasını da təmin edir.

İNNOVASIYA

Müxtəlif təşəbbüslər, elmi-tədqiqatlar əsasında formalaşan mütərəqqi xarakterli yeniliklərdir.

İNSAYT

Problemin həlli prosesində onun həllinin gözlənilmədən tapılmasına deyilir.

İNTEQRASIYA

(lat. Integ - ratlo - bərpa edilmə, doldurmaq, yerinə gəlmə, tamamlama; unteger – bütöv). Milli təhsil sisteminin dünya təhsil sisteminə səmərəli formada qoşulması, uyğunlaşması və qovuşması əsasında inkışafı təmin edən, müəyyən təhsil sistemi çərçivəsində şagirdlərin təfəkküründə dünyanın bütöv və bölünməz obrazını formalaşdırmaq, onları inkışaf və özünüinkışafa istiqamətləndirmək məqsədilə təlimin bütün məzmun komponentləri arasında struktur əlaqələri qurmağı və onları sistemləşdirməyi tələb edən didaktik prinsipdir.

Dünyanın təhsil təcrübəsində şaquli və üfüqi olmaqla onun iki növündən istifadə edilir.

Riyaziyyatda funksiya görə inteqralın tapılması (inteqrallama); birləşmə, inkişaf prosesində ayrı-ayrı hissələrin və ya elementlərin bir tam şəklində birləşməsi; iqtisadi subyektlərin birləşməsi, onların qarşılıqlı fəaliyyətinin dərinləşməsi, onlar arasındakı əlaqələrin inkişafı; ayrı-ayrı (əlahiddə) hissələrin tamda birləşməsi haqqında sistemlər nəzəriyyəsi anlayışı və bu nəzəriyyənin obyektə olan təbii və ya ictimai proseslər; biologiyada orqanizmdə quruluş və funksiyanın vəhdəti, uyğunlaşması və nizamlanması prosesidir.

İNTELLEKT

(Latınca intellectus-dərketmə, dərrakə, anlama). Fərdin əqli qabiliyyətinin nisbətən sabit strukturuna deyilir. Müasir psixologiyada intellektin strukturu müxtəlif aspektlərdə öyrənilir.

İNTELLEKTİN İNKİŞAF ƏMSALI

İnsan intellektinin inkişaf səviyyəsinin kəmiyyət qiymətini müəyyən etmək üçün xüsusi testlərin tətbiqi nəticəsində alınan əqli inkişafın kəmiyyət göstəricisidir.

İNTERPRETASIYA

Mənanın izah edilməsi prosesidir.

İRADƏ

İnsanın işin icrası prosesində çətinlikləri şüurlu surətdə dəf etməsi prosesidir. Fəallığın təmin olunmasında xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

İSTEDAD

Fəaliyyəti müvəffəqiyyətlə icra etmək imkanı verən qabiliyyətlərin keyfiyyətə özünəməxsus uzlaşmasına deyilir.

İstedad mumi qabiliyyətlər və intellekt anlayışlarının sinonimi kimi də işlədilir.

İXTİSASARTIRMA TƏHSİLİ

Əlavə təhsilin bir istiqaməti olmaqla, ali, orta ixtisas və ilk peşə-ixtisas təhsili pillələrinin hər hansı birini bitirmək haqqında dövlət sənədi olan kadrların fasiləsiz təhsil almaq

imkanını təmin etmək məqsədi ilə əlavə təhsil müəssisələri tərəfindən həyata keçirilən təhsil növüdür.

KEYFİYYƏT

Bir şeyin necəliyi, yaxşı və ya pis olmasının əlaməti, xüsusiyyəti, dəyəridir. Keyfiyyət obyektin mühüm müəyyənliyini bildirən fəlsəfi kateqoriyadır. Keyfiyyət obyektlərin onların xassələri məcmusunda təzahür edən obyektiv və ümumi xarakteristikasıdır.

KEYFİYYƏTLİLİK

Təhsilin mövcud standartlara, normalara, sosial-iqtisadi tələblərə, şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin maraqlarına uyğunluğunu təmin edən təhsil prinsipidir.

KOQNİTİV

(Latınca *koqnitio*) Bilik, idrak deməkdir.

KOLLEKTİV

Cəmiyyətin məqsədinə uyğun gələn, ümumi fəaliyyətə görə birləşmiş insanlar qrupudur. Müasir sosial psixologiyada özünəməxsus yozumu var.

KOMMUNİKASIYA

(Latınca *communico* - əlaqələndirirəm, ünsiyyətdə oluram). Dar mənada, ünsiyyətdə olan fərdlər arasında informasiya mübadiləsinə deyilir.

KONTEKSTUAL BİLİK

Problemin həll edilməsi yolu ilə əldə olunan yeni biliklərdir.

KONTENT ANALİZ

Müxtəlif mətnlərin öyrənilməsi metodu olub, onların özünəməxsus xüsusiyyətlərini (məlumatın janrını, adamların qarşılıqlı təsirinin növlərini və s.) açıqlamaq və qiymətləndirmək imkanı verir.

KONVERGENT TƏFƏKKÜR

Məntiqi, ardıcıl, xətti təfəkkürdür.

KURİKULUM

Təlim prosesi ilə bağlı bütün fəaliyyətlərin səmərəli təşkilinə, məqsədyönlü və ardıcıl həyata keçirilməsinə imkan yaradan konseptual sənəddir.

QABİLİYYƏT

Şəxsiyyətin fərdi - psixoloji xüsusiyyətləri olub bu və ya digər fəaliyyəti uğurla icrasının şərtidir.

QAVRAYIŞ

Hiss üzvlərinə bilavasitə təsir edən cism və hadisələrin bütövlükdə inikasına deyilir. Bu proses obrazın yaranması ilə bitir.

QEYRİ-STANDART DƏRS

Təlimin əsas təşkilat forması olan dərslərin növlərindən biridir. Belə dərslər məzmun və strukturuna, təşkili xüsusiyyətlərinə görə qeyri-standart xarakter daşıyır və standart olan dərslərdən fərqlənir. Onun dərs-konfrans, dərs-müzakirə, dərsekskursiya, dərs-oyun və s. tipləri vardır.

QİYMƏTLƏNDİRMƏ

İdeyalar, məlumatlar haqqında mühakimə yürütmək, mühüm qərarlar çıxartmaq, münasibət bildirmək prosesidir.

QİYMƏTLƏNDİRMƏ STANDARTI

Təhsilalanların nailiyyət səviyyəsinə qoyulan dövlət tələbidir.

Qiymətləndirmə standartlarının hazırlanması

Qiymətləndirmə standartları dörd səviyyə üzrə qiymətləndirmə sxemləri şəklində hazırlanır. Qiymətləndirmə sxemləri xüsusi növ qiymətləndirmə şkalasıdır və iki əsas sualı əhatə edir:

1) *Mən nəyi qiymətləndirməliyəm (obyekt, məzmun, aspektlər, tərəflər, xüsusiyyətlər)?*

2) *Aşağı, orta və yuxarı nailiyyət səviyyələrinin xüsusiyyətlərini necə müəyyənləşdirmək olar?*

1-ci səviyyə ən aşağı, 4-cü səviyyə isə ən yüksək səviyyəni əks etdirir. 1-ci səviyyə və 2-ci səviyyə əksər şagirdlər, 3-cü

səviyyə və xüsusilə 4-cü səviyyə isə daha istedadlı şagirdlər üçün nəzərdə tutulur.

META

Yunan mənşəli prefiksidir. Müxtəlif mənalarda (haqqında, kənar, vasitəsilə, sonra və c. mənalarda) açıqlanır. Psixologiyada metakognitiv və ya metahafizə anlayışlarına az təsadüf olunmur.

MƏDƏNİYYƏT

Tarixən dəyişən, sosial tələblərlə şərtlənən geniş anlayış olub, konkret tarixi dövrün məhsulu, onun siyasi və iqtisadi təsirinin nəticəsidir. O, insanın şüuru, psixikası və davranışı ilə bağlı olmaqla yanaşı, həm də dövlətin və xalqın tarixi inkişafı ilə sıx əlaqədədir.

MƏHFUM VƏ ANLAYIŞ

Cism və ya hadisələr haqqında onların bir sıra mühüm və birlikdə spesifik əlamətlərini ayırd edən ümumiləşdirilmiş fikirlərə deyilir.

MƏKTƏB KURİKULUMU

Təhsil kurikulumunun növlərindən biridir. Adətən bu kurikulumlar məktəblərdə hazırlanır və məktəbdə də təsdiq edilərək istifadə olunur. Bu kurikulumlar hazırlanarkən milli və fənn kurikulumlarının ümumi tələbləri nəzərə alınır. Məktəb kurikulumları daha mütəhərrik olur və çevik xarakter daşıyır. Onun hazırlanması zamanı məktəbin imkan və şəraiti də başlıca amillərdən biri kimi diqqət mərkəzində saxlanılır.

MƏKTƏBƏHAZIRLIQ TƏHSİLİ

5 yaşlı uşaqların məktəb təliminə psixoloji hazırlığının təmin edilməsi məqsədilə təşkil edilən ümumi təhsilin ilk mərhələsi.

MƏSULİYYƏTİN BÖLÜŞDÜRÜLMƏSİ

Ümumi təhsilin idarə olunması prinsiplərindən biridir. Təhsil işçiləri arasında məsuliyyətin tutulmuş vəzifələrə uyğun olaraq bölüşdürülməsini nəzərdə tutur. Bu prinsip ümumi təhsilin idarə olunmasında demokratiklik, sistemlilik və şəffaflıq yarıdan mühüm amil kimi meydana çıxır, ümumi fəaliyyətin səmərəli

planlaşdırılmasına və nəzərdə tutulan tədbirlərin icrasına çevik nəzarət mexanizminin müəyyən-ləşdirilməsinə xidmət edir.

MƏNLİK ŞÜURU

Fərdin özü haqqında nisbətən sabit, dərk olunmuş baxışlar sistemidir. Başqa sözlə, insanın özünü şəxsiyyət kimi tanıması və dərk etməsi prosesidir.

MƏNTİQİ İDRAK

Məntiqi idrak hissi idrakın gördüyü işi bir növ tamamlayır. Hiss üzvlərinin verdiyi bilik son dərəcə zəngin və rəngarəngdir. Lakin o, tam deyil, məhduddur. Hissi bilik bizə şeylərin yalnız ayrı-ayrı xarici tərəfləri haqqında təsəvvür versə də, onların daxili təbiətini, onların mahiyyətini, onların inkişaf qanunlarını aşkara çıxara bilməz. İdrakın əsas vəzifəsi isə məhz bundan ibarətdir. Məntiqi idrak idrakın inkişafında keyfiyyətcə yeni, ən yüksək mərhələdir. Onun rolu predmetin başlıca xassələrini və əlamətlərini aşkara çıxarmaqdan ibarətdir.

MƏZMUN XƏTTİ

Fənn üzrə ümumi təlim nəticələrinin reallaşmasını təmin etmək üçün müəyyən olunan məzmununun zəruri hissəsidir.

MƏZMUN STANDARTI

Təhsilalanların bilik və bacarıq səviyyəsinə qoyulmuş dövlət tələbidir.

MİLLİ KURİKULUM

Ölkə miqyasında təhsilin hər bir pilləsindəki fəaliyyətlərin həyata keçirilməsinə imkan yaradan və onları istiqamətləndirən konseptual sənəddir.

MİLLİ QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Təhsilin keyfiyyətinə nəzarət etmək üçün müəyyən tədris dövrünün sonunda mütəmadi olaraq həyata keçirilən və şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsini təmin edən sis-temdir.

MİLLİLİK VƏ DÜNYƏVİLİK

Milli və ümumbəşəri dəyərlərin qorunması və onların dialektik vəhdətinin təmin edilməsi əsasında dünyəvi təhsil siste-

minin yaradılması və inkişaf etdirilməsi istiqamətində fəaliyyətləri təmin edən prinsipdir.

MOTİV

(Latınca *movere*-itələmək, *hərəkətə gətirmək*). Tələbatların təmin olunması ilə əlaqədar olaraq insanı fəaliyyətə təhrik edən millət nəzərdə tutulur.

MOTİVLƏŞDİRMƏ

Çoxaspektli və çoxistiqamətlidir. Bu anlayış latın sözü olub «sövqetmə», «oyatmaq» mənasını verir. Fred Lyutens göstərir ki, ayrı-ayrı müəlliflərin əsərlərində bu anlayış müxtəlif cür zərurət, motivlər, məqsədlər, arzu, ehtiras, tələbat, sövqetmə, mükafatlandırma kimi ifadə edilir. Eyni zamanda müasir dərslin atributlarından hesab olunur.

MÜCƏRRƏDLƏŞDİRMƏ

Təfəkkürün əsas əlamətlərindən biridir. Bu prosesdə öyrənilən obyektin hər hansı hissəsi ayırd edilir, onun digər əlamətlərindən təcrid olunur.

MÜƏLLİM ÜÇÜN METODİK VƏSAİT

Tövsiyələr əsasında, müəllimin planlaşdırmadan qiymətləndirməyə qədər bütün fəaliyyətini əhatə edən vəsaitdir.

MÜƏLLİMİN TƏRBIYƏVİ FƏALİYYƏTİ

Pedaqoji fəaliyyətin aspektlərindən biridir. Müəllimin tələbənin tərbiyə prosesini idarə etmək üçün fəaliyyətlərini planlaşdırır. Həmin fəaliyyətlərin nəticəsi olaraq şagirdlər tərbiyəvi baxımdan inkişaf edirlər.

MÜQAYISƏ

Öyrənilən obyektlər arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri aşkara çıxarmaq məqsədinə xidmət edən fikri əməliyyatdır. Nəzəri təfəkkür səviyyəsində isə insan dərk olunan obyektləri onların daxili əlaqə və münasibətləri axarında əks etdirir.

NƏZƏRİ TƏFƏKKÜR

Öz predmetinin qanunauyğunluqlarını açan yüksək təfəkkür növüdür. İnsan məsələ həlli zamanı anlayışlara müraciət edir, hərəkətləri əqlində yerinə yetirir, birbaşa təcrübəyə müraciət

etmir. O məsələnin həllini əvvəldən axıra hazır biliklərin hesabına fikrən yerinə yetirir. Bu hazır bilik formaları anlayışlar, hökmlər, əqli nəticələndir. Nəzəri anlayışlar təfəkkürü elmi nəzəri tədqiqatlar üçün xarakterikdir. Əyani təfəkkür və nəzəri təfəkkür çoxobrazlı üsullarla biri digərinə keçir. Onlar arasında fərq nisbidir.

ÖYRƏNMƏ

Bilik, bacarıq və vərdislərin həyat təcrübəsi əsasında qazanılması prosesidir.

ÖZÜNƏNƏZARƏT

Şəxsiyyətin vəziyyətinin özü tərəfindən tənzim edilməsidir.

ÖZÜNÜQIYMƏTLƏNDİRMƏ

İnsanın öz şəxsi imkanlarını, keyfiyyətlərini, nöqsanlarını, başqa insanlar arasında yerinin qiymətləndirməsi deməkdir.

ÖZÜNÜTƏNZİMLƏMƏ

(Latınca regulare - qaydaya salmaq) insanın öz fizioloji və psixoloji vəziyyətini, həmçinin hərəkətlərini idarə etməsi prosesidir.

ÖZÜNÜTƏSDİQ

İnsanın özünü yüksək qiymətləndirməyə və şəxsiyyətinin qiymətləndirilməsinə çalışması və bununla bağlı davranışına deyilir.

PRAKTİKUMLAR

Şagirdlərin müstəqil işinə əsaslanan təlim formalarıdır. Onlar fənn kabinetlərində, laboratoriya və emalatxanalarda, tədris-təcrübə sahələrində, şagird istehsalat briqadalarında, əsasən, biologiya, fizika, kimya, riyaziyyat, əmək təlimi və s. fənlər üzrə keçirilir. Şagirdlər müəllimin verdiyi təlimat əsasında fərdi və ya kiçik qrupla tapşırığı yerinə yetirirlər. Praktikumlar, seminar məşğələlərində olduğu kimi, müxtəlif mərhələlərdə aparılır. Düzgün təşkil edilib keçirilən praktikumlar şagirdlərin politexnik, əmək və peşəyönümü işinə kömək göstərir.

PROSEDURAL BİLİKLƏR

Fəaliyyətin icrasına dair prosedur qaydaları əhatə edən biliklərdir.

PSIXOLOGİYA

(Yunan dilində psixo - ruh, ruhi aləm, loqos - bilik, öyrənmək, elm sözlərindəndir). «Psixika haqqında elm» deməkdir.

Psixologiya termini evristik baxımdan elmin predmetini dəqiq ifadə edir: psixologiya psixika haqqında elmdir. Psixologiya elminin predmeti mürəkkəb və çoxcəhətlidir. Psixologiya elmi, həm də fəaliyyət və ünsiyyətin psixoloji problemlərini öyrənir. Psixika fəaliyyət və ünsiyyət prosesində müxtəlif formalarda təzahür edir.

Psixologiya beyində obyektiv aləmin subyektiv surəti kimi əmələ gələn psixikanın faktları, qanunauyğunluqları və mexanizmləri haqqında elmdir.

PSIXOMOTOR

Hərəkətli psixi hadisələrdir.

PSIXOPEDAQOGİKA

Termini ilk dəfə 80-ci illərin birinci yarısında Edvard Stounun əsərlərində işlənmişdir. Son beş ildə bu termin psixologiya və pedaqogikanın kəsişməsindəki hadisələrin tədqiqi ilə məşğul olan yeni bir elmi sahə adlandırılır. Onun inkişafına son iki onillikdə cəmiyyətimizdə baş verən əhəmiyyətli dəyişikliklər kompleksi səbəb olmuşdur. Xüsusilə, bunlar ənənəvi pedaqogika ilə pedaqoji psixologiya arasında əhəmiyyətli ziddiyyətlərin yarandığı bir vaxtda meydana çıxmışdır. Müasir təhsil məsələlərinin həllində psixopedaqoji yanaşmalar daha çox rol oynamağa başlamışdır.

RƏSMİ KURİKULUM

Rəsmi qaydada dövlət və yerli məktəb şuraları tərəfindən təsdiq olunur, ictimaiyyətin marağını əks etdirir.

SEMANTİK HAFİZƏ

İnsanın sözlər və başqa verbal simvollar, onların mənası və referensiyası, qarşılıqlı əlaqəsi, bu simvolların, anlayışların və

münasibətlərin manipulyasiya qaydaları, formulları və alqoritmləri haqqında bilikləri əhatə edir

SENSOR

Cism və hadisələrin hiss üzvləri vasitəsi ilə inikasdır. Sensor mütəşəkkillik (təşkil olunma) dedikdə, hər bir fərd üçün inkişaf səviyyəsi və onların bir kompleks halında birləşdirilməsi qaydası nəzərdə tutulur.

Sosial fenomen və fenomen olan mədəniyyət həyat və fəaliyyətin müəyyən sahəsində onun keyfiyyətini ifadə edən, kontekstual anlamda da öz əksini tapır. İntellektual, siyasi, iqtisadi, etik, hüquqi, tibbi, ekoloji, idarəetmə mədəniyyəti, məişət mədəniyyəti, sülh mədəniyyəti, gender mədəniyyəti, məsuliyyət mədəniyyəti, şəxsiyyət mədəniyyəti və s. mədəniyyətlər vardır.

SOSIAL NORMALAR

Cəmiyyətdə, yaxud qrupda insanların qarşılıqlı münasibətlərini tənzimləyən qəbul olunmuş davranış qaydalarıdır.

SÖZLÜ-MƏNTİQİ TƏFƏKKÜR

Real əməlin və ya hissi təcrübənin dəlillərinə bilavasitə istinad etmədən anlayışlarla aparılan məntiqi əməliyyatların köməyi ilə həyata keçirilən fikri prosesdir.

Stajkeçmə və kadrların təkmilləşdirilməsi təhsili

Elmi-pedaqoji, pedaqoji, mühəndis-müəllim kadrları, sənaye, tikinti, iqtisadiyyat, tibb, kənd təsərrüfatı, bütün növ istehsal sahələri və s. kateqoriyadan olan kadrlar üçün əlavə təhsil növüdür.

SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Hər bir fənn üzrə təhsil proqramında (kurikulumda) müəyyənləşdirilmiş məzmun standartlarının mənimsənilməsi ilə bağlı təhsilalanların əldə etdiyi nailiyyətlərin müəyyən olunması məqsədilə aparılır.

ŞAGİRDYÖNÜMLÜ

Təhsil sahəsində fəaliyyətlərin təhsilalanların mənafeyinə, maraq və tələbatlarının ödənilməsinə, istedad və qabiliyyətlərinin, potensial imkanlarının inkişafına xidmət etməsidir.

ŞƏXSİYYƏTYÖNÜMLÜ KURİKULUMLAR

Bilavasitə həyati bacarıq və vərdişlərə üstünlük verilməsi ilə fərqlənir. Bu kurikuluma görə, insanın gələcək həyat fəaliyyətində lazım olacaq praktik bacarıq və vərdişlərin, əqli fəaliyyətlə bağlı qabiliyyətlərin formalaşması ön plana çəkilir.

TAKSON

Taksonomik təsnifatın üzvləridir.

TAKSONOMİYA

Yunan sözü olub, taxus - qayda ilə yerləşmə, romos - qanun deməkdir.

Şəbəkələr düzülüşünə malik olan mürəkkəb fəaliyyət sahələrinin sistemli nəzəriyyəsinə taksonomiya deyilir.

Təlim məqsədlərinin taksonomiyası tədris prosesini elmi-metodik səviyyədə planlaşdırmaq və onun nəticəsini ölçmək imkanı verir.

TEXNOLOGİYA

Yunan mənşəli söz olub, sənətə sistemli yanaşma deməkdir. Burada yanaşma dedikdə, problemlərə yönəlmiş, müəyyən prinsiplər əsasında idarə olunan yollar və vasitələr başa düşülür. Başqa sözlə, texnologiya müəyyən sahələrdə biliklər sisteminin tətbiqi nəticəsində xüsusi metodlardan istifadə edərək tapşırığı yerinə yetirmək tərzini kimi dərk olunur. Təhsil texnologiyaları təhsil sahəsinin özünəməxsus xüsusiyyətlərini müvafiq yanaşmalardan və metodlardan istifadə edərək inkişaf etdirilməsinin nəticəsi kimi, tədris texnologiyaları isə tədris prosesinin xüsusiyyətlərini müvafiq metodlardan istifadə edərək təlim prosesinin həyata keçirilməsinin təşkili kimi başa düşülməlidir.

TƏDRİS ƏDƏBİYYATI

Təhsilin məzmununu tədris planları və proqramları ilə yanaşı, tədris ədəbiyyatında da öz əksini tapır. Tədris ədəbiyyatına məktəb dərslikləri, məlumat kitabları, əlavə oxu kitabları, atlaslar, xəritələr, məsələ, misal və çalışma topluları və s. aiddir. Təlimin nəticələri tədris ədəbiyyatının keyfiyyətindən asılıdır.

TƏDRİS FƏNNİ

Təhsil müəssisələrində öyrənilmək üçün elmin, texnikanın, incəsənətin, istehsalat fəaliyyətinin müəyyən sahəsindən seçilmiş bilik, bacarıq və vərdişlər sistemidir.

TƏDRİS PLANI

Hər hansı tədris müəssisəsində öyrənilən tədris fənlərinin tərkibini və vaxtını müəyyənləşdirən, bunları illik və bütün təhsil müddəti üçün bölüşdürən sənəddir.

TƏDRİS PROQRAMI

Hər hansı tədris fənni üzrə təhsilin əsas məzmununu, şagirdlərin mənimsəyəcəkləri zəruri bilik, vərdiş və bacarığın həcmi müəyyənləşdirən, həmçinin bölmə və mövzuların məzmununu tədris ili üzrə bölüşdürən sənəddir.

TƏDRİS VAHİDİ

Dərslərdəki mövzuların tematik qrupudur.

TƏFƏKKÜR

Cism və hadisələrin mahiyyətini, onların arasında əlaqə və asılılıqların insan şüurunda ümumiləşmiş və vasitəli inikasından ibarət olan idrak prosesidir.

Təkrar ali təhsil və orta ixtisas təhsili

İlkin baza peşə-ixtisas təhsili proqramı ilə yenidən əldə ediləcək ixtisasın baza təhsil proqramı arasındakı fərq bir tədris ilinə hesablanmış saatdan çox olduqda, mütəxəssislərə verilən əlavə təhsil növüdür.

TƏHSİL

Tədris müəssisələrində verilən, tərbiyə və inkişaf imkanlarına malik olan bilik, bacarıq və vərdişlər sistemidir.

TƏHSİL MÜƏSSİSƏSİ

Müvafiq təhsil proqramları əsasında təhsil prosesini həyata keçirən və məzunlara müvafiq təhsil haqqında dövlət sənədi verən qurum.

TƏHSİL PROQRAMI (KURİKULUM)

Təhsilin hər bir pilləsi üzrə təlim nəticələri və məzmun standartlarını, tədris fənlərini, həftəlik dərslər və dərslərdən kənar

məşğələ saatlarının miqdarını, pedaqoji prosesin təşkili, təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi və monitorinqinin aparılması sistemini özündə əks etdirən dövlət sənədidir.

TƏHSİL SAHƏSİNDƏ DÖVLƏT STANDARTLARI

Fərdin, cəmiyyətin, dövlətin tələblərinə uyğun olaraq elmi-pedaqoji prinsiplər əsasında hazırlanan və müəyyən dövr üçün (5 ildən az olmayaraq) vahid dövlət tələblərini özündə əks etdirən ümumi normalar məcmusudur.

TƏHSİL SİSTEMİ

Təlim-tərbiyə müəssisələrinin məcmusu.

TƏHSİLİN HUMANİSTLƏŞDİRİLMƏSİ

Şəxsiyyətyönlümlü bir proses və nəticə olaraq fərdin inkişafı və özünü reallaşdırması, bazar iqtisadiyyatı şəraitində sosial və iqtisadi sabitliyi və sosial müdafiə vasitəsi kimi rol oynayır (subyekt-şəxsiyyət yönümlüdür). Təhsilin humanistləşdirilməsi üç prinsip əsasında reallaşır:

1) *Təhsilin dəyər yönümlülüüyü prinsipi: estetik, etik, iqtisadi, ekoloji, hüquqi və s. baxımdan gücləndirilməsi; şagird və tələbələrin təlim və tərbiyəsi;*

2) *Təhsilin təməl qoyma prinsipi: ümumi təhsildə pilləsində təhsilin əsasının qoyulması; tələbə uyğun əsas ixtisasların müəyyənləşdirməsi; peşə təhsil proqramlarında ümumi təhsil komponentlərinin gücləndirilməsi; mütəxəssislər yetişdirəcək profilli keçid peşə məktəblərinin genişləndirilməsi; Ali təhsilin "universitetləşdirilməsi", "kollecləşdirmə", elmi və sənaye tədris komplekslərinin inkişafı; təhsilin məzmununda modul quruluşunun formalaşdırılması; ali məktəblərdə tələbələrin elmi potensialının yaradılması və metodik hazırlığının gücləndirilməsi;*

3) *Təhsilin fəaliyyət istiqaməti prinsipi: "bilik» paradigmasından fəaliyyətə (səriştəyə) keçid; tələbənin nəzəri biliklərinin formalaşmasının onun praktik ehtiyacları, əldə edəcəkləri dəyərlə birləşdirilməsi istiqamətləri; şəxsiyyətin fəaliyyət istiqamətini təyin edən bilik sisteminin təkmilləşdirilməsi; dövlət təhsilində səriştəyə əsaslanan standartların həyata keçirilməsini,*

təlim prosesində forma, üsul və vasitələrin rolunun, tələbələrin tədris fəaliyyətinin gücləndirilməsi; peşəkarlıq istiqamətində tələbələrin seçim azadlığının inkişafı və s.

TƏHSİLİN KEYFİYYƏT SƏVİYYƏSİ

Ölkədə qəbul olunan dövlət təhsil standartları əsasında beynəlxalq və ümumavropa təhsil sisteminin prinsiplərinə uyğunlaşdırılaraq təhsil pillələri üzrə müvafiq keyfiyyət göstəriciləri sisteminə (təhsil proqramları, abituriyentlərin hazırlıq səviyyəsi, maddi-texniki baza, infrastruktur, informasiya resursları, təhsil-verənlərin peşəkarlığı və elmi-pedaqoji səviyyəsi, mütərəqqi tədris texnologiyaları və s.) uyğun olaraq müəyyən edilir.

TƏHSİLİN MƏZMUNU

Biliklər, bacarıqlar, təcrübələr, münasibətlər və sərişətlərdən ibarətdir.

TƏXƏYYÜL

Keçmiş qavrayış materiallarının yenidən işlənməsi əsasında yeni surətlərin yaradılmasından ibarət olan psixi prosesdir.

TƏLƏBAT

İnsanın fəallığının əsas mənbəyi, onların konkret yaşayış şəraitindən asılılığını ifadə edən və onun bu şəraitdə aktivliyini şərtləndirən özünəməxsus psixi halətdir.

TƏLƏBYÖNÜMLÜLÜK

Fərdin, cəmiyyətin və dövlətin dəyişən ehtiyac və tələbatlarının nəzərə alınmasıdır.

TƏLİM EKSKURSIYALARI

Sinfin bütün şagird heyəti ilə təbii şəraitdə keçirilən məşğələlərdir. Onlar müəyyən fənlər üzrə təlim materiallarının mənimsənilməsinə kömək göstərmək üçün aparılır.

Eyni zamanda müvafiq plan üzrə təşkil olunur. Hansı mövzu üzrə ekskursiyaların təşkil olunması tədris proqramına əsasən müəyyənləşdirilir.

TƏLİM NƏTİCƏLƏRİ

Müəyyən bir mərhələdə mənimsənilməsi nəzərdə tutulan və əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş təlim nailiyyətlərinin konkret bir səviyyəsidir.

TƏLİM PRİNSİPLƏRİ

Öyrədən (müəllim, təlimatç, usta və s.) öyrətmə prosesində, biliklərə yiyələnmə prosesində əsaslandığı qaydalar, qanunlar sistemidir. Təlim prinsipləri təlimin bütün mərhələlərində, öyrətmənin yerindən, yaşından asılı olmayaraq bütün mərhələlərində ən ümumi cəhətlərini əhatə edir.

TƏLİM STRATEGİYASI

Psixoloji və didaktik prinsiplər əsasında müəyyən edilən təhsil prosesində tətbiq olunan forma, metod, üsul və vasitələrin məcmusudur.

TƏLİMİN MƏZMUNU

Şəxsiyyətin formalaşmasına yönəlmiş bacarıqlar şəklində ifadə edilən təlim nəticələrinin (təlim standartlarının) məcmusudur.

TƏTBİQ

Problem üzrə müəyyən nəticələr qazanmaq üçün informasiyanı konkret hadisələrə tətbiq edir.

ÜMUMTƏHSİL MÜƏSSİSƏSİ

Ümumi təhsil pilləsinin hər üç səviyyəsinin və ya hər hansı səviyyəsinin (səviyələrinin) təşkil olunduğu təhsil müəssisəsidir.

ÜMUMİ TƏHSİL

Təhsilalanlara elmlərin ümumi əsaslarının öyrədilməsini, zəruri bilik, bacarıq və vərdişlərin aşılmasını, onların həyata və əmək fəaliyyətinə hazırlanmasını təmin edən təhsil pilləsi.

ÜMUMİ TƏHSİLİN İNFRASTRUKTURU

Ümumi təhsilin infrastrukturuna təhlükəsiz təhsil şəraiti, pedaqoji kadrlarla təminat, təhsil fəaliyyəti üçün zəruri imkanlara malik binalar, yardımçı bina və qurğular, sadə idman meydançası və qurğuları, müvafiq kadrlarla təmin olunmuş tibb,

iaşə obyektləri, kitabxana, rabitə, su, istilik, elektrik sistemləri, internet xidməti daxildir.

ÜMUMİ TƏHSİL MÜƏSSISƏSİNİN BAZASI

Ümumi təhsil müəssisəsinin maddi-texniki və tədris bazasına təchiz olunmuş tədris laboratoriyaları, emalatxanalar, idman və akt zalı, təhsilalan və əhsilverənlər üçün mebel avadanlığı, audio-vizual avadanlıqlar, tədris-əyani vəsaitləri, təlimin texniki vəsaitləri, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları, dərslik və elmi-bədii ədəbiyyat fondu daxildir.

ÜMUMİLƏŞDİRMƏ

Obyektlərin müəyyən əlamətlər əsasında qruplaşdırılması, hər hansı bir obyektin başlıca əlamətlərinə görə müəyyən anlayışlar sisteminə aid edilməsi prosesidir.

ÜNSİYYƏT

Birgə fəaliyyət tələblərindən irəli gələrək insanlar arasında münasibətin yaradılması və inkişafı prosesidir. Eyni zamanda iki və daha çox adamın münasibətləri aydınlaşdırmaq və ümumi nəticə əldə etmək məqsədilə öz söylərini əlaqələndirməyə və birləşdirməyə yönəldilmiş qarşılıqlı təsir fəaliyyəti-dir. Onun kommunikativ (ünsiyyət informasiya mübadiləsi), interaktiv (qarşılıqlı təsir), perspektiv (insanların bir-birini qavraması və anlaması) kimi tərəflərini fərqləndirirlər.

Ünsiyyət tələbatı sosial tələbatdır, insanın tələbatları içəri-sində xüsusi yer tutur. Lev Vıqotski ünsiyyət tələbatına uşağın psixi inkişafının əsas və hərəkətverici qüvvəsi kimi xüsusi əhəmiyyət verirdi. Körpənin hər bir tələbatı inkişaf prosesində tədricən onun üçün başqa adama, insanla təmasa, onunla ünsiyyət tələbatına çevrilir. Ünsiyyət zamanı dörd nitq bacarığından istifadə edilir: dinləmə, danışma, oxu, yazı.

VERBAL

(Latınca verbalis - sözlü). Məlumatın sözlə və ya işarələr, dil sistemi vasitəsilə ifadə olunmasını nəzərdə tutur.

VERBAL ÖYRƏNMƏ

İnsanın bilik, bacarıq və vərdişləri şifahi izah, təlimat vasitəsilə əldə etməsi deməkdir.

VƏRDİŞ

İnsanın təlim və iş prosesi dövründə qazandığı, təkmilləşdirdiyi və lazım olan anda asanlıqla (avtomatik şəkildə) tətbiq edə bildiyi avtomatlaşmış hərəkətlərdir.

Hərəkətlərin yalnız tənzim və icra üsulları avtomatlaşır, sensor nəzarət saxlanılır. Vərdişlər mümarisələr sayəsində şüurlu şəkildə formalaşır. Mərhələləri: analitik, sintetik və avtomatlaşma. İşin dəfələrlə invariant (dəyişilmədən, eynilə) təkrarı nəticəsində avtomatlaşan, asanlıqla, sürətlə və dəqiq həyata keçirilən icra üsuludur

YARADICI FƏAL TƏLİM

Müəllimin rəhbərliyi altında məlum biliklər, hadisə, proses və obyektlərin müqayisəsi, təcrübə əsasında şagirdlərin müstəqil və fəal əməyi ilə yeni bilik və bacarıqların əldə olunmasına şərait yaradan təlim. Yaradıcı fəal təlimin əsas xüsusiyyəti öyrənmə prosesində şagirdlərin fəaliyyətinin produktiv xarakter daşmasıdır.

YARADICILIQ

Elə bir fəaliyyətdir ki, onun nəticəsində yeni maddi və mənəvi dəyərlər forma alır. Mahiyyətə mədəni-tarixi hadisə olan yaradıcılığın psixoloji aspektləri də vardır. Bu şəxsi və prosesual aspektlərdir. Bunlar insanda elə qabiliyyətlərin, motivlərin, bilik və bacarıqların olduğunu göstərir ki, onların nəticəsində yaradılmış məhsul öz orjinallığı ilə fərqlənir.

YAŞLILARIN TƏHSİLİ

Vətəndaşların fasiləsiz olaraq cəmiyyətdə və iqtisadiyyatda baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşmasını təmin edən əlavə təhsil növüdür.

*Adamları öyrətmək onları öyrənməkdən asandır.
(Fransua de Laroşfuko)*

III bölmə

**PSIXOLOJİ
TERMİNLƏR**

ADAPTASIYA

Uyğunlaşma, orqanizmin yeni şəraitə vərdiş etməsi.

ADEKVAT

Həmin şərait üçün müvafiq, münasib olan.

AKSENTUASIYA

Hər hansı bir xüsusiyyətin və ya əlamətin digərlərinin fonunda seçilməsi, ayrıca, xüsusi olaraq inkişaf etməsidir.

AKTİVLİK

1) Orqanizmin və psixikanın xassəsi. Onun fiziki və psixi olmaqla iki növü fərqləndirilir; 2) Şəxsiyyətin xüsusiyyəti. Şəxsiyyət fiziki və psixi olmaqla yanaşı sosial fəallığa da malikdir.

ALTURİZM

Öz şəxsi həyatı və maraqlarını unudaraq başqa adamlara təmənnəsiz xidmətə yönəlmiş sosial yönəlişlik forması.

ANAMNEZ

Xəstəliyin inkişaf tarixi.

ANTİSİPASİSIYA

İstifadə edilməli olan bütöv priyomlar silsiləsinin və ya seriyasının şüur tərəfindən qabaqcadan xəbər verilməsi.

AFFEKT

Güclü, coşqun cərəyan edən gərgin emosional halət.

AFFEKTİV

Dalaşqanlıq, tərslik, həcətlik, kobudluq və s. kimi çətin davranış forması.

AFFERENTASIYA

Xarici qıcıqlandırıcılardan eləcə də daxili orqanlardan qəbul olan və hissiyyat orqanlarından mərkəzi sinir sistemində daxil olan daimi sinir impulse axını.

APARICI FƏALİYYƏT

Ontogenezin müəyyən mərhələsində psixi inkişafın xarakterini müəyyən edən fəaliyyət növü.

APATIYA

Emosional laqeydlik, biganəlik və fəaliyyətsizlik vəziyyəti

AQRESSİVLİK

İnsanın başqalarına ziyan vurmaı ilə ifadə olunan davranıı və münasibət tərzi.

AQQLYUTİNASİYA

Real həyatda biri-biri ilə birləşməyən müxtəlif keyfiyyətləri, xassələri, hissələri birləşdirilərək yeni bir surətin yaradılması prosesi.

AQQRASİYA

Şəxs tərəfindən həqiqətən mövcud olan xəstəliyin ağırlığının şişirdilməsi.

AQNOZİYA

Beynin normal funksiyalı reseptorlardan gələn informasiyanı anlaya bilməməsi nəticəsində yaranmış vəziyyət.

AMBİVALENTLİK

İkili, polyar, ziddiyyətli fikir, hiss və davranışın təzahürü. O, özünü eyni bir obyektə qeyr-müəyyən ikili münasibətdə göstərir. Məsələn, eyni bir adama qarşı məhəbbət və nifrət.

ASTENİK

Fiziki və psixoloji cəhətdən zəif adam. Alman psixiatri E. Kreçmerin təliminə görə, asteniklər xüsusi bədən quruluşu ilə seçilir. Onlar dar çiyinlərə, qalın skletə, zəif əzələlərə, düz döş qəfəsinə malikdir.

ASSOSİASİYA

Psixi anlayışların birləşməsi, əlaqələndirilməsidir.

AUTİZM

Normal, məqsədyönlü məntiqi təfəkkürün pozulması.

AFAZİYA

Nitqin müxtəlif pozğunluqları.

AFONİYA

Nitqin tam qorunduğu halda səsin itməsi.

AFFİLİASİYA

İnsanın ətrafdakı adamlarla emosional yaxınlığa, onlara xeyirxah dostluq və yoldaşlıq münasibətlərinin qurulmasına və qorunub saxlanılmasına olan tələbatı.

APPERSEPSİYA

Qavrayışın keçmiş təcrübədən, insanın psixi fəaliyyə-tinin məzmunundan və onun fərdi xüsusiyyətlərindən asılılığı.

BACARIQ

Qarşıya qoyulmuş məqsədə müvafiq olaraq iş priyom-larının seçilməsi və həyata keçirilməsi üçün mövcud bilik və vərdislərdən istifadə olunması.

BƏRPAEDİCİ TƏXƏYYÜL

Mövcud olmuş, yaxud mövcud olan, lakin bizim tərəfi-mizdən heç zaman bilavasitə qavranılmamış obyektlərin təsvirə əsasən surətlərinin yaradılması.

BİHEVİORİZM

Psixoloji araşdırmaların predmeti olaraq yalnız insan davranışı və onun xarici və daxili stimullardan asılılığının öyrə-nilən psixologiyanın bir sahəsidir. Bir sözlə davranış haqqında elmdir.

BUMERANQ AFFEKTİ

Sosial-psixoloji hadisə. İnsan onun sosial qurmalarını, mühakinə və rəylərini dəyişdirilməsinə yönəldilmiş informasiyanı qəbul edərkən və qiymətləndirərkən nəinki öz əvvəlki mövqeyini dəyişir, əksinə həmin mövqə üstündə daha təkidlə israr edir. Bu hal qəsdən göstərilən informasiya təzyiqi zamanı daha qabarıq özünü göstərir.

DEVİANT DAVRANIŞ

Normadan kənar, hüquqa və əxlaqa zidd asosial davranış.

DEPRESSİYA

Psixi və davranış fəallığının zəifləməsi ilə müşayət olunan ruhi dalğınlıq, təlatüm vəziyyəti. Bu zaman insan özünü qarşıya çıxan həyatı problemlərini həll etməkdə köməksiz və qabiliy-yətsiz hiss edir.

DƏYİŞƏN AFFERENTASIYA

Orqanizmin kəskin dəyişilmiş qeyri-adi həyat şəraitində spesifik reaksiyası.

DAXİLİ NİTQ

Fikrin sözlərə və əksinə tərcüməsi ilə olan prosesinin avtomatik həyata keçirildiyi və bilavasitə şüuraltı ilə əlaqəli olan insan fəaliyyətinin xüsusi növü.

DİFFERENSİAL PSIXOLOGİYA

Psixologiya elminin insanların fərdi – psixoloji və davranış fərqlərini öyrənən, şərh və izah edən sahəsidir. «Diferensial psixologiya» termini ilk dəfə 1900-cü ildə V.Ştern tərəfindən irəli sürülmüşdür. Diferensial psixologiyanın əsas metodu testlər olmuşdur. İlk dövrlər bu testlər fərdi testlər olmuş, sonra qrup testləri meydana gəlmiş daha sonra isə proyektiv testlər yaranmış və onlardan istifadə olunmuşdur.

DUYĞU

Obyektiv reallığın hissi inikası olub, hal - hazırda hiss üzvlərimizə təsir edən cisim və hadisələrin ayrı-ayrı xassələrinin, əlamətlərinin beynində inikasından ibarət olan sadə psixi proses.

EYFORİYA

Heç bir obyektiv səbəb olmadan sevinmə, əhvalın səbəbsiz olaraq hədsiz yüksəlməsi.

EMPATİYA

Başqa adamların psixi halətlərini başa düşməklə onların dərdinə şərik olma qabiliyyəti.

EKSTRAVERTLİK

Bəzi adamların xarakteroloji xüsusiyyəti. Yüksək ünsiyətlikdə, ürəyiaçıqlılıqda, başqa adamlara maraqlı və dərin özünüdəhlilə meyilli olmamaqda təzahür edir.

EQOSENTRİK NİTQ

Məktəbəqədər yaşlı uşağın oyununu müşayiət edən və onun özünə yönəldilmiş nitq fəaliyyəti. Xarici nitqdən daxili nitqə keçid mərhələsini təşkil edir

ƏHVAL

İnsanın ümumi fəallığını müəyyən edən aktual emosional vəziyyətin ümumi fonu.

FENOMEN

İnsan şüurunun daxili psixoloji məzmununa aid olan fakt, hadisə.

FƏALİYYƏT - ətraf gerçəkliyə fəal yanaşma forması, insanın dərk olunmuş məqsədi ilə tənzim olunan daxili və xarici fəallığı.

FƏALİYYƏT MƏHSULLARININ TƏHLİLİ

Psixologiyanın metodlarından biri. O, uşağın dəyərli fəaliyyət məhsulları olan şəkilləri, şeirləri, hekayələri, applikasiya və quraşdırma nümunələrinin tədqiqini nəzərdə tutur.

FRUSTRASIYA VƏ YA ƏNGƏLLƏNMƏ HİSSİ

İnsanın öz məqsədinə çatmasına maneçilik törədən real və ya xəyali maneələrlə rastlaşması nəticəsində keçirdiyi emosional hal.

GENEZİS

Mənşə, yaranma. Qanunauyğun inkişafın tarixi.

GENETİK PSIXOLOGIYA

Psixika və davranışın irsən keçən mexanizmini, onların genotiptən asılılığını öyrənən elm sahəsi.

GÖRÜŞ QRUPLARI

Qrup psixoterapiyası, psixokorreksiyanın metodlarından biri. İnsanın davranış xarakterli problemlərinin öyrənilməsi və həll edilməsi məqsədi ilə təşkil olunur.

HİPNOZ

Hipnotik təlqin vasitəsilə insanda yaradılan xüsusi psixoloji vəziyyət. Hipnoz insanın öz fikirləri, hissləri və davranışı üzərində nəzarətin qismən itirməsi ilə səviyyələnilir.

HÜQUQ PSIXOLOGIYASI

İnsan tərəfindən hüquq normaları və davranış qaydalarının öyrənilməsini nəzərdən keçirir, hüquq sisteminin reallaşması ilə bağlı olan psixoloji məsələləri aydınlaşdırır. Onun məhkəmə psixologiyası, kriminal psixologiya, islah-əmək psixologiyası və s. bölmələri vardır.

XARİZMATİK

Təbiətən insanlara rəhbərlik etmək, lider olmaq xüsusiyyətləri ilə doğulmuş adam.

XARAKTER

Konkret şəsiyyə üçün tipik olan, fəaliyyət və ünsiyyət prosesində formalaşan və təzahür edən, tipik şəraitdə üzə çıxan və şəxsiyyətin bu şəraitə olan münasibəti ilə müəyyən edilən özünəməxsus fərdi psixoloji xüsusiyyətlərinin məcmusu.

XÜLYA

Niyyətli şəkildə gedən təxəyyül prosesində həyatda təcəssümü mümkün olmayan surətlər yaradılması.

XARAKTERİN AKSENTUASIYASI

İnsanda xarakter əlamətlərindən hər hansı birinin digərlərinə nəzərən hədsiz güclü inkişaf etməsi. Bu adətən xəstəlik və qocalıq zamanı, həmçinin yaş böhranları dövründə özünü daha qabarıq göstərir.

İRADƏ

İnsanın şüurlu və məqsədyönlü şəkildə öz davranışını tənzim etməsi.

İMİTASIYA

Uşağın müəyyən davranış modelini (yaşlı, yaşlı, müəllim və ya bədii film qəhrəmanı və s.) şüurlu şəkildə öz həyatına köçürməyə can atması.

İDENTİFİKASIYA

Yad davranış modelini, qurulma və dəyərləri özününkü kimi mənimsəmək.

İDENTİK

Oxşar.

İMPERATİV ÜSLUB

Cəza və məcburetə xarakterli avtoritar rəhbərlik üslubu.

İNFANTİLİZM

İnkişafın ləngiməsi, fiziki və psixi simada daha erkən yaş dövrləri üçün səciyyəvi olan xüsusiyyətlərin olması.

İNTUISİYA

İnsanın mürəkkəb həyat şəraitinə yaxşı uyğunlaşmasına imkan verən ümumi əqli qabiliyyətlərin məcmusu.

İCTİMAİ RƏY

İndiki anda kimin və ya nəyinsə haqqında insanların böyük əksəriyyətində formalaşmış fikir.

İDDİA SƏVİYYƏSİ

Bu və ya digər fəaliyyət zamanı şəxsiyyətin seçdiyi və qarşıya qoyduğu məqsəd və vəzifələrin çətinlik dərəcəsi ilə müəyyən olunan xarakteristikası.

İNTROSPEKSİYA

Daxili psixoloji halət və proseslərin incə özünü-müşahidəsi prosesi.

İLLUZIYA

Hiss üzvlərimizə bilavasitə təsir edən cisimlərin olduğu kimi deyil, təhrif edilmiş şəkildə qavranılması.

İNSTİNK

Mühitin müəyyən şəraitinə, təsirinə qarşı mürəkkəb ana-dangəlmə reaksiya forması.

İNTERFERENSİYA

Əvvəl yaranmış vərdişlərin yeni vərdişlərin yaranmasına mənfi təsir göstərməsi, onu ləngitməsi.

İSTEDAD

Qabiliyyətlərin bir və ya bir neçə fəaliyyətin müvəffəqiyyətli icrası üçün şərt olan özünəməxsus birliyi.

İXTİYARİ QAVRAYIŞ

Qarşıya qoyduğumuz məqsədə müvafiq olaraq bir obyektə başqalarından ayıraraq qavradıqda baş verən inikas prosesi.

KOMMUNİKATOR

Ünsiyyət zamanı informasiyanı verən tərəf.

KOMMUNİKATİV BACARIQ VƏ VƏRDIŞLƏR

İnsanın başqaları ilə ünsiyyətində təzahür edən bacarıq və vərdişlərin toplusu. O, özünü ünsüyyət zamanı verbal və qeyri-

verbal vasitələrdən istifadə etməklə qarşılıqlı anlaşma məqsədilə insanlara təsir göstərməyi əks etdirir.

KOMPETENTLİK

Bu və ya digər fəaliyyət sahəsində insanın yararlılığını, şəriştəliliyini, problemləri həll etmək qabiliyyətini əks etdirən xarakteristikası.

KOMPLEKSLƏR

İnsanın özündən və ətrafdakı adamlardan gizlətməyə çalışdığı və ona ağır təsir göstərən qüsurlar və çatışmazlıqlar. Onlar xarakterin anomal əlaməti hesab edilir.

KONFLİKT

Bir-birinə əks, zidd olan baxışların, maraq və nəzərlərin, davranış formalarının toqquşması. O, özünü insanın özü ilə və başqaları ilə daxili münaqişələrində əks etdirir.

KONFORMİZM

İnsanlar tərəfindən yad rəylərin qeyri-tənqidi şəkildə qəbul edilməsi. Bu, insanların başqalarından qorxusu və ya fayda əldə etmək, ziddiyyətdən qaçmaq istəkləri ilə bağlı yaranır.

KONFRANTASIYA

Cəbhələşmə, iki və daha çox rəyin, maraq və mövqenin toqquşması. Bu, adətən konfliktli vəziyyətə səbəb olur.

QOSPİTALİZM

Qapalı uşaq tərbiyə müəssisələrində yaşlılarla ünsiyyət çatışmazlığı nəticəsində yaranan və uşağın kəskin şəkildə inkişafdan qalmasına səbəb olan hadisə.

QEYRİ - ADEKVATLIQ AFFEKTİ

Mənfi emosional təəsüratların güclü və davamlı kompleksi. İnsan öz qüsurlarını dərk edərək həyatı vacib məqsədlərinə çatmaqda çətinlik çəkir.

QRUP

İnsanların onlar üçün ümumi olan hər hansı sosial-demoqrafik və ya psixoloji əlamətlər əsasında birliyini ifadə edən anlayış.

LIBİDO

İnsanın şüuraltı səviyyədə və seksual planda xüsusi həyat enerjisini ifadə edən psixoanalitik termdir.

LİDER

Sosial qrupun digər üzvləri tərəfindən səlahiyyətləri könüllü qəbul edilən nüfuzlu şəxs.

MAQİYA

Şehirbazlıq, guya insana və dünyaya təbiətüstü qüvvələrlə əlaqə yolu və xüsusi hərəkətlərə təsir etmək.

MAZOXİZM

Özünügünahlandırma, özünücəzalandırma.

MNEMOTEXNİKA

İnsanın öz yaddaşını, xüsusilə materialı yaddasaxlama qabiliyyətini yaxşılaşdırmaq üçün istifadə etdiyi priyom və vasitələri sistemi.

MODA

İndiki anda insanların üstün qiymətləndiridyi zövqlərin (məsələn, paltar, incəsənət, davrannış tərzı, maddi əşyalar və s.) sistemi.

“MƏN” OBRAZI

İnsanın özünün özü haqqında təsəvvürləri. İnsana özünə kənardan baxmaq, hansı keyfiyyətlərə malik olduğunu dərk etmək imkanı verir.

MOTİV

Bu və ya digər tələbatın təmin olunması ilə bağlı olan, fəaliyyətə təhrik edən amil.

MƏQSƏD

İnsanın fəaliyyət zamanı hansı nəticəyə nail olmağa yönəlməsi.

MƏNA SƏDDİ

İnsanlar arasında münasibətlər zamanı ünsiyyətdə istifadə olunan sözlərin mənasını düzgün anlamamaq, onlara müxtəlif məna vermək.

NEVRASTANIYA

İnsanın sinir sisteminin funksional xəstəliyi. O, insanın tez yorulması, əsəbi olması ilə yanaşı, fiziki və əqli baxımdan uzunmüddətli gərgin işə dözümsüzlüyündə ifadə olunur.

NEVROZ

Psixi dalğınlığın funksional forması. O, əlverişsiz həyat şəraitində özünü göstərir. Bu zaman insan özünün xəstəliyinə qarşı düşüncəli və tənqidi münasibətini itirmir, öz davranışını şüurlu idarə etməyi bacarır.

NİTQ

İnsanlar arasında dil vasitəsilə həyata keçirilən ünsiyyət prosesi.

NONKONFORMİZM

Fərdin nə olursa olsun əksəriyyətin fikirlərini rədd etməsi və heç nəyə məhəl qoymadan onlara əks çıxması.

OLIQOFRENIYA

Əqli qabiliyyətlərin zəif inkişaf səviyyəsi, kəmağıllıq. O, anadangəlmə və qazanılma xarakterli xəstəliklər sırasına daxildir. Adətən erkən uşaqlıq (1-3 yaş) dövründə beyinin üzvi zədələnməsi nəticəsində meydana gəlir.

OREAL EFFEKTİ

İnsan haqqında ümumi təəssüratların davranış və psixologiyası haqqında qiymətinin onun qavrayışına təsirinin nəticəsi. Əgər insan haqqında ümumi təəssüratlar müsbətdirsə, onda onun müsbət psixoloji keyfiyyətləri real effektinin təsiri altında müsbət qiymətləndirilir, mənfilər hesaba alınmır. Mənfı ümumi təəssüratlar zamanı isə bunun əksi baş verir.

ORTODOKSİAL

İnsanların böyük əksəriyyəti üçün populyar olmayan hər hansı nöqteyi-nəzərin üstündə təkidlə durmaq. Belə adam öz fikrindən əl çəkmir və kompromissə getmir.

PSIXOLOJİ İQLİM

Qrupda formalaşmış insan münasibətlərinin ümumi sistemi.

PANTOMİMİKA

İnsanın başqaları ilə ünsiyyət zamanı istifadə etdiyi ifadəli bədən hərəkətlərinin sistemi.

PARAPSIKOLOGIYA

İnsanların psixologiyası haqqında elmi əsasları olmayan bilik və təsəvvürlər sahəsi (Məsələn, telepatiya, telekinez, ekstra-sensor qavrayış və s.).

PEDANTİZM

Artıq formalizm, hər şeydə norma və qaydalara əməl edilməsində hədsiz xırdaçılıq.

POLEMİKA

İnsanlar arasında kəskin diskusiya və mübahisə, hər hansı məsələ və ya problemin yüksək emosional səviyyədə müzakirəsi.

PRAKTİK PSIXOLOQ

Praktik psixoloji məsələlərin həlli ilə məşğul olan, ali psixoloji təhsilli mütəxəssis. O, psixologiyanın tədrisi və elmi-psixoloji tədqiqatlarla məşğul olmur.

PROYEKTİV METODLAR

Proyeksiya (köçürmə) mexanizmi əsasında istifadə olunan psixodiagnostik metodların sistemi.

PSIXİATRİYA

Psixi xəstəliklərin qarşısının alınması və müalicəsi ilə məşğul olan tibb elminin bölməsi.

PSIXİ XƏSTƏLİKLƏR

İnsanın psixikasının və davranışının müxtəlif formalarda pozulmasında təzahür edən xəstəliklər (məsələn, psixozlar, nevrozlar, psixopatiyalar, əqli pozğunluqlar və s.).

PSIXODİAQNOSTİKA

Xüsusi psixoloji bilik və metodların sahəsi. Onların köməyi ilə insanların psixi prosesləri, xassə və vəziyyətləri ölçülür, kəmiyyət və keyfiyyət baxımından qiymətləndirilir.

PSIXOZ

Ciddi xroniki psixoloji xarakter daşımayan, öz təzahürlərinə görə insan psixikasının müxtəlif pozğunluqları.

PSIXOKORREKSIYA

Xəstəlik xarakteri daşımayan, insanın psixikası və davranışındakı müxtəlif qüsurların aradan qaldırılması ilə bağlı psixoloqun peşəkar fəaliyyət sahələrindən biri.

PSIXOLINQVİSTİKA

Nitq davranışını psixoloq və linqvistlərin kompleks şəkildə öyrənmələrini nəzərdə tutan elm sahəsidir.

PSIXOLOJİ XİDMƏT

İnsanlara operativ psixoloji kömək məqsədi ilə xüsusi müəssisələrdə rəsmən yaradılmış sistem. Belə xidmət sahələri müxtəlif sosial institut və təşkilatlarda, məsələn, tibbdə, təhsildə, iqtisadiyyatda, siyasətdə, orduda, hüquq sistemində yaradılır.

PSIXOLOJİ MƏSLƏHƏTVERMƏ

Praktik psixoloq tərəfindən insanlara məsləhət və tövsiyələr formasında göstərilən yardım formalarından biri.

PSIXOLOJİ TƏHSİL

Psixoloqların ali məktəblərdə aldığı xüsusi peşə hazırlığı.

PSIXOMOTORİKA

İnsanda psixi hadisə və hərəkətlərin qarşılıqlı əlaqəsi və təsiri.

PSIXOPATİYA

İnsanın xarakterində ifadəli dəyişikliklə nəzərə çarpan normal psixi fəaliyyətin pozulması. Məsələn, yüksək sinir-psixi oyanıqlıq, özündən şübhələnmək, qətiyyətsizlik, fanatizm, aqressiv reyaksiyalara meyillilik, isteriklik və s.

PSIXOTERAPİYA

Müxtəlif xəstəliklərin psixoloji vasitələrlə müalicəsini həyata keçirən tibbin sahəsi.

PSIXOTROP VASİTƏLƏR

İnsanın psixi proseslərinə, vəziyyət və xüsusiyyətlərinə əhəmiyyətli təsir göstərən müxtəlif biokimyəvi vasitələr. Tibbdə bu vasitələrdən müxtəlif psixi xəstəliklərin müalicəsi məqsədi ilə istifadə olunur.

PSİ (Ψ - YUNAN ƏLİFBASININ HƏRFİ)

Psixologiyanın emblemi kimi qəbul edilmişdir.

PSIXOLOJİ DİAQNOZ

Diaqnostik müayinənin nəticəsi və onun əsasında tərtib edilən rəy. Bu rəy əsasında sınımlanan şəxsin fərdi-psixoloji xüsusiyyətləri aşkara çıxarılır. Psixoloji məsləhət və ya korreksiyaedici və inkişafetdirici proqramların tərtibində həmin rəydən istifadə edilir.

ROL – CİNS DAVRANIŞI

Müəyyən cinsə mənsub olub insan üçün səciyyəvi olan sosial cəhətdən qəbul edilən davranış forması.

REANİMASİYA

Orqanizmin əsas həyati funksiyalarının bərpa edilməsi (canlanma, ruhun - qayıtması).

REYTING

Nüfuzun kəmiyyət göstəricisi. Hər hansı adamın digərləri ilə müqayisədə məşhurluğu.

RENUTASİYA

Hər hansı konkret adam haqqında onun ətrafında olanların rəyi. Renutasiya müsbət və mənfi ola bilər.

RETROSPEKTSİYA

Fikrən keçmişə qayıtma, artıq keçmişdə baş vermiş hadisələrin təhlili.

REFLEKSİYA

İnsanın şəxsi təcrübəsi, xüsusilə, öz psixoloji xüsusiyyətləri haqqında düşüncələri.

REFERENT QRUP

İnsanların sosial birliyi. Referent qrup üzvü olan şəxs öz ideallarını, əqidəsini, sərvət meyllərini, qurulma və davranış normalarını qrup normasına uyğunlaşdırır, onun rəyini və qiymətini qəbul edir, ona layiq olmağa can atır.

RESİPIENT

Ünsiyyət zamanı informasiyanı qəbul edən tərəf.

SİNDROM

Eyni mənbədən qidalanan simptomların, əlamətlərin məcmusu.

SKEPTİK

Hər şeydən şübhələnən, demək olar ki, hər şeyə inamsız, tənqidi münasibət bəsləyən adam.

SOSİAL STEREOTİP

İnsanın sosial yönəlişliyinin davamlı sistemi. O, həmin cəmiyyətdə yaşayan insanların əksəriyyətinin bu cəmiyyətə və ya qrupa münasibətini əks etdirir.

STEREOTİP

Şablon, trafaret.

SENZİTİVLİK

Həssaslıq.

SENZİTİV DÖVRLƏR

Ətraf gerçəkliyin müəyyən təsirlərinə qarşı həssaslıqla müşayiət olunan ontogenetik yaş dövrləri.

SENSOR İNKİŞAF

Qavrayışın inkişafı.

SENSİBİLİZASIYA

Analizatorların qarşılıqlı təsiri və mümarisələr (təkrar məşqlər) nəticəsində həssaslığın artması.

SİNKRETİZM

Erkən və məktəbəqədər yaşlı uşaqların qavrayış və təfəkkürünün xüsusiyyəti. Obyektlərin bitişik qavranılması.

SOSİAL PSİXOLOGİYA

Birgə fəaliyyət və ünsiyyət prosesində müəyyən sosial qrupda şəxsiyyətlərarası münasibətlər sistemini, həmin münasibətlər sisteminin bütünlüklə qrupun, eləcə də ayrı-ayrı fərdin psixologiyasındakı inikasını öyrənən elm sahəsidir.

SOSİALLAŞMA

Fərdin sosial təcrübəni fəal şəkildə mənimsəməsi prosesi.

SOSIOMETRIYA

Qruplarda və kollektivlərdə rəğbət və nifrət tipli şəxsiyyət-lərəarası münasibətlərin kəmiyyət-cə qiymətləndirilməsi və qrafik təsviri üçün tətbiq olunan standartlaşdırılmış metodik üsulların məcmusu.

STİMUL

Təhrikədicilə amil.

ŞÜÜR

Dil mənaları sistemində obyektiv gerçəkliyin psixi inikasının yüksək, yalnız insana xas olan forması.

ŞÜURALTI VƏ YA TƏHTƏLŞÜÜR

Aktual şəkildə dərk edilməyən, lakin davranışa və şüurun məzmununa nəzərə çarpacaq dərəcədə təsir göstərməyə qabil olan psixi proses və halətlərin məcmusu.

TƏQLİD

Başqa adamların etdiklərini şüurlu və ya şüursuz olaraq yamsılama, təkrarlama. O, xüsusilə uşaqlıq dövründə öyrənmənin, həyat təcrübəsi əldə etmənin əsas üsullarından biridir.

TELEPATIYA

Fiziki enerji növlərinin köməyi ilə insanın fikir və hisslərinin, informasiyanın ötürülməsi.

TƏTBİQİ PSIXOLOGIYA

Praktik psixoloji biliklərin tətbiqi ilə həll edilən məsələ və problemlərlə bağlı psixologiyanın bir çox sahələrinin ümumi adı.

TAKSONOMIYA

Təlim məqsədlərinin şəbəkəli və ya sistemli təsnifatı.

TEMPERAMENT

İnsanın dinamik xüsusiyyətləri, psixi proses və vəziyyətləri, habelə xarici davranış formaları ilə ifadə olunan, onun fərdiyyətinin ümumi psixoloji xüsusiyyətlərindən biri.

TEST

Standartlaşdırılmış psixodiyagnostik metodika. Onun vasitəsilə insanın bu və ya digər psixoloji xüsusiyyəti kəmiyyət və

keyfiyyətə ölçülərək qiymətləndirilir. Psixologiyada bir neçə min test növü vardır.

TİBB PSIXOLOGİYASI

Həkimin fəaliyyətinin və xəstənin davranışının, onun gigiyena, profilaktika, diaqnostika, müalicə, ekspertiza və reabilitasiyasının psixoloji aspektlərini öyrənir.

Tibb psixologiyası özünə klinik psixologiya, patopsixologiya, neyropsixologiya, somatopsixologiya, ümumi tibb psixologiyası, psixiatriya, psixoprofilaktika və psixogigiyena, psixokorreksiya və s. bölmələrini daxil edir

TRENİNQ

Nəyinsə öyrədilməsinə xidmət edən xüsusi məşq. İnsanda faydalı bacarıq, vərdiş və adətlərin formalaşdırılması üçün tətbiqi psixologiyada müxtəlif treninqlərdən istifadə olunur.

TƏLQİN

Təsirə əhəmiyyət vermədən, dərk etmədən onun təsiri altına düşmə.

TƏXƏYYÜL

Əvvəllər birbaşa qavranılmamış tamamilə yeni obrazların yaradılması ilə müşayiət olunan psixi proses.

TƏRBİYƏ

Tərbiyə olunanda müəyyən davranış formalarının, dünya-görüşünün, xarakter və qabiliyyətlərinin, hisslərin formalaşdırılmasına yönəldilmiş məqsədyönlü və sisteməlik təsir prosesi.

TƏBİİ İMKANLAR

Orqanizmin anadangəlmə anatomik fizioloji xüsusiyyətləri. Məsələn, sinir sistemi tipi, reseptorların quruluşu və s. Təbii imkanlar qabiliyyətlərin formalaşması və inkişafının təbii şərti kimi özünü göstərir.

ÜNSİYYƏT

İnsanlar arasında informasiya mübadiləsini, onların psixoloji və davranış baxımından bir-birinə qarşılıqlı təsirini əks etdirən proses.

ÜMUMİ PSIXOLOGİYA

Fundamental psixoloji bilikləri özündə cəmləşdirən elm sahəsi.

VERBAL

Sözlü.

VERBAL AQRESSİYA

Mənfi hisslərin sözlü formada ifadəsi.

VERBAL HAFİZƏ

Hafizənin növü olub, nitqli informasiyanın yadda saxlanması, hifz edilməsi və yada salınması xüsusiyyətlərini şərtləndirir.

VƏRDİŞ

İşin dəfələrlə invariant (dəyişilmədən) təkrarı nəticə-sində qismən avtomatlaşan, asanlıqla, sürətlə və dəqiq həyata keçirilən icra üsulu.

YALAN DETEKTORU

Müəyyən texniki qurğular vasitəsilə tətbiq edilən xüsusi psixoloji test. Onun vasitəsilə insanın doğru və yalan danışdığını müəyyən etmək olur.

YAŞ PSIXOLOGİYASI

İnsanda anadan olandan ömrünün axırına qədər psixi inkişafın dinamikasını, qanunauyğunluqlarını, şəxsiyyətin psixi prosesləri və xassələrinin ontogenezdə inkişaf xüsusiyyətlərini öyrənən elm sahəsi.

YENİ PEDAQOJİ TƏFƏKKÜR

Təhsilin pedaqoji və psixoloji dəyərlərə əsaslanan mentaliteti. Humanistləşdirmə, demokratikləşdirmə, humanitarlaşdırma, fərdiləşdirmə və inteqrasiya yeni pedaqoji təfəkkürün əsas prinsipləridir.

YÖNƏLİŞ

İnsanın onu əhatə edən gerçəkliyin obyekt və hadisələrinə münasibətdə müəyyən tərzdə qavrama, qiymətləndirmə və hərəkət etməyə hazırlığının daxili haləti.

O günü, o saati bədbəxt say ki, yeni bir şey öyrənməmişən və öz təhsilinə heç nə əlavə etməmişən.

(Y.A. Komenski)

IV bölmə

PEDAQOGİKADAN SİTUASIYA MƏZMUNLU MƏSƏLƏ VƏ SUALLAR

(Məktəb həyatından götürülmüş canlı, aydın, praktik və emosional məsələ və suallar müəllimləri, tələbələri düşündürür, onları axtarışlar aparmağa, mühakimə yürütməyə sövq edir...)

PEDOQOGIKADAN SİTUASIYA MƏZMUNLU MƏSƏLƏ VƏ SUALLAR

1

Biologiya müəllimi qəti səslə dedi:

- Adil, Həsən, Toğrul, bu gün dərsi öyrənmədiyiniz üçün dərstdən sonra evə getməyəcəksiniz. Dərsi mənə danışib qiymət alandan sonra evə getməyə icazə verəcəyəm.

Dərslər qurtarır, hamı evə gedir. Adil, Həsən, Toğrul isə məktəbdə qalıb biologiya müəlliminin tələbini yerinə yetirmək üçün dərslər oxuyurlar. Onlar dərsi öyrənmişlər. Müəllim isə hələ gəlib çıxmamışdı. Uşaqları dəhlizdə görən direktor onlardan soruşur:

- Nə edirsiniz, niyə evinizə getmirsiniz? Axı evdə nıgaran olurlar.

- Biologiya müəllimini gözləyirik.

- Biologiya müəllimi dərslərini qurtarmışdır. O, gəlməyəcək.

- Necə? Gəlməyəcək?! Bəs!?

Suallar:

1. Sizcə şagirdlər müəllimin bu hərəkətini necə qiymətləndirərlər?

2. Bundan sonra uşaqlar müəllimin sözünə necə qiymət verərlər?

2

Lövhədə yazı yazan müəllim kiminsə ona tərəf kagız atdığını gördü.

- Kağızı kim atdı, - deyər müəllim şagirdlərə müraciət etdi. O, həmişə intizamı pozan Ələddinə qəzəblə dedi:

- Yenə sən xuliqanlıq edirsən?

- Xeyr müəllim mən deyildim!

- Bəs kim idi?
- Bilmirəm...
- Gündəliyini gətir!
- Müəllim dedim ki, mən deyildim!
- Gör necə danışır?

Sınıfdə səs-küy başlayır. Müəllim Ələddinin gündəliyini götürüb yazır: “Müntəzəm olaraq dərsdə intizamı pozur, müəllimlə kobud rəftar edir”.

- Ədalətsizlik edirsiniz, müəllim, - deyə Ələddin ağlayır.

Suallar:

1. *Müəllimin hərəkətinə öz münasibətinizi bildirin.*
2. *Bu işdə Ələddinin günahı nədir?*

3

- Mənim dərsimdə həmişə təkə oturarsan, - deyə müəllim Xəyala müraciət etdi və onun başqa bir skamyada tək oturmasını tapşırırdı. Növbəti dərsdə isə müəllim hiddətlə dedi:

- Xəyal! Nə üçün öz yerində oturmamısan? Qalx keç yerinə.

- Siz özünüz demişdiniz! Görünür, xatirinizdən çıxmış-dır, müəllim!

- Bala nə danışırısan?
- Müəllim axı siz...
- Uzun danışma, çıx çölə!
- Nə üçün?

Sual:

Müəllimlə şagird arasındakı münaqişəni necə həll etmək olar?

4

Bakı məktəblərindən birində X sinifdə oxuyan iki şagird öz siniflərindəki bütün şagirdləri öyrədib dərstdən qaçmağa vadar edir. Onlar yoldaşlarına deyirlər ki, bizi kim “satsa” özündən incisin. Sinif rəhbəri günahkarları tapmaq üçün xeyli əməliyyat aparır və Mahirlə Qurbanın müqəssir olduğunu aşkar edir. Onların məsələsi pedoqoji şuraya keçirilir. Pedoqoji şuradan qabaq X sinif şagirdləri direktorun yanına gəlir və deyirlər: “Bizim yoldaşımıza pedoqoji şurada nə kimi cəza versələr, həmin cəzanı bizə də verin, axı biz də günahkarıq”.

Pedoqoji şurada müxtəlif təkliflər söylənilir. Kimisi hər iki şagirdi məktəbdən xaric etməyi, kimisi şiddətli töhmət verməyi təklif edir. Bir qrup müəllim isə həmin iki şagirdə ağır cəza verilməsini təklif edir. Lakin X sinfin digər şagirdlərinə də müəyyən cəza verilməlidir

Suallar:

1. Belə bir hadisə sizin məktəbdə baş versəydi, həmin münaqişəni necə həll edərdiniz?

2. Mahir və Qurbana nə kimi cəza verilməlidir?

3. X sinif şagirdlərinin pedoqoji şuradan əvvəl direktora etdiyi təklifi necə izah edərsiniz?

4. Kollektivi cəzalandırmaq olarmı? Cəzalandırmaq olmazsa nə üçün?

5

Günay orta məktəbi bitirib fabrikdə işləmək istədi. Ata onun bu hərəkətini alqışladı. Ana isə dedi:

- Kişi mənim gül kimi balam 11 il canını kitablarla çürüdəndən sonra fəhləliyə getsin? Mən özümü öldürərəm, onu işləməyə qoymaram. Qoy qalsın evdə, mənə kömək etsin.

- Ana, mən bir neçə il işləyib sonra Türkiyədəki universitetə oxumağa gedəcəyəm.

- Yox, qızım, mən səni fabrikdə işləməyə qoymaram. Qızım ölmüşəm bəyəm!?

Suallar:

1. *Sizcə Günay nə etməlidir?*

2. *Ana nə üçün qızını zavodda işləməyə qoymur?*

6

Sınıfdə şagirdlərin əksəriyyəti dərsi bilmirdi. Onlar sözü bir yerə qoyub müəllimə suallar verməyi qərara aldılar. Müəllim sinfə daxil olan kimi şagirdlər bir-birinin ardınca suallar yağdırdılar. Müəllim suallara cavab verir, yenə kimin sualı var, – deyə soruşurdu. Müəllim yeni dərsi ətraflı izah etməmişdi ki, zəng vuruldu...

Ertəsi gün həmin sinfə başqa fənn müəllimi gəldi. Onlar həmin kələyi yenə işlətdilər. Müəllim bir-iki suala cavab verəndən sonra dedi:

- Uşaqlar qalan suallara dərstdən sonra cavab verərəm. İndi kim dərsimizi danışar?

Suallar:

1. *Hansı müəllim düzgün hərəkət edir?*

2. *Şagirdlərin suallarına dərş zamanı cavab vermək lazımdır mı? Lazımdırsa, nə üçün?*

7

Ayaqları xəstə olan bir qız məktəbə getməkdə çətinlik çəkirdi. Buna görə də onun rəfiqələri ona kömək edirdilər. Ana isə qızından gizlin onun rəfiqələrinə kino pulu verir və hər gün onu məktəbə aparmalarını xahiş edirdi. Anasının bu hərəkətini bir gün təsadüfən qızı bilir və anasından soruşur:

- Ana kim sənə xeyirxahlıq etsə ona pul verirsən?

Suallar:

- 1. Ananın bu cür hərəkətinə necə qiymət verirsiniz?*
- 2. Həmin qız yoldaşlıq, dostluq haqqındakı söhbətlərə, yazılara necə baxır?*
- 3. Həqiqi dostluq və yoldaşlığı bu qız necə qiymətləndirir?*

8

Uşaq birliyi yığıncağında şagirdlər yaxınlıqdakı sahədə stadion düzəltməyi qərara aldılar. VIII sinif şagirdlərinin də iməcilikdə iştirak etməsini bildirdilər. Qonşuluqda yaşayan Əli ilə Qorxmaz iməciliyə birlikdə getməyi qərara aldılar.

Qorxmazın anası köhnə paltar, əlcək hazırladı və ona tezdən durmasını tapşırırdı.

Əli məktəbdən gəlib səbirsizliklə anasını gözləyirdi. Ana işdən gəlməklə onun kədərləndiyi bir oldu. Ana oğlunun iməciliyə getməsinə qəti etiraz edirdi:

- Ayaqqabını, kostyumunu batırmaq istəyirsən. Əllərin qabar olar.

Əli çarəsiz qalıb qəmgin halda atasını gözləməli oldu. Ata isə Əlinin bütün ümüdlərini qırdı.

- Mən ananın işlərinə qarışa bilmərəm. Özünüz bilərsiniz dedi.

Qorxmaz tezdən durub hazırlaşdı və sevincək halda dostu Əlini səslədi. Əli kədərli idi. O danışmırdı.

- Əli, nə olub, niyə bikefsən, iməcliyə getmirsən? – deyə Qorxmaz həyəcanla soruşdu. Əli ilə Qorxmazı bir yerdə görə qadın qəzəblə dedi:

- A bala. Niyə çıxıb getmirsən işinə-gücünə. Əli getməyəcək!

Suallar:

- 1. Ana oğlunu iməciliyə qoymamaqda haqlıdır mı? Haqlı deyilsə, nə üçün?*

2. Atanın oğluna “ananın işinə qarışmıram, özünüz bilərsiniz” deməyə bir ata kimi ixtiyarı varmı?

3. Ailə başçılarının belə münasibəti Əli ilə Qorxmaz arasında yaranan dostluğa və yoldaşlığa necə təsir edə bilər?

9

Müəllimlə tədris işləri üzrə direktor müavini arasında bir balaca narazılıq olmuşdu. Müəllim növbəti dərsinə gedəndə tədris işləri üzrə direktor müavini də onunla sinfə getdi. Müəllim dərsi yüksək səviyyədə deyib otaqdan çıxdı. Tədris işləri üzrə direktor müavini dərhal dinlədiyi dərsin müzakirəsini keçirməyi təklif etdi. O, təhlil zamanı haqlı-haqsız bir sıra nöqsanlar göstərdi.

Müəllim həmin nöqsanlara yol vermədiyini, tədris işləri üzrə direktor müavininin şəxsi-qərəzlik etdiyini söylədi.

Suallar:

1. Sizcə həmin gün tədris işləri üzrə direktor müavini narazılıq etdiyi müəllimin dərsinə getməkdə düzgün hərəkət etmişdirmi?

2. Dərsin təhlili zamanı onun çoxlu nöqsanlar göstərməsinə necə baxırsınız?

3. Tədris işləri üzrə direktor müavini olsaydınız necə edərdiniz?

10

Üçüncü sinifdə “5” qiymətlə oxuyan Gülbəniz birdən-birə məktəbə getməkdən imtina etdi. Bu onun anasını da həyacanlandırdı. Ana bunun səbəbini öyrənməyə çalışdı. Məlum oldu ki, məktəbdə atalar yığıncağı keçiriləcəkmiş. Sınıf müəllimi şagirdlərə belə bir sərəncam verir:

- Sabah atanızla məktəbə gəlin, kim atasını gətirməsə məktəbə gəlməsin.

Gülbənizin atası isə onlarla yaşamır, o, ailəsini atıb getmişdir. Ata nəinki övladına pul göndərir, hətta məktub da yazmırdı.

Bunu bilən şagirdlərdən biri deyir:

- Müəllim, bəs Gülbəniz kimi gətirsin, onun atası yoxdur.
- Necə yəni atası yoxdur?
- Yoxdur də!

Müəllim şagird arasındakı söhbəti eşidən Gülbəniz çantasını götürüb ağlaya-ağlaya evlərinə gəlir...

Suallar:

- 1. *Bu parçanın əsas ideyası nədir?***
- 2. *Müəllim sərəncamı necə verməli idi?***
- 3. *Müəllimlə şagird arasında gedən söhbətə ehtiyac varmı?***
- 4. *Müəllim nə etməlidir?***

11

Müəllim VI sinifdə “Mən cadugar olsaydım, nə edərdim” mövzusunda şagirdlərə inşə yazdırır. Həmin mövzunu yazmaqdan qabaq müəllim cəmiyyətinizdə yaşayıb yaratmış və yaradacaq adamlar haqqında şagirdlərlə söhbət etmişdir. Şagirdlər xəyala dalır...

Şübhəsiz bütün şagirdlər inşanı yaxşı yazmamışdı. Lakin bütün yazılarda ümumi cəhət vardı. Onlar hamısı xalqına xidmət etməyi göstərirdilər.

Lətifə yazır: “Mən cadugar olsaydım, elə bir dərman düzəldərdim ki, bütün qocalar gəncləşərdi. Hamının elmlı, savadlı, xoşbəxt olmasına çalışardım”.

Nigar isə yazır: “Mən raketlə aya uçar, hər şeyi öz gözlərimlə görərdim. Geri qayıdıb qoca nənəmə deyərdim ki, orada həyat yoxdur və heç vaxt da olmamışdır”.

Yavər yazır: “Sehrkar olsaydım yer üzündən müharibə-
lərin kökünü kəsər, yox edərdim. Bütün xalqların sülh şəraitində
yaşamasın təmin edərdim”.

Müəllimlərin çoxu şagirdlərin yazılarını oxudular. Lakin,
məktəbin tədris işləri üzrə direktor müavini sərlövhəni görcək
(yazıları oxumamış) qəzəblə dedi:

- Nə üçün belə mövzular seçirsən? Həyatdan çox geri
qalmışsan, həyatda sehrbazlar yoxdur.

Müəllim pərt olur. O tədris işləri üzrə direktor müavini-
dən şagirdlərin yazılarını oxumağı xahiş edir. Lakin o: “elə
sərlövhədən bilirəm ki, orada nə var, nə üçün oxuyum?” deyir.

Müəllim mübahisəyə girişir. Şagirdlərin yazılarını oxuyan
müəllimlər isə dinib danışırlar. Onlardan biri deyir:

- Dünən gəlmişən. Bu gün mənasız mübahisə edirsən?

Suallar:

***1. Sizcə belə mövzularda inşa yazılar aparmaq nə dər-
cədə məqsəda uyğundur?***

***2. Gənc müəllim yeni, mübahisəli məsələlər ortalığa ata
bilməzmi?***

***3. Tədris işləri üzrə direktor müavininin şagirdlərin yazı
işlərinə etinasız yanaşmasını, müəllimlə kobud rəftar etməsini
nə ilə izah edərdiniz?***

12

VIII sinfin rəhbəri “Hər sənət şərəflidir” mövzusunda
əxlaqi söhbət keçirdi. Əmək adamları ilə şagirdlərin görüşünü
təşkil etdi. Bu söhbət və görüşlər zamanı şagirdlər hər növ
əməyin şərəf, şan işi olmasından, istehsalatda, kənd təsərrüfatında
işləməyin əhəmiyyətindən ətraflı bəhs etdilər.

Onlar gah xidmətçinin, gah sürücünün, gah da mühəndisin
əməyindən misallar gətirir, belə əmək adamlarına qibtə edirdilər.

Müəllim həmin görüş və söhbətdən bir neçə həftə sonra
sinifdə “Hansı sənəti sevirsen və nə üçün” mövzusunda inşa

yazdırdı. Yazıları yoxlayıb qurtarandan sonra məlum oldu ki, şagirdlərdən 10 nəfəri həkim, 8 nəfəri hüquqşunas, 9 nəfəri isə ticarət işçisi olmaq istəyir.

Suallar:

- 1. Bu parçadakı əsas ideya nədir?***
- 2. Sizcə sinf rəhbəri nə etməlidir?***

13

VII sinif şagirdi Tahir verilən hər bir ictimai tapşırığı səy və məsuliyyətlə yerinə yetirirdi. O, kitabların təmirində kitabxanaçıya yaxından kömək etmişdi. Kitabxanının təklifi ilə məktəb rəhbərliyi Tahirə təşəkkür verməyi qərara aldı. Bu barədə müəllimlərin də rəyini soruşdular.

Tahir isə yaxşı ictimaiyyətçi olmasına, yaxşı oxumasına baxmayaraq, pis yazır, dərstdə intizamı pozurdu.

Suallar:

- 1. Müəllimlər Tahir haqqında nə kimi rəy söyləməlidirlər?***
- 2. Pis yazan, dərstdə intizamı pozan bir şagirdə başqa bir yaxşı işinə görə təşəkkür vermək olarmı?***

14

Kiçik oğlu ilə şəhərə gəzməyə çıxan ata evə qayıdarkən pivə dükanının qarşısında dayanır. O, əlindəki şeyləri oğluna verərək deyir: Oğul, yeri gəlirəm. Ata geri qayıdanda oğluna deyir:

- Anana demə ha!
- Nəyi?

Suallar:

- 1. Atanın bu hərəkəti uşağın tərbiyəsinə necə təsir göstərir?***
- 2. Nə üçün ata belə edir?***

15

Ana bazarlıq edib evə gələndə on yaşlı Nuriyyə anasından soruşur:

- Ana nə almısan?
- Heç bir şey, qızım, öz işinlə məşğul ol!
- Bəs o nədir?

Ana aldığı gözəl yaylığı qızına göstərib deyir:

- Qızım bu barədə atana bir kəlmə də demə.
- Nə üçün ana?
- Atanın xoşuna gəlməyəcək, o yaylığı görən kimi qışqıracaqdır.

Balaca Nuriyyə bir yaylığa, bir də anasına baxıb deyir:

- Ana, atanın xoşuna gələcək, çox gözəldir!
- Dedim ki, atana demə, bildin?

Suallar:

- 1. Ana nə üçün belə edir?***
- 2. Ana öz hərəkəti ilə övladında nə kimi əxlaqi sifətlər tərbiyə edə bilər?***
- 3. Kiçik Nuriyyə atasının necə bir adam olduğunu fikirləşə bilər?***

16

İkinci sinifdə oxuyan iki uşaq bir-birilə belə bir söhbət edir:

- Sabah anamla nənəmin yanına gedirəm.
- Mən nənəmi görüb gəlmişəm.
- Anan sənə bilet alır?

- Bəs necə, mənim 9 yaşım var.
- Mənə almır, boyum balaca olduğu üçün anam bilet yoxlayanlara deyir ki, hələ heç 6 yaşı tamam deyil. Onlar da anamın sözünə inanırlar.

Suallar:

- 1. Uşaqların söhbətinə necə qiymət verirsiniz?***
- 2. Hansı uşağın anası düz iş görür?***

17

Məktəbdə yeni iş başlayan müəllim öz sinfində stolun sındığını görür. O, müəyyən edir ki, stolun sınmasında 3 nəfər şagird iştirak etmişdir. O, bunlardan birinə müraciət edərək deyir:

- Mən səndən belə şey gözləməzdim.

Bu sözləri eşidən şagirdin rəngi qızarır və hərəkətindən xəcalət çəkir.

Müəllim ikinci şagirdi danlayaraq deyir:

- Məktəbin malı dövlət malıdır. Nə üçün bunu dağıdıb, sındırırsan?

Şagird:

- Bilirəm dövlətin malıdır, nə olar. Alın bu 10 manatı təmir etdirin - deyə cavab verir.

Müəllim ikinci şagirdi danlayaraq deyir:

- Səni məktəbdən qovmaq lazımdır.

Belə ağır cəzanı eşidən şagird qımışır, gülür, heç bir məsuliyyət hiss etmir.

Suallar:

- 1. Müəllim uşaqlara düzgün yanaşmış mı?***
- 2. Sizin fikrinizcə müəllim necə etməli idi?***

18

Üçüncü sinif müəllimi Mələhət nağıl edir ki, şagirdlər-dən biri tapşırılan işi çox səliqəsiz yerinə yetirirdi. Müəllim işi yenidən icra etməyi şagirdə tapşırırdı, lakin uşaq yazmaq istəmədi. Müəllim dəftəri şagirdin qarşısına qoyaraq dedi:

- Bir az dincəl sonra yaz və dəftəri stolun üstünə qoy. (Müəllim şagirdləri paltar soyunulan yerə apardı.)

- Müəllim. onsuz da yazmayacaq, qaçacaq, - deyə bir neçə şagird dilləndi.

- Mən başqasının əvəzindən danışan adamları xoşlamıram, - deyə müəllim uşaqlara müraciət etdi.

- Hüseyin, sən mənə bir söz demək istəyirsən? – deyib müəllim Hüseyinə yaxınlaşdı.

Hüseyin kövrəlib ağlamağa başladı. O, mürəkkəb şüşəsinin ağzını açmaq istədi. Lakin mürəkkəb skamyanın üstünə töküldü.

Bu vəziyyəti görən şagirdlər donub qaldılar.

Sual:

Sizcə müəllim necə etməlidir?

19

Dörd uşaq atası ət hazırlığı idarəsində işləyir. Böyük övladı oğlandır, on altı, on yeddi yaşında olar. Bu oğlundan onun müəlliminə çox gileylənirdi:

- Rauf yaman xarab olub. Böyüdükcə yaman kobudlaşır. Mənimlə küsülü kimi dolanır. Qaş-qabağı açılmır. Müəllim babasan, xətrini istəyir, bir danış gör dərdi nədir?

İstədi çəkib məni evinə aparsın. Razı olmadım.

- Bu görüş fayda verməz - dedim, - bir az səbr elə görək nə olur.

Müəllim təsadüfən kinoda Raufla görüşdü. Seansın başlanmasına xeyli qalmışdı. Bir tərəfdə əyləşib söhbət etdilər.

Müəllim atasının narazılığını və gileyləndiyini Raufa dedi. O, pul kimi qızarıb, başını aşağı saldı. Dinmək istəmədi. Lakin müəllim əl çəkmədi, təkid etdi. O, sızıla-sızıla dedi:

- Müəllim, atamı bir valideyn kimi sevirəm. Lakin onun etdiklərini mənliyimə sığışıra bilmirəm. O, evdə düzlükdən, həqiqətdən danışır, məclisdə dostluğun, sədaqətin sağlığına bada qaldırır. İşlədiyi idarədə əliəyriilik edir. Hazırlığa heyvan gətirən adamları, bəzən tanış və dostlarını belə aldadır.

Suallar:

- 1. Rauf atasından küsməkdə, qaş-qabaqlı dolanmaqda haqlıdır mı?***
- 2. Atanın oğlundan şikayətlənməsi düzgün sayıla bilər mi?***
- 3. Rauf atası arasındakı ziddiyyəti necə həll etmək olar?***

20

VI sinif şagirdi Elgün inşa yazısında bir səhv etmişdi. O, dəftərini müəllimə verdiyi üçün həmin səhvi düzəldə bilməmişdi.

Növbəti yazı işində Elgün “5” qiymət aldığı və səhvinin kimsə tərəfindən düzəldildiyini gördü.

Sual:

Müəllimlə şagird arasında olan münasibəti necə təhlil edə bilərsiniz?

21

V sinfin rəhbəri yenidən təmir olunmuş sinif otağındakı divarların birində bir atlı şəkli çəkildiyini gördü. Bir neçə gündən sonra həmin şəklın yanında ikinci bir şəkil də göründü. Şəkillərin hər ikisini eyni şagirdin çəkdiyi dərhal hiss olunurdu. Bunu kim etmişdir. Həmin sinifdə dərs deyən müəllimlərdən heç biri bu suala cavab tapa bilmədi.

Növbəti sinif iclasında şagirdlərdən biri “Hökumətimizin uşaqlara qayğısı” mövzusunda məruzə etdi. Misalların birində şagird məktəbə, məktəbin təmirinə sərf olunan pulun miqdarından danışdı.

Riyaziyyat müəllimlərindən biri hətta məsələ tərtib etdi. Həmin məsələdə bir sinfə xərclənmiş pulun məbləğini tapmaq tələb olunurdu.

Bu cəhdlərə baxmayaraq şagirdlərdən heç biri divardakı şəklin kim tərəfindən çəkildiyini bildirmədilər.

Sual:

Tərbiyəni necə etmək və günahkarı hansı üsulla tapmaq mümkündür?

22

Elşən V sinifdə oxuyur. O, qabiliyyətli və çox fəal uşaqdır. Dərslərini də yaxşı oxuyur. Lakin məktəbin, uşaq birliyi təşkilatının ictimai həyatında iştirak etmir. Öz məhəllələrində isə bacarıqlı təşkilatçı kimi çıxış edir, uşaqların asudə vaxtlarını səmərəli təşkil etmək üçün onları müxtəlif oyunlara cəlb edir.

Bir dəfə sinif rəhbərinin “Nə üçün məktəbin ictimai işlərində də iştirak etmirsən?” sualına belə cavab verdi:

- Müəllim. Anam deyir ki, ilk növbədə daha yaxşı oxumağa çalışmalısan.

Suallar:

1. Elşənin bu cavabına sinif rəhbəri necə cavab verməlidir?

2. Nə üçün Elşən belə deyir?

23

VII sinifdə oxuyan eyni soyadlı Azər yoldaşlarını və müəllimləri aldadıb deyir ki, o qəhrəman Tofiq Hüseynovun qardaşı oğludur. T. Hüseynovun qohumu olmaq arzusu Azərə

müsbət təsir göstərir, geridə qalan intizamsız şagirddən yaxşı oxuyan bir şagirdə çevrilir. Lakin xeyli vaxt keçdikdən sonra onun yalanının üstü açılır.

Suallar:

1. Azərin hərəkətini müzakirə edərək, onun haqlı olub olmadığını necə araşdırarsınız?

2. Azərin belə etməsinin səbəbi nədir?

24

VIII sinfin ədəbiyyat dərində müəllim keçmiş mövzuya aid şagirdlərə suallar verdi və uşaqlara xatırlatdı ki, əlləri yuxarı qaldırmaq yaramaz.

Növbəti dərində sinifdə şagirdlər müəllimin suallarına cavab vermək üçün əllərini yuxarı deyil, skamyanın üstünə qoydular. Müəllim uşaqların əlinin az qalxdığını gördükdə dedi:

- Sizə nə olub, dərini bilmirsiniz? Qorxmayın, əlinizi yuxarı qaldırın.

Suallar:

1. Oxuduğunuz bu parçanın əsas ideyası nədir?

2. Müəllimin hərəkətini necə qiymətləndirirsiniz?

3. Müşahidə etdiyiniz həyati faktlara hansı mülahizə-nizi bildirə bilərsiniz?

25

Müəllim daxili intizamı kobudcasına pozan şagirddən gündəliyini tələb edir. Şagird gündəliyinin evdə qaldığını bildirir. Lakin yoldaşları onun gündəliyinin çantasında olduğunu bilirlər.

Müəllim isə öz tələbini yerinə yetirmir. “Yaxşı sabah gətirərsən” deyərək öz qərarını dəyişir. Növbəti dərində isə müəllim öz tələbini unudaraq intizamı pozan uşağın gündəliyini gətirib-gətirmədiyini soruşmur.

Bundan sonra sinifdə intizamı pozan şagirdlərin sayı artır və onlar gündəliklərini müəllimə vermir, onun dərində səs salırlar.

Suallar:

- 1. Günah kimdədir? Şagirdlərdə, yoxsa müəllimdə?***
- 2. Dərsdə intizamın pozulmasının səbəbi nədir?***

26

Həyatında ilk dəfə sinfə girən müəllim şagirdlərə deyir:

- Hər bir şagird zəng vurulan kimi öz yerində oturub müəllimi gözləməlidir. Məndən sonra gələni dərə buraxmaya-
cağam. Dəftər, gündəlik, dərslik, qələm partanın üstündə olmalıdır.

Bir neçə gün keçir. Şagirdlər müəllimi yoxlamaq məqsədi ilə sözü bir yerə qoyurlar. Şagirdlərdən biri gecikir, müəllimdən sonra gəlir. Müəllim - Əli, bir də gecikmə, - deyə onu içəri buraxır.

Bu hal bir neçə dəfə təkrar edilir. Müəllim isə buna diqqət yetirmir, özünün şagirdlərə ilk dərində verdiyi tələbləri unudur. Sinifdə səs əmələ gəlir.

- "Uşaqlar axırıncı dəfə olsun" - deyə, müəllim əlini stola döyür.

Suallar:

- 1. İlk dəfə dərə başlayan müəllim şagirdlərlə necə söhbət etməlidir?***
- 2. Müəllim şagirdlərə verdiyi tələblərin yerinə yetirilməsi üçün nə etməlidir?***
- 3. Dərsdə intizamın pozulmasına səbəb nədir?***

27

Nəsibə orta məktəbdə özfəaliyyət dərnəyində, məktəbin ictimai həyatında fəal çalışır, dərslərini də oxuyurdu. Amma riyaziyyatdan çox çətinliklə müvəffəq qiymət alırdı.

O, məktəbi bitirəndən sonra İncəsənət Universitetinə daxil olmaq arzusunda idi. Onun valideynləri isə buna razı deyildi. Anası onun həkim, atası isə mühəndis olmasını arzulayırdı.

- Ata, məni ömrüm boyu əziyyətə salma, axı mən riyaziyyatı bilmirəm. Riyaziyyatı bilmədən mühəndis olmaq olmaz.

- Yox qızım, anan da, sən də mənimlə razılaşmalısınız. Axı mən yeganə övladımı artist deyil, mühəndis görmək istəyirəm.

- Ata...

- Kəs səsini, mən dedim qurtardı.

Suallar:

- 1. Atanın ailədə hakimlik etməsinə necə baxırsınız?**
- 2. Övladla belə danışmaq nə dərəcədə məqsəduyğundur?**
- 3. Səyyarə mühəndis olmaq istəsə bu nə ilə nəticələnə bilər?**
- 4. Valideynlərin uşaqların sənət seçiminə mane olmasına necə baxırsınız? Onların buna haqqı varmı?**
- 5. Ata və ana övladının sənət seçməsinə necə rəhbərlik etməlidir?**

28

Qaz olmayan ucqar kənd məktəblərinin birində VIII sinif şagirdi Teymur dərs başlamazdan əvvəl şagirdləri öyrədib sinfi tüstü ilə doldurmağı söylədi. Onlar bilirdilər ki, direktor tüstü olan otaqda dərs keçilməsinə icazə vermir. Onlar sinif otağını

tüstü ilə doldurub sinif rəhbərinə şikayətə getdilər. Sınıf rəhbəri isə dərhal direktora müraciət etdi.

Direktor sinfə gəldi. O, xidmətçini çağırıb hirsələ belə bir sərəncam verdi:

- Sobanı dərs başlamazdan əvvəl qalasan, sinifdə heç bir tüstü də olmaz.

Sual:

Sizin fikrinizcə bu vəziyyətdə direktor necə hərəkət etməli idi?

29

Müəllim dərsi ifadəli oxumağı şagirdlərdən birinə təklif etdi. Şagird kitabı olmadığını bildirdi. Müəllim onun yanında əyləşən qıza kitabını ona verməyi təklif etdi. Qız dedi: “vermirəm”. Müəllim bir söz demədən kitabı götürüb oxumaq üçün çağırdığı şagirdə verdi.

Başqa bir müəllimin dərində də buna bənzər bir hadisə olmuşdu. Şagirdlərdən biri öz qələmini qonşusuna vermək istəmədi. Bunu hiss edən müəllim sinfə müraciətlə dedi:

- Necə ola bilər ki, sizdən heç kim öz yoldaşına kömək etmək istəməsin?

Bir neçə şagird yoldaşına qələm vermək üçün ayağa qalxdı. Qələmini vermək istəməyən şagird çox xəcalət çəkə-çəkə dedi:

- Müəllim mən özüm verərəm.

Sual:

Müəllimlərdən hansı düzgün hərəkət edir və nə üçün?

30

Ata IV sinifdə oxuyan oğlu Vüqarla bərbərxanaya daxil oldu. O, Vüqarın saçını düzəltməyi ustadan xahiş etdi:

- Usta, bir yaxşı tel də qoy.

Vüqar:

- Xeyr, usta, lazım deyil. Əzimə müəllimə deyir ki, şagird tel saxlamaz.

- Usta, o uşaqdır, sözünə qulaq asma, bir də Əzimə kimdir ki...

- Ata, Əzimə mənim müəllimimdir!

- Mən isə sənin atanam.

Suallar:

1. *Bu parçadakı əsas ideya nədir?*

2. *Kim haqlıdır, Ata, yoxsa oğlu?*

31

VIII sinif şagirdi hər riyaziyyat dərində onu lövhəyə çağırmağı müəllimdən xahiş edirdi. Müəllim onu başa saldı ki, hər dər eyni şagirddən soruşmaq çətindir. Axı sənin yoldaşların da dər danışmalıdır. Bu isə həmin şagirdə təsir etməirdi.

Bir dəfə müəllim yeni materialı izah etməyə başlayanda həmin şagird yenə lövhəyə çağırılmasını xahiş etdi. Müəllim “buyurun” deyib dərinə davam etdi. Şagird lövhənin qarşısında dayandı. Bəs nə üçün müəllim ona diqqət yetirmir, misal və məsələ yazdırmır? Bu şagirdlərin heç birinə aydın deyildi. Müəllim isə çox sakitcə dərni izah edir, şagirdlər dinləyirdilər. Lövhənin qarşısında dayanan şagird dilləndi:

- Müəllim məni niyə çağırıdınız? Nə üçün mənə yazı yazdırmırsınız?

- Qızım, səni ki, mən çağırmadım, özün çıxdın. Şagird qızardı, başını yerə dikdi. Qalan şagirdlər gülüşdülər.

Suallar:

1. *Müəllim düzgünlü hərəkət etmişdir?*

2. *Bu tərz şagirdə nə kimi hisslər yarada bilər?*

3. *Müəllimin bu tərz şagirdi tez-tez lövhəyə çıxmağa can atmaq xahişindən əl çəkməyə vadar edirmi?*

32

V sinifdə direktor coğrafiya dərində iştirak edirdi. Müəllim dərni izah edərən kiçik bir səhvə yol verdi. Direktor səbirsizlik edib dərni müdaxilə etdi və müəllimin səhvini düzəltdi.

Bundan müəllim pərt oldu. O, qızarmış və tərləmişdi. Bir neçə dəfə dəsmalını çıxarıb tərini sildisə də, yenə onun qəzəbli olduğu hiss edilirdi. Müəllimin simasında ciddi dəyişikliyi hiss edən şagirdlər direktora baxır. Onun müəllimə olan münasibətinə diqqət yetirirdilər.

Suallar:

- 1. Direktorun bu cür hərəkəti doğrudurmu? Doğrudursa, nə üçün?**
- 2. Sizcə direktor müəllimin səhvini necə düzəltməli idi?**
- 3. Direktorun müəllimin dərində müdaxilə etməsi müəllimin nüfuzuna nüca təsir edə bilər?**

33

Müəllim görür ki, sinif otağı zibillidir. O, otağı kimin zibillədiyini təkidlə soruşur. Lakin heç kim cavab vermir. Müəllim qəzəblənir və müqəssirin adını söyləməyi tələb edir. Bu vaxt şagirdlərdən bir neçəsi bilmirik deyə cavab verdi.

- Demək istəmirsiniz, onda tez sinif otağını təmizləyin, - deyə müəllim uşaqlara müraciət etdi. Şagirdlər otağı dərhal təmizlədilər.

Eyni hadisə digər sinifdə də olmuşdur. Bu müəllim başqa cür etmişdir: “Otağı zibilləyəni deməyincə heç kim evə getməyəcək”, - deyə müəllim sinfə sərəncam vermişdi. Bir az keçməmiş evə getməyə tələsən uşaqlar dedilər ki, otağı Hüseyn və Əli zibilləmişdi. Bundan sonra müəllim sinfi buraxıb, Əli və Hüseynə müəyyən cəza vermişdi.

Başqa bir müəllim isə belə demişdi: “Demək istəmirsiniz ki? Çox təəssüf nə etməli, gedə bilərsiniz. Lakin unutmayın ki, müqəssiri, sizin müdafiə etdiyinizi görəndə həmin şagird yenə də qayda-qanunu pozacaq və sinfinizin adını ləkələyəcəkdir. O kimdirsə, qorxaq və cəsarətsiz adamdır. Özünüz bilin! Elə edin ki, kollektivinizin adına pis söz deyilməsin.

Suallar:

- 1. Hər üç müəllimin hərəkətini necə təhlil edərdiniz?***
- 2. Belə bir hadisə sizin sinifdə olmuş olsaydı necə edərdiniz?***

34

VIII sinif şagirdi Ramiz, müəllimin izahını başa düşmədiyi üçün partada onunla yanaşı oturmuş yoldaşından yavaşca düsturu soruşur. Müəllim hirsələ:

- Ramiz, yenə futboldan söhbət edirsən? – deyər qışqırır.
- Xeyr müəllim, mən düsturu başa düşmədim. Oqtağdan xəbər alırdım.

Müəllim:

- Mənə yalan danışma. Sən dərslə maraqlanan deyilsən. Sinifdən çıx get, atanla gəl - deyir.
- Ramiz özünü haqlı hesab etdiyi üçün sinifdən çıxmır.

Suallar:

- 1. Müəllim necə etməli idi?***
- 2. Ramiz sinifdən çıxmamaqda haqlıdır mı?***

35

15 yaşlı Möhsün səyahət haqqında maraqlı bir kitab oxuyur. Atasına saata baxaraq:

- Artıq saat dördür. Bu saat kitabı ört və ev tapşırıqlarına başla, - deyər əmr edir. Möhsün:

- Ata, lap maraqlı yeridir, qoy iki səhifə də oxuyub, fəsli başa vurum - deyə xahiş edir.

Atası isə, - mən heç bir şey bilmirəm, bu saat dərslərinə başla, - deyə kitabı oğlunun əlindən alıb kənara atır.

Suallar:

1. Atanın Möhsünlə belə danışmağı doğrudurmu?

2. Ata necə etməli idi?

36

Yaqut birinci sinifdə oxuyurdu. Qış idi, qar yağmışdı. Məktəb isə bir qədər aralı idi. Buna görə də onu hər gün gedib evə gətirirdilər. Dərsin qurtarmağına az qalmışdı. Anası Rafiqi çağıraraq dedi:

- Rafiq. Yaqutun dərstdən çıxmasına az qalmışdır, get onu gətir.

Rafiq anasını xatircəm edib həyəətə çıxır. Orada bir neçə uşağa rast gəlir, onlara qoşulub yaxındakı təcikdən sürüşməyə gedir.

Zəng olur, uşaqlar dəstə ilə həyəətə çıxıb evlərinə yollanırlar. Yaqut həyətdə qalıb qardaşını gözləyir. Bir saat keçir, nə Yaqut gəlib çıxır, nə də Rafiq gözə görünürdü. Yaqut isə bir kənara çəkilib soyuqdan donmuş halda gözlərini yola dikmişdi.

Anasını görəndə kimi dillənmək istəyir, lakin bacarmır. Anası onu bağrına basıb məzəmmətlə deyir:

- Bəs sən nə üçün burada durmusan, gedib içəridə dura bilmirdinmi?

Yaqutun dili söz tutmurdu. O, güclə dedi:

- Ana, axı Rafiq demişdi ki, mən burada gözlə, mən də onu burada gözləyirdim.

Suallar:

- 1. Yaqut qardaşının sözünə baxıb soyuqda dayanmaqda haqlıdır mı?***
- 2. Rafiq nə üçün öz bacısını unudu?***
- 3. Rafiqə nə kimi cəza verilməlidir?***
- 4. Ananın yerinə sən olsaydın nə edərdin?***

37

Ana V sinifdə oxuyan qızı Gülşənə geyinməyi tapşırırdı.

- Tez ol qızım, geyin, xalangilə gedirik.

- Ana xalamgildən nə vaxt qayıdacağıq?

- Saat 11-də qayıdacağıq.

- Ana, mən dərslərimi hazırlamalı və saat 10-da yatmalıyam. Ana, Bahar müəllim belə deyir.

- Tez ol, nə olsun ki, Bahar müəllim belə deyir, mən də belə deyirəm.

- Axı...

Ana Gülşənin sözünü yarımçıq kəsir.

Suallar:

- 1. Ana nə üçün belə danışır və belə dәмәkdә haqlıdır mı?***
- 2. Bu parçadakı əsas ideya nədən ibarətdir?***

38

Tarix dərində şagird cavab verir. O, cavabında bir yanlış fikir söyləyir. Şagirdlər yoldaşının səhv fikir söylədiyini bildirmək üçün əllərini qaldırırlar.

Müəllim deyir:

- Əlinizi aşağı salın, siz yoldaşınıza mane olursunuz.

Həmin sinifdə fizika dərində başqa bir şagird cavab verir. O, qanunu düzgün ifadə edə bilmir. Şagirdlər əl qaldırmadan yoldaşının səhvini düzəldirlər.

- Nə üçün əlinizi qaldırmırsınız? Yəqin siz də onun kimi yaxşı öyrənməmişiniz?

Suallar:

- 1. Mətnəki əsas fikir nədir?***
- 2. Tarix və fizika müəllimlərinin hərəkətlərini necə qiymətləndirirsiniz?***
- 3. Sizcə hansı müəllim düzgün hərəkət etmişdir?***

39

Nazim VI sinifdə oxuyurdu. Məktəb özünəxidmətə keçdikdən sonra, sinfin döşəməsini silməyi ona tapşırıqda, o, anasına şikayət etmişdi. Anası müəllimlərlə oğlunun yanında dava salmışdı.

- Mən, Nazimi, evdə əlini ağdan-qaraya vurmağa qoymuram, siz isə məktəbdə onu hambal kimi işlədirsiniz. Belə olmaz - deyə etiraz etmişdi.

Suallar:

- 1. Nə üçün Nazim anasına şikayət etmişdi?***
- 2. Ana düzgünmü hərəkət etmişdir?***
- 3. Kim haqlıdır?***

40

Ana qonşusunda ərindən boşanmış bir arvad haqqında qonaqla söhbət edərək arvadı bu işdə məzəmmət edir. Bu söhbətə diqqətlə qulaq asan 15 yaşlı qız:

- Ana, sən nahaq yerə təqsiri onda görürsən, ərində də az təqsir yoxdur, - deyə müdaxilə edir.

Anası qızın danışığını hirsələ kəsərək, - bu sənin ağılın kəsən məsələ deyil, - deyir, - səsini kəs və buradan itilib get.

Suallar:

- 1. Ananın 15 yaşlı qızına belə sözlər deməsi düzgündürmü?***
- 2. Ana qızına necə cavab verməli idi?***

41

Cəmil dərslərinə soyuq yanaşır, tez-tez dərşə gecikir və həmişə müəllimlər ondan intizamsızlıq üstündə şikayət edirlər. Atası uşağını dərşə və intizama rəğbətləndirmək məqsədilə qabaqcadan oğluna dərslərindən və əxlaqdan “5” qiymət gətirsə 15 manat verəcəyini vəd edir.

Suallar:

- 1. Atanın hərəkətinə necə baxırsınız?**
- 2. Ata nə etməli idi?**
- 3. Şagirdə pul mükafatı vermək olarmı?**

42

Bir ailədə az sonra məktəbə gedəcək bir uşağa əlifba alınmışdı. Məktəbə getmək və kitab oxumağa xüsusi həvəs göstərən uşaq hər gün kitabı əlinə alır, uzun müddət, həm də çox səliqəsiz halda onu tez-tez vərəqləyir. Bir neçə gün ərzində kitabın vərəqləri xeyli əzilir. Böyük qardaşı və bacısı ona tapşırırlar ki, kitabı əzməsin. Atası isə - oğlumun könlünə dəymə, cırırlar yenisini alaram, onun qiyməti nədir ki, - deyə böyük oğluna acıqlanır.

Suallar:

- 1. Məktəb yaşına çatmamış uşağa dərş kitabı vermək olarmı? Necə vermək olar?**
- 2. Ata böyük oğluna acıqlanmaqda haqlıdır mı?**
- 3. Kitabı əzən, cıran uşaqda təlimə, oxumağa həvəs necə olar?**

43

Budur, Səyyarə öz rəfiqələri ilə kinoya getməyə hazırlaşır. Atası buna icazə vermir. Hələ dərslərini, ev tapşırıqlarını hazırlamadığını deyir.

Ana isə ürəyi yumşaqlıq edir, qızının kinoya getməsinə razı olur. Kinodan qayıtdıqdan sonra Səyyarə sabahkı dərslərini hazırlaya bilmir.

Riyaziyyatdan “2” qiymət alır, lakin onun bu qiyməti nə özünə, nə də anaya təsir edir.

Sal:

Kim haqlıdır, ata ya ana? Nə üçün?

44

Evdə uşaqların səs - küyü radionun səsinə qarışmışdı.

Qonşu qapiya çıxıb:

- Ay qonşu, xahiş edirəm o səs-küyü bir az azaldın, evdə xəstə var, ona pis təsir edir, - deyə müraciət edir.

- Əcəb adamsınız ey, mən evimdə radio oxutmayacağam ki, siz varsınız? Mənə nə var xəstə var. Xəstə getsin xəstəxanaya. Öz evimdi, necə istəsəm elə də yaşayacağam, bundan sizə nə var. Xoşunuz gəlmir, köçün!

Suallar:

- 1. Belə ailədə böyüyən uşaq necə olar?***
- 2. Qonşunun hərəkətinə siz necə baxırsınız?***

45

Beş yaşlı Vahid anası ilə qohumlarıgilə qonaq getmişdir. Orada o, ev sahibinin oğlunda tapança görən kimi onun əlindən alır, evə gedəndə də onu aparmaq istəyir. Anası razı olmur. Vahid ağlayır. Bu da kömək etməyəndə, o özünü yerə çırpır. Anası xəcalətindən bilmir nə etsin. O, oğlunu döyür, bu da kömək etmir.

Nəhayət, tapançanı Vahidə verirlər. O sakitləşir.

Suallar:

- 1. Vahidin belə hərəkət etməsinə səbəb nədir?***
- 2. Ana Vahidi döyməkdə haqlıdır mı?***

46

Dörd yaşlı Səməd üçün anası oyuncaq avtomobil alıb. Səməd onunçün alınmış avtomobilin necə hərəkət etdiyini atasından soruşur. Ata bərk məşğuldur və “bilmirəm” deyib Səmədi başından eləyir.

Atasından belə cavab alan Səməd avtomobilin necə hərəkət etdiyini özü öyrənməyə çalışır, oyuncağı sındırıb içərisinə baxmaq istəyir. Ata isə onu “nadinlikdə” təqsirləndirərək cəzalandırır.

Suallar:

1. *Ata Səmədə cəza verməkdə haqlıdır mı?*
2. *Səmədin bu “nadinliyi” nə ilə bağlıdır?*

47

Yay gecələrinin birində İsmayıl valideyni tərəfindən təyin olunmuş vaxtdan gec qayıtdıqda atası belə qərara gəlir ki, yəqin oğlu münasib olmayan işlərlə məşğul olur.

Ona heç bir söz demədən və gec gəlməsinin səbəbini soruşmadan uşağın üzünə bir sillə vurur. Bu hərəkət İsmayıla çox pis təsir edir. Oğlan atasına ancaq “mənimlə sözlə danışa bilməzsınız?” deyərək bu hərəkətə qarşı öz etirazını bildirir.

Suallar:

1. *Atanın oğlu ilə belə rəftar etməsi nə dərəcədə doğrudur?*
2. *İsmayıl “Mənimlə sözlə danışa bilməzsınız” deməkdə haqlıdır mı?*
3. *Ata övladı ilə necə danışmalı idi?*

48

10 yaşlı Şahin məktəbdən evə gəldi. O, heç bir şeyə əhəmiyyət verməyib əlindəki kitab çantasını bir tərəfə, papağını isə başqa bir yana tulladı.

Ana oğlundan soruşdu:

- Niyə məktəbdən tez qayıtdın?

- Müəllimdən küsmüşəm.

- Nə üçün?

- Eh, elə-belə, tapşırığı yazmamışdım. Müəllim danladı, mən də çıxıb gəldim...

Uşaq sözünü qurtarmamışdı ki, atanın gür səsi eşidildi:

- Müəllimə dəfələrlə tapşırmışam ki, balamın kefinə dəymə, qoy nə edir, etsin, zalım oğlu eşitmək istəmir ki, istəmir...

Suallar:

1. Atanın birdən-birə belə danışmağa haqqı varmı?

2. Şahinin belə böyüməsinə səbəb kim olmuşdur?

49

- Ata, mənə sabah bir velosiped al!

- Oğul, indi pulum yoxdur, olan kimi alaram.

Bunu eşidən ana yerindən partladı.

- Ay kişi, axır vaxtlar yaman xəsis olmusan? Bir velosipeddən ötrü uşağın qəlbinə dəyirsən, insafın yoxdur? Mənim balam Əmiraslanın gədəsindən əskik zəddir? Onun velosipedi var, bunun olmasın?

Suallar:

1. Ananın belə danışması uşağa necə təsir edər?

2. Ata nə etməlidir?

50

VIII sinifdə oxuyan bir qız başa düşmədiyi həndəsə məsələsinin həllini öyrənmək üçün oğlan yoldaşından dərstdən sonra qalması xahiş edir. Sınıf otaqlarını gəzən tədris işləri üzrə direktor müavini oğlanla qızın bir partada oturduğunu görcək, hirsəl:

- Sizin bir yerdə tək oturmaq vaxtınız deyil, çıxın gedin, - deyər onları qovur, haqsız şübhədən qızaran şagirdlər:

- Müəllim biz dərs öyrənirik” - deyər izah etməyə çalışırlar.

- Bilirəm necə dərs öyrənirsiniz - deyər direktor müavini cavab verir.

Suallar:

- 1. Direktor müavininin səhvi nədədir?*
- 2. Yeniyetmə olan bu iki şagird ona necə münasibət bəsləyirlər?*
- 3. Direktor müavini bu yeniyetmələrə necə yanaşmalı idi?*

51

Riyaziyyat müəllimi gecikənləri sinfə buraxmır. Bunu hiss edən şagirdlər onun dərsinə gecikməməyə çalışırlar.

Həmin sinifdə dərs deyən ədəbiyyat müəllimi isə gecikən şagirdlərə heç bir söz demədən sinfə buraxır. Bunu bildikləri üçün şagirdlərin bir çoxu onun dərsinə gecikirlər.

Suallar:

- 1. Müəllimlərdən hansı düz hərəkət edir?*
- 2. Belə məktəbdə dərsə gecikməmək adəti yaratmaq olarmı?*

52

VII sinif şagirdi Nurlan çox nadinclik edir, hamını məktəbdə öz qaba və intizamsız hərəkətləri ilə cana gətirirdi.

Sinif rəhbəri uşağın atasını neçə dəfə məktəbə dəvət etdisə də o gəlmədi (Nurlanın anası yox idi).

Nəhayət, Nurlan bir uşağı bərk döyüb, burnunu qanatdı. Sinif rəhbəri Nurlangilə gedib atası ilə görüşməyi qət etdi. Nurlan müəllimini küçələrində görəndə özünü itirdi. Rəngi qaçdı. Sinif rəhbəri onunla evə getdi. Onu üz-gözünü saqqal basmış, çox pinti geyinən bir kişi qarşıladı. Oğlunun sinif rəhbəri olduğumu bildirəndə, kişi qaşlarını sərt çatıb:

- Hə, yenə bizim bu küçük nə dələduzluq edib? Gör mən onun aşını necə bişirərəm - deyə qəzəblə dilləndi.

Rəngi saralmış Nurlan titrək səslə:

- Heç bir şey etməmişəm - deyib susdu.

Sinif rəhbəri uşağın vəziyyətinə və atanın hərəkətlərinə baxıb anladı ki, burada şikayət ancaq işi korlaya bilər. Buna görə də dedi:

- Nurlan özünü məktəbdə yaxşı aparmağa başlayıb, mən ondan şikayətə gəlməmişəm. Buradan keçirdim, dedim bir Nurlanın ev şəraiti ilə tanış olum.

Suallar:

1. Müəllimin belə hərəkət etməsi doğrudurmu? Doğrudursa, nə üçün?

2. Belə faktlara rast gəlmişsinizmi?

3. Bu söhbətdən Nurlan nə kimi nəticə çıxara bilər?

53

Məktəbin çilingərlik emalatxanasında bərk hay-küy qopmuşdu. Müəllim kimə isə açıqlanıb, çölə çıxmasını tələb edirdi. Şagird isə:

- Müəllim, mən ki, intizamı pozmamışam, - deyə emalat-xanada qalmasını xahiş edirdi.

Lakin müəllim onu eşitmək belə istəmədi və şagirdin yaxasından tutub, bayıra itələdi.

- Mən heç bir pis iş tutmamışam, - deyə şagird izah etmə-yə başladı, - Yoldaşımdan ölçmə alətini istəyirdim.

Suallar:

- 1. Müəllim şagirdi çölə çıxarmaqda haqlıdır mı?***
- 2. Şagirdin təqsiri nədir?***
- 3. Nə üçün şagird dərstdə intizamı pozur? Bunun səbəbi nədir?***

54

Sınıfdəki şagirdlərdən biri bıçaqla kitabını kəsirdi. Gülçin bunun pis hərəkət olduğunu söylədi. Elxan onun sözünə gülüb dedi:

- Axmaq adamsan, sənə nə, mən kitabımı kəsirəm.

Elxanı başqa bir yoldaşı da müdafiə etdi:

- Kitab Elxanıdır, necə istəsə elə də edə bilər.

Gülçin kitabı kəsməyin, cırmağın pis hərəkət olduğunu söylə sübut etməyə çalışırdı. O deyirdi:

- Elxan, bilirsən, o kitabı bu vəziyyətə gətirmək üçün nə qədər adam əmək sərf edib? Yəqin ki, bunu bilmirsən, bilsəydin belə etməzdin.

- Sənə nə var, sənənin başın işləmir, kitab mənimdir, bildin - deyə Elxan ona acıqlandı.

Suallar:

- 1. Uşaqlardan kim haqlıdır və nə üçün?***
- 2. Elxanın belə hərəkət etməsinin səbəblərini necə araşdırarsınız?***

55

İnsanı tərbiyə etməyin müvəffəqiyyəti kiçik yaşında (beş yaşınadək olan dövrdə) müəyyən olur. İnsanın gələcəkdə necə olmağı əsasən onun beş yaşına kimi necə tərbiyə olunmasından asılıdır. (A.S.Makarenko)

Suallar:

1. A.S. Makarenkonun bu mülahizəsinə münasibətiniz necədir?

2. A.S. Makarenko haqlıdır mı? Haqlıdursa nə üçün, haqlı deyilsə nə üçün?

56

Pedoqogika indiyə kimi məktəbdə rəğbətləndirmə və cəzanın əhəmiyyətinə çox az diqqət yetirmişdir. İstər fizioloji, istərsə də psixoloji baxımdan məktəbdə heç bir rəğbətləndirmə və cəzadan istifadə etmək lazım deyildir. Çünki rəğbətləndirmə və cəzanın məktəblə heç bir qarşılıqlı əlaqəsi yoxdur. Tərifli söz, qiymətli hədiyyə və ümumiyyətlə, bütün digər rəğbətləndirmə tədbirləri uşağın yalnız özünün eqoistik məqsədini yerinə yetirməyə xidmət edir. Halbuki, məktəbin qarşısında duran vəzifələr buna aiddir.

Məktəb imkan dairəsində uşaqlarda yüksək təfəkkür, insanlıq idealına yaxınlaşmaq səyi tərbiyə etməlidir. Hər növ süni rəğbətləndirmə tədrisən onu qüvvətləndirməyi tələb edir. Buna görə də tərif əla qiymətlə, əla qiymət mükafatla əvəz edilməlidir. Mükafat da öz növbəsində müəyyən dərəcədə artırılmalı və rəngarəng olmalıdır. Belə olmadıqda uşaq öz fəaliyyətini zəiflədir, getdikcə süstləşir, ölgünləşir və az yumşaq ürəkli olur.

Beləliklə, uşağın fəaliyyətini gücləndirmək, onun təsir qüvvəsini artırmaq və təkmilləşdirmək əvəzinə onun fəaliyyəti azalır. Nəticədə uşağı süni yolla fəaliyyətə təhrik edirlər. Bütün bunlara görə də sözün həqiqi mənasında nə ailədə, nə də

məktəbdə heç bir rəğbətləndirmə və cəzadan istifadə edilməməlidir. (P.F.Lesqaft)

Suallar:

1. P.F. Lesqaftın rəğbətləndirmə və cəza haqqında fikirlərini təhlil edin. Onun fikirlərində qiymətli cəhətlər nədən ibarətdir?

2. Tərbiyədə rəğbətləndirmə və cəzadan istifadə etmək olarmı?

57

Bayram ərəfəsində X sinif şagirdləri dərstdə iştirak etməmişdilər. Bayramdan sonra bütün X sinif şagirdləri pedoqoji şuraya çağırıldılar. Sınıf dərsi qəsdən pozmaqda, şüurlu olaraq pozğunluq etməkdə, siyasi kütlükdə ittiham edilirdi. Şagirdlər dedilər ki, onlar meşəyə getmişlər. Orada mitinq keçirmişlər. Həmin mitinqdə şagirdlər bayramın edilməsinin tarixi haqqında, ölkənin qarşısında duran konkret vəzifələr haqqında məlumatı dinləmiş, mahnılar oxumuş, çay içmiş, voleybol oynamışlar. Heç bir hadisə baş verməmişdir, hamı intizamı gözləyirdi.

- Siz nə üçün bu barədə heç kimə, xüsusən sinif rəhbərinə deməmişsiniz? - sualına şagirdlər belə cavab verdi:

- Sınıf rəhbərimiz bizi eşitmir, bizi müdafiə etmir, biz belə hesab etdik ki, bayramı nəzarətsiz keçirsək daha yaxşı olar.

Pedoqoji şura belə qərara gəldi: şagirdlərin hərəkəti siysi çəhətdən qeyri düzgün, ziyanlı bir hərəkət kimi qiymətləndirilsin, bütün X sinif şagirdlərinin davranış qiyməti aşağı salınsın.

Suallar:

1. Pedoqoji şuranın qərarına necə baxırsınız?

2. Bütün sinifdə oxuyan şagirdləri cəzalandırmaq olarmı?

3. Həmin işin təşəbbüsçülərini necə tapmaq olar? Kimə cəza verilməlidir? Nə üçün?

58

Həqiqi və yalan yoldaşlıq və dostluğu fərqləndirməkdən çox danışıqlır. Yalan yoldaşlıq və dostluq mənfi hal kimi pislənilir və şagirdlər arasında onun yayılmasına qarşı ciddi mübarizə aparılmalıdır.

Siz tələbə qruplarınızda və ya digər qruplarda yalançı dostluğu və yoldaşlığı necə və nə üçün, haradan yarandığını müzakirə edin. Yalançı yoldaşlıq və dostluğun necə təzahür etdiyini, hansı formalarda özünü göstərdiyini müşahidə etdiyiniz faktlar əsasında təhlil edin.

Sual:

Sizcə həqiqi yoldaşlıq və dostluq necə olmalıdır?

59

Sınıf rəhbəri şagirdlərinin müxtəlif ictimai yerlərdə özlərini mədəni aparmasına xüsusi qayğı göstərirdi. Bu məqsədlə o, şagirdləri ilə insanın zahiri görkəminə, davranışına, özünü necə aparmasına dair xeyli söhbət apardı.

Şagirdlər sınıf rəhbərlərinin söhbətlərini həvəslə dinləyir, ona çoxlu maraqlı suallar verirdilər.

Lakin, çox çəkmədi ki, müəllim şagirdlərinin davranışında heç bir dəyişiklik baş vermədiyinin şahidi oldu.

Suallar:

- 1. Bunu nə ilə izah edə bilərsiniz?*
- 2. Sınıf rəhbəri siz olsaydınız nə edərdiniz?*

60

Məktəblərimizin çoxunda müəllimlərə bayram münasibətilə (müəllimlər günü, 8 mart, 23 fevral, ad günü və sairə) müxtəlif hədiyyələr təqdim etmək ənənəsi yaranmışdır.

Suallar:

- 1. Gələcək müəllim kimi belə hallarda siz necə edərdiniz?***
- 2. Belə bir əsnə əsasında şagirdlərdə nə kimi əxlaqi hiss və anlayış formalaşa bilər?***
- 3. Pedaqoji baxımdan bunu necə qiymətləndirirsiniz?***
- 4. Müəllimə nə kimi hədiyyə vermək olar?***

61

Gülənə IV sinifdə oxuyur. O, həmişə dərslərindən “5” alır. Atası ali məktəblərin birində ədəbiyyatdan dərslər deyir, yaxşı alimdir. Bir gün, adəti üzrə, ata Gülənənin yazı işlərini gözdən keçirirdi. Gülənə imla yazmış, həmin yazını müəllim “5” qiymətləndirmişdi. Ata yazıda bir imla səhvi tapır, qırmızı rənglə müəllimin verdiyi “5” qarşısına (?) işarəsi qoyur və qızına deyir:

- Qızım, sabah müəlliminə deyərsən “5”-i pozub “4” edər.
- Nə üçün?

Suallar:

- 1. Atanın hərəkətini necə qiymətləndirmək olar?***
- 2. Gülənənin müəlliminə münasibəti necə olar?***
- 3. Müəllimin nüfuzuna atanın hərəkəti necə təsir edə bilər?***
- 4. Atanın yerinə siz olsaydınız necə edərdiniz?***

62

Əminəni VI sinifdə oxuyan bir uşağın ad gününə dəvət etmişdilər. Əminə uşağın çox ağır yatdığını və dərslə gecikdiyini bildiyinə görə ona stolüstü zəngli saat alıb üzərinə bu sözləri yazdırdı: “Qoy bu saat sənə yaxın dostun olsun və hər gün məktəbə vaxtında getməyinə, “5” qiymətlə oxumağına kömək etsin”.

Amma uşağın anası görün, nə etdi? O hamının gətirdiyi hədiyyələri övladının yanında açıb baxdı və təriflədi. Əminənin hədiyyəsinə isə ağız büzüb dedi:

- Bunu kim alıb?

Suallar:

1. Məktəbli uşağa ad günündə hədiyyə almaq düzgündürmü?

2. Düzgündürsə, nə kimi hədiyyə almaq olar?

63

Bəzən eyni bir ailədə, eyni ictimai şəraitdə, mikromühitdə həm yaxşı, həm də pis uşaqlar, gələcək ailə başçıları - vətəndaşlar yetişir.

Sual:

Belə hallarda başlıca rolü sizcə nə: irsiyyət, qabiliyyət, insan tələbatı, maddi şərait, yoxsa tərbiyə oynayır?

64

“Xoşbəxtlik nədir?” mövzusunda keçirilən disputda XI sinif şagirdləri haqlı olaraq qeyd etdilər ki, xoşbəxtliyin əsas əlaməti hər kəsin sevdiyi peşədir.

Şagirdlərdən biri dedi: “Ürəyə yatan əmək əsl xoşbəxtlikdir. Belə bir əməyə biz indidən hazırlaşmalıyıq. Bütün quvvəm dairəsində bunu etməyə çalışıram. Lakin, mən gələcəkdə həkim olacağam. Ona görə də emalatxanada artıq əmək sərf etməyi düzgün saymıram. Həkim emalatxanada və ya zavodda işləməyəcəkdir. O, adamların sağlamlığını qoruyacaqdır. Emalatxanada işləməyi artıq bir iş hesab edirəm.”

Sual:

Siz bir müəllim kimi şagirdə səhv etdiyini necə başa salardınız?

65

Uzaq rayona gedən avtobusa bilet satılıb qurtarmışdır. Avtobus yola düşür. Yolda nurani bir qoca avtobusa minməli olur. Sərnişinlərdən qocaya yer verən olmur. Bu vaxt bir qadın üzünü bir gəncə tutaraq deyir:

- Nə üçün qocaya yerini vermirsən?
- Mən öz yerimi ona verərəm. Lakin, 10 saat avtobusda yol gedəcəyəm. Mən ayaq üstə durmalıyam?

Suallar:

1. *Siz burada kimə haqq qazandırırınsınız?*
2. *Şürücünün yolda biletsiz sərnişin götürməyini necə qiymətləndirirsiniz?*
3. *Gənc nə etməlidir?*

66

Avtobusda hər yer tutulmuşdur. Məktəbli bir qız da anası ilə əyləşmişdir. Yaşlı bir qadın avtobusa mindi. Lakin, heç kim ona yer vermədi. Məktəbli qız ayağa durmaq istədi. Lakin anası onun donundan dartıb əyləşdirdi. Qız müqavimət göstərdikdə anası ona dedi:

- Başqa avtobusa minə bilərdi, nə üçün ayağa durursan. Bir də ki, o kimdir? Rusdur.
- Ana sən nə danışırsan? – deyə qız dilləndi.
- Kəs səsini!
- Yox, ana - deyib qız yerini qoca qadına vermək üçün ayağa duranda ana lap qəzəblənib qızını vurdu. Başqa sərnişinlər işə qarışdı. Qadın pis-pis sözlər söylədi. Qız tərləmişdi.

Suallar:

1. *Ana nə üçün belə edir? Ananın bu hərəkəti qızın tərbiyəsinə necə təsir edə bilər?*
2. *İctimai rəyin təsir gücü nədədir?*

3. Adamlara hörməti milliyyətə görə, yoxsa yaşa görə edirlər?

4. Sən həmin valideynin yerində olsaydın nə edərdin?

67

A.C.Makarenko belə hesab edirdi ki, əmək neytral bir prosesdir, o, heç bir tərbiyəvi təsir göstərməyə bilər.

Suallar:

1. Siz bu fikirlə razılaşırsınız mı?

2. Əmək nə vaxt tərbiyəvi təsir gücünə malik olur?

68

Ədəbiyyat dərində şagirdlərdən biri dedi:

- Müəllim, mən belə hesab edirəm ki, “Leyli və Məcnun”, “Hacı Qara” və digər əsərləri oxumağa ehtiyac yoxdur. Məsələn, mən ədəbiyyatçı olmayacağam. 800 il bundan əvvəl yazılmış “Leyli və Məcnun”u oxumasam mühəndis ola bilmərəm? Məncə orta məktəblərdə şagirdlərin vaxtını çox şeylərlə alırlar. Bir də indi nə Leyli var, nə də Məcnun. Bunu bilməsəm də olar. Amma fizikanı, riyaziyyatı bilmədən həyatda yüksək mövqə tutmaq olmaz.

Başqa bir şagird isə belə dedi:

- Doğrudan da müəllim, kimə lazımdır bu qədər müharibələr, tarixnamə, krallar, padşahlar, knyazlar tarixini öyrənmək? Bunların əvəzinə kimya və biologiyanı öyrənsək, elmin nailiyyətləri ilə tanış olsaq, pis olar? Mənə görə ədəbiyyat, tarix mühakimə və düşüncəsi az, təfəkkürü məhdud olan adamlar üçündür.

Sual:

Siz müəllim olsaydınız nə edərdiniz? Həmin mübahisəyə necə son qoyardınız?

69

Eldarla Gülşən bir sinifdə oxuyur. Onlar dərslərini bir yerdə hazırlayırlar. Bir dəfə də onlar sinifdə riyaziyyatdan tapşırılmış məsələ və misalları həll edirdilər. Qəflətən qapı açıldı. Sinif rəhbəri otağa daxil oldu. O, çox acıqlı halda dedi:

- Siz yenə burdasınız, utanmırsınız?

Gülşən təhqirə dözməyib dedi:

- Nə qəbahət iş görmüşük, müəllim?

- Elə bu cavabın özü də qəbahətdir. Ayıb olsun, durun gedin evinizə.

Suallar:

1. Bu məsələyə münasibətiniz?

2. Oğlanla qızın dostluğuna necə baxırsınız?

3. "İnsanlar pis hərəkətlər deyil, səhv hərəkətlər edirlər" deyən Sokratın fikrini necə başa düşürsünüz?

70

Bakı məktəblərinin birində belə bir hadisə olmuşdur: İmtahanlara az qalırdı. Birinci yarımda Azərbaycan dilindən "2" qiymət alan IX sinif şagirdi Əli dəfələrlə əlini qaldırıb dərslərini danışmasını xahiş etmişdi. Lakin, müəllim onun xahişinə əhəmiyyət vermir, dərslərini soruşmurdu.

- Əli sən onsuz da bilmirsən. Yeməklə doymayan, yalamaqla doymaz.

Nəhayət axırkı gün sinif rəhbəri kimin imtahana buraxılıb-buraxılmaması haqqında direktorun əmrini oxudu. Sinifdə saxlanılanların siyahısında Əlinin də adı var idi.

- Müəllim, mən atama nə deyəcəm? Məndən dərslərini soruşmamış qiymət verirsiniz.

- Kəs səsinə, - deyər sinif rəhbəri qəzəblə qışqırdı.

Əli zəif qiymət almış başqa 2 şagirdlə sözü bir yerə qoyub evə qayıtmadılar.

Valideynlər, qohumlar, tanışlar, milis işçiləri, müəllimlər 5 gün həmin uşaqları axtarmalı oldular. 6-cı gün uşaqlar tapıldı.

Suallar:

1. Uşaqların belə hərəkət etməsi nə ilə əlaqədardır? Bu işdə müəllim müqəssirdirmi?

2. Müəllim Əlidən dərs soruşsaydı, belə bir hadisə baş verə bilərdimi?

3. Müəllimlə şagird Əli arasında baş vermiş münaqişəni necə həll etmək olar?

4. Qaçan uşaqlarla necə rəftar etməli? Onlara nə kimi cəza vermək olar?

71

Müəllim şagirdlərdən birinə müraciətlə:

- Cəlal oxumağa davam et!

- Kitabım yoxdur, müəllim - deyə Cəlal cavab verir.

Müəllim qonşu skamyada əyləşən şagirdlərdən birinə kitabı Cəlala verməyi xahiş edir. Şagird isə kitabı vermir. Müəllim heç bir söz demədən kitabı götürüb Cəlala verir.

Buna oxşar hadisə başqa bir müəllimin də dərində baş verir. Şagird artıq dəftərini yoldaşına vermir. Bu vaxt müəllim sinfə müraciətlə belə deyir:

- Necə ola bilər ki, sizin heç bir artıq dəftəriniz olmasın?

Bir neçə şagird dərhal yoldaşına dəftər vermək üçün çantalarını axtardılar. Bunu görəndə həmin şagird dedi:

- Müəllim, mən özüm verərəm.

Sual:

Hansı müəllim düzgün hərəkət etmişdir və nə üçün?

72

Direktor gənc müəllimin ilk dərində olmuş, onun təhlilini belə aparmışdı: “Sizin dediyiniz hamısı doğru idi. Dost olmaq, bir-birinə kömək etmək lazımdır. Zəiflərin xatirinə dəymək olmaz. Siz yaxşı danışır, uşaq düşüncəsinə, yaşına uyğun şəkildə söhbət aparırdınız. Lakin, siz ən çox nəsihətçiliyə yol verirdiniz. Uşaqların hissələrinə və əqlinə təsir edə bilmirdiniz. Uşaqlar sizin söhbətdən müəyyən bir şey öyrəndilərsə də siz onlardan heç nə ala bilmədiniz. Onlar sakitcə sizə qulaq asırdılar.”

Növbəti dərində direktor müəllimə dedi:

- İcazə versəydiniz, söhbətinizi mən davam etdirərdim.

Direktor:

- Uşaqlar müəlliminiz keçən dərində sizə dostluq haqqında söhbət etdi. Məktəbə gələndə kimi sizin yəqin ki, dostunuz vardı.

Şagirdlər:

- Vardı...

- Kimin dostu vardı əlini qaldırsın. Belə, deməli, hamının dostu vardı. Siz onlarla dostluq edirsinizmi? Bəlkə bir-birinizdən ayrılanınız, küsəniniz olub?

Şagirdlər:

- Ayrılmışdıq.

Direktor:

- Kim dostundan ayrılıb əlini qaldırsın.

Sınıfın yarısı dostundan ayrılıb, ya da küsüb.

- Sən balaca oğlan, nə üçün dostundan incimisen?

Şagird:

- O mənim şarımı aldı və vermədi. Mən onu vurdum. Atam həmişə deyir: kim sənə bir söz desə, bir şeyini alsə, ona cavab vermək lazımdır.

Direktor:

- Ay qız, sən nə üçün incimisen?

Şagird:

- O mənə pis söz dedi. Anam tapşırırdı ki, onunla yoldaşlıq etməyim.

Direktor:

- Bəs, sən nə üçün, ay oğlan?

Şagird:

- Ona görə ki, Nazim xəsisdir. Mən ona nəyim olsa verirəm, o isə heç nə vermir. O çox vaxt icazəsiz götürür.

Başqa uşaqların sözləri də çox səmimi və ürəkdən idi.

Direktor:

- Belə çıxır ki, siz günahkar deyilsiniz? Günah sizin dostlarınızdadır. Ola bilər ki, sizdə də günah ola bilər. Kim deyər?

Bir az fasilədən sonra üç nəfər əlini qaldırdı. Direktor şarını alıb vermədiyi üçün vurduğu oğlana müraciət etdi.

Şagird:

- Atam deyir ki, nə vaxt vursalar, onda cavab verərlər. O məni vurmamışdı, şarımı almışdı. Mən isə vurdum. Mən günahkaram.

Şagird:

- Mən yoldaşıma dedim ki, rəngli karandaş qutusunu sən götürmüşsən, amma sonra oyuncaqlarımın arasından tapdım. O, daha mənimlə dostluq etmək istəmir. Anam dedi ki, günah səndədi.

Direktor:

- Sizcə necə etməli ki, dostlar inciməsin?

Şagirdlər:

- Hər şeyi düz etmək, düz demək lazımdır.

Sual:

Mətni uşaqların şəxsi təcrübəsi; uşaqların öz davranışlarını təhlil və qiymətləndirilmələri; uşaqların nəticə çıxarmaları və direktorun pədoqoji mərifəti baxımından necə təhlil edərdiniz?

73

Bir dəfə Hüseynin avtomat qələmi yadından çıxıb evdə qalmışdı Dərstdə işsiz oturmaq onu darıxdırdı. O, kağızlardan “quş”, “dovşan” düzəltməyə başladı. Bunu görəndə müəllim Hüseyni dərstdən xaric etdi. Dəhlizdə bir neçə dəqiqə gəzəndən sonra Hüseyn darıxmağa başladı. O, 3-cü mərtəbəyə qalxıb pilləkənlərin altına gəldi. Sınıfdən çıxarılanların hamısı oraya toplaşmışdı. İlk dəfə Hüseyn belə bir qrupa düşdü. Uşaqların çoxusu siqaret çəkirdi. İki il bir sınıfdə qalan oğlan maraqlı əhvalat danışdı.

Bundan sonra Hüseyn dərs buraxmağa başladı. O, dərhal 3-cü mərtəbəyə qaçır, maraqlı söhbətlərə qulaq asırdı. Hətta, ona çəkməyə siqaret də verirdilər. Əsas cəhət isə bu idi ki, heç kim ona qışqırmır, onu təhqir etmirdi.

- Nə vurnuxursan... Yenə də tapşırığı yerinə yetirməmişən, gündəliyini ver... Valideynlərini məktəbə gətir, iş belə davam edə bilməz.

Hüseyn balaca olsa da, pilləkənlər altına toplaşan oğlanların “öz uşaqları” olmuşdu.

Nəhayət, bir gün milis şöbəsinin uşaq otağından məktəbin adına Hüseynin spirtli içki içməsi haqqında məktub gəldi.

Hüseyni müəllimlər otağına çağırtdılar. Müəllimlər hamısı orada idi. Onlar çox həyacanla Hüseynə baxırdılar. Sınıf rəhbəri:

- İndidən ki, belə içib sərxoşluq edirsən, səndən nə olacaq?

Hüseyn istədi ürəyini açıb hər şeyi olduğu kimi desin. Lakin onu danışmağa qoymadılar.

- Get, məktəbə atanla gələrsən. Valideyni gətirməsən məktəbə gəlmə.

Suallar:

- 1. Sizcə təqsirkar kimdir?**
- 2. Şagirdi dərstdən kənar etməyə necə baxırsınız?**
- 3. Belə bir hadisə sizin dərslərdə olsaydı, nə edərdiniz?**

74

VI sinifdə riyaziyyat dərsi idi. Sakitlik hakim idi. Bəlkə elə buna görə də müəllimin səsi daha zəhmli eşidilirdi.

Birdən müəllim:

- Telman, lövhəyə!

Telman sakitcə partadan qalxıb yazı lövhəsinin qarşısına gəlirdi. Təbəşiri əlinə alıb misalı həll etməyə başladı. Lakin o, misalı həll etməkdə çətinlik çəkirdi, rəqəmləri səliqəsiz yazırdı.

- Sən necə yazırsan, bu nədir?

Müəllimin zəhmli səsi onu daha da təntitdi. O, rəqəmləri daha pis yazdı, xətlər bir-birinə qarışdı.

- Bəs, məxrəc necə oldu?

Bu dəfə müəllim lap ucadan qışqırdı.

Telman məxrəci axtardı. Lakin bu axtarış əbəs idi. Onun gözləri yaşla dolmuşdu. Rəqəmləri dumanlı görürdü.

- Ay küt, ay taxta, adi bərabərlik işarəsini harada qoymağı da bacarmırsan.

Telman isə heç nə demir, nə edəcəyini bilmirdi.

- Baş daşı kimi dayanma, keç əyləş, “2” alırsan!

Suallar:

1. *Müəllim necə etməli idi?*

2. *Siz olsaydız nə edərdiniz?*

75

X sinifdə riyaziyyat dərsi idi. Cəfər müəllim çox tələbkar idi. Dərstdə milçək uçsa, səsi eşidilirdi. Birdən uşaqlardan biri dedi:

- Müəllim, görün kişi atı necə döyür, onun nə günahı var? Araba palçığa batıb, onun da gücü çatmır.

Uşaqlar hamısı pəncərədən kişinin atı necə döydüyünə baxdılar.

- Siz nə ilə məşğulsunuz? Küçəyə baxmağa kim içazə verib? Hər bir kiçik şeylə diqqət yayındırmaq olar? Böyük yunan riyaziyyatçısı Arximed haqqında nə tez unutdunuz. O, qum üzərində həndəsi məsələlərin həllinə o qədər aludə olmuşdu ki, şəhərə yadellilərin necə daxil olduğunu belə hiss etməmişdi. Əsgərlərdən birinə isə o belə demişdi: “Mənim qum torpaqlarıma dəyməyin”. Bu zaman işğalçı döyüşçü böyük alimi öldürmüşdü. İndi isə müharibə yoxdur, kim isə bir arabaçı atı döyür, siz də dərsi pozursunuz.

Bu zaman IX sinifdə dərş deyən fizika müəllimi təsadüfən pəncərədən arabacının atı bərk vurduğunu gördü.

- O nə edir, yazıq heyvan – deyə müəllim təəccübləndi.

Şagirdlər hamısı pəncərənin qarşısına topladı.

- Müəllim, bəlkə biz kişiyyə arabanı çıxarmaqda kömək edək. At yazıqdır!

- Lap yaxşı.

Şagirdlər dərhal küçəyə qaçdılar. Arabanı palçıqdan çıxardılar. Kişiyə isə bir daha atı vurmamağı tapşurdılar.

Elə bu vaxt zəng vuruldu. Fizika müəllimi tədris işləri üzrə direktor müavini Ağalarla rastlaşdı.

Ağalar müəllim dedi:

- Uşaqları siz buraxmışdınız, Allahverdi müəllim?

- Bəli.

- Yaxşı, müəllim, deməli siz şüurlu olaraq dərş pozmuşdunuz? Bu məsələyə pedoqoji şurada baxarıq!

Sual:

1. Kim haqlıdır? Pedoqoji şurada iştirak etsəydin kimi müdafiə edərdin?

76

Valehin yaşı 15-i keçib. O, IX sinifdə oxuyur, özü də heç pis oxumur. Lakin tez-tez icazəsiz gəzməyə gedir. Hara və kiminlə getdiyini valideynlərinə bildirmir. Üstəlik anası ilə də kobud rəftar edir. Ananın nəsihətləri ona təsir etmir. Ata oğlu ilə anası arasında yaranmış vəziyyəti hiss edir. Bir gün oğluna deyir:

- Oğul, adam bir yerə gedəndə ailə üzvlərinə xəbər verər, deyər, icazə istəyər.

Valeh atasına heç nə demir. O, yenə də hərəkətlərini əvvəlki kimi davam etdirir.

Ata nəsihətlərinin fayda vermədiyini anlayır və başqa yol axtarır.

Bir gün ata adəti üzrə gəldiyi vaxtda evə gəlmir. Valeh də, anası da narahat olurlar. Bir az da gözləyirlər. Lakin yenə də heç bir səs-səmir olmur. Gecə saat 12 olur. Ata yenə də yoxdur. Ana oğluna deyir:

- Oğul, səhər məktəbə gedəcəksən, get yat.

- Ana, atam hələ gəlməyib?

- Nə edə bilərik? İş yerindən soruşduq, cavab verdilər ki, evə getdi. İndi də gecə saat 1-dir. Kimə zəng edim, hara gedim?

- Valeh yatmır, ata isə gəlib çıxmırdı.

Nəhayət, qapının zəngi vuruldu. Atamdır, - deyər Valeh cəld qapıya tərəf qaçdı. Qapını açdı.

- Ata, bəs, adam bir yerə gedəndə evə xəbər etməz?

Suallar:

1. Sizcə ata Valehə necə cavab verməlidir?

2. Tərbiyədə bu üsul necə adlanır? Həmin üsulu pedaqogikaya kim gətirmişdir?

77

- Mənim oğlum yoxdur, onu neyləmişiniz?
- Axı oğlunuza nə ola bilər?
- Mən də elə onu sizdən soruşuram. Ay, aman, birdən uşağa bir şey olsa atasına nə cavab verəcəyəm?
- Axı bir deyiniz görüm nə olub?
- Siz mənim oğlumu öldürmüşünüz?
- Necə?

Sual:

Həmin konfliktin necə qurtaracağını izah edə bilərsinizmi?

78

IX sinif şagirdləri Lətifə, Nazlı və Fəridə kitabxanadan qayıdarkən onlarla bir sinifdə oxuyan Şamilə rastlaşdılar. Şamil onların kitabxanadan aldıkları yeni kitablarla maraqlanır. Onlar nə haqda isə mübahisə etməyə başlayırlar. Birdən Nazlı qaçıb qonşu həyəətə girir, Lətifə, Fəridə və Şamil təəccüblə ona tərəf baxanda Nazlının anasının qaça-qaça gəldiyini görürlər, Ana onlara çatıb tövşüyə-tövşüyə soruşur.

- Nazlı hanı?

Uşaqlar heyrətdən donub qalırlar.

Ana onları hədələməyə başlayır.

- Elə bilirsiniz ki, görmədim. Utanmırsınız, oğlanla gəzdiniz bəs deyil, hələ yalan da danışırırsınız? Dayanın, sabah mən məktəbə gələrəm!

Sual:

Ananın hərəkətini qiymətləndirin. O, nə üçün belə edir?

79

Dərslər saat 8³⁰ - da başlayır. Şagirdin valideynləri işdən evə saat 4³⁰ – 5-də gəlirlər. Ailədə birinci növbə ikinci sinifdə oxuyan bir oğlan uşağı da var.

Sual:

Birinci növbədə oxuyan VI sinif şagirdi üçün gün rejimini necə tərtib edərdiniz?

80

Doqquz yaşlı Elman anası ilə yaşayır. Atası onlarla bir yerdə yaşamır. O, arvadından ayrılmışdır.

Ana oğluna atası ilə görüşməyə icazə vermir. Ata evə də gələ bilmir. Buna görə də ata öz oğlu ilə görüşmək istəyir. O oğlu ilə küçədə görüşür, ona hədiyyə verir.

Suallar:

- 1. Ata və ananın hərəkətini necə qiymətləndirirsiniz?***
- 2. Valideynlər arasındakı ziddiyyətlər uşağın tərbiyə-sinə necə təsir edər?***
- 3. Bu ziddiyyəti necə həll etməli?***
- 4. Ana oğluna atası ilə görüşməyi qadağan etməkdə haqlıdır mı?***

81

Birinci valideyn:

- Mənim 13 yaşında qızım var. Qızım atası sağ olsa da onun haqqında heç nə bilmir. Mən ona həmişə atasının öldüyünü söyləmişəm. Mən bilirəm ki, qızımı aldadıram. Lakin bizim nigahımız olmadığından və ərimlə az yaşadığımdan ərimin

olduğunu söyləməyə utandım. Balaca vaxtı qızım mənə inanırdı. İndi isə hiss edirəm ki, o, mənə inanmır. Bir dəfə təsadüfən biz küçədə ərimlə rastlaşdıq. O, qızıma hədiyyə aldı. Lakin mən onu nə qədər dilə tutdumsa da qız bu “yad” əminin hədiyyəsini qəbul etmədi. Bundan sonra mən nə etməliyəm?

İkinci valideyn:

- İki qız anasıyam. Birinin 15, o birinin isə 17 yaşı var. Qarşımda çox çətin bir məsələ durur. Onların oğlanlarla dostluğuna necə qiymət verməli, necə münasibət bəsləməli? Mən bilmək istəyirəm: qızla dostluq edən oğlanın qız evinə tez-tez gəlməsi, həmin evin adamı olması nə dərəcədə məqsədə uyğundur. Bəzi valideynlər bu fikirdədirlər ki, oğlanın qız evinə tez-tez gəlməsi əxlaqi hərəkət sayıla bilməz, bu qızın adına ləkə gətirər.

Üçüncü valideyn:

- Qızım IX sinifdə oxuyur və gündəlik yazır. Məni onun gündəliyi çox maraqlandırır, görəsən o nə yazır? Məncə onun nə yazdığını, nə ilə məşğul olduğunu bilmək lazımdır. Bir dəfə mən qızımdan gündəliyini oxumağı, onu vərəqləməyi xahiş etdim. Lakin o böyük bir inadkarlıqla mənim xahişimi rədd etdi və dedi:

- Mən belə hesab edirəm ki, ana nə sənin vicdanın, nə də ziyalı olmağın başqasının gündəliyini oxumağa imkan verməz. Mən bu sözlərdən sonra onun gündəliyini oxumaq istəmədim. Lakin bir məsələ məni çox narahat edir: görəsən qızım qeyri-əxlaqi məsələləri, şübhəli fikirləri gündəliyə yazmır ki? Axı mən ona bu sözləri deyə bilmirəm, eyni zamanda gündəliyə də baxmıram, buna vicdanım yol vermir. Mən istəyirəm ki, gündəlik yazmağın əhəmiyyəti haqqında məlumat verəsiniz. Bir ana kimi qızıma demədən onun gündəliyini oxuya bilərəmmi? Əgər o gündəliyinə nalayiq sözlər yazmırsa, nə üçün onu oxumağa icazə vermir? Qızın anadan nə kimi gizli sirri ola bilər?

Dördüncü valideyn:

İclaslarının birində VI sinifdə oxuyan Tahirənin anası övladını tərbiyə etməkdə çətinlik çəkdiyini söylədi. O, tez-tez

qızının dəftər-kitabı stolun üstünə töküb, sonra isə bədii əsər oxuduğunun şahidi olurdu. O, özünü elə göstərirdi ki, guya dərslərini hazırlayır. Qıza əvvəlcə dərslərini öyrənməyi, sonra isə bədii əsər oxumağı söyləyirdilər. Valideynlərinin məsləhətini dinləyən qız heç nə demir, lakin yenə öz bildiyi kimi edirdi. Valideynlər bədii əsərin insan həyatındakı əhəmiyyətini yaxşı başa düşürlər. Onları narahat edən başqa məsələdir. Onlar aydın görürlər ki, övladları onları aldadır.

Valideynlərin haqlı narahatlığını qıza necə başa salmalı? Valideynlərə necə kömək etmək olar. Bədii əsərləri nə vaxt və necə oxumaq olar?

Sual:

Yuxarıdakı hadisələrlə əlaqədar olaraq, valideynlərə necə məsləhət verə bilərsiniz?

82

Samir məktəbə çox hazırlıqlı gəlmişdi. O, oxuya, yaza, və 100-ə qədər saymağı bilirdi. Buna görə də birinci sinifdə oxumaq ona o qədər çətinlik yaratmırdı. O, böyük həvəslə məktəbə gedir, evdə isə səylə çalışırdı. O, yaxşı oxuyurdu. Lakin hərdən bir müəllim onun valideynlərinə Samirin çox çevik və nadinc olduğunu söyləyirdi. O, tapşırığı sinifdə dərhal yerinə yetirir, uşaqlarla söhbət edib onlara mane olurdu. Samir tapşırıqları icra edəndən sonra həyətdə uşaqlarla oynayır, gəzirdi.

İkinci sinifdə daha yaxşı oxuyurdu.

Üçüncü sinifdə isə onun qarşısına bir sıra çətinliklər çıxdı. Bəzən misal və məsələni həll edə bilmir, tapşırıqlarda imla səhvlərinə yol verirdi.

Səhvləri o, ən çox diqqətsizlik üzündən edirdi. Buna görə də valideynlər onun təlim tapşırıqlarını yoxlamağa xüsusi diqqət yetirdilər. Samir səhv edirdisə də onu düzəldirdilər. Evdə bu və

ya digər səbəbdən ona kömək edə bilməsələr, o sinifdə yoldaşlarından köçürürdü. Hər gün onun təlim müvəffəqiyyəti aşağı düşürdü. Onu stol arxasında əyləşdirib tapşırığı icra etdirmək xeyli çətinləşmişdi. Onu həyətdən çox vaxt zorla evə gətirirdilər. Samir və onun yoldaşı Namiq məktəbdən çıxıb futbolçu olmağı qərara aldılar.

Suallar:

- 1. Samirin oxumağa həvəsinin olmamasının səbəbi nədir?***
- 2. Nə kimi tədbirlər həyata keçirmək lazımdır ki, onun oxumaq həvəsi sönməsin?***
- 3. Uşağı məktəbə qaytarmaq və təlimə həvəsləndirmək üçün nə etmək lazımdır?***

83

Müasir dövrdə məktəb valideyn komitəsi, müəssisələrin həmkarlar təşkilatı, kolxoz, sovxoz və digər müəssisələr, bir sözlə bütün ictimaiyyət ailənin tərbiyə işlərinə çox müdaxilə edirlər.

Suallar:

- 1. Belə bir müdaxilə nə dərəcədə məqsədə uyğundur.***
- 2. Həmin müdaxilə necə və nə vaxt olmalıdır?***

84

Valideynləri ilə Mehman arasında narazılıq əmələ gəlmişdi. Narazılığa səbəb Mehmanın IX sinfi bitirdikdən sonra elektrotexnika peşə məktəbinə getmək istəməsi olmuşdu. Valideynləri onun orta məktəbdə oxumasını təkid edirdilər.

Mehman məktəbdə “Bacarıqlı əllər” dərəcəsinə çalışmış, elektrik cihazları quraşdırmaqla məşğul olmuşdu. Onun valideynləri sizin yanınıza məsləhətə gəlmişlər.

Sual:

Onlara nə kimi məsləhət verə bilərsiniz?

85

Müəllim şagirdləri ilə bu və ya digər oyunda (futbol, voleybol və s.) iştirak edir.

Suallar:

- 1. Müəllimin şagirdləri ilə bu və ya digər oyunda iştirakını məqsəduyğun hesab etmək olarmı?*
- 2. Bu müəllimin nüfuzunu aşağı saldırmı?*

86

Gündəlikləri yoxlayarkən sinif rəhbəri müəyyən edir ki, VII sinif şagirdlərindən biri müəllimin yazdığı qiyməti düzəltmişdir.

Sual:

Sizcə sinif rəhbəri nə etməlidir?

87

”Pis şagird yoxdur, pis müəllim var” ifadəsini tez-tez eşidirik.

Suallar:

- 1. Belə bir hökmün doğru olduğunu israr edirsinizmi?*
- 2. Müəllimin şagirdlərə təsiri hədsizdirmi?*
- 3. Şagird çəxsiyyətinin formalaşmasına yalnız müəllim təsir edirmi?*
- 4. Təkcə müəllim təsir etmirsə, onda həmin ifadəyə necə baxırsınız?*

88

Tarix dərində müəllim şagirdlərdən birinin bədii əsər oxuduğunu görür. Müəllim ona dərse qulaq asmağı təklif edir. Şagird guya müəllimə qulaq asır. Lakin o, yenə kitabı oxumaqla məşğul olur. Bunu ikinci dəfə görən müəllim çox kəskin bir hökm verir:

- Mənə qulaq asmaq və tarixi öyrənmək istəmədiyinə görə səni daha şagird hesab etmirəm.

Müəllim nüfuzunun aşağı düşməsindən qorxaraq həqiqətən həmin şagirddən dərslər soruşmur, onu danışdırmır. Şagird isə həmişə dərslə iştirak edir.

Üç həftə keçir. Şagird də öz növbəsində heç bir sual və xahişlə müəllimə müraciət etmir. Birinci yarımilin isə sonu idi. Şagirdin yarımillik qiyməti yox idi.

Suallar:

1. *Müəllim düzgünlüyü hərəkət etmişdir?*

2. *Yaranmış vəziyyətdən necə yaxa qurtarmalı:*

- *direktora müraciət etməkləmi;*

- *valideyni çağırmaqlamı;*

- *ictimai təşkilatın köməyi iləmi;*

- *yaxud da sinif kollektivinin qarşısında öz səhvini etiraf etməkləmi?*

89

Coğrafiya dərində şagird müəllimə müraciətlə dedi:

- Müəllim, sizə bir sualım var. İcazə verərsinizmi?

- Buyur, buyur.

- Mən həyatın əmələ gəlməsi haqqında O.Y.Şmidtin nəzəriyyəsinə dair oxumuşam, lakin yaxşı başa düşməmişəm. Həmin nəzəriyyənin mahiyyəti nədən ibarətdir?

Suallar:

1. Həmin anda müəllim suala cavab verə bilmirsə, o nə etməlidir?

2. Aşağıdakı cavabların hansını düzgün hesab edirsiniz? Onu əsaslandırın.

a) Biz bu saat ayrı mövzunu öyrənirik. Mövzu ilə əlaqəsi olmayan suala cavab verib vaxtı itirə bilmərəm.

b) Mən indi suala cavab verə bilmərəm. Evdə müvafiq kitablara baxıb suala növbəti dərsdə cavab verərəm.

c) Suala cavab verərdim, lakin mən belə hesab edirəm ki, sən bir də müstəqil oxuyub həmin nəzəriyyənin mahiyyətini başa düşə bilərsən. Başa düşə bilməsən izah edərdim.

90

VIII sinif şagirdi Salman tarixdən həmişə “5” qiymət alırdı. Növbəti dərsdə adəti üzrə “5” alan Salman sakitləşdi.

Növbəti gün tarix müəllimi yenə Salmanı çağırdı. Lakin bu çağırış onun üçün çox gözlənilməz oldu. O ayağa qalxdı, rəng verib-rəng aldı. Alnında, burnunun üstündə tər damlları görünürdü.

- Müəllim mən ki, dünən danışdım.
- Bilirəm.
- Hazır deyiləm, - deyərək Salman xəcalətindən qızardı.
- Onda “2” yazmalı olacağam. Bu da sənənin yarımillik qiymətinə təsir etməyə bilməz.
- Müəllim, mümkünsə “2” qiymət yazmayın, öyrənərəm, ayrı bir vaxtda sizə danışaram. Hər gün soruşarsınız. İstəsəniz bir gündə iki dəfə soruşarsınız. Söz verirəm.
- Yaxşı “2” yazmaram.

Suallar:

1. Müəllimin nə üçün belə etdiyinin səbəbi nədir?

2. Salmanın belə hərəkətini necə qiymətləndirirsiniz?

91

- Mən bir də VII sinifdə dərs deməyə getməyəcəyəm. Daha mən bacarmıram. Nə üçün müəllimlər belə hüquqsuzdurlar, - deyər gənc müəllim tədris işləri üzrə direktor müavininə göz yaşları ilə müraciət etdi.

- Nə olmuşdur? Nə üçün?

- Nə olacaq. Sınıfın atamanları, dərslər gecikmişdilər. Onlar heç nə olmamış kimi sevinclə gəlib əyləşdilər. Mən buna dözə bilmədim. Gəncləri danladım. Sınıf tam sükut içindədir. Yaşar özünü elə bir şəkllə saldı ki, şagirdlər hamısı güldülər. Elə bu vaxt tibb bacısı qapını açıb dedi: Uşaqları dərslər gecikdirdiyimiz üçün üzr istəyirəm.

Yenə sinifdə tam sakitlikdir. Mən haqsız olduğumu sübut etmək məqsədilə gecikənlərdən birini lövhəyə çağırdım. Lövhə təmiz deyildi. Lövhəni təmizləməyi xahiş etdim. Birdən sinifdə həyəcanlı baxışlar diqqətimi cəlb etdi. Mən lövhəyə baxdım. Nə görsəm yaxşıdır. Hüsniyyə müəllim... (daha sonra söyüş bildirən söz yazılmışdı). Gözlərim qaraldı. Bir anlığa başımı yana çevirdim ki, guya görmədim. Dərhal şagird həmin sözləri pozmuşdu. Sinifdə heç kim danışmaq istəmirdi. Dərsin sonuna kimi belə sakitlik oldu. Şagirdlər çox narahat idilər. Bu hadisənin axırı necə qurtaracaqdır? Bundan sonra mən sinifə getməyəm.

Suallar:

1. Müəllim necə hərəkət etməli idi? Dərslər gecikməyə münasibətiniz?

2. Şagirdin müəllim haqqında pis söz yazmasını nə ilə izah etmək olar?

3. Tibb bacısının dərs vaxtı qapını açıb dərsin gedişinə mane olmasına necə baxırsınız? Sizcə o necə etməli idi?

4. "Mən daha VII sinifə getməyəcəyəm" deməkdə müəllim haqlıdır mı? Haqlıdırsa nə üçün? Haqlı deyilsə nə üçün?

5. Həmin hadisə sizin dərsinizdə olsaydı, nə edərdiniz?

92

VI sinifdə şagirdlərdən birinin qələmi yox oldu. Müəllim şagirdlərə dərsdən sonra sinifdə qalmasını və qələmi itən şagirdin yoldaşına qələmi axtarmağı tapşırırdı. Axtarış heç bir nəticə vermədi.

- Uşaqlar, yəqin kim isə zarafat etmişdir. Yoldaşınızın qələmi kimdə isə qaytarsın. Heç bir səs çıxmır. Bu vaxt bir şagirdə skamyaların altını, gözlərini (yeşiklərini) axtarmağı tapşırırdı. Qələm yox idi. Şagirdlərdən kimsə dedi:

- Axtarış aparmaq lazımdır.

Müəllim yenə məsələni zarafatla həll etmək istədi.

O dedi:

- Uşaqlar, 30-a kimi sayıram, qələm yarım dəqiqəyə tapılarsa, deməli, kimsə zarafat edirmiş.

Müəllim yavaş-yavaş sayır və şagirdlərin sifətlərini müşahidə edirdi. Lakin qələm tapılmadı. Bundan sonra axtarış aparıldı, qələm şagirdlərin birinin çantasından tapıldı.

Suallar:

1. Müəllim axtarış aparmaqda haqlıdır mı?

2. Hamını axtarmağa necə baxırsınız? Siz olsanız necə edərdiniz?

93

Sınıf divar qəzetinin redaksiya üzvləri seçildi. İşgüzar, prinsipial qız olan Elnarə də həmin heyətdə idi. Ona "Sinfimizin həyatı" bölməsi tapşırıldı.

Elnarə ilk məqaləsində dərsə gecikən, intizamı pozan rəfiqələrini kəskin tənqid etmişdi. Məqalə böyük səs-küyə səbəb olmuşdu. Sinifdə Elnarəyə heç nə deməmişdilər. Lakin Elnarə göz yaşları içində müəllimə belə demişdi:

- Mən daha qəzetə heç nə yazmayacağam!

- Nə üçün? Sən ki, yaxşı yazmışdın, - deyə müəllim soruşdu.

- Bəli, ancaq tənqid etdiyim qızlar məndən incimişlər. Mənimlə danışmaq belə istəmirlər.

Suallar:

1. *Sınıf rəhbəri necə hərəkət etməlidir ki, Elnarə divar qəzetinə yenə də yazsın?*

2. *Qızlar haqqında nə kimi tədbir görmək lazımdır?*

94

- Ata, bu gün bizi televiziya çəkdi - deyə Rövşən atasına müraciət etdi.

- Çox yaxşı, görünür, yaxşı uşaqlarsınız, yaxşı oxuyur və yaxşı işləyirsiniz?

- Ata, bizi apardılar məktəbdən çox uzağa, şitillik olan yerə. Orada bizə dedilər ki, ot yolun, yerə düşən çör-çöpü, kağız parçalarını təmizləyin. Biz işləmirdik. Amma guya biz işləyirdik.

- Necə yəni işləmirdik, guya biz işləyirdik?

- Başa düşmədin? Biz guya işləyirdik, əslində isə işləmirdik.

Suallar:

1. *Ata oğluna necə cavab verməlidir?*

2. *Telestudiyadan siz gəlmiş olsaydınız, uşaqları iş prosesində necə çəkərdiniz?*

95

İlk dərsdən evə gələn Yavər çox həyəcanla anasına dedi:

- Ana. Bizim sinfimizdə 14 dənə qız var, heç biri ilə də oturmayaçağam.

Suallar:

- 1. Sizcə ana nə etməlidir?**
- 2. Övladını necə başa salmalıdır ki, qız uşağına “dənə” deməzlər?**

96

Şagirdlərdən birinin pis təsir altına düşdüyünü hiss edən sinif rəhbəri onun dostlarının kim olduğunu öyrənməyi, şagirdin ev şəraitini ilə tanış olmağı və valideynləri ilə görüşməyi qərara alır. Sinif rəhbəri ilə ata arasında (ata mühəndisdir) belə bir dialoq oldu:

- Oğlunuz hansı kitabları oxuyur?
- Diqqət yetirməmişəm. Yəqin ki, məktəbdə ona nəyi oxumağı tövsiyyə edirlər.
- İstirahət saatlarında siz oğlunuzla gəzintiyə gedirsinizmi?
- Məgər o uşaqdır, o daha böyük oğlandır, özü müstəqil gəzməyə gedə bilər!
- Siz onunla heç kino-teatra, konsertə getmişsiniz?
- Mən arvadımla gedirəm, - deyə ata cavab verdi. Mən həmişə oğluma kinoya, konsertə getmək üçün pul verirəm.

Suallar:

- 1. Bu parçanın əsas ideyası nədir?**
- 2. Müəllim valideynə necə məsləhət verməlidir?**
- 3. Valideyn övladına pul verməklə kifayətlənməli-dirmi?**

97

Bir şagird məktubunu sizə təqdim edirik.

“VI sinifdə oxuyuram, həm də fortopiano dərsinə gedirəm. Mən elə bu haqda danışmaq istəyirəm. Pianino çalmağa heç həvəsim yoxdur, bacarmıram, musiqi müəllimi elə hey mənə danlayır. Buna baxmayaraq atam və anam, babam və nənəm deyirlər ki, mədəni adam hökmən bir musiqi alətində, (xüsusilə

pianinoda) çalmağı bacarmalıdır. Bu doğrudanmı belədir? Musiqi alətində ifa etməyi bacarmayan bir adamı mədəni hesab etmək olmaz? Bir də axı, mənim həvəsim yoxdur. Mən saatlarla oturur, akkordları vururam, bir şey alınmır. Anam deyir ki, həvəs göydən düşmür, öyrəndikcə həvəslənəcəksən! İki ildir ki, piano dərsinə gedirəm, heç həvəsim gəlmir ki, gəlmir.

Mən rəsmilə məşğul olmaq istəyirəm. Nənəm və babam mənə pionerlər evinə getməyə icazə vermirlər. Mən nə etməliyəm?”

Sual:

Məktub müəllifinə necə cavab verə bilərsiniz?

98

Ata ilə X sinifdə oxuyan oğul arasında belə bir söhbət olur.

- Ata, sinif yığıncağında yoldaşlarımızdan biri təklif etdi ki, heç kim köçürmək üçün yazısını bir-birinə verməsin, yerdən də deməsin. Bilirsənmi, ata, biz hamımız bu təklifə səs verdik. Biz yaxşı bilirdik ki, bu səsvermə, təklif hamısı protokol üçündür. Bu gün riyaziyyatdan yoxlama işi idi. Təklifi verən həmin oğlan Yunisə kömək etmədi, yəqin ki, Yunis “2” alacaqdır. Heç belə yoldaşlıq olar? Hələ bir utanmır, Yunislə dostluq da edir, o dost deyildir, axmaqdır.

Suallar:

- 1. Ata oğluna necə cavab verməlidir?**
- 2. Həqiqi dost kimdir?**
- 3. Şagirdin əqidəsi necə formalaşır, onun komponentləri hansılardır?**

99

- Aqıl, əllərini yu, nahar etməliyik - deyə, ata divanda kitab oxuyan 12 yaşlı oğluna müraciət etdi.

Oğul sanki atanı eşitmədi, o, heç tərpənmədi. Bir dəqiqə keçməmişdi ki, ata yenə dilləndi:

- Aqıl, eşitmirsən? Nahar etmək lazımdır.
- Yaxşı, bu saat, ata!
- Nahar etmək lazımdır.
- Dedim ki, bu saat. Aqıl yenə kitabdan ayrılırmı.
- Aqıl, sənənlə deyiləm!?
- Nə istəyirsən, ey, dedim ki, bu saat.
- Yemək souyur axı! Adama sözü neçə dəfə deyərlər?!
- Bir dəfə!

Suallar:

- 1. Ata nə etməlidir?**
- 2. Sərəncamı necə vermək lazımdır?**
- 3. Atanın yerinə sən olsaydın nə edərdin?**

100

Son vaxtlar “Fizika yoxsa lirika” adı altında mətbuatda mübahisələr olur. Texniki tərəqqi ilə əlaqədar olaraq incəsənətə iki baxış özünü göstərir.

Bir qrup adamlar deyirlər ki, elm, texnika nə qədər inkişaf etsə də, insanın mənəvi həyatında incəsənətin rolunu aşağı sala bilməz. “İnsana kosmosda da bir dəstə yasəmən çiçəyi lazım olacaqdır.”

Başqa bir qrup adamlar isə deyirlər ki, müasir dövrdə incəsənət keçən əsrdəki qədər əhəmiyyət kəsb etmir. Puşkin, Lermontov əsri arxada qalmışdır. İndi hər şeyi texnika həll edir, elm məhsuldar qüvvələrə çevrilir. Belə bir şəraitdə incəsənət adamların vaxtını alır, cəmiyyət qurucusunu işdən ayırır. Çertyoj

stolu və dəzgahlar adamların mənafeyi naminə şəir və şəkilləri əvəz edə bilər.

Suallar:

- 1. Siz hansı nöqtəyi-nəzəri müdafiə edirsiniz?***
- 2. Müasir dövrdə incəsənətin rolu nədən ibarətdir?***

101

Bəzi ailələrdə uşaqların it, pişik, maral fiqurlu kassalara pul toplamalarına xüsusi qayğı göstərilir. Belə uşaqlar evə gələndən qonaqdan da çəkinmədən xırda pul istəyirlər.

Suallar:

- 1. Siz belə pul toplamağa necə baxırsınız?***
- 2. Bu iş uşaqlarda hansı keyfiyyətləri tərbiyə edir?***

102

Bir nəfər “məşhur” pirdən ağac kəsib apardı. Bunu eşidən mollalar “necə, pirin ağacını kəsmək?!”- deyib onun evinə hücum edirlər. Həmin adam qürurla deyir: “Ey mollalar, mənə ağac kəsməyi pir özü buyurmuşdu”

- Necə yəni pir özü buyurmuşdu?
- Bəli.
- Sübut.
- Gedib görərik.

Həmin şəxs V sinifdə oxuyan oğluna müəyyən tapşırıqlar verib pərə göndərir.

Pirin qarşısında dayanır. Ağac kəsən şəxs deyir:

- Ya pir!
- Qeybdən səs gəlir.
- Nədir, ey mir?
- Ver mənə bir tir.
- Kəs apar, bir-bir.

- Görürsünüzmü, pir özü ağacı kəsməyə icazə verir.
Mollalar bu adamı müqəddəs varlıq kimi qələmə verirlər.
Avam adamlar isə bu “müqəddəs” şəxsə nəzir-niyaz gətirməyə başlayırlar.

Sual:

Sizcə məktəbli oğlan nə etməlidir?

103

Görkəmli şairimiz Hüseyn Cavid deyirdi:
- Yavrum, quzum, adın nədir?
- Gülbahar!
- Atan-anan varmı?
- Var.
- Nasıl zənginmi?
- Əvət, zəngin...
- Öylə isə geydiyən geyim neçin böylə sadə? Yoxmu sənin incilərin, altun bilərziklərin?
- Var, əfəndim, var... Lakin müəllimim söylər...

Sual:

Müəllimin qıza nə söylədiyini deyə bilərsinizmi?

104

Altı yaşlı Yunis evlərinə qonaq gəlmiş əminin siqaret çəkdiyini görəndə kimi: - Ata, mənə də siqaret ver, - deyər ona müraciət edir.

- Nə? Adam siqaret çəkməz.
- Bəs əmi niyə çəkir? Məgər əmi adam deyil?

Sual:

Sizcə, ata nə etməlidir?

105

Bir ailəyə tez-tez qonaqlar gəlir. Ata və ana qonaqlara tutduğu vəzifəyə və mənəsbə görə deyil, məhz dost olduğuna görə xidmət edirlər. Bir dəfə nədənsə ata bir qonağına xüsusi mehribançılıq göstərir, onun hər bir sözünə “bəli”, “baş üstə” deyər cavab verir.

Valideynin hər bir hərəkətini və sözünü diqqətlə izləyən uşaq:

- Ata, bu əmi sənin işlədiyən idarənin böyüyüdür? - deyər ona sual verir.

- Xeyr, oğlum, necə məgər?

- Çox qayğı göstərirsən.

Suallar:

1. Uşağın sözlərinin mənası nədir?

2. Ata övladına necə cavab verməlidir?

106

Ata:

- Oğlumun heç bir şeyə ehtiyacı yoxdur. Mən ona hər şeyi, hətta kitabları da cüt-cüt almışam. Oxusun da, daha məndən nə istəyir?

Sual:

Sizcə, ata haqlıdır mı?

107

Aşağıdakı uşaq məktubunu oxuyun:

“Atanın işdən gəlməsi ailə sevincinə çevrilməlidir. Lakin bizim evdə belə deyil. Atam gələndə mən bilmirəm hara gedim. O, mənimlə soyuq danışır, halımı soruşmur. Bir dəfə də olsun məni gəzintiyə, kinoya aparmayıb. Bir dəfə də olsun nə üçün “2”

aldığının səbəbini soruşmayıb, “5” qiymətimlə maraqlanmayıb. Anam da atamdan bərk qorxur. Nə üçün? Səbəbini bilmirəm. Sizcə, belə adama ata deyə bilərəmmi? Ata olmaq məgər övlada çörək vermək və ya paltar almaq deməkdir?”

Sual:

Məktuba hansı cavabı yazardınız?

108

Orta boylu bir kişi oğlan uşağı ilə restorana daxil oldu. O, yemək və içki sifariş etdi. Xidmətçi ləzis yeməklərlə stolu bəzədi. Kişi konyakla dolu badəsini başqa badəyə vurub dedi:

- İçək sənin sağlığına, oğlum.

Uşaq badəni gözaltı süzüb başını aşağı saldı. Bu duruş sanki “içə bilmirəm” deyirdi.

- Atan deyir, içməlisən.

- Ata...

- Stol qonşularının işə qarışması atanı qəzəbləndirdi:

Kimə nə var, iç deyirəm sənə.

- Uşaq içməyib ağladı. Onun isti göz yaşları pörtmüş yanaqlarında cıgır salaraq üstünə töküldü.

Suallar:

1. Atanın hərəkətini necə qiymətləndirirsiniz?

2. Övladla atanın restorana getməsinə necə baxır-sınız?

3. Ata övladı ilə restorana gedə bilərmi? Gedirsə, o necə etməlidir?

109

Bir ailədə 15 yaşu bəlkə də tamam olmayan bir oğlan atasının gəldiyini bilmirmiş kimi ayaqlarını cütləyib amerikan-sayağı çarpayıda uzanmışdı. O, atası ilə gələn digər adamı da görəndə ehmalca özünü düzəltdi. Stolun üstündə müxtəlif siqaretlər, çox gözəl alışqan, kül qabı və kibrit vardı. Otağın

havası isə çox boğuc idi. Adama elə gəlirdi ki, evdə bir neçə adam siqaret çəkib getmişdi.

Oğlan soyuqqanlıqla stolun üstündəki “Trevor” siqaretindən birini damağına alıb alışqanla onu yandırdı.

Qonaq ataya dedi:

- Ata evə gələndə oğul ayağa durar, ona ehtiram göstərər. O, bunu etmədi, hələ üstəlik o, istirahət edirdi, hətta siqaret də yandırdı. Ata yanında, böyük yanında isə siqaret çəkmək adəbsizlikdir.

Ata isə oğluna haqq qazandırdı:

- Deyirsiniz siqareti gizləndə çəksin?

- Xeyr, yaxşı olar ki, heç siqaret çəkməsin. İndi ki, siz icazə verirsiniz, onda sizə hörmət etsin.

- XXI əsrin yetirməsidir, nə etmək olar? Mən icazə vermə-səm də o gizləndə çəkəcəkdir. Yaxşısı budur ki, mənim yanımda çəksin. Görünür, sizin ya övladınız yoxdur, ya da hələ kiçikdir.

- XXI əsr gözəl əsrdir, belə bir əsrin vətəndaşı olmaq isə xoşbəxtlikdir. XXI əsr deyir ki, övladınız sizə hörmət etməsin?

- Hörmət nəyə deyirsiniz? Burada nə hörmətsizlik vardır?

Suallar:

1. *Sizcə kim haqlıdır?*

2. *Bəzi valideynlərin övladının tərbiyəsindəki qüsuru XXI əsrlə, zamanla izah etməsinə necə baxırsınız?*

110

Dayanacaqda əlində çəlik olan nurani bir qoca avtobusa mindi. Bütün yerlər tutulmuşdu. 10-11 yaşlı bir uşaq qocanı görəndə kimi yerini ona vermək istədi. Lakin uşağın anası çox kobudcasına onun biləyindən yapışib yerində oturdu.

- Otur! Sən balacasan, baba isə böyükdür, o ayaq üstə dura bilər – dedi.

Suallar:

- 1. Ananın hərəkətini necə qiymətləndirmək olar?*
- 2. Uşaq buradan nə kimi nəticə çıxara bilər?*

111

Orxan VII sinifdə oxuyur, yaxşı uşaqdır və pis də oxumur. Səmimidir, təvazökardır. Bəzən şıltaqlıq da edir. Elə hallar da olur ki, anası onu təbdən çıxarır.

Bir gün anaya məktəbdən xəbər gəldi ki, oğlun üç gündür dərəcə gəlmir. Həmin xəbərdən əsəbiləşən ana oğlundan harada olduğunu soruşdu. O, bir az duruxdu, həqiqəti söyləmədi. Bu ananı daha da qəzəbləndirdi. Onu möhkəmcə əzişdirdi. Bir ana kimi etiraf etdi ki, indiyə kimi oğluma belə ağır cəza verməmişdi. Ana qonşu qadınla da məsləhətləşdi. O, belə dedi: oğlan uşaqlarını cubuqsuz tərbiyə etmək olmaz. Sən onunla o qədər mülayim danışmısan ki, daha səni saymır.

Oğul həmin hadisədən sonra anasına yaxınlaşmır, sevinc və kədərini ona söyləmir, anasından qaçır.

Suallar:

- 1. Qonşunun sözündə həqiqət varmı?*
- 2. Ana övladının qəlbinə necə yol tapmalıdır?*

112

Səhərdir. Hüseyin məktəbə tələsir, çantasını götürüb yola düşür. Çox çəkmir ki, nəyisə xatırlayıb, geri qayıdır.

Hüseyin anasına:

- Bəs bu gün məktəbdə nə yeyəcəm? - deyə müraciət edir.
- Hər gün nə yeyirsən, ondan!
- Nəyəm? Pul verməmişəm ki.

Ana oğluna pul vermədiyini yadına salır. Lakin xırda pul yoxdur. O, qonşuya müraciət edir. Xırda pul tapmaq üçün xeyli

vaxt keçir. Uşaq pulu alıb məktəbə yollanır. Lakin o, dərsə gecikmişdir...

Suallar:

1. Sizcə, hər səhər uşağa “cib xərcliyi” vermək lazımdır mı? Lazımdırsa necə verilməlidir?

2. Siz valideyn olsaydınız övladınıza “cib xərcliyini” necə verərdiniz?

3. “Cib xərcliyinin” nə kimi müsbət və mənfi tərbiyəvi təsiri ola bilər?

113

Ata oğlunu məktəbə göndərəndə hər gün ona bir manat pul verirdi. Bir neçə vaxt manatları alıb dərsə gedən uşaq aldığı pulları xərcləyib ləzzətini görəndə məktəbə getməyin qiymətini qaldırdı. O, atasına dedi:

- Ata, mən hər gün 5-6 saat dərs keçirəm. Sən isə mənə bir manat verirən. Bu çox azdır. Günümə iki manat verməsən məktəbə getməyəcəm.

- Oğul, axı bir adama gündə iki manat verməzlər.

- Bilmirəm, verərlər, ya verməzlər. Onda heç məktəbə də getməyəm, heç bir iş də görənm deyiləm.

- Oğul, bəs nə yeyib dolanacaqsan?

- Evimizdə hələ ki, var. Bir də axı sən mənə atamsan.

Atanın vəzifəsi övladını saxlamaqdır.

Suallar:

1. Ata nə etməli, oğluna necə təsir göstərməlidir?

2. Atanın yerində sən olsaydın necə edərdin?

3. Ailədə uşağı yüksək təlim müvəffəqiyyətinə və nümunəvi tərbiyəsinə görə mükafatlandırmaq olarmı? Olarsa, nə ilə?

4. Ailədə uşağa bu və ya digər işi icra etdirərkən ona pul verməyə necə baxırsınız?

114

Asəf və Elmar tez-tez dərslər gecikirdilər. Müəllimin onlara irad tutmasına baxmayaraq, onlar yenə də dərslər gecikirdilər. Buna görə də müəllim dərslərdən sonra söhbət keçirməyi qərara aldı. Müəllim söhbətinə aşağıdakı suallarla başladı:

- Uşaqlar, bu gün Asəf 10 dəqiqə, Elmar isə 15 dəqiqə gecikmişdilər. Sizcə, bizim dərslərdən nə qədər vaxt itirilmişdir?

- 25 dəqiqə - deyər səslər eşidildi.

- Xeyr, uşaqlar. Siz yalnız Asəf və Elmarın itirdiyi vaxtı deyirsiniz. Məgər Sizin hər biriniz onlara görə vaxt itirməmişsiniz?

- Əlbəttə, itirmişik, - deyər şagirdlər cavab verdi. Onlar bizə mane olmuşlar.

- İndi gəlin, hesablayaq görək, nə qədər vaxt itirmişik. Biz işləyirik. Birdən qapı döyülür. Gələn Asəfdir. O, qapıda dayanır, icazə istəyir, müəllim onu danlayır. O, yerində əyləşir. O bizi işimizdən ayırır. Görürsünüz, ən azı 5 dəqiqə vaxt gedir. Sınıfda 30 şagird var. Deməli hər biriniz 4 dəqiqə vaxt itirdiniz. Təkcə Əliyev görə sinif neçə dəqiqə vaxt itirir? 120 dəqiqə!

Elə biz yenidən işə başlamışdıq ki, qapı yenə döyüldü. Bu dəfə Elmar gəlir. Həmin hadisə yenə təkrar olunur. Biz yenə vaxt itiririk. Cəmi nə qədər vaxt itiririk?

Uşaqlar cavab vermək üçün əllərini qaldırırlar.

- 140 dəqiqə vaxt itiririk.

- Görürsünüz nə qədər vaxt itiririk. Əli və Elmar gecikir, amma bütün sinif ziyan çəkir. Onlarda məktəbli məsuliyyəti olsa idi, belə etməzdilər. Öz ictimai borcunu yerinə yetirməyən hər kəs öz yoldaşına və kollektivə zərər vurur.

Sual:

Söhbətin əsas ideyası nədir?

115

Aygün IV sinifdə oxuyur. Həmişə də “5” qiymət alır. Bir gün o, evə çox qəmgin gəldi. Səbəbini soruşduqda demədi.

Anası qızın gündəliyini vərəqlədi. Ana dilindən “3” almışdı. Səbəbini soruşdu. Ağlamağa başladı. Sonra məlum oldu ki, müəllim ona albom düzəltməyi tapşırıb. O, isə tapşırığı yerinə yetirmir. Buna görə müəllim onun qiymətini aşağı salır. Ana müəllimlə danışmağı qərara aldı. Söhbət zamanı müəllim özünün haqlı olduğunu əsaslandırmağa çalışdı.

Suallar:

- 1. Kim haqlıdır?***
- 2. Uşaq bir işi icra etmədikdə onun bilik qiymətini aşağı salmaq olarmı?***

116

Bir gün ata işdən evə gələndə nə görsə yaxşıdır? IV sinifdə oxuyan oğlu bir neçə kitabı qarşısına töküb qayçı ilə onları kəsirdi.

- Oğul, nə edirsən? Bəs kitabı elə doğrayarlar? Sən bilir-sənmi ona nə qədər zəhmət çəkiblər?

- Müəllimimiz qəhrəmanlara həsr edilmiş albom düzəltməyi tapşırıb. Xalq qəhrəmanlarının şəkillərini tapa bilmədim. Axırda kitabdan kəsməyi qərara aldım. Bir də ki, bu kitablar köhnədir.

- Kitabı kəsmək olmaz, oğul görünür sən müəllimi yaxşı başa düşməmişən.

- Xeyr, ata, - deyər, oğlu göz yaşları içində cavab verdi. Müəllim özü dedi ki, köhnə jurnal və kitablardan istifadə etmək olar.

Suallar:

- 1. Sizcə müəllim haqlıdır?***
- 2. Ata övladına necə kömək etməlidir?***

117

Mətbuatda tez-tez müəllim haqqında felyeton dərc olunur. Felyetonları həmin müəllimin şagirdləri də oxuyurlar.

Suallar:

- 1. Belə felyetonlar müəllimin nüfuzuna necə təsir edir?*
- 2. Eyni zamanda haqqında felyeton yazılmış müəllim həmin məktəbdə işləyə bilərmə?*

118

Gülbəniz V sinifdə oxuyurdu. Bir həftə ərzində o, ev tapşırığından üç dəfə “2” almışdı. Müəllim onun valideynləri ilə görüşməyi qərara aldı. Gülbənizgilə gələndə müəllim evdə çoxlu qonaq olduğunu gördü. Onlar Gülbənizin anasını “Fəxri fərman” alması münasibəti ilə təbrik etməyə gəlmişdilər.

Müəllimi də məclisə dəvət etdilər. Kimsə müəllimdən soruşdu:

- Cəfər müəllim, Gülbəniz necə oxuyur?
- ...

Suallar:

- 1. Müəllim dəvəti qəbul edib məclisdə iştirak etməli idimi?*
- 2. Həmin sual sizə verilsəydi necə cavab verərdiniz?*

119

Sabir stəkanı əlindən salıb sındırdı. Bunu görə ana əsəbi halda dedi:

- Nə vaxta kimi sən belə edəcəksən? Evdə şüşə qab qalmadı. Hələ bir stəkanın pulunu qazanmamısan.

Sabir yaxşı bilir ki, stəkana pul verirlər. Pulu əldə etmək üçün işləmək lazımdır.

Sabirin anası yenə də deyiniirdi.

- Ayaqqabılarına bax, nə gündədir. Təmizlə onu. Heç olmasa bir ay gey də. O qədər top vurmusan ki, ayaqqabının burnu qopub.

- Mən bilə-bilə etməmişəm ki.

- Necə yəni bilə-bilə etməmişəm. Bəs gözlərin yoxdu, korsan? Baxmaq lazımdır. Dəftərə ləkə salırsan, kitabı cırırsan, velosipedi sindirirsən, hamısını da bilmədən! Bəs nə vaxt biləcəksən?

- Ana bir dəfə dedin, bəsdir də.

Elə bil ki, bu sözlər oçağa neft tökür.

- Mənimlə necə danışırsan? Sən bu sözləri dostun Yaşardan öyrəndin? O da anası ilə belə danışır?

- Ana, yaxşı, daha bəsdir.

- Mən bədbəxtəm!

Suallar:

1. Ananın sözlərində həqiqət varmı?

2. Ananın sözləri Sabirə tərbiyəvi təsir edirmi?

120

IX sinif şagirdləri pambıq toplanışında iştirak edib əmək haqqı almışdılar. Şagirdlərdən bir neçəsi belə bir xahişlə sinif rəhbərinə müraciət etdilər.

- Müəllim, hamımız xeyli pul almışıq. Bizi payız tətildə Bakıya aparın. Biz şəhərimizin gözəl yerlərini görmək istəyirik.

- Valideynlərinizlə məsləhətləşərik. Razi olsalar, məmnuniyyətlə sizi şəhərə apararam.

Sinif rəhbəri şagirdlərin valideynləri ilə məsləhətləşib onların razılığını aldı.

Onlar Bakıya gəldilər. Nizami adına muzeydə, Azərbaycan tarixi muzeyində, İncəsənət muzeyində və s. tarixi yerlərdə oldular.

Bir axşam müəllim uşaqlarla söhbət edərkən onların hərəsinin bir hədiyyə aldığını gördü. Cavid kiçik bacısına kukla,

Tamilla qardaşına oyuncaq reaktiv təyyarə, Sürəyya isə atasına eynək almışdı.

Sınıfdə ən yaxşı oxuyan Samirə heç nə almamışdı.

- Sən nə üçün bir hədiyyə almamısan? - deyə müəllim ondan soruşdu.

- Müəllim, onlar pulu mənə xərcləməyə veriblər. Mən bura onlara hədiyyə almağa gəlməmişəm ki, - deyə cavab verdi.

Suallar:

- 1. Sizcə, müəllim nə etməlidir?***
- 2. Dərslərindən həmişə “5” qiymət alan şagird nə üçün belə fikir söyləyir? Buna səbəb nədir?***

121

Tədris işləri üzrə direktor müavininin qızı anası işləyən məktəbdə oxuyur. O, anası ilə məktəbə gəlir və paltosunu müəllimlər otağındakı asılıqandan asır.

Sual:

Bu belə olmalıdırmi?

122

Siz dərş deyəcəyiniz sınıfdə bir neçə nadinc uşaq var. Onlar həmişə yerdən deyir, yoldaşlarına “kömək” edirlər. Bununla da onlar dərşin gedişinə mane olurdular. Siz onlarla necə rəftar edəcəksiniz, - deyə direktor institutu yenicə bitirib məktəbə gələn gənc müəllimdən soruşdu.

Gənc müəllim bir az fikirləşib dedi: “Onları sınıfdən xaric edərəm.”

Suallar:

- 1. Müəllimin cavabına necə baxırsınız?***
- 2. Şagirdi dərşdən çıxarmaq nə dərəcədə məqsədə uyğundur?***
- 3. Belə hallarda nə kimi tərbiyəvi təsir vasitələrindən istifadə etmək olar?***

123

Şagird dərstdə yaxşı cavab verdi, misalları da lövhədə düzgün həll etdi. Lakin lövhəni təmizləmədən keçib yerində əyləşdi.

Müəllim şagirdə müraciətlə dedi: - Nazilə evdə sənin işlərini kim görür, sənin tökdüklərini kim yığışdırır? Anan, atan, yoxsa nənən?

Şagird lövhəni təmizləyir, lakin pərt halda dodağının altında deyir: “Mənim işimi kim görür, bundan kimə nə var? Bir də ata və ananın, ya da nənənin nə dəxli var?”

Müəllim şagirdin xatirinə dəydiyini hiss edir və deyir: - Nazilə, sənin qəlbinə toxunmaq mənasında demədim. Xatirinə dəyməsin, üzr istəyirəm. Hər halda lövhəni təmizləmək lazımdır.

Şagird öz yerində əyləşdi. O, öz-özünə deyindi:

- Mənə sənin üzr istəməyin lazım deyil.

Müəllim çox sərt bir səslə dedi:

- Mənə lazımdır! Mən bir adamın qəlbinə bilməyərəkdən toxunmuşamsa, üzr istəyirəm. Mən belə tərbiyə almışam. Müəllimlə söz güləşdirmək və onu qəsdən təhqir etmək yaxşı deyildir. İşimizi davam etdirək.

Tənəffüsdə müəllim sinif rəhbərindən öyrənir ki, Nazilənin anası bir il bundan əvvəl vəfat etmişdir. Atası da ona yaxşı baxmır.

Sual:

Müəllimin və şagirdin davranışını necə təhlil edərdiniz?

124

Sınıfə ilk dəfə daxil olan yeni müəllim özünü uşaqlara belə təqdim etdi:

- Salam uşaqlar! Sizin bəxtiniz onda gətirdi ki, kimyanı sizə mən deyəcəyəm. Hüseyn Əli oğlu Məmmədov. 35 yaşım var evliyəm. Sualınız yoxdur ki? Onda dərsimizə başlayaq.

Suallar:

- 1. Müəllimin özünü şagirdlərə təqdim etməsi lazımdır mı?*
- 2. Müəllim nə üçün bu üsulu seçir?*
- 3. Müəllimin hadisəyə bu cür yanaşmasını necə qiymətləndirirsiniz?*

125

VIII sinif şagirdlərindən Çingizlə Elçin avtobusda gəlirdilər. Dayanacağı birində əlində əsa olan ağ saçlı bir qadın avtobusa mindi. Çingiz sanki bunu görmürmüş kimi pəncərədən bayıra baxırdı. Elçin yavaşca dostuna yerini qoca qadına verməyi işarə etdi. O, oturmasa da olar, deyə Çingiz dostuna cavab verdi.

Çox çəkmədi avtobusa qara çadralı bir qadın da mindi. Çingiz dərhal yerini həmin qadına təqdim etdi.

- Nə əcəb, ay Çingiz? - deyə Elçin soruşdu.
- Görmürsən azərbaycanlıdır?
- Məgər adamlara millətinə görə hörmət edirlər?
- Bəs necə?

Suallar:

- 1. Kim haqlıdır?*
- 2. Həmin mübahisəni necə həll edərsiniz?*

126

Azər valideynləri ilə birlikdə Rusiyada yaşayır.

Günlərin birində həyətdə müxtəlif millətlərin uşaqları ilə oynayan Elman tənqəfəs içəri daxil oldu. O ayaqqabılarını çıxarmamış, nəfəsini dərməmiş soruşdu:

- Ata, ermənilər pisdir?

- Xeyr, oğul, necə bəyəm? - deyə ata həyəcanlanmış oğluna təmkinlə cavab verdi.

- Ruslan deyir ki, ermənilər pisdir, onlarla oynama.

Sual:

Sizcə ata övladına necə cavab verməlidir?

127

Moskva məktəblərinin birində təhsil alan erməni əsilli Marinanın anası direktora müraciət etdi:

- Xahiş edirəm qızımı başqa məktəbə keçirəsiniz.

Direktor təəccüblə ananın üzünə baxdı. O dedi:

- Tədris ilinin qurtarmasına az qalır. XI sinif şagirdini belə bir vaxtda başqa bir məktəbə keçirmək olmaz. Nə olmuşdur? Yeni mənzil almısınız? Yoxsa...

- Bilirsiniz, - deyə ana sözə başladı. Qızım məktəbdə oxuyan bir azərbaycanlı oğlanla dostluq edir. Bundan narahatam. Mən də atası da istəyirik ki, o erməni ilə evlənsin.

Sual:

Direktor anaya nə kimi məsləhət verə bilər?

128

Avtobus dayanacağımda bir nəfər əlində siqaret yana-yana avtobusa mindi. Sərnişinlərdən heç kim ona bir söz demədi.

Bir gənc ona yaxınlaşıb dedi:

- Zəhmət olmasa siqaret çəkməyin.

- Sən kimsən, - deyə siqaret çəkən acıqla cavab verdi.
- Mən? Vətəndaş!
- Nə böyük adamsan!

Bayaqdan onların mübahisəsini dinləyən Həsən müəllim üzünü sürücüyə tutub düdi:

- Zəhmət olmasa maşını saxlayın.

Sürücü maşını saxladı.

Həsən müəllim siqaret çəkənə dedi:

- Siz, zəhmət olmasa, düşün siqaretinizi çəkin, sonra maşına minərsiniz.

- Nə danışırırsınız?

- Bəli, sözü eşitməyənə, adamlara hörmət etməyənə belə demək lazımdır.

Siqaret çəkən adam heç nə deməyib siqareti yerə atdı.

Suallar:

1. Bu parçadakı əsas ideya nədir?

2. Həsən müəllimin hərəkətinə necə qiymət verirsiniz?

129

Səliqə ilə geyinmiş bir dəstə məktəbli avtobusa mindi. Bilet yoxlayan onlara yanaşdı dedi:

- Bilet alın, ay uşaqlar!

Uşaqlardan biri dedi:

- Biz internatda oxuyuruq. Ona görə də bilet almalı deyilik.

- Nə olsun ki, internatda oxuyursunuz? Bilet alın!

- Mən dedim ki, biz bilet almalı deyilik, internatda oxuyuruq.

Hərəniz bir kənddən gəlmisiniz. Bilet də almırsınız?

- Nahaq bizi təhqir edirsiniz.

Yoxlayıcı bu sözlərdən sonra əsəbləşdi.

- Sürücü! Sürücü! Maşını saxla, - deyə qışqırdı.

Maşın dayandı. Bilet yoxlayan uşaqları itələyib maşından aşağı düşürdü.

Həmin şagird yenə dedi:

- Siz düz demirsiniz. Əslində bütün məktəblilər nəqliyyatdan pulsuz istifadə etməlidirlər.

- Düş aşağı, artıq danışma.

Sərnişinlərdən heç kim bu hadisəyə münasibətini bildirmədi.

Suallar:

1. Bilet yoxlayanın uşaqları avtobusdan düşürməsinə haqq qazandırmaq olarmı?

2. Şagirdlərin sözlərinə necə qiymət verirsiniz?

3. Məktəblilərin nəqliyyatdan istifadəsini necə təşkil edərsiniz?

130

V sinfə yeni bir şagird gəlmişdi. O, belə hesab edirdi ki, sinifdəki şagirdlərin hamısından ağıllı, bilikli və qabiliyyətli-dir. Ona elə gəlirdi ki, o hər bir işi hamıdan yaxşı edir.

Sual:

Belə şagirdlə necə işləmək olar?

131

X sinifdə əla qiymətlərlə oxuyan şagird tarixdən dərsə hazır olmadığını söylədi. Bu sözlər müəllimin həyəcanına səbəb oldu. O, şagirdi yaxşı tanıyırdı. O, əməksevər, qabiliyyətli bir şagird idi. “Bəlkə bir hadisə üz vermişdi”, müəllim fikirləşdi. Sonra isə nə üçün dərsi bilmirsən, - deyərək şagirdə müraciət etdi.

Şagird dedi:

- Müəllim fizikadan axırıncı mövzunu bilmirdim. Mən belə bir qənaətə gəlmişəm ki, həmin mövzunu bilməməyim başqa

dərsləri də öyrənməyimə mane olur. Buna görə də dünən ancaq fizikani oxumuşam.

Sual:

Müəllim necə hərəkət etməlidir?

132

Rəşad müəllim yenicə işə başlamışdı. O, VII sinfin rəhbəri idi. Bir gün müəllimlərdən biri ondan soruşdu:

- Uşaqlar necə oxuyurlar, onları tanıyırsanmı?

- Yaxşıdırlar, onlardan hələ ki, razıyam.

- Onda deyə bilərsinizmi, birinci sıranın birinci partasında oturan şagird necədir?

- Yusifi deyirsiniz? Yaxşı uşaqdır. Çox mühakiməli oğlandır.

- Bəs, o göy köynək, qaragöz oğlan necə?

- Məzahir? O, orta səviyyəlidir. Lakin çox intizamlı və səliqəlidir.

- O biri, mavi don geymiş qız necə oxuyur?

- Yəqin ki, Rəhiləni deyirsiniz. O da “4” qiymətlə oxuyur. Ancaq həmişə piyaziyyatdan “5” alır.

- Sizcə, lap arxada oturan oğlan necədir? Oxumağı, intizamı?

- Mehman sinfin rəssamıdır. Lakin “3” və “4” qiymətlə oxuyur. Müstəqil düşünməyi bacarır. Onun gözəl əl qabiliyyəti var, gözəl rəsmlər çəkir.

Rəşad müəllim sinifdəki bütün şagirdləri belə qısa və yığcam cümlələrlə səciyyələndirdi.

Suallar:

1. Sizcə müəllim sinifdəki uşaqları yaxşı tanıyırmı?

2. Sınıf rəhbəri öz şagirdlərini yaxşı tanımaq üçün nə kimi üsullardan istifadə etməlidir?

133

III sinifdə “Bizim Vətənimiz” mövzusunun keçərkən müəllim uşaqlara dedi:

- Vətənimiz çox genişdir. Vətənimizin qərbindən şərqinə gəmi ilə xeyli yol getmək lazımdır. Uşaqlar, siz qaranquşun necə sürətlə uçduğunu görmüsünüz. Qaranquş bir saatda 200 km sürətlə uça bilsə, 3 günə vətənimizin şərqindən qərinə gedib çata bilərdi. Vətənimizin qərbindən şərqinə getmək istəyən bir adam hər gün 2 km yol gedə bilsəydi, o, 350 gündən sonra istədiyi yərə çatardı. Bu isə az qala 1 il deməkdir. Təsəvvür edin yaz gəlir, yay qurtarır, yarpaqlar tökülür, yer ağ paltar geyir, həmin adam isə ele hey yol gedir. O böyük və kiçik çaylardan keçir, uca dağlar aşır, qalın meşələr görür, bərəkətli tarlalarda kolxozçuların, meşəni xatırladan neft mədənlərində, fabrik və zavodlarda fəhlələrin necə işlədiyinin şahidi olur, müxtəlif dillərdə danışan adamlarla görüşür. Onun gəzdirdiyi bu torpaqlar, tanış olduğu və rast gəldiyi adamların işlədiyi fabrik və zavodlar, neft mədənləri, bərəkətli pambıq, taxıl və çay tarlaları, uca dağlar, geniş meşələr, böyük çaylar – bütün bunlar bizim Vətənimiz adlanır.

Suallar:

1. Müəllimin Vətən haqqında belə söhbətinə necə qiymət verərsiniz?

2. Həmin mövzunu siz necə keçərdiniz? Haradan və necə başlayardınız?

134

Bir gün ədəbiyyat müəllimi VII sinifdə yazdırdığı imlanın nəticələri ilə şagirdləri tanış edərkən onların diqqətini zəif yazan şagirdlərin işinə cəlb etdi. Altı nəfər zəif yazan şagirdi müəllim tərifişdi. Belə bir tərifi yeddinci şagird də gözləyirdi.

- Əhməd, deyə müəllim sözünə bir az fasilə verib həmin şagirdə müraciət etdi.

Əhməd çox nigaran halda ayağa qalxdı. Onun üzündə təbəssüm göründü.

- Əhməd sən yenə də zəif yazmısan.

Şagirdin üzündəki təbəssüm bir anda ulduz kimi sönüb yox oldu. Onun baxışlarında bir kədər var idi. O, müvəffəq qiymət almaq üçün nə qədər çalışmışdı, çətin sözləri oxumuş və yazmışdı.

- Mən səni aldığın “2” qiymət üçün danlamıram. Ona görə ki, sən əvvəlki yazılardan fərqli olaraq az səhv edirsən, təmiz və səliqəli yazmağa çalışırsan. Bunlar göstərir ki, səndə yaxşı qiymət almaq arzusu var. Sən çalış, mən də, yoldaşların da sənə kömək edəcəyik.

Əhmədin sifətində yenə yaz çıxayını xatırladan təbəssüm görünür. Bu təbəssüm, baxış sanki deyir: “Hökmən çalışacağam”

Suallar:

1. Bu parçanın əsas ideyası nədir?

2. Siz necə edərdiniz?

135

Səmədin atası yeməkdən sonra əlində qəzet oğlundan soruşur:

- Ana dilindən dərslərini neçə dəfə oxumusan?

- 10 dəfə.

- Azdır, 15 dəfə oxu!

- Bəs tarixi neçə dəfə oxumusan?

- 10 dəfə.

- Yox, onu da 15 dəfə oxu!

Bundan sonra ata yenə qəzet oxumağa başlayır. Bir azdan sonra uşaqdan soruşur:

- Dərslərini yaxşı öyrəndin?

- Öyrəndim, - deyərək üzləklə cavab verir.

Ata bununla da uşağa öz nəzarətini bitmiş hesab edir. O, məktəbə gedib müəllimlə görüşərkən:

- Uşaq dərslərini 10-15 dəfə təkrar edir, daha nə qədər oxuyacaq, niyə ona aşağı qiymət verirsiniz? – deyə şikayətlənir.

Suallar:

1. Evdə uşağın dərslərinin öyrənməsinə valideyn necə nəzarət etməlidir?

2. Ata şikayət etməkdə haqlıdır mı?

136

İkinci sinif şagirdi Akif dərstdən gələn kimi paltarını soyundu, əllərini yudu. Sonra sakit səsle dedi:

- Ata, kişilər “3” alıb.

Ata isə heç nə demədi. Çünki Akifin atası onu ilk gün məktəbə aparanda ona müəlliminə təqdim etmək üçün beş ədəd müxtəlif rəngli qızılıgül almışdı. Bu isə onun həmişə beş almasına işarə idi. Akif də bunu bilirdi. Ata ona belə demişdi:

- Sən bu gündən kişi olursan. Məktəbə gedirsən. Kişi heç vaxt “3” almaz.

Akif də heç bir söz deməyib çay-çörək yemədi. O gedib çarpayıda uzanmışdı. Ata Akifi axtarmalı oldu. Onu çarpayıda yatan gördü.

- Nə olub, gülüm, xəstələnmişən?

- Xeyr, ata.

- Bəs niyə yatırsan?

- Yatıram da!

Bir azdan Akifin anası da işdən gəldi. Akif dərstdən gəlməyib? - deyə soruşdu.

- Gəlib.

- Hani?

- Yatır.

- Niyə? Xəstələnib?

- Xeyr, “3” alıb.

Sual:

Sizcə, ana nə etməlidir?

137

Bazar günü qapı döyüldü. Arifin məktəb yoldaşı içəri girdi. O, Arifə qarıbə bir nəzərlə baxırdı:

- Sən hələ hazır deyilsən?

Arif:

- Yox, mən getmək istəmirəm.

Ata bu sözləri eşidir, söhbətin nə barədə getməsi ilə maraqlanır. Ona məlum olur ki, sinif rəhbərinin tapşırığı ilə bu gün uşaqlar qəsəbəyə gələn yolun kənarlarında ağac əkməyə getməlidirlər, oğlu isə getmək istəmir.

Sual:

Ata nə etməlidir?

138

Dörd yaşlı Nərminənin çox gözəl Məstan adlı bir pişiyi vardı. O, Məstanı çox istəyirdi. Bir gün Nərminə ehtiyatsızlıq edərək stolun üstündəki qrafını sındırdı. Sonra qorxaraq anasının yanına gəldi. O, çətinliklə anasına dedi:

- Ana, Məstan pişik qrafını salıb sındırdı.

Ana qrafını pişiyin sındırmadığını qızın danışığından hiss etmişdi. Ona görə də dedi:

- Mən indi o Məstan pişiyi stolun üstünə çıxıb şeylərə toxunduğu üçün evdən qovaram, qoy çöldə qalsın.

- Ana axı çöl soyuqdur? - deyə Nərminə anasına baxdı.

- Nə olar? Məstan başa düşər ki, qabı sındırmaq olmaz.

- Ana!?

Sual:

Ana ilə övlad arasındakı məsələni necə həll edərsiniz?

139

Şagirdlərdən biri belə deyirdi: “Mən öz anama nə qədər inanırdım, onu ən sadə qəlbli, doğrucul, düzgün hesab edirdim... İndi isə onu sevmək, ona hörmət etmək istəmirəm.”

Sual:

Nə üçün? Buna səbəbin nələrin ola biləcəyini müxtəlif variantlarda izah edə bilərsinizmi?

140

Bir möhtərəm şəxsin dörd oğlu vardı. Həmişə onların təlim və tərbiyəsi ilə məşğul olub. Uşaqların adları belə idi: Firuz, Bəhram, Rauf, Əziz.

Bir gün qohumlarının evlərindən onlara bir neçə “hulu” (şaftalı növü) göndərmişdilər. Atası ondan oğlanlarının hər birinə birisini verdi. Axşam təamından sonra verdiyi hulunun nəyə və necə sərf olunduğunu oğlanlarına sual etdi.

Firuz dedi: - “Mən onu satdım bir qiymətə ki, hulunun bol və firavan vaxtında o məbləğə beş kirvənkə almaq mümkündür”. Ondan sonra Bəhram dedi ki: - “Mən yedim, çox şirin və lətif meyvə idi, amma dənəsini saxlamışam ki, bağçamızda əkim, bəlkə gələcəkdə biz də elə meyvəli ağaca malik olaq”.

Üçüncü oğlu Rauf dedi ki: “Ey ata mənə verdiyin hulunun yarısını özüm yedim və yarısını da anama verdim, çünki mən anamı o biri qardaşımdan çox istəyirəm”.

Sonra Əziz nəhayət ədəb ilə dedi ki: - “Ay ata! Sən mənə hulunu verəndən sonra xatirimə düşdü ki, qonşumuzun oğlu Əyyub ki, yoldaşımdır və neçə gündür ki, xəstədir, onu yoluxmağa getdim, əhvalını soruşub hulunu qoydum onun balışının yanına”.

Suallar:

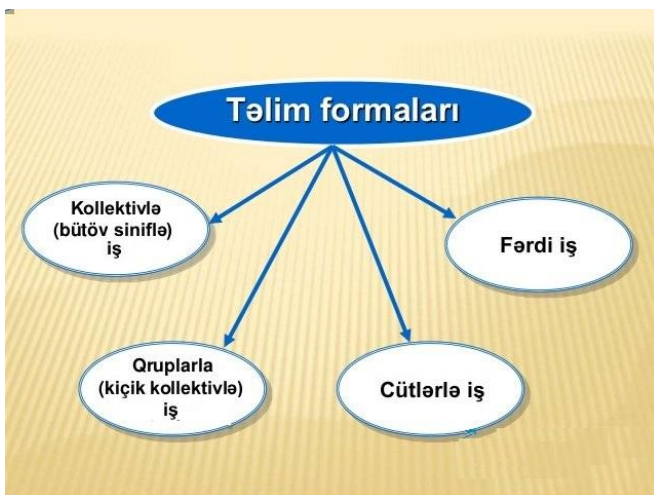
- 1. Sizcə, qardaşların hansı düzgün hərəkət etmişdir?*
- 2. Onların hərəkətinə necə qiymət verirsiniz?*

Tələbə müəlliminə bir nümunə kimi deyil, rəqib kimi baxmalıdır ki, öz müəllimini ötüb keçə bilsin.

(V.Q. Belinski)

V bölmə

KURİKULUM (Təhsil proqramı)

SUALLAR VƏ CAVABLAR

– 1 –

KURİKULUM NƏDİR?

Kurikulum – təhsilin məzmunu, təşkili və qiymətləndirilməsi ilə bağlı bütün məsələləri özündə əks etdirən konseptual sənəddir.

Kurikulum – təlim prosesi ilə bağlı bütün fəaliyyətlərin səmərəli təşkilinə, məqsədyönlü və ardıcıl həyata keçirilməsinə imkan yaradan konseptual sənəddir.

Kurikulum (Təhsil proqramı) – təhsilin hər bir pilləsi üzrə təlim nəticələri və məzmun standartlarını, tədris fənlərini, həftəlik dərs və dərsdənkənar məşğələ saatlarının miqdarını, pedaqoji prosesin təşkili, təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi və monitorinqinin aparılması sistemini özündə əks etdirən dövlət sənədidir.

– 2 –

KURİKULUM TERMİNİNİN MƏNASI NƏDİR?

Kurikulum mənşəcə “*curriculum*” latın sözü olub lüğəti mənası - yol, istiqamət, kurs, elm, qaçış deməkdir.

Kurikulum sözü ingiliscə-rusca lüğətlərində təlim kursu, tədris planı, proqram kimi izah olunur.

— 3 —

KURİKULUM SÖZÜ İLK DƏFƏ NƏ ZAMAN QARŞILAŞMIŞIQ?

Kurikulum sözü ilk dəfə Layden (1582-ci il) və Qlazqo (1633-cü il) universitetlərinin sənədlərində işlədilmişdir.

— 4 —

KURİKULUM SÖZÜ NEÇƏNCİ İLDƏN TERMIN KİMİ İSTİFADƏ OLUNMAĞA BAŞLAYIB?

Kurikulum 1876-cı ildən termin kimi istifadə olunmağa başlayıb.

— 5 —

FƏNN KURİKULUMU İLK DƏFƏ HARADA VƏ NEÇƏNCİ İLDƏ DAXİL OLMUŞDUR?

Fənn Kurikulumu ilk dəfə 1918-ci ildə ABŞ-da istifadə olmuşdur.

— 6 —

KURİKULUM TERMINİ AZƏRBAYCANDA NƏ VAXT DAXİL OLMUŞDUR?

Azərbaycanda kurikulum termini ötən əsrin 90-cı illərinin sonunda daxil olmuşdur.

— 7 —

KURİKULUM XARAKTERİNƏ GÖRƏ NEÇƏ YERƏ AYRILIR?

Təhsil kurikulumları xarakterinə görə iki yerə ayrılır:

- 1) *Fənyönümlü kurikulum;*
- 2) *Şəxsiyyətyönümlü kurikulum.*

— 8 —

FƏNYÖNÜMLÜ KURİKULUM NƏDİR?

Fənyönümlü Kurikulum dedikdə ənənəvi kurikulum nəzərdə tutulur. Bu kurikulumlarda biliklərin miqdarı maksimum dərəcədə mənimsədilir. Diqqət hafizənin inkişafına yönəldilir və nəzəri biliklər mükəmməl səviyyədə öyrədilir. Bacarıqlar arxa planda qalır, həyati əlaqələr və həyata lazım olan bacarıqlar o qədər də əhəmiyyət kəsb etmir. Elmin potensialı artır və fundamental yəni lazımsız biliklər, həyatda tətbiq edilməyəcək biliklər öyrədilmək məcburiyyətində qalınır.

— 9 —

ŞƏXSİYYƏTYÖNÜMLÜ KURİKULUM NƏDİR?

Şəxsiyyətyönümlü Kurikulum dedikdə müasir və tələb-yönümlü model olan (müasir kurikulum) nəticəyə əsaslanan kurikulum nəzərdə tutulur. Bu kurikulumlarda məqsəd şəxsiyyətin inkişafına yönəlir, şəxsiyyəti həyata hazırlayır, bacarıqlar ön plana keçir, əqli qabiliyyətlər inkişaf edir, biliklər az miqdarda öyrənilir, maksimum bacarıqlar tətbiq edilir, şagird-lər şəxsiyyət kimi həyata hazırlanır.

— 10 —

KURİKULUM TƏYİNATINA GÖRƏ NEÇƏ YERƏ AYRILIR?

Təhsil kurikulumları təyinatına görə iki yerə ayrılır:

- 1) *Milli kurikulum;*
- 2) *Fənn kurikulumu.*

— 11 —

KURİKULUM İSLAHATINI ZƏRURİ EDƏN SƏBƏBLƏR HANSILARDIR?

- 1) *Cəmiyyətdə yeni ictimai münasibətlərin yaranması;*
- 2) *Planlı iqtisadiyyatdan Bazar iqtisadiyyatına keçid;*
- 3) *Dünya təhsil sistemina inteqrasiya;*

- 4) *İnformasiya əsrinin tələbləri;*
5) *Təhsilin məqsəd və vəzifələrinə baxış və yanaşma-ların formalaşması;*
6) *Mövcud ümumi təhsil proqramlarının müasir tələb-lərə cavab verməməsi.*

— 12 —

İLK MİLLİ KURİKULUM NEÇƏNCİ İLDƏ HAZIRLANMIŞDIR?

30 oktyabr 2006-cı ildə Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu) hazırlanaraq Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilmişdir.

2010-cu ildə Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları) adı ilə təkmilləşdirilmişdir.

— 13 —

KURİKULUM SƏNƏDİ NƏ VAXT TƏSDİQ OLUNUB?

Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları (kurikulumları) sənədi 2010-cu il iyunun 3-də təsdiq olunub.

– 14 –

DÖVLƏT STANDARTLARINA NƏ AİDDİR?

- 1) *Ümumi təhsilin məzmunu;*
- 2) *Ümumi təhsilin idarə olunması;*
- 3) *Ümumi təhsilin maddi-texniki və tədris bazası;*
- 4) *Ümumi təhsilin infrastrukturunu;*
- 5) *Ümumi təhsil sistemində təhsilverənlərin keyfiyyət göstəriciləri;*
- 6) *Ümumi təhsil sistemində təhsilənlərin bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsi.*

– 15 –

ÜMUMİ TƏHSİL ÜZRƏ TƏHSİL PROQRAMINA NƏLƏR DAXİLDİR?

- 1) *Ümumi təhsilin səviyyələri üzrə təlim nəticələri və məzmun standartları;*
- 2) *Ümumi təhsilin hər bir səviyyəsində tədris olunan fənlər;*
- 3) *Ümumi təhsilin səviyyələri üzrə həftəlik dərslər və dərslərdən məşğələ saatlarının miqdarı;*
- 4) *Ümumi təhsil sistemində pedaqoji prosesin təşkili prinsipləri;*
- 5) *Təlim nailiyyətlərinin (nəticələrinin) qiymətləndirilməsi və monitorinqi.*

– 16 –

TƏHSİL KURİKULUMUNA NƏLƏR AİDDİR?

- 1) *Fənlər üzrə kurikulumlar;*
- 2) *Dərsdankənar məşğələlər (fakültativ kurslar);*
- 3) *Məktəbdankənar təhsil proqramları;*
- 4) *Tədris planları.*

– 17 –

ÜMUMİ TƏHSİLİN MƏZMUNUNA VERİLƏN TƏLƏBLƏR HANSILARDIR?

1) *Ümumi təhsilin məzmunu fərdin, cəmiyyətin, dövlətin maraq və tələbatlarını, milli və ümumbəşəri dəyərləri əks etdirməklə humanistlik, dünyəvilik, varislik, integrativlik prinsipləri əsasında müəyyən edilir;*

2) *Ümumi təhsilin məzmunu təhsilalanların yaş, fizioloji, psixoloji xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla onların dünyagörüşünün və şəxsiyyətinin formalaşmasını, bazar münasibətlərinin tələblərinə uyğun zəruri bilik və bacarıqlara yiyələnməsini, əqli, fiziki, mənəvi, estetik inkişafını, müstəqil əmək və təhsil həyatına hazırlanmasını, cəmiyyətin faydalı və məhsuldar üzvünə çevrilməsini təmin edir;*

3) *Ümumi təhsilin məzmununa dair ümumi tələblər aşağıdakılardır:*

a) təhsilin məzmununu təhsilalanın və cəmiyyətin tələbatına, dövlətin təhsil siyasətinə uyğunlaşdırmaq;

b) məzmunu nəticəyönümlülük, şəxsiyyətyönümlülük, şagirdyönümlülük, integrativlik prinsipləri əsasında müəyyənləşdirmək;

c) təhsilalanların təlim marağını, potensial imkanlarını, sağlamlığının təhlükəsizliyini nəzərə almaqla onlara davamlı inkişaflarını təmin edən, müstəqil həyatda lazım olan zəruri biliklərin və əqli, informativ-kommunikativ, psixomotor bacarıqların aşılmasını təmin etmək;

d) təhsilin məzmununa şagirdlərin ümumi inkişafına xidmət etməyən, tətbiqi xarakterdə olmayan, məzmunu ağırlaşdıran məlumatyönümlü məsələlərin daxil edilməsinə yol verməmək.

– 18 –

TƏHSİLVERƏNLƏRİN KEYFİYYƏT GÖSTƏRİCİLƏRİ HANSILARDIR?

Ümumi təhsil sistemində çalışan təhsilverənlər, əsasən, aşağıdakı keyfiyyət göstəricilərinə malik olmalıdırlar:

1) *İxtisası üzrə dövrün tələbatına uyğun elmi-nəzəri biliklərə;*

2) *Uşaqlarla həssas ünsiyyətqurma və iş bacarığına;*

3) *Əxlaqi-mənəvi keyfiyyətlərə, pedaqoji etika və mədəniyyətə;*

4) *Əməkdaşlıq, tədqiqatçılıq, özünütəhsil və idarəçilik bacarıqlarına;*

5) *Yaradıcılıq və sağlam rəqabət tələb edən layihələrdə, müsabiqə və innovativ proqramlarda iştirak etmək qabiliyyətinə;*

6) *Öz fəaliyyətini təqdim etmək və qabaqcıl pedaqoji təcrübələrdən bəhrələnmək bacarığına;*

- 7) *Ədalətlik, məsuliyyətlik, cavabdehlik keyfiyyətlərinə;*
- 8) *İşlədiyi məktəbdə və ictimaiyyətdə hörmətə və nüfuzə.*

– 19 –

KURİKULUMUN PRİNSİPLƏRİ VƏ YA SƏCİYYƏVİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ HANSILARDIR?

- 1) *Şəxsiyyətyönlü;*
- 2) *Şagirdyönlü;*
- 3) *Nəticəyönlü;*
- 4) *Tələbyönlü;*
- 5) *İntegrativlik;*
- 6) *Qiymətləndirmə standartları.*

– 20 –

ŞƏXSİYYƏTYÖNÜMLÜLÜK NƏDİR?

Şəxsiyyətyönlülük - təhsil alanın idraki, ünsiyyət və psixomotor fəaliyyətləri əsasında həyatı bacarıqlarını inkişaf etdirməklə onlarda milli və bəşəri dəyərlərin formalaşdırılmasıdır.

– 21 –

ŞAĞIRDYÖNÜMLÜLÜK NƏDİR?

Şagirdyönümlülük - təhsil sahəsində fəaliyyətlərin təhsilçilərinin mənafeyinə, maraq və tələbatlarının ödənilməsinə, istedad və qabiliyyətlərinin, potensial imkanlarının inkişafına xidmət etməsidir.

– 22 –

NƏTİCƏYÖNÜMLÜLÜK NƏDİR?

Nəticəyönümlülük - əldə olunması nəzərdə tutulan təlim nailiyyətlərinin nəticələr formasında əvvəlcədən müəyyən edilməsidir.

– 23 –

TƏLƏBYÖNÜMLÜLÜK NƏDİR?

Tələbyönümlülük - fərdin, cəmiyyətin və dövlətin dəyişən ehtiyac və tələbatlarının nəzərə alınmasıdır.

– 24 –

İNTEQRATİVLİK NƏDİR?

İntegrativlik - təhsilin məzmun komponentlərinin bir-biri ilə və həyatla sistemli şəkildə əlaqələndirilməsidir.

– 25 –

QİYMƏTLƏNDİRMƏ STANDARTLARI NƏDİR?

Qiymətləndirmə standartları - təhsilalanların nailiyyət səviyyəsinə qoyulan dövlət tələbidir.

– 26 –

AZƏRBAYCANDA İBTİDAİ FƏNN KURİKULUMLARI

Azərbaycan təhsil tarixində ilk fənn kurikulumları – “*Ümumtəhsil məktəblərinin I-IV sinifləri üçün fənn kurikulumları*” - Təhsil Nazirliyi tərəfindən 293 nömrəli, 23 iyul 2007-ci il tarixli əmrə təsdiq olunmuş, kitab şəklində 2008-ci ildə çap edilmişdir. Kitaba ibtidai siniflərdə tədris olunan 11 fənn kurikulumu daxil edilmişdir.

— 27 —

FƏNN KURİKULUMU

Fənn kurikulumu - ayrı-ayrı fənlərin xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən konseptual sənəddir. Hər hansı bir fənnin fəaliyyət istiqamətidir.

— 28 —

FƏNN KURİKULUMU NƏYƏ DEYİLİR?

Fənn kurikulumu - fənn üzrə təlimin məzmunu (bilik, bacarıq və vərdisləri), təlim strategiyalarını (təlimin prinsipləri, formaları və üsulları), qiymətləndirmə mexanizmlərini əhatə edən konseptual sənədə deyilir.

— 29 —

FƏNN KURİKULUMUNUN STRUKTURU NECƏDİR?

Fənn kurikulumunun strukturu 3 hissədən ibarətdir:

- 1) *Fənnin məzmunu*;
- 2) *Təlim strategiyası (təşkil, metod)*;
- 3) *Qiymətləndirmə*.

– 30 –

FƏNN KURİKULUMUNA DAXİL OLANLAR HANSILARDIR?

- 1) *Fənnin məqsəd və vəzifələri;*
- 2) *Fənnin tədrisinə verilən tələblər;*
- 3) *Ümumi təhsilin səviyyələri və hər bir sinif üzrə təlim nəticələri;*
- 4) *Təlim strategiyaları;*
- 5) *Fəndaxili və fənlərarası inteqrasiya;*
- 6) *Qiymətləndirmə vasitələri və meyarları;*
- 7) *Təlim materiallarının planlaşdırılması üzrə metodik tövsiyələr.*

– 31 –

FƏNN KURİKULUMU HANSI MƏQSƏDLƏRƏ XİDMƏT EDİR?

Fənn kurikulumu 2 məqsədə xidmət edir:

- 1) *Şagirdlərin idrak və digər psixoloji proseslərinin inkişafına xidmət edir;*
- 2) *Şagirdlərin şəxsiyyətinin inkişafına xidmət edir.*

— 32 —

FƏNN KURİKULUMUNUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ HANSILARDIR?

Fənn kurikulumunun xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

- 1) *Fənn kurikulumları nəticəyönümlü xarakterə malikdir;*
- 2) *Fənn kurikulumları şagirdyönümlülüüyü ilə seçilən sənəddir;*
- 3) *Fənn kurikulumları konseptual sənəddir;*
- 4) *Fənn kurikulumları integrativ xarakter daşıyır;*
- 5) *Fənn kurikulumları qabaqlayıcı xarakter daşıyır.*

— 33 —

FƏNN PROQRAMI NƏDİR?

Fənn proqramı - ayrı-ayrı fənlər üzrə bilik, bacarıq və vərdişlərin həcmi, mövzuların tədrisi ardıcılığını və həmin mövzulara yaxud bölmələrə verilən saatların miqdarını müəyyən edən dövlət sənədidir.

— 34 —

FƏNN KURİKULUMUNDA FƏNNİN MƏZMUNUNA NƏ DAXİLDİR?

Fənn kurikulumunda *fənnin məzmununa* aşağıdakılar daxildir:

- 1) *Fənn üzrə ümumi təlim nəticələri;*
- 2) *Fənn üzrə məzmun xətləri;*
- 3) *Məzmun xətləri üzrə təlim nəticələri;*
- 4) *Məzmun standartları;*
- 5) *İntegrativlik;*
- 6) *Fəaliyyət xəttləri.*

— 35 —

FƏNN KURİKULUMUNDA TƏLİM STRADƏGİYASINA NƏ DAXİLDİR?

Fənn kurikulumunda *təlim strategiyasına* aşağıdakılar daxildir:

- 1) *Təlimin təşkilinə verilən tələblər;*
- 2) *Forma və üsulların məcmusu;*
- 3) *Müəllim fəaliyyətinin planlaşdırılması;*
- 4) *Məzmun standartlarının şərh.*

— 36 —

FƏNN KURİKULUMUNDA QİYMƏTLƏNDİRMƏ HİSSƏSİNƏ NƏ DAXİLDİR?

Fənn kurikulumunda *qiymətləndirmə hissəsinə* aşağıdakılar daxildir:

- 1) *Qiymətləndirmənin istiqamətləri;*
- 2) *Qiymətləndirmənin növləri, üsul və vasitələri.*

— 37 —

ÜMUMİ TƏLİM NƏTİCƏSİ NƏDİR?

Ümumi təlim nəticəsi - mənimsənilməsi nəzərdə tutulan və əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş təlim nailiyyətlərinin konkret bir səviyyəsidir. Şagirdin təhsil səviyyəsi və tədris ili ərzində hər hansı bir fənn üzrə əldə edəcəyi bilik və bacarıqların əvvəlcədən müəyyən edilmiş səviyyəsidir.

— 38 —

MƏZMUN XƏTTİ NƏDİR?

Məzmun xətti - fənn üzrə ümumi təlim nəticələrinin reallaşmasını təmin etmək üçün müəyyən olunmuş məzmunun zəruri hissəsidir. Məzmun xətti hər bir fənnin ana xəttidir, əsas hissəsidir, bünövrəsidir.

— 39 —

MƏZMUN XƏTTİNİN FUNKSİYALARI HANSILARDIR?

Məzmun xəttinin funksiyaları aşağıdakılardır:

1) *Məzmun xətti fənn üzrə ümumi təlim nəticələrinin reallaşmasını təmin etmək üçün müəyyən olunmuş məzmunun*

zəruru, vacib dəyişməyən hissədir. (əsas struktur hissə, bünövrə);

2) Məzmun xətləri şagirdlərin öyrənəcəyi məzmunu daha aydın təsvir etmək üçün müəyyən olunur və onu sistemləşdirmək məqsədi daşıyır.

— 40 —

FƏNLƏR ÜZRƏ MƏZMUN XƏTLƏRİ HANSILARDIR?

I. Ana dili

1. *Dinləyib-anlama və danışma;*
2. *Oxu;*
3. *Yazı;*
4. *Dil qaydaları.*

II. Ədəbiyyat

1. *Ədəbiyyat və həyat həqiqətləri;*
2. *Şifahi nitq;*
3. *Yazılı nitq.*

III. Xarici dil

1. *Dinləyib-anlama;*
2. *Danışma;*
3. *Oxu;*
4. *Yazı.*

IV. Riyaziyyat

1. *Ədədlər və əməllər;*
2. *Cəbr və funksiyalar*
3. *Həndəsə;*
4. *Ölçmələr;*
5. *Statistika və ehtimal.*

V. İnformatika

1. *İnformasiya və informasiya prosesləri;*
2. *Formallaşdırma, modelləşdirmə, alqoritmləşdirmə və proqramlaşdırma;*
3. *Kompüter, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları və sistemlər;*
4. *Cəmiyyətin informasiyalaşdırılması.*

VI. Tarix

1. *Tarixi zaman;*
2. *Tarixi məkan;*
3. *Dövlət;*
4. *Şəxsiyyət;*
5. *Mədəniyyət.*

VII. Fizika

1. *Fiziki hadisələr, qanunauyğunluqlar və qanunlar;*
2. *Maddə və sahə, qarşılıqlı təsir, əlaqəli sistemlər*
3. *Eksperimental fizika və müasir həyat.*

VIII. Kimya

1. *Maddə və maddi aləm;*
2. *Kimyəvi hadisələr;*
3. *Eksperiment və modelləşdirmə;*
4. *Kimya və həyat.*

IX. Biologiya

1. *Canlıların quruluşu və müxtəlifliyi;*
2. *Bioloji proseslər;*
3. *İnsan və onun sağlamlığı;*
4. *Canlılar və ətraf mühit.*

X. Coğrafiya

1. *Coğrafi məkan;*
2. *Təbiət;*
3. *Cəmiyyət.*

XI. Texnologiya

1. *Emal texnologiyaları;*
2. *Texnika elementləri;*
3. *Məişət mədəniyyəti;*
4. *Qrafika.*

XII. Fiziki tərbiyə

1. *İnformasiya təminatı və nəzəri biliklər;*
2. *Hərəkəti bacarıqlar və vərdislər;*
3. *Hərəkəti qabiliyyətlər;*
4. *Şəxsiyyətin mənəvi-iradi keyfiyyətlərinin formalaş-ması.*

XIII. Musiqi

1. *Musiqi aləmi;*
2. *Emosional dəyərləndirmə;*
3. *Musiqi fəaliyyəti.*

XIV. Təsviri incəsənət

1. *Cəmiyyət və təsviri incəsənət*
2. *Təsviri və dekorativ yaradıcılıq*
3. *Estetik reaksiya*

– 41 –

FƏNN KURİKULUMUNDA FƏNNİN MƏZMUNU NECƏ İFADƏ OLUNUR?

Fənn kurikulumlarında fənnin məzmunu ümumi təlim nəticələri və standartlar şəklində ifadə olunur.

– 42 –

MƏZMUN STANDARTI NƏDİR?

Məzmun standartı - təhsil alanların bilik və bacarıq səviyyəsinə qoyulmuş dövlət tələbidir.

Məzmun standartı dedikdə, onun nəyi əhatə etməsi, hansı daxili məzmunla malik olması başa düşülür.

Məzmun standartları integrativ təlim nəticələri olub, şagirdin müvafiq bilik, bacarıq və dəyərlərə nail olmaqla səviyyəyə dəyişməsinə təmin edir.

— 43 —

MƏZMUN STANDARTI ÖZÜNDƏ NƏYİ EHTİVA EDİR?

- *Məzmun standartı mahiyyət etibarilə nəticə şəklində olub, özündə konkret mənimsəniləcək biliyi və fəaliyyəti ehtiva edir.*

- *Bilik komponentində nəyin öyrəniləcəyi, fəaliyyət komponentində isə öyrənilənin necə nümayiş etdiriləcəyi göstərilir.*

- *Bilik şagirdin öyrənəcəyi məzmun, fəaliyyət şagirdə formalaşacaq bacarıqdır.*

- *Bilik komponenti anlayışlar, fəaliyyət komponenti isə feillərlə ifadə olunur.*

— 44 —

MƏZMUN STANDARTI HANSI PRİNSİPLƏR ÜZRƏ HAZIRLANMIŞDIR?

- 1) *Sadədən mürəkkəbə;*
- 2) *Xronoloji ardıcılıq;*
- 3) *Məntiqi ardıcılıq;*
- 4) *İntegrativlik;*
- 5) *Həyatla əlaqəlilik;*
- 6) *Fənnin spesifik xüsusiyyətləri;*
- 7) *Şagirdlərin yaş və psixoloji xüsusiyyətləri.*

— 45 —

ƏSAS STANDARTIN FUNKSIYALARI NƏDƏN İBARƏTDİR?

Əsas standart - fənlər üzrə müəyyən olunan təlim nəticələrini məzmun xətləri üzrə ümumi şəkildə ifadə edir, sinif və fənlər üzrə summativ qiymətləndirmənin aparılmasını təmin edir.

— 46 —

ƏSAS STANDART DƏYİŞİRMİ?

Əsas standart səviyələr və fənlər üzrə ümumi təlim nəticələrini özündə ehtiva edir, əsasən dəyişməzdir.

— 47 —

ALT STANDART NƏDİR?

Alt standart (məzmun standartı) - əsas standartlarda ifadə olunmuş fikrin müəyyən hissəsidir.

Alt standart şagirdin əldə edəcəyi bilik, bacarığın məcmusudur.

Alt standart *benchmark* da adlanır.

Alt standart və ya benchmark icranın səviyyəsini dəqiq müəyyənləşdirmək üçündür.

Şagirdlərin mənimsəyəcəyi bilik, bacarıq və vərdişlərin konkret həcmi həmin sinfə aid alt standartlarda ifadə olunur.

— 48 —

ALT STANDARTIN FUNKSİYALARI HANSILARDIR?

Alt standartın funksiyaları aşağıdakılardır:

1) *Təlim məqsədlərinin dəqiq müəyyən olunması üçün etibarlı zəmin yaradır;*

2) *Təlim strategiyalarının düzgün seçilməsində mühüm rol oynayır;*

3) *Təlimdə integrativliyi təmin edir;*

4) *Təlimin məzmununun davamlı inkişafını təmin edir.*

— 49 —

ALT STANDARTIN MƏQSƏDİ NƏDİR?

Alt standart qiymətləndirmə vasitələrinin, tapşırıqların hazırlanmasına xidmət edir və təkan verir.

— 50 —

ALT STANDART DƏYİŞİRMİ?

Alt standart hər tədris ili üzrə dəyişir.

– 51 –

FƏALİYYƏT XƏTTİ NƏ ÜÇÜNDÜR?

Fəaliyyət xətti - məzmun xətlərində əks olunan biliklərin əldə edilməsində şagirdə praktik imkan yaradır.

Fənnin məzmun standartı bu fəaliyyət xətləri ilə əlaqəlilik əsasında tətbiq olunur.

– 52 –

İNTEQRASIYA NƏDİR?

İnteqrasiya - şagirdlərin təfəkküründə dünyanın bütöv və bölünməz obrazını formalaşdırmaq, onları inkişafa və özünü-inkişafa istiqamətləndirmək məqsədi ilə təlimin bütün məzmun komponentləri arasında struktur əlaqələri qurmaq və onları sistemləşdirməyi tələb edən didaktik prinsipdir.

İnteqrasiya fənlər arasında qarşılıqlı asılılığa və qarşı-lıqlı əlaqəyə istiqamətlənir.

– 53 –

İNTEQRASIYANIN DÜZGÜN QURULMASI NƏYƏ KÖMƏK EDİR?

İnteqrasiyanın düzgün qurulması kömək edir:

- 1) *Təlim prosesinin təkmilləşməsinə;*
- 2) *Şagirdlərin kompleks biliklər almasına;*
- 3) *Şagirdlərin dünyagörüşünün genişləndirilməsinə;*

- 4) *Təlim yükünün azalmasına;*
- 5) *Təfəkkürlərinin inkişafına;*
- 6) *Tədqiqatçılıq meyillərinin yaranmasına;*
- 7) *Təlimə marağın artmasına;*
- 8) *Vaxtdan səmərəli istifadə edilməsinə.*

— 54 —

İNTEQRASIYANIN ƏSAS MAHIYYƏTİ NƏDƏN İBARƏTDİR?

İnteqrasiyanın əsas mahiyyəti aşağıdakılardır:

- 1) *İnteqrasiyanın köməyi ilə şagirdlər biliklər arasında qarşılıqlı əlaqəni başa düşür, həmin bilikləri şəxsi və ictimai problemlərin həllində istifadə edir;*
- 2) *İnteqrasiya eyni zamanda, bilik və bacarıqların qazanılmasında intensivlik və səmərəliliyi təmin edir;*
- 3) *Fənlər arasında qarşılıqlı əlaqə və asılılığı dərinləşdirməyə xidmət edir.*

— 55 —

İNTEQRASIYANIN SƏVİYYƏLƏRİ HANSILARDIR?

İnteqrasiyanın 3 səviyyəsi var:

- 1) *Fəndaxili;*
- 2) *Fənlərarası;*
- 3) *Fənlərustü.*

— 56 —

FƏNDAXİLİ İNTEQRASIYA NƏDİR?

Fəndaxili integrasiya - hər bir fənn üzrə anlayış, bilik və bacarıqların əlaqələndirilməsi, fənn daxilindəki faktların sistemləşdirilməsidir.

— 57 —

FƏNDAXİLİ İNTEQRASIYANIN NEÇƏ NÖVÜ VAR?

Fəndaxili integrasiyanın 2 növü var:

- 1) *Üfüqi integrasiya*;
- 2) *Şaquli integrasiya*.

— 58 —

ÜFÜQİ İNTEQRASIYA NƏYƏ XİDMƏT EDİR?

Üfüqi integrasiya - fənn üzrə məzmun xətlərini əlaqələndirməklə, müvafiq məzmun standartlarının müəyyən tədris vahidlərində ifadə olunmasını təmin edir.

— 59 —

ŞAQLI İNTEQRASIYA NƏYƏ XİDMƏT EDİR?

Şaquli inteqrasiya - sinifdən-sinfə tədrisən dərinləşən və genişlənən məzmun xətləri arasında varisliyi təmin edir.

— 60 —

FƏNLƏRARASI İNTEQRASIYA NƏ ÜÇÜNDÜR?

Fənlərarası inteqrasiya - iki və ya daha artıq fənnin əhatə etdiyi ortaq anlayış, bilik, bacarıq və prinsiplərin sintezidir.

Fənlər arasında inteqrasiya təlim prosesini təkmilləşdirməyin əlverişli yoludur.

— 61 —

FƏNLƏRÜSTÜ İNTEQRASIYA NƏDİR?

Fənlərüstü (transfənn) inteqrasiya - inteqrasiyanın ən yüksək səviyyəsi olmaqla özündə təlimin əhatə etdiyi əsas və əlavə məzmun komponentlərinin sintezini ehtiva edir.

Fənlərüstü inteqrasiya ilə şagirdlərin məktəbdə öyrəndikləri məzmunla məktəbdən kənarında aldıkları məzmun sintez edilir.

— 62 —

TƏLİM İNTEQRASIYASI NƏDİR?

Təlim strategiyası - fənn kurikulumunun tərkib hissə-sidir.

Təlim strategiyaları - tədris prosesində istifadə olunan forma, üsul, vasitə və yanaşmaların məcmusudur.

— 63 —

TƏLİMİN TƏŞKİLİ PRİNŞİPLƏRİ (VƏ YA TƏLƏBLƏRİ) HANSILARDIR?

- *Pedaqoji prosesin tamlığı* - pedaqoji prosədə təlim məqsədləri kompleks (inkişafetdirici, öyrədici, tərbiyəedici) həyata keçirilir, real nəticələrlə yekunlaşan müəllim və şagird fəaliyyətini əhatə edir;

- *Təlimdə bərabər imkanların yaradılması* - bütün şagirdlərə eyni təlim şəraiti yaradılır və pedaqoji proses onların potensial imkanları nəzərə alınmaqla tənzimlənir;

- *Şagirdyönümlülük* - şagird pedaqoji prosesin mərkəzində dayanır. Bütün tədris və təlim işi şagirdlərin maraq və tələbatlarının ödənilməsinə, onların istedad və qabiliyyətlərinin, potensial imkanlarının inkişafına yönəldilir;

- *İnkişafyönümlülük* - şagirdlərin idrak fəallığı izlənilir, nailiyyətləri təhlil edilir, bilik, bacarıq və vərdişlərinin inkişaf səviyyəsi tənzimlənir;

- *Fəaliyyətin stimullaşdırılması* - pedaqoji prosesin səmərəli və effektiv qurulması, şagirdlərin təlimə marağının artırılması üçün onların fəaliyyətindəki bütün irəliləyişlər qeyd

olunur və dəyərləndirilir, nəticə etibarlı ilə şagirdlərin daha uğurlu təlim nəticələrinə istiqamətləndirilməsi təmin olunur;

- Dəstəkləyici mühitin yaradılması - pedaqoji prosesin münasib maddi - texniki baza əsasında və sağlam mənəvi-psixoloji mühitdə təşkil edilməsi keyfiyyətin və səmərəliliyin yüksəldilməsi üçün əlverişli və təhlükəsiz təlim şəraiti yaradır.

— 64 —

FƏAL TƏLİM FORMALARI HANSILARDIR?

- *Fərdi iş* - şagirdin fəaliyyətini izləmək, potensial imkanlarını müəyyənləşdirmək və inkişaf etdirmək məqsədi daşıyır. Bu təlim forması şagirdin sərbəst düşünməsi üçün real imkanlar yaradır.

- *Cütlərlə iş*. Bu işdə şagirdlər təlim tapşırıqlarını birgə yerinə yetirdikləri üçün məsuliyyəti bölüşməyə optimal imkan yaranır. Bu dərs forması şagirdlərə daha yaxından əməkdaşlıq etməyə və ünsiyyət qurmağa, ideyalarını paylaşmağa köməklik göstərir.

- *Qruplarla iş*. Bu zaman şagirdlər müəyyən problemi həll etmək üçün qrupda birləşirlər. Bu prosesdə onların müzakirə etmək, fikir mübadiləsi aparmaq, mühakimə yürütmək və birgə fəaliyyət bacarıqları inkişaf edir. Qruplarda iş zamanı 5-6 nəfərin iştirakı ilə iş nəzərdə tutulur. Bu zaman sinifdə şagirdlərin miqdarı nəzərə alınmaqla 4-5 qrup yaradıla bilər.

- *Kollektiv iş*. Bu iş zamanı bütün sinif üçün nəzərdə tutulan iş formasıdır. Tapşırığı eyni zamanda bütün sinfin şagirdləri yerinə yetirir. Bu iş formasında kollektivdə işləmək, kollektiv fəaliyyətə alışmaq bacarığının bünövrəsi qoyulur, şagirdlərdə ünsiyyətyaratma bacarığının təşəkkülü və inkişafı təmin edilir.

— 65 —

İŞ FORMALARININ SEÇİMƏSİ NƏDƏN ASILIDIR?

- *Program materialının xarakterindən;*
- *Hansı axtarış formasının seçilməsindən;*
- *Şagirdlərin yaş və bilik səviyyəsindən.*

İnteraktiv dərslərdə adətən bir neçə iş formasından istifadə olunur.

— 66 —

FƏAL TƏLİMİN HANSI İŞ ÜSULLARINI TANIYIRSINIZ?

BİBÖ, Venn diaqramı, Beyin həmləsi, Klaster, Karusel, Ziqzaq, İnsert, Anlayışın çıxarılması, Debat, Diskusiya, Akvarium, Kublaşdırma və s.

— 67 —

PLANLAŞDIRMA NƏ ÜÇÜN VACİBDİR?

Planlaşdırma - əsas məqsədləri müəyyənləşdirmək və onlara nail olmaq üçün müəllimlərin fəaliyyət istiqamətidir.

Planlaşdırma dərsin il ərzində məqsədli qurulmasını və gündəlik olaraq səmərəli təşkilini təmin edən bir vasitədir.

— 68 —

PLANLAŞDIRMANIN NEÇƏ NÖVÜ VARDIR?

Planlaşdırmanın 2 növü var:

- 1) *İllik (perspektiv);*
- 2) *Cari (gündəlik).*

— 69 —

İLLİK PLANIN ARDICILLIĞI NECƏDİR?

- *Alt Standartlar;*
- *Tədris vahidi;*
- *Mövzu;*
- *İntegrasiya;*
- *Resurslar;*
- *Qiymətləndirmə;*
- *Saat;*
- *Tarix;*

— 70 —

TƏDRİS VAHİDİ NƏDİR?

Tədris vahidi - mövzulardan ibarət tematik qrupdur.

– 71 –

İLLİK PLANLAŞDIRMA APARMAQ ÜÇÜN MÜƏLLİMƏ LAZIM OLAN BACARIQLAR HANSILARDIR?

- *Məzmun standartlarına əsasən dərslikdəki (dərslük olmayan fənlər üzrə müəllim vəsaitindəki) tədris vahidi və mövzular üzrə dəqiqləşmələr aparmaq;*
- *Tədris vahidlərinin və mövzuların ardıcılığını müəyyənləşdirmək;*
- *İntegrasiya imkanlarını müəyyən etmək;*
- *Əlavə resurslar seçmək;*
- *Mövzulara görə məqsədyönlü vaxt bölgüsü aparmaq;*
- *Mövzuya görə nailiyyətlərin qiymətləndirilməsinin növlərini müəyyənləşdirmək.*

– 72 –

PLANLAŞDIRMADA ƏMƏL OLUNACAQ PRİNSİPLƏR HANSILARDIR?

- *Xronoloji (zaman);*
- *Sadədən mürəkkəbə(məzmun) ;*
- *Məntiqi ardıcılıq.*

— 73 —

PLANLAŞDIRMA İLƏ ƏLAQƏDAR TÖVSIYƏLƏRƏ NƏLƏR DAXİLDİR?

- *Standartlar qrupuna əlavə standartlar daxil edə bilər;*
- *Mövzuları dəyişə və ya artırabilir;*
- *İntegrasiya üçün əlavə imkanlar müəyyən edə bilər;*
- *Əlavə resurslar seçə bilər;*
- *Mövzular üzrə vaxt bölgüsündə dəyişikliklər edə bilər.*

— 74 —

İLLİK PLANLAŞDIRMA APARARKƏN HANSI SƏNƏDLƏRƏ İSTİNAD EDİLMƏLİDİR?

- *Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilmiş ümumi təhsil pilləsi üçün dövlət standartları;*
- *Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilmiş qiymətləndirmə standartları;*
- *Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş tədris planı;*
- *Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş dərslik;*
- *Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş müəllim üçün vəsait;*
- *Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş ümumtəhsil məktəblərinin fənn proqramları.*

— 75 —

GÜNDƏLİK PLANLAŞDIRMA NƏ ÜÇÜN VACİBDİR?

Dərsin səmərəliliyini artırmaq və dərs vaxtını tələblərə uyğun sərf etmək üçün əvvəlcədən planlaşdırma aparılır.

— 76 —

DƏRSİ SƏMƏRƏLİ TƏŞKİL ETMƏK ÜÇÜN HANSI SUALLARIN CAVABLARINI MÜƏLLİM ÖZÜ KONKRETLƏŞDİRMƏLİDİR?

- *Nə öyrəniləcək;*
- *Necə öyrəniləcək;*
- *Hansı şəraitdə öyrəniləcək;*
- *Necə qiymətləndiriləcək.*

— 77 —

ÖYRƏNƏNLƏRİ FƏALİYYƏTƏ CƏLB ETMƏK ÜÇÜN ƏSAS NƏYİ MÜƏYYƏN ETMƏK VACİBDİR?

- *Problem;*
- *Suallar;*
- *İş vərəqi;*

- *Təpşiriqlər;*
- *Mənbələr.*

— 78 —

GÜNDƏLİK PLANLAŞDIRMANIN ARDICILLIĞI NECƏ MÜƏYYƏN EDİLİB?

- *Fənn;*
- *Sınıf;*
- *Tarix;*
- *Standartlar;*
- *Mövzu;*
- *Məqsəd;*
- *Dərsin tipi;*
- *İntegrasiya;*
- *İş forması;*
- *Üsullar;*
- *Resurslar.*

— 79 —

DƏRSİN TIPLƏRİ HANSILARDIR?

- *İnduktiv;*
- *Deduktiv;*
- *Empirik (praktik, təcrübi dərs).*

— 80 —

FƏAL DƏRSİN MƏRHƏLƏLƏRİ HANSILARDIR?

- *Motivasiya - problemin qoyuluşu;*
- *Tədqiqatın aparılması;*
- *İnformasiya mübadiləsi;*
- *İnformasiyanın müzakirəsi və təşkili;*
- *Nəticə və ümumiləşdirmə;*
- *Yaradıcı tətbiqetmə və ev tapşırığı;*
- *Qiymətləndirmə və ya Refleksiya - məqsədə görə müəyyən mərhələdən sonra aparıla bilər.*

— 81 —

DƏRSİN BİRİNCİ MƏRHƏLƏSİ HANSIDIR?

Motivasiya və ya problemin qoyuluşu.

— 82 —

MOTİVASİYA MƏRHƏLƏSİ NƏ ÜÇÜN VACİBDİR?

Problemlə vəziyyət yaradaraq şagirdi düşündürmək, təfəkkürü fəallaşdırmaq, şagirdi fəallaşdırmaq, şagirdlərin ilkin düşüncə tərzini müəyyən etmək üçün vacibdir.

— 83 —

MOTİVASİYA NƏYƏ ƏSASƏN QURULMALIDIR?

Motivasiya alt standart və təlim nəticəsinə əsasən qurulmalıdır .

— 84 —

MOTİVASİYANIN MƏQSƏDƏUYĞUN QURULMAĞININ NEÇƏ YOLU VAR VƏ HANSILARDIR?

- Rəmzi (simvolik) materialların şərhı (rəsm, foto-şəkil, simvol, təranə (melodiya) ;
- Ədəbi əsərdən parça, əşya, rəvayət, tapmaca, qrafik, sxem və s.) ;
- Sual verməyə həvəsləndirmə;
- Naməlum olan məsələləri müəyyənləşdirən suallar;
- Açıq suallar, açar sözlərin köməkliyi ilə mövzuya aid verilən suallar (iki və daha çox);
- Cavabı olan suallar (suallar əsasən təməl sözlərin köməyi ilə verilir);
- Problemin müxtəlif yollarla həll edilməsi, təsnif edilməsi (müxtəlif üsullarla uğurlu);
- Həlli, yaxud həlli imkanı, hansısa hadisənin bir neçə bərabərdəyərli səbəbinin olması;

— 85 —

MOTIVASIYA NEÇƏ PRINSIP ƏSASINDA QURULUR?

Motivasiya iki prinsip əsasında qurulur:

- 1) *Problemlilik*;
- 2) *Məqsədyönlülük*.

— 86 —

MOTIVASIYA ZAMANI BURAXILAN SƏHVLƏR NƏDİR?

- *Müəllim motivasiya qismində real problem əvəzinə bir həll variantı olan çalışmadan istifadə edir;*

- *Müəllim motivasiya qismində real problem əvəzinə həvəsləndirici informasiyadan (maraqlı, cəlbedici) və ya onun təqdimatı üsullarından (oyun, rəngbərəng şəkil) istifadə edir.*

— 87 —

MOTIVASIYA NƏ İLƏ NƏTİCƏLƏNİR?

Motivasiya tədqiqat sualının müəyyən edilməsi ilə nəticələnir.

— 88 —

MOTİVASİYA NECƏ OLMALIDIR?

Motivasiya problemlı, düşündürücü, maraq oyadan olmalıdır.

— 89 —

TƏDQİQAT SUALI NƏDİR VƏ NƏYƏ ƏSASLANIR?

Tədqiqat sualı - alt standarta görə müəyyən edilmiş təlim məqsədi əsasında qoyulur və şagirdi araşdırmaya sövq edir.

Tədqiqat sualı yeni biliyi özündə əks etdirən təlim nəticəsidir.

— 90 —

DƏRSİN İKİNCİ MƏRHƏLƏSİ NECƏ ADLANIR VƏ NƏ ÜÇÜN VACİBDİR?

Dərsin ikinci mərhələsi tədqiqatın aparılması mərhələsi adlanır, şagirdlər araşdırma apararaq yeni bilik əldə edir.

Bu mərhələdə şagird təlim məqsədinə nail olmaq üçün tədqiqat sualına cavab axtarır, bu məqsədlə problemin həlli üçün verilmiş tapşırıqları araşdırır.

– 91 –

ƏGƏR QRUP VERİLƏN TAPŞIRIĞIN ÖHDƏSİNDƏN GƏLƏ BİLMİRSƏ BUNUN SƏBƏBLƏRİ NƏDİR?

- *Tapşırıq həddən artıq çətin və mürəkkəbdir, şagirdin yaş səviyyəsi və potensial imkanlarına uyğun deyil;*
- *Tapşırığı əldə etmək üçün uşaqlarda möhkəm praktik vərdişlər yaranmayıb;*
- *Mənbələr şagirdə təqdim edilməyib;*
- *Düzgün təlimat verilməyib və s.*

– 92 –

TƏDQIQATÇILIĞIN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ PROSESİNDƏ BAŞLICA XÜSUSİYYƏTLƏR HANSILARDIR?

- *Şüurlu surətdə dərk olunmalı problemlə vəziyyətin yaranması;*
- *Problemlə vəziyyətin həll olunması prosesində şagirdlərin fəal tədqiqatçı mövqeyinin stimullaşdırılması;*
- *Şagirdlər üçün yeni olan əhəmiyyətli biliklərin sərbəst əldə olunması, açılması və mənimsənilməsi üçün şəraitin yaranması.*

— 93 —

TƏDQIQAT İŞİ ZAMANI BURAXILAN SƏHVLƏR HANSILARDIR?

- Müəllim hələ də belə bir köhnə mif üzrə hərəkət edir ki, fəal təlim və qrup işi eyni şeydir. Bunun da nəticəsində bütün məşğələlər qrup işi formasında keçilir;

- Müəllim problem qoymadan dərhal qrup işini təşkil edir;

- Müəllim uşaqları qrup şəklində birləşdirir, lakin onun verdiyi çalışma müxtəlif nöqtəyi-nəzərlərin yaranmasını nəzərdə tutmur və ya həvəsləndirmir, deməli, onları kollektiv müzakirəyə sövq etmir. Nəticədə uşaq çalışmanı müstəqil həll edir;

- Müəllim tədqiqat və problemin həlli üçün zəruri şəraiti yarada bilmir, yəni yönəldici suallardan istifadə etmir, zəruri informasiya mənbələrini təqdim etmir, tədqiqat işini düzgün qurmur, idrak fəaliyyətini, yaradıcı təxəyyülü sövqləndirmir; şagirdləri psixoloji cəhətdən dəstəkləmir.

— 94 —

MƏLUMAT MÜBADİLƏSİ MƏRHƏLƏSİNİN MƏQSƏDİ NƏDİR?

- İştirakçılar tədqiqatın gedişində əldə etdikləri tapıntıların, yeni informasiyanın mübadiləsini aparırlar;

- Qoyulmuş suala cavab tapmaq zərurəti tədqiqatın bütün iştirakçılarını bir-birinin təqdimatını fəal dinləməyə sövq edir;

- Təqdimat bir növ yeni bilikləin dairəsini cızır və hələlik bu biliklər natamam və xaotik xarakter daşıyır;

- Yeni bir tələbat - həmin bilikləri qaydaya salmaq, sistemləşdirmək, müəyyən bir nəticəyə gəlmək üçün tədqiqat sualına cavab tapmaq zərurəti yaranır.

— 95 —

MÜZAKİRƏNİN TƏŞKİLİ ZAMANI MÜƏLLİM ÜÇÜN ZƏRURİ BACARIQLAR HANSILARDIR?

- Bütün bilik, bacarıq və vərdişlərin, təfəkkürün müxtəlif növlərinin (məntiqi, tənqidi, yaradıcı) səfərbərliyini tələb edir;

- Müəllim və yönəldici, köməkçi suallardan istifadə etməklə əldə edilmiş faktların məqsədyönlü müzakirəsinə və onların təşkilinə ömək edir;

- İnformasiyanın təşkili bütün faktlar arasında əlaqələrin aşkara çıxarılmasına və onların sistemləşdirilməsinə yönəldir;

- Nəticədə mövcud tədqiqat sualına cavabın cizgiləri aydın seçilməyə başlayır;

- Məlumat sxem, qrafik, cədvəl, təsnifat formasında təşkil oluna bilər.

— 96 —

MÜZAKİRƏ NƏ ÜÇÜN VACİBDİR?

Bilikləri əlaqələndirmək, əldə olunmuş məlumatları sistemləşdirmək, dərinləşdirmək, təfəkkürü inkişaf etdirmək üçün.

— 97 —

NƏTİCƏ VƏ ÜMUMİLƏŞDİRMƏ MƏRHƏLƏSİNİN MƏQSƏDİ NƏDİR?

Məqsəd şagirdlərə yeni bilginin kəşfi yolunda son addımı atmaq, konkret nəticəyə gəlmək və ümumiləşdirmə aparmaqdır.

Şagird nəinki əldə olunan bilgiləri ümumiləşdirməli, həm də gəldiyi nəticəni tədqiqat sualı ilə və irəli sürülmüş fərziyyələrlə müstəqil olaraq tutuşdurmalıdır.

Dərsin kulminasiyasını isə bilgiləri məhz özləri kəşf etdikləri üçün şagirdlərin duyduqları sevinc və məmnuniyyət hissi təşkil edir.

Bəzən bu mərhələyə körpülərin salınması da deyirlər, ona görə ki, tədqiqat sualı ilə əlaqə yaradılır. Müəllim şagirdlərə əvvəlki mərhələdə qeyd edilmiş bütün fikirləri bir ümumi ideya halında birləşdirməyi və ümumiləşdirməyi təklif edir.

Körpülərin salınması gözlə görünən olmalıdır. Bunun üçün müəllim lövhədə müzakirə üçün informasiyanı qrafik şəklində təsvir edə bilər.

— 98 —

YARADICI TƏTBİQETMƏNİN MƏQSƏDİ NƏDİR?

- Vaxt etibarilə öyrənmə yalnız bir akademik dərslə məhdudlaşmır. Onun dərsdənkənar vaxtlarda davam etdirilməsi üçün müxtəlif imkanlardan istifadə edilir;

- *Yaradıcı tətbiqetmə sinifdə əldə edilmiş bilik və bacarığı möhkəmləndirir, onun gündəlik həyatda əhəmiyyətini öyrənənə açıb göstərir;*

- *Bəzən yaradıcı tətbiqetmə yalnız ev tapşırığı kimi dərk edilir, lakin ev tapşırığı yaradıcı tətbiqetmə üçün uğurlu imkanlardan biri kimi dəyərləndirilməlidir;*

- *Sinifdə aparılan araşdırmaların daha da genişləndirilməsi və tədqiqatların davam etdirilməsinə şərait yaradır;*

- *Məktəbdə öyrənilən məsələlərin cəmiyyətdə gedən proseslərdə tətbiqinə imkan yaradılır.*

— 99 —

EV TAPŞIRIĞININ ƏHƏMİYYƏTİ NƏDİR?

- *Sərbəst iş forması olub, dərsdə alınmış bilik, bacarıq və vərdişlərin möhkəmləndirilməsinə xidmət edir;*

- *Öyrənənin müstəqil təlim, tədqiqatçılıq və yaradıcılıq bacarıqlarını inkişaf etdirir;*

- *Öyrənənlərin müxtəlif təlim ehtiyaclarının onların maraqları vasitəsi ilə təmin olunmasına geniş şərait yaradır;*

- *Müxtəlif parametrlər baxımından öyrənənlərə fərdi yanaşmaq, onların göstəricilərinə müvafiq tapşırıqlar vermək üçün şərait yaradır;*

- *Müxtəlif fənlər üzrə öyrəndikləri bilik və bacarıqları, əlaqəli, integrativ şəkildə tətbiqini təmin edir;*

- *Sinifdə öyrənilmiş məsələlərin gündəlik həyatla əlaqəliliyini təmin edir.*

— 100 —

EV TAPŞIRIĞI NECƏ OLMALIDIR?

- *Təlimin məqsədində nəzərdə tutulmuş bilik və bacarıqların inkişafına xidmət etməlidir;*
- *Tədqiqat və yaradıcılıq elementləri (müxtəlif yaradıcı işlər, referatlar, layihələr, tədqiqatlar, modelləşdirmə və s.) ilə zəngin olmalıdır;*
- *Fərdi maraqlar və ehtiyaclar nəzərə alınmaqla müstəqil təlim üçün şərait yaradılmalıdır;*
- *Şagirdlər yuxarı siniflərə keçdikdə müstəqil işin – ev tapşırığının icrasına ayrılan vaxt artırılmalıdır;*
- *Aşağı siniflərdə daha integrativ xarakter daşmalıdır;*
- *Ev tapşırığı çox yüklülük və icrasına ayrılan müddət baxımından yorucu olmamalıdır.*

— 101 —

QIYMƏTLƏNDİRMƏ NƏDİR?

- *Fənn kurikulumunda təlimin tərkib hissəsi olan bir prosesdir;*
- *İstənilən prosesin təkmilləşdirilməsini təmin edən bir mexanizmdir;*
- *Şagirdlərin təlimdəki nailiyyətlərinin dəyərləndirilməsi prosesidir.*

– 102 –

QIYMƏTLƏNDİRMƏ İLƏ BAĞLI MƏSƏLƏLƏR HANSI SƏNƏDDƏ ÖZ ƏKSİNİ TAPIB?

Qiymətləndirmə ilə bağlı məsələlər 13 yanvar 2009-cu ildə təsdiq edilmiş “Qiymətləndirmə konsepsiyası”nda öz əksini tapmışdır.

– 103 –

QIYMƏTLƏNDİRMƏNİN NEÇƏ İSTİQAMƏTİ VAR VƏ HANSILARDIR?

Qiymətləndirmənin 3 istiqaməti var:

- 1) *Milli Qiymətləndirmə*
- 2) *Beynəlxalq Qiymətləndirmə*
- 3) *Məktəbdaxili Qiymətləndirmə*

– 104 –

QIYMƏTLƏNDİRMƏ İSTİQAMƏTLƏRİ DEDİKDƏ NƏ BAŞA DÜŞÜLÜR?

Qiymətləndirmənin istiqamətləri dedikdə, ayrı-ayrı forma, məzmun və məqsədə malik olan qiymətləndirmələr nəzərdə tutulur.

– 105 –

QIYMƏTLƏNDİRMƏ İSTİQAMƏTLƏRİ BİR-BİRİNDƏN NECƏ FƏRQLƏNİR?

Qiymətləndirmənin istiqamətləri bir-birindən forma, məzmun və məqsədə görə fərqlənir.

– 106 –

QIYMƏTLƏNDİRMƏ NÖVLƏRİ DEDİKDƏ NƏ BAŞA DÜŞÜLÜR?

Qiymətləndirmə növləri dedikdə eyni bir istiqamətin tərkib hissələri nəzərdə tutulur.

– 107 –

MƏKTƏBDAXILI QIYMƏTLƏNDİRMƏNİN HANSI NÖVLƏRİ VAR?

- *Diagnostic Qiymətləndirmə;*
- *Formativ Qiymətləndirmə;*
- *Summativ Qiymətləndirmə.*

– 108 –

MƏKTƏBDAXİLİ QIYMƏTLƏNDİRMƏNİN MAHİYYƏTİ VƏ MƏZMUNU NƏDƏN İBARƏTDİR?

- Şagird nailiyyətlərinin və irəliləyişlərinin monitorinqi;
- Şagird fəaliyyətinin təlim standartlarına uyğunluğu-nun müəyyənləşdirilməsi (kurikulum üzrə qiymətləndirmə);
- Ümumtəhsil pillələri üzrə yekun qiymətləndirmənin (buraxılış imtahanlarının) aparılması.

– 109 –

QIYMƏTLƏNDİRMƏ FORMASI NƏDİR?

Qiymətləndirmə forması - qiymətləndirmənin keçirilmə mexanizmidir.

– 110 –

QIYMƏTLƏNDİRMƏ MEYARI NƏDİR?

Qiymətləndirmə meyarı - alt standart əsasında müəyyən edilmiş məqsədə görə hazırlanmış səviyyə göstəricisidir.

– 111 –

QIYMƏTLƏNDİRMƏ ÜSULU NƏDİR?

Qiymətləndirmə üsulu - Qiymətləndirmə prosesini həyata keçirmək üçün istifadə olunan metodlar (test, yazı, layihə, özünü-qiymətləndirmə, tapşırıqvermə və s.)

– 112 –

QIYMƏTLƏNDİMƏ VASİTƏSİ NƏDİR?

Qiymətləndimə vasitəsi - üsulun tətbiqi üçün istifadə olunan alətdir (test tapşırığı, imla, inşa, misal, tapşırıqlar və s.).

– 113 –

QIYMƏTLƏNDİRMƏ STANDARTI NƏDİR?

Qiymətləndirmə standartı:

- *Təhsilalanın nəliyyət səviyyəsinə qoyulan dövlət tələbidir;*

- *Bilik, bacarığın kəmiyyət və keyfiyyət göstəricisidir;*

- *Məzmun standartının reallaşma səviyyəsini müəyyən edən normadır.*

Qiymət standartı qiymətvərmə prosesinin qanuniliyinə zəmanət verir.

Qiymətləndirmə standartı həm də təhsilin müəyyən mərhələsində şagirdlərin nailiyyət səviyyəsinə qoyulan dövlət tələbidir.

– 114 –

QIYMƏTLƏNDİRMƏ STANDARTI NƏ ÜÇÜN MÜƏYYƏN EDİLMİŞDİR?

Məzmun standartlarını ölçmək üçün qiymətləndirmə standartları müəyyənləşdirilmişdir.

Qiymətləndirmə standartları təhsil standartlarında əks olunmuş nəticələrə uyğun hazırlanır.

– 115 –

QIYMƏTLƏNDİRMƏ STANDARTI NEÇƏ SƏVİYYƏDƏ MÜƏYYƏN EDİLİB?

Qiymətləndirmə standartı 4 səviyyədə müəyyən olunub.

– 116 –

SUALLARIN ÇƏTİNLİK SƏVİYYƏSİ 100 BALLIQ SİSTEMDƏ (BALONIYA SİSTEMİ İLƏ) NECƏ MÜƏYYƏN EDİLİR?

- I səviyyə - asan - 20 bal,
- II səviyyə - orta - 30 bal,
- III səviyyə - çətin - 30 bal,
- IV səviyyə - ən çətin - 20 bal

– 117 –

DİAQNOSTİK QIYMƏTLƏNDİRMƏNİN MƏDQSƏDİ NƏDİR?

- Şagirdə fərdi yanaşmanı təmin edir;
- Şagirdin ilkin bilik və bacarığı müəyyən edir;
- Şagirdin zəif-güclü cəhətlərini müəyyən edir;
- Maraqlı dairəsi, yaşadığı mühit haqqında məlumat verir;
- Müəllimə təlum strategiyasını düzgün qurmağa imkan verir;
- Strategiyada çevik dəyişiklik etməyə imkan verir;

– 118 –

DİAQNOSTİK QIYMƏTLƏNDİRMƏ NƏ VAXT APARILIR?

Diaqnostik qiymətləndirmə dərs ilinin, tədris vahidinin və dərsin əvvəlində, həm də şagird bir ümumi təhsil müəssisəsindən digərinə gəldikdə, sinfi dəyişdikdə aparılır.

– 119 –

DİAQNOSTİK QIYMƏTLƏNDİRMƏNİN ÜSUL VƏ VASİTƏLƏRİ KİM TƏRƏFİNDƏN HAZIRLANIR?

Diaqnostik qiymətləndirmənin üsul və vasitələri fənn müəllimi tərəfindən müəyyənləşdirilir.

– 120 –

DİAQNOSTİK QIYMƏTLƏNDİRMƏNİN NƏTİCƏLƏRİ HARADA ÖZ ƏKSİNİ TAPIR?

Diaqnostik qiymətləndirmənin nəticələri rəsmi sənədlərdə qeyd olunmur, təhsilalan haqqında müvafiq yazılı qeydlər, təhsilalanın portfoliosunda saxlanılır. Müəllimin qeyd dəftərində öz əksini tapır.

– 121 –

FORMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏNİN MƏQSƏDİ NƏDİR?

- *Keyfiyyətə qiymətləndirmədir;*
- *Fəaliyyəti izləyir;*
- *İrəliləməni, geriləməni izləyir;*
- *Geriyə dönəndir;*
- *Formalaşdırıcı qiymətləndirmədir, öyrənmək üçün qiymətləndirmədir;*
- *Alt standartın reallaşmasına yönəlib;*
- *Bilik-bacarıq formalaşdırmağa və bilik bacarığa hansı səviyyədə nail olmağa xidmət edir;*
- *Problemi müəyyən etməyə, təlim ehtiyacını müəyyən etməyə və onu düzgün istiqamətləndirməyə xidmət edir;*
- *Dərsi müşahidə edən prosesdir;*
- *Uğur qazana bilməməyin səbəbini araşdırır, inkişafı təmin edir;*
- *Şagirdi summativə hazırlayır.*

– 122 –

FORMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ NƏYƏ ƏSASƏN APARILIR?

Formativ qiymətləndirmə alt standart əsasında hazırlanmış meyarlara əsasən aparılır;

Fəaliyyət səviyyə üzrə qiymətləndirilir (rubrik).

– 123 –

RUBRİK NƏDİR?

Rubrik - qiymətləndirmə şkalasıdır. (əsasən 4 səviyyə üzrə müəyyən olunur)

– 124 –

FORMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ NEÇƏ FORMADA APARILIR?

Formativ qiymətləndirmə 2 formada aparılır:

- 1) *Holistik*;
- 2) *Analitik*.

– 125 –

FORMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏNİN NƏTİCƏLƏRİ HARADA QEYD OLUNUR?

Nəticələr formativ dəftərə və məktəbli kitabçasına yazılır. Məlumatlar şagird portfoliosunda saxlanılır.

– 126 –

FORMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ KİM TƏRƏFİNDƏN APARILIR?

Formativ qiymətləndirmə fənn müəllimi tərəfindən aparılır.

– 127 –

FORMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏNİN NEÇƏ FUNKSİYASI VAR VƏ HANSILARDIR?

Formativ qiymətləndirmənin 3 əsas funksiyası var:

- 1) *İzləyici;*
- 2) *Stimullaşdırıcı;*
- 3) *Formalaşdırıcı.*

– 128 –

SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ NƏDİR?

Summativ qiymətləndirmə - şagirdin nailiyyət səviyyə-sini kəmiyyətə ölçən cəmləyici bir qiymətləndirmədir.

– 129 –

SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ HANSI FORMADA APARILIR?

Summativ qiymətləndirmə iki formada aparılır:

- 1) *Fənn üzrə dərsliklərdə nəzərdə tutulmuş hər bölmənin daxilində və ya bölmənin sonunda keçirilən kiçik summativ qiymətləndirmə;*
- 2) *Yarımillərin sonunda keçirilən böyük summativ qiymətləndirmə.*

– 130 –

SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ HANSI SİNİFDƏ APARILMIR?

Birinci sinifdə summativ qiymətləndirmə aparılmır.

– 131 –

KİÇİK SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ HANSI SİNİFLƏRDƏ VƏ NECƏ APARILIR?

Kiçik summativ qiymətləndirmə 2-11 siniflərdə bütün fənlər üzrə hər yarımda 3 dəfədən az 6 dəfədən çox olmamaqla müəllim tərəfindən aparılır.

Hər fənn üzrə kiçik summativ qiymətləndirmələrin aparılacağı tarix haqqında məlumat tədris ilinin birinci həftəsi ərzində fənn müəllimi tərəfindən sinifdə təhsilalanlara elan olunur.

Hər bir fənn üzrə kiçik summativ qiymətləndirmə həmin fənnin tədris olunduğu 1 (bir) dərs saati ərzində aparılır.

— 132 —

BÖYÜK SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏ HANSI SİNİFLƏRDƏ VƏ NECƏ APARILIR?

Ümumi təhsil müəssisələrinin 4-cü, 9-cu, 11-ci siniflərində bütün fənlər üzrə;

Ümumi təhsil müəssisələrinin 5-8-ci siniflərində ümumi orta təhsil səviyyəsi üçün nəzərdə tutulmuş buraxılış imtahanı fənləri üzrə (Azərbaycan dili, Riyaziyyat, Xarici dil).

2-ci və 3-cü siniflərdə böyük summativ qiymətləndirmə keçirilmir.

Lisey və gimnaziyaların 5-8-ci siniflərində ümumi orta təhsil səviyyəsi üçün nəzərdə tutulmuş buraxılış imtahanı fənləri ilə yanaşı, müəssisənin Pedaqoji Şurasının qərarı ilə müəyyən-ləşdirilmiş maksimum 3 fənn üzrə;

Lisey və gimnaziyaların X sinfində tam orta təhsil səviyyəsi üçün nəzərdə tutulmuş buraxılış imtahanı fənləri ilə yanaşı, müəssisənin Pedaqoji Şurasının qərarı ilə müəyyən-ləşdi-rilmiş maksimum 3 fənn üzrə.

Ümumi təhsil müəssisələrinin tam orta təhsil səviyyəsində təmayülləşmə tətbiq olunan X sinfində tam orta təhsil səviyyəsi üçün nəzərdə tutulmuş buraxılış imtahanı fənləri ilə yanaşı, müəssisənin Pedaqoji Şurasının qərarı ilə müəyyən-ləşdirilmiş maksimum 3 təmayül fənni üzrə;

Ümumi təhsil müəssisələrinin 5-8-ci siniflərində ümumi orta təhsil səviyyəsi üçün və tam orta təhsil səviyyəsində təmayülləşmə tətbiq olunmayan X sinfində həmin təhsil səviyyəsi üçün nəzərdə tutulmuş buraxılış imtahanı fənləri ilə yanaşı, müəssisənin Pedaqoji Şurasının qərarı ilə müəyyənləşdirilmiş maksimum digər 3 fənn üzrə də böyük summativ qiymətləndirmə keçirilə bilər.

— 133 —

KİÇİK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏ NEÇƏ AKADEMİK SAAT ƏRZİNDƏ APARILIR?

Hər bir fənn üzrə böyük summativ qiymətləndirmə ibtidai təhsil səviyyəsində 45, ümumi orta və tam orta təhsil səviyyəsində 45-90 dəqiqə ərzində aparılır.

— 134 —

KİÇİK VƏ BÖYÜK SUMMATİV QIYMƏTLƏNDİRMƏLƏR NEÇƏ BALLIQ ŞKALA İLƏ ÖLÇÜLÜR?

Kiçik və böyük summativ qiymətləndirmələr 100 ballıq şkala ilə ölçülür.

– 1-ci səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 20%-ni (və ya 20 bal) təşkil edir;

– 2-ci səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 30%-ni (və ya 30 bal) təşkil edir;

– 3-cü səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 30%-ni (və ya 30 bal) təşkil edir;

– 4-cü səviyyə üzrə suallar qiymətləndirmənin 20%-ni (və ya 20 bal) təşkil edir.

– 135 –

KSQ VƏ BSQ-DƏ İŞTİRAK ETMƏYƏN ŞAGİRD LƏRİN BALI NECƏ HESABLANIR?

Üzrlü (xəstəlik (tibbi arayış təqdim edildikdə), bədbəxt və fəvqəladə hadisə) səbəbdən kiçik summativ qiymətləndirmənin hər hansı birində iştirak etməyən təhsilalanın kiçik summativ qiymətləndirmədə iştirak etməməsi yarımillik balların hesablanmasında nəzərə alınmır. Təhsilalanın iştirak etmədiyi kiçik summativ qiymətləndirmə növbəti kiçik summativ qiymətləndirməyədək təşkil edilir.

Üzrsüz səbəbdən kiçik summativ qiymətləndirmədə iştirak etməyən təhsilalanların həmin qiymətləndirmə üzrə balı “0” qəbul edilir və yarımillik balların hesablanmasında nəzərə alınmır.

Üzrsüz səbəbdən 1-ci və 2-ci yarımillər üzrə keçirilən böyük summativ qiymətləndirmələrdə iştirak etməyən təhsilalan həmin qiymətləndirmələr üzrə balı “0” qəbul olunur.

Təhsilalan 1-ci və 2-ci yarımillər üzrə keçirilən böyük summativ qiymətləndirmələrdə üzrlü səbəbdən (xəstəlik (tibbi arayış təqdim edildikdə), bədbəxt və fəvqəladə hadisə) iştirak edə bilmədikdə, müvafiq summativ qiymətləndirmə günündən sonra növbəti 2 (iki) həftə müddətində onun üçün böyük summativ

qiymətləndirmə təşkil edilir. Qeyd olunan müddətdə təhsilalan böyük summativ qiymətləndirmədə hər hansı səbəbdən iştirak etmədikdə böyük summativ qiymətləndirmə üzrə balı “0” qəbul olunur.

Summativ qiymətləndirmədə iştirak etməyən təhsilalanlar üçün sinifdə istifadə olunan eyni səviyyəli yeni qiymətləndirmə vasitələri (test, imla, inşa, ifadə, çalışma) hazırlanır.

— 136 —

TƏHSİLALANIN SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏDƏ TOPLADIĞI BALLAR HANSI QİYMƏTƏ UYĞUN MÜƏYYƏN EDİLİR?

Təhsilalanın summativ qiymətləndirmədə topladığı balların 2, 3, 4, 5 qiymətlərinə uyğunluğu aşağıdakı qaydada müəyyənləşdirilir:

- 30-dək (30 daxil olmaqla) olan ballar “2” qiyməti ilə;
- 30-dan 60-dək (60 daxil olmaqla) olan ballar “3” qiyməti ilə;
- 60-dan 80-dək (80 daxil olmaqla) olan ballar “4” qiyməti ilə;
- 80-dən 100-dək (100 daxil olmaqla) olan ballar “5” qiyməti ilə.

– 137 –

SUMMATİV QİYMƏTLƏNDİRMƏNİN NƏTİCƏLƏRİ HARADA QEYD OLUNUR?

Təhsilalanın summativ qiymətləndirmədə topladığı ballar və onların uyğunlaşdırıldığı qiymət summativ qiymətləndirmənin aparıldığı tarixdə sinif jurnalında və “Məktəbli kitabçası”nda yazılır.

– 138 –

SUMMATİVİN NƏTİCƏSİ İLƏ RAZILAŞMAYAN ŞAĞİRD VƏ YA VALİDEYNİN MÜRACİƏTİNƏ NECƏ BAXILIR?

Summativ qiymətləndirmələrin nəticələri ilə razılaşmayan təhsilalanların valideynlərinin və ya digər qanuni nümayəndələrinin müraciətlərinə təhsil müəssisəsinin tabeliyindən asılı olaraq Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və ya yerli təhsili idarəetmə orqanları tərəfindən baxılır. Yerli təhsili idarəetmə orqanlarının qərarları ilə razılaşmayan təhsilalanların valideynlərinin və ya digər qanuni nümayəndələrinin müraciətlərinə Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən baxılır.

Elm, yaxşı zamanlarda sərvət, pis zamanlarda sığınacaq və yaxşı bir yol rəhbəridir.

(Aristotel)

VI bölmə

TƏLİM ÜSULLARI

Müasir təlim üsulları

Təlimin nəticələri yalnız o halda səmərəli hesab edilə bilər ki, öyrətmə üsulları şagirdlərin təfəkkürünün, dərk etmə imkanlarının genişlənməsini və biliklərin mənimsənilməsi prosesinə fəal qoşulmasını təmin edə bilsin. Bu tələblər nəzərə alınmaqla dərstdə elə optimal təlim metodlarına istinad edilməlidir ki, onlar öz-özlüyündə yeni biliklərin müstəqil mənimsənilməsinə, produktiv və yaradıcı təfəkkürün fəallaşdırılmasına təminat yaratmış olsun.

Üç cür təlim üsulu mövcuddur:

1) *Passiv ənənəvi təlim;*

2) *Fəal təlim;*

3) *İnteraktiv təlim.*

Ənənəvi təlim üsulunda (buna ənənəvi təlim də deyilir) müəllim əsas sima olub yalnız şagirdlərə diktə edir, öyrədir. Ənənəvi təlim prosesində müəllim fəaldır, şagirdlər isə passiv dinləyicidirlər. Müəllim deyir, şagirdlər eşidir. Belə dərslər prosesində qarşılıqlı əlaqə, əks əlaqə yoxdur.

Şagird bu prosesdə yalnız bir obyektədir. Müəllimin şagirdlərlə əlaqəsi yalnız suallara verilən cavablar, yazı işləri vasitəsilə həyata keçirilir.

Fəal təlim metodu elə təlim metodudur ki, dərslər prosesində müəllimlə şagird arasında qarşılıqlı əlaqə, münasibət, ünsiyyət, müəllim-şagird əməkdaşlığı vardır. Şagirdlər passiv dinləyici deyillər. Onlar dərslərin fəal iştirakçılarıdır, müəllimin yaxın köməkçisidirlər. Əgər passiv təlim metodunda müəllim əsas fiqur, əsas sima idisə, indi müəllim və şagird birlikdə dərslərin əsas qurucusu, təşkilatçılarıdır.

İnteraktiv təlim zamanı isə müəllimin başlıca vəzifəsi şagirdlərə yardımçı olmaqdan, təlim prosesində şagirdlərin fəaliyyətini əlaqələndirib onlara yaradıcı axtarışa həvəs yaratmaqdan, axtarış araşdırmağı, nəyi harada öyrənməyi öyrətməkdən ibarətdir.

Təlimin metod və texnikaları haqqında məlumat

Fəal təlim zamanı istifadə olunan metodlar təlim strategiyalarının qurulmasında və təhsilin həyata keçirilməsində əhəmiyyətli yer tutur. Tədqiqatçıların fikirincə “metod” dedikdə əsas metodik prinsip, “texnika” dedikdə isə bu prinsipdən törəyən və müxtəlif formalarda təzahür edən metodik priyomlar nəzərdə tutulur.

Təsnifat iki istiqamətə əsaslanır:

I. Aparıcı fəaliyyət üzrə texnikaların (metodun əsasını təşkil edən) təsnifatı (aparıcı fəaliyyətin növünə görə birləşdirilən bir sıra texnikalar spesifik xüsusiyyətlərinə əsasən fərqlənmələrinə baxmayaraq, çox oxşardır):

1. “Beyin həmləsi” (“Əqli hücum”) metodları (meyar – bilik və ideyaların gerçəkləşdirilməsi):

- “*Beyin həmləsi*” (“*Əqli hücum*”);
- “*Bilirəm (İstəyirəm bilim) Öyrəndim*” (*BİBÖ*);
- “*Klaster*”;
- “*Auksion*”;
- “*Anlayışın çıxarılması*”;
- “*Söz assosiasiyaları*”;
- “*Suallar*”;
- “*İdeyalar xəritəsi*”;
- “*Tamamlanmamış (biitməmiş) cümlələr*”;
- “*Açar sözlərlə suallar*”;
- “*Metaplan və ya VIPP metodu*”;
- “*Kollektiv noutbuk*”.

2. Müzakirə metodları (meyar - ideyaların müzakirəsi):

- “*Diskussiya*”;
- “*Çarpaz müzakirə*”;
- “*Klassik dialoq*” (“*Sokrat dialoqu*”);

- “Müzakirə xəritəsi”;
- “Akvarium”;
- “Açıq iclas (Forum)”;
- “Dəyirmi masa”;
- “PRES”;
- “Mövqe tut”;
- “Keys”;
- “Problemin qüvvə üzrə təhlili”;
- “Real (mümkün/qeyri-mümkün)”.

3. Rollu və təqlidi oyunlar metodları (meyar - fəaliyyətin oyunlu təqlidi):

- “Rollu oyun”;
- “Modelləşdirmə”;
- “Keys”;
- İşguzar oyunlar”;
- “Səhnələşdirmə”.

4. Təqdimat metodları (meyar – ideyaların təqdimatı):

- “İnteraktiv mühazirə”;
- “Təqdimatlar”;
- “Esse”;
- “Ekspert qrupu”.

5. Tədqiqat metodları (meyar – cisim və hadisələrin tədqiqi):

- “Kub” (Kublaşdırma);
- “Problemin həlli”;
- “Qərarlar ağacı”;
- “İdeyalar xalısı”;
- “Altı fikir şlyapası”;
- “Situativ analiz”;
- “Venn diaqramı”;
- “Layihələrin hazırlanması”;
- “Sosioloji sorğu”;
- “Müsaibə”;
- “Refleksiya”;

- *“Insert”*;
- *“T-cədvəl”*.

6. Təşkilati metodlar (meyar – qruplararası qarşılıqlı əlaqənin və əməkdaşlığın təşkili):

- *“Karusel”*;
- *“Ziqzaq”*;
- *“Ariadnanın ipi”*;
- *“Stəkanda qələm”*.

7. Qruplara bölünmə metodları (meyar – say, püşkatma, ümumi xüsusiyyətlər üzrə qruplara bölünmə prosesinin təşkili):

- *“Sosiometrik üsul”*;;
- *“Mahmı axtarışında”*;
- *“Mozaika”*.

8. Fəallaşdırma metodları (meyar – şagirdlərin emosional fəallaşdırılması):

- *Müxtəlif “buzəridən” və fəallaşdırma oyunları*.

II. Təlim məqsədləri üzrə texnikaların təsnifatı (Müəllim metodun hansı məqsədlərə yönəldiyini tam təsəvvür etməli və onun seçimini həyata keçirməlidir. Təlim məqsədləri formalaşması vacib olan bacarıq və vərdişlər və ya kompetensiyalar (səriştələr) vasitəsilə müəyyən edilir):

1. Məntiqi təfəkkürün inkişafına yönəldilmiş metodlar (meyar – məntiqi təfəkkürün inkişafı):

- *“Alqoritmin çıxarışı”*;
- *“Ən mühümü”*;
- *“Alqoritm üzrə təsvir”*;
- *“Müxtəlif əsaslar üzrə təsnifat”*;
- *“Qaydalı oyunlar”*;
- *“Açar sözlü suallar”*.

2. Tənqidi təfəkkürün inkişafına yönəldilmiş metodlar (meyar – tənqidi təfəkkürün inkişafı):

- *“Meyarlar üzrə qiymətləndirmə”*;
- *“Ambivalent qiymətləndirmə”*;

- *“Müxtəlif nöqteyi-nəzərdən cisim və hadisələrin qiymətləndirilməsi”*;

- *“Refleksiya”*;

- *“Qiymətləndirmə hədəfi”*;

- *“Yaxşı və pis”*;

- *“SWOT analiz”*;

- *“Çarpaz müzakirə”*.

3. Yaradıcı təfəkkürün inkişafına yönəldilmiş metodlar (meyar – yaradıcı təfəkkürün inkişafı):

- *“Əqli hücum”*;

- *“Yaradıcılıq işləri”*.

- *“Sinqveyn”*;

- *“Əşyalardan qeyri-adi istifadə”*;

- *“Proqnozlaşdırma”*;

- *“Fantaziya binomu”*;

- *“Fantaziyalar polinomu”*;

- *“Morfoloji qutu”*;

- *“Fokal obyektlər üsulu”*;

- *“Sinektika”*;

- *“Rollu oyun”*;

- *“Tamamlanmamış cümlələr”*;

- *“Simvolik analogiya”*.

4. Öyrənilən cisim və ya hadisə haqqında təsəvvürlərin sistemləşdirilməsinə yönəldilmiş metodlar:

- *“BİBÖ”*;

- *“Klaster”*;

- *“Auksion”*;

- *“Kub”*;

- *“Problemin həlli”*;

- *“Altı düşüncə şlyapası”*;

- *“Situativ analiz”*;

- *“Venn diaqramı”*;

- *“Layihələr”*;

- *“Çarpaz müzakirə”*;

- “Klassik dialoq (Sokrat dialoqu);
- “Müzakirə xəritəsi”;
- “Akvarium”;
- “Açıq iclas (Forum)”;
- “Dəyirmi masa”;
- “Sosioloji sorğu”;
- “Müsahibə”;
- “Refleksiya”;
- “İnsert”;
- “Sinqveyn”;
- “Karusel”;
- “Ziqzaq”.

5. Problemin həlli və müzakirələrin aparılması bacarıqlarının formalaşdırılmasına yönəldilmiş metodlar:

- “Müzakirə”;
- “Çarpaz müzakirə”;
- “Akvarium”;
- “Klassik dialoq”;
- “Müzakirə xəritəsi”;
- “Qərarlar ağacı”;
- “Keys”;
- “Mövqe tut”;
- “Real”;
- “İdeyalar xalısı”;
- “Açıq iclas”;
- “Dəyirmi masa”;
- “PRES-metod”;
- “Rollu oyun”;
- “Modelləşdirmə”;
- “İşguzar oyun”;
- “Səhnələşdirmə”;
- “Ariadnanın ipi”;
- “Stəkanda qələm”.

6. Kommunikativ bacarıqların inkişafına yönəldilmiş metodlar:

- “*Karusel*”;
- “*Ziqzaq*”;
- “*Parafraz*”;
- “*Xarab olmuş telefon*”;
- “*Öz mahnını tap*”;
- “*Sosiometrik üsul*”;
- “*Mozaika*”;
- “*Blits-turnir və ya danışan xətlər*”;
- “*Binqo və ya Brounsayağı hərəkət*”;
- “*Buzəridən*” və müxtəlif fəallaşdırma oyunları.

7. Sərbəst təhsil və elmi-tədqiqat bacarıqlarının formalaşdırılmasına yönəldilmiş metodlar:

- “*Sualların tərtibi*”;
- “*Açar sözlü suallar*”;
- “*Layihələr üsulu*”;
- “*Müxtəlif əsaslar üzrə təsnifat*”;
- “*Təqdimat*”;
- “*Kub*”;
- “*Alqoritm üzrə təsvir*”;
- “*Keys*”;
- “*T-cədvəl*”;
- “*Venn diaqramı*”.

Müəllimin mövqeyi – fasilitator (“bələdçi”, “aparıcı”) daha çox istiqamətverici mövqeyindədir. O, problemləli vəziyyətləri planlı və istiqamətlənmiş surətdə təşkil edir, şagirdlər qarşısında tədqiqat məsələlərinin meydana çıxmasına şərait yaradır və onların həllinə metodiki kömək göstərir.

Bu prosesdə istifadə edilən müasir təlim üsullarından bəzilərini nəzərdən keçirək.

1

ADLANDIRMA

Şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətini inkişaf etdirməyə imkan verən aktiv oxu üsullarından biridir.

Qrup şagirdləri proqram üzrə verilmiş mətni bir neçə dəfə oxuyur, müzakirə edirlər.

Mətnin ayrı-ayrı hissələrinin (bunlar abzaslar da ola bilər) məzmununa uyğun qrup şagirdləri “ad” müəyyən edirlər. Seçdikləri adı kiçik vərəqlərə yazaraq mətnin müvafiq yerinə yapışdırırlar.

Üzərində ad yazılmış vərəqcik “yarlıq” adlanır. Yarlıqların həddindən çox olması məsləhət bilinmir. Lazım olarsa mətnin məzmununa uyğun cədvəllərdən, diaqramlardan istifadə etmək və ya hazırlamağı qruplara təklif etmək olar.

2

AKVARIUM

Bu üsulun məqsədi diskussiya vərmişlərini inkişaf etdirməkdir. Akvarium bir neçə variantda keçirilə bilər.

"Akvarium"un keçirilməsinin I variantı:

Şagirdlərin köməyi ilə diskussiya aparmaq qaydaları (məsələn, reqlamentə əməl etmək, bir-birinin sözünü kəsməmək və s.) müəyyən edilir. Şagirdlər iki qrupa bölünür. Bir qrup dairənin daxilindəki stullarda əyləşərək müəllimin təklif etdiyi problemi müzakirə edir. Dairədən kənardakı stullarda əyləşmiş digər qrup isə diskussiyanın müəyyən edilmiş qaydalara uyğun aparıldığını müşahidə edir.

Müəyyən olunmuş mövzu üzrə birinci qrup diskussiya aparır. 15-20 dəqiqədən sonra diskussiya dayandırılır, "xarici dairənin" iştirakçıları diskussiyanın gedişini qiymətləndirir və

qruplar yerini dəyişərək bu və ya digər problemin müzakirəsini davam etdirirlər.

"Akvarium"un keçirilməsinin II vaiantı:

"Daxili dairənin" iştirakçıları müəllimin təklif etdiyi problemi müzakirə edir və I variantdan fərqli olaraq, iştirakçılar bu zaman yalnız problemin "lehinə" olan dəlilləri söyləyirlər.

Digər qrupun üzvləri xarici dairədə stullarda əyləşirlər, dəlilləri dinləyir, yazıya alır, təhlil edir, öz əks-dəlillərini hazırlayırlar. 15-20 dəqiqədən sonra diskussiya dayandırılır, xarici və daxili dairədən olan şagirdlər öz yerlərini dəyişirlər. Onlar əvvəlki iştirakçıların dəlillərini təkzib etmək üçün diskussiya aparırlar.

Burada qrupların vahid fikrə gəlməsi vacib deyil.

3

ANLAYIŞIN ÇIXARILMASI

Bu üsul oyun - tapmaca formasında keçirilir və şagirdlərdə yüksək fəallıq yaradır.

Müəllim lövhədə dairəvi kart asır, onun arxasında şagirdlərdən tələb olunan anlayışı yazır. Kartın yazı olmayan tərəfini şagirdlərə göstərir və gizlədilmiş anlayışların xüsusiyyətlərinə aid 2 və ya 3 yönəldici söz sadalayır və ya yazır. Şagirdlər həmin xüsusiyyətlərə uyğun olaraq gizlədilmiş anlayışı tapırlar. Əgər şagirdlər anlayışı tapmaqda çətinlik çəksələr, müəllim əlavə olaraq yeni xüsusiyyətlər sadalayır.

Şagirdlər öz fərziyyələrini dedikdən sonra müəllim bu tapmacanın tapılıb-tapılmamasını hamıya çatdırır və kartoçkalarda yazılan sözləri açıqlayır.

4 AUKSİON

Müəllim öyrənilən məsələni müəyyən edərək şagirdləri auksionun keçirilmə qaydaları haqqında təlimatlandırır. Öyrənilən əşya və ya hadisənin xüsusiyyətləri ardıcıl şəkildə adlandırılır.

Hamı növbə ilə əşya və ya hadisə haqqında fikir söyləyir: hər bir fikirdən sonra müəllim sayır. "Bir, iki". Bu zaman başqa iştirakçı tez təklif verə bilər. Sonuncu təklif verən qalib sayılır. Fikirlər bir-birini təkrarlamamalıdır. Bunun üçün hamı bir-birini dinləyir.

Nümunə: Riyaziyyat dərində müəllim 7 ədədinin tərkibini keçərkən sinfə "7 ədədini necə aldınız?" sualını verməklə auksion keçirir.

Müəllim üçün məlumat (mümkün olan cavablar):

- 1) $6+1=7$
- 2) $4+3=7$
- 3) $2+5=7$
- 4) $5+2=7$
- 5) $3+4=7$
- 6) $1+6=7$
- 7) $1+1+1+1+1+1+1=7$

Oyunda axırncı mümkün cavabı verən şagird "Auksion"u qazanır.

5 BEYİN HƏMLƏSİ

Dərsdə 5-10 dəqiqə ərzində şagirdlərin öyrənilən mövzu, problemin həlli yolları üzrə müxtəlif ideyaları irəli sürməsi vasitəsi kimi istifadə olunur. Ədəbiyyat dərslərində problemlə

vəziyyətin yardılması üçün gərək olan ilkin ideyanın formalaşmasında beyin həmləsi əvəzsiz rol oynayır.

Beyin həmləsi şagirdlərin yeni bilikləri üzə çıxarmağa, müzakirə olunan məsələyə maraq oyadır.

Müəllim mümkün qədər çox şagirdin fikir söyləməsinə nail olmalıdır. Şagirdlər vaxt itirmədən problemlə bağlı yığcam şəkildə müxtəlif ideyalar, təkliflər irəli sürürlər. Söylənilən bütün mülahizələr heç bir şərh verilmədən, tənqidi münasibət bildirilmədən lövhədə qeyd olunur. Sonra təhlil, müzakirə mərhələsi gəlir. Müxtəlif ideyalar qiymətləndirilir, lehinə və əleyhinə fikirlər söylənilir. Şagirdlər müzakirə olunan problemin həlli üçün faydalı hesab etdikləri ideyaları seçirlər.

Beyin həmləsinin tətbiqi variantları.

Beyin həmləsinin pedaqoji texnologiya kimi mahiyyəti nədir? Beyin həmləsinin hansı növlərini dərslərdə tətbiq etmək olar?

Tarixi məlumat.

Beyin həmləsi texnologiya kimi 1953-cü ildə amerikalı alim, psixoloq və iş adamı A.Osborn tərəfindən hazırlanmışdır. Qrup formasında diskussiyanın bu növü yeni orijinal ideyaların yaranması üçün kifayət qədər səmərəli oldu.

Osborna qədər buna oxşar strategiya gəmi heyəti tərəfindən istifadə olunurdu. Çətin və təhlükəli vəziyyətlərdə gəmi heyəti toplanır və gənc dənizçilərdən başlayaraq kapitana növbə çatana qədər hər kəs öz fikrini bildirirdi. Sonda təklif olunan bütün fikirlər müzakirə olunur, reallığa daha uyğun olanlar seçilirdi.

Beyin həmləsinin mahiyyəti nədir?

Beyin həmləsinin mahiyyəti stereotiplərin dağıdılması, tamamilə yeni ideya və yanaşmaların yaradılmasıdır. Beyin həmləsi 2-3 mərhələdən ibarət olur:

- İdeyanın təklif olunması (istənilən fikir və ideyalar, hətta fantastik ola bilər). Fikirlərə qarşı tənqid qadağandır;

- Təklif olunan ideyaların müzakirə olunması;
- Ən yaxşı və uyğun ideyanın seçilməsi.

Beyin həmləsinin növləri.

Beyin həmləsinin müxtəlif növləri mövcuddur:

- *klassik*;
- *“kölgə”*;
- *“əks”*;
- *fərdi*;
- *“servis”*;
- *lövhədə beyin həmləsi*;
- *vizual*;
- *solo*;
- *“breynrayting”*.

Beyin həmləsi növlərinin xarakteristikası.

Klassik beyin həmləsinin bir variantı üzrə sinif iki qrupa bölünür. Bir qrup ideyalar irəli sürür – ideyalar bankı yaradırlar. İkincilər onların analizi ilə məşğul olur. Qruplar əməkdaşlıq çərçivəsində növbələşərək işləyir.

Klassik beyin həmləsinin ikinci variantı isə budur ki, bütün şagirdlər prosesdə eyni zamanda iştirak edir - əvvəlcə ideyaların generatoru kimi, sonra isə tənqidçi rolunda.

“*Kölgə*” beyin həmləsi zamanı iştirakçılar 2 qrupa bölünür: “aktiv” və “kölgə”. Aktiv qrup üzvləri müzakirə zamanı yeni fikir və ideyalar irəli sürürlər, kölgə qrupun üzvləri isə bu zaman onları müşahidə edir və öz fikirlərini formalaşdırırlar. Sonda ekspertlərə təqdim olunmuş fikirlərdən ən orijinal olanı seçilir.

“*Əks*” beyin həmləsində şagirdlərə natamam iş nümunəsi təqdim olunur. Müzakirənin iştirakçıları üçün tapşırıq:

- çatışmazlıqları tapmaq;
- yeni plan hazırlamaq.

Məsələn, şagirdlərə natamam hazırlanmış quş yuvası təqdim olunur. Onlar isə ustanın səhvlərini tapmalı, düzgün quş yuvasının hazırlanma planını qurmalıdırlar.

Fərdi beyin həmləsi də iki mərhələdə keçirilir. Birinci mərhələdə şagirdlər fərdi olaraq öz problemlərini qeyd edirlər. İkinci mərhələdə isə bu problemlər kollektiv şəkildə müzakirə olunur.

“Servis” beyin həmləsi növü özünə-tənqidi yanaşmalarına görə ideyalarını reallaşdırma bilməyən insanlara aid olunur. Burada da iştirakçılar iki qrupa bölünür. Birinci qrup öz fikirlərini yazır, ikinci qrupa (tənqidçilərə) təqdim edir, onlar fikirləri müzakirə etdikdən sonra yenidən fikirləri birinci qrupa qaytarır. Belə fikir mübadiləsi daha yaxşı ideyaların yaranmasına imkan verir.

Lövhdə beyin həmləsi zamanı müəllim sual verir.

Şagirdlər bu sualla bağlı plan və fikirlərini bildirirlər, müəllim isə beyin həmləsinin nəticələrini lövhədə qeyd edir.

Vizual beyin həmləsinin mahiyyəti yaranmış yeni ideyaların eskizləşdirilməsidir. İştirakçılar iki qrupa bölünür. Birinci mərhələdə qoyulmuş problemin həlli yolları ilə bağlı illüstrasiyalar hazırlanır. İkinci mərhələdə hər qrupdan bir nəfər lövhəyə çıxaraq hazırladıqları eksizlərlə problemin çıxış yollarını təqdim edir. Sonda hər iki qrupun ən yaxşı eskizlərindən ibarət kollaj hazırlanır.

Solo beyin həmləsini adətən fərdi şəkildə aparırlar.

Müəllim ümumi bir sual verir, şagirdlər isə mövzu ilə bağlı materialları dərslikdən toplayaraq dəftərdə və ya xüsusi kartlarda qeyd edirlər. Sonda isə cavablarla bağlı müzakirələr aparılır.

“Breyndayting” beyin həmləsinin klassik beyin həmləsindən fərqi ondadır ki, burada bütün iştirakçılar öz ideyalarını bir vərəqdə yazır, digərinə ötürür. O isə oxuduqdan sonra fikrin davamını yazır. Bu proses 15 dəqiqədən çox davam etməməlidir. Müzakirə və tənqidlər isə sonuncu yazıdan sonra başlayır.

Beyin həmləsi texnologiyasının tətbiqi şagirdin müstəqilliyini, düşünmə qabiliyyətini və öyrənmə motivasiyasını yüksəldir.

6 BİBÖ

BİBÖ (nəyi bilirik, nəyi bilmək istəyirik, nəyi öyrəndik və nəyi öyrənməliyik) şagirdlərin əvvəlki biliyi, təcrübəsi ilə yeni biliklər arasında əlaqə yaratmağa imkan verir, mövzu, problem barədə düşünməsinə təmin edir.

Müəllim lövhədə 3 sütundan ibarət cədvəl qurur və aşağıdakı bölmələri qeyd edir: "Nəyi bilirik", "Nəyi bilmək istəyirik", "Nə öyrəndik və hələ nələr öyrənməliyik".

Şagirdlər əvvəl mənimsəmiş olduqları bilikləri bir daha nəzərdən keçirir və öyrənmək, cavabını tapmaq istədiyi məsələləri, sualları müəyyənləşdirir. Bu məqsədlə müəllim özü və ya şagirdlər cütlər, qruplar halında mətni oxuyur.

Cütlər və ya qruplar mövzu barəsində əvvəlki biliklərinə dair qeydlər aparırlar. Mətn oxunduqdan sonra müəllim ikinci sütundakı suallara qayıdır, əgər mətnə sualların cavabları verilibsə, onları üçüncü sütunda qeyd etməyi tapşırır.

Şagirdlərin qeydləri dinlənilir, məqsədəuyğun sayılan cavablar müvafiq sütunda qeyd edilir. Şagirdlər əvvəlki biliklərini (birinci sütunda qeyd edilənləri) yeni öyrəndikləri biliklərlə (yeni öyrənilənlər sütunundakı məlumatla) müqayisə edir, nəticə çıxarırlar.

Ədəbiyyat dərslərində istifadə ediləcək təlim metod və texnika nümunələri sırasında auksion, anlayışın çıxarılması, rollu oyun, debat, şəxələndirmə və başqalarından səmərəli şəkildə istifadə etmək üçün onları yalnız məqamında işlətmək tələb olunur.

7 BİTMƏMİŞ CÜMLƏLƏR

Şagirdlərin sayı: 30 nəfərədək;

Zəruri vaxt: 3-5 dəqiqə;

Təchizat: tələb olunmur.

İş qaydası:

1-ci addım.

Şagirdlərin növbə ilə, yaxud şərti mikrofondan istifadə edərək ətrafında fikir söyləyəcəkləri mövzunu ümumiləşdirən müəllim bitməmiş cümləni formalaşdırır və onlara həmin cümləni bitirməklə irəli sürülmüş formula ilə bağlı fikir söyləməyi edir. Məsələn, belə bir formula təklif edə bilər: “Bu günkü dərsdə mən ..... öyrəndim” (şagirdlər öz bilik və bacarıqlarının 2-3 konkret aspektinin adını çəkə bilər) və ya “Bu informasiya bizə belə bir nəticə çıxarmağa imkan verir ki, ...”. Yaxud “Bu qərar ona görə belə qəbul edilmişdir ki, ...” və s. Hər növbəti şagird də öz çıxışını təklif olunmuş formuladan başlamalıdır.

2-ci addım. Müəllim çıxış etməyi arzu edən ilk şagirdə söz verir. Bir neçə şagird dinləyir (onların sayı sizin verdiyiniz tapşırıqdan və bu fəaliyyətin didaktik məqsədindən asılıdır).

3-cü addım. Müzakirənin sonunda müəllim söz alıb (əgər lazım bilirsə) öz fikrini ifadə edə və şagirdlərin fikirlərini yekunlaşdırma bilər.

Bu üsul çox zaman mikrofonla və ya ümumi şəkildə müzakirə ilə birləşdirilir.

Məqsəd: Şagirdləri fəaliyyətə, qarşılıqlı təsirə operativ qoşulması, dayaq biliklərinin fəallaşdırılması və ya tədris fəaliyyətinin motivasiyası, öz ideyalarının söylənməsi formaları üzərində diqqətlə və dərinlən işləmək, onları digərləri ilə müqayisə etmək imkanı, təklif olunmuş mövzu üzrə daha sərbəst

danışmaq, mahiyyət etibarilə qısa və inamlı danışmaq bacarığı aşılamaq.

8

BLUM TAKSONOMİYASI

Tənqidi təfəkkür, aldığı, anladığı biliklərin şagird tərəfindən yoxlanılması, qiymətləndirilməsi, inkişaf etdirilməsi və tətbiqi prosesi getdikcə inkişaf edir. Faktların yadda saxlanması və müəyyən ideyaların anlaşılması prosesi tənqidi təfəkkürün lazımi ilk şərtlərindən biridir. Ənənəvi metodlar adətən anlama prosesinin birinci mərhələsi ilə kifayətlənir. Lakin çalışıb sonrakı mərhələlərə də keçmək lazımdır.

Tənqidi təfəkkürdə yaradıcı təfəkkürün bir çox elementləri vardır. Blum taksonomiyası deyilən interaktiv üsul məhz idrak prosesinin səviyyəsini nəzərə alaraq onun qurulması metodikasını təmin edir: *Hafizəni yoxlayan suallar (formal səviyyəli sual) – məlumatın xatırlanma-sını nəzərdə tutur.*

Qiymətləndirici suallar.

Bu tipli sualların qoyuluşu şagirdlərdə rəy və mühakimə yürütmək bacarığını formalaşdırır. Qiymətləndirici suallar müəyyən bir fakta, prosesə görə lehinə, yaxud əleyhinə mühakimə yürütmək tələb edir. «Yaxşıdır, yoxsa pis? Niyə» kimi suallar qoyula bilər.

Təhlilədiyi, analizedici suallar. Belə suallar ümumi anlayışların kiçik hissələrinin baxılmasını nəzərdə tutur. Alınmış informasiyanı hissə-hissə analiz etməyə imkan verir. Məsələn, «O nədən ibarətdir?» kimi suallar qoyula bilər.

Sintezədiyi suallar.

Belə suallar qeyri-adi, orijinal formada qoyulmalıdır.

Məsələn, «Təsvir et, müqayisə et, o nə ilə oxşar və ya fərqlidir?» kimi.

Tətbiqi suallar.

Belə suallar isə problemin həllini araşdırmağa, ümumiləşdirmə aparmağa imkan yaradır. Tətbiqi suallar şagirdlərə problemləri həll etmək imkanı verir. Aldıqları informasiyanı nə dərəcədə qəbul etdiklərini və əlaqədar problemləri necə həll etdiklərini müəyyən etmək olar. «Ondan necə istifadə edə bilərsiniz?» kimi suallar qoyula bilər.

Çevirmə və interpretasiya sualları.

Belə tərzdə qoyulan suallar informasiyanın yeni formalara çevrilməsini nəzərdə tutur. İdeyalar arasında qarşılıqlı əlaqə yaratmaq imkanı verir. Məsələn: «O sizə nəyi xatırladır?» kimi sual qoyula bilər. Çevirmə suallar öyrəncidən informasiyanın formasını dəyişməyi tələb edir. Interpretasiya sualları şagirdlərə faktlar, təriflər və dəyərlər arasında əlaqəni tapmaq üçün verilir. Suallara cavablar sadədən mürəkkəbə doğru ardıcılıqla verilməlidir. Belə müxtəlif tərzdə qoyulan suallardan daima istifadə etmək lazımdır.

9

DƏYİRMİ MASA

Müəllim bütün sinif şagirdlərini (və yaxud da sinfi 2 qrupa bölməklə) dairəvi masa arxasında əyləşdirərək onlara sual yazılmış bir kağız verir. Dairəvi masa arxasında oturan bütün şagirdlər sualı oxuyur və bir cavab yazır. Kağızlar saat əqrəbi istiqamətində müəllimin köməyi ilə stol ətrafındakı bütün iştirakçılara ötürülür. Dairəvi formada kağızlar bütün digər şagirdlərdən keçərək axırda ən birinci şagirdə qayıdır.

Müəllimin sinif qarşısında qoyduğu problem bütün şagirdlər tərəfindən müzakirə edilir və sonda təqdimat edilərək fikirlər ümumiləşdirilir.

Bu üsuldan müəllim fəal dərsin tədqiqatın aparılması, yaradıcı tətbiqetmə və nəticələrin çıxarılması və ümumiləşdirmə mərhələsində reallaşıra bilər.

Üsulun tətbiqi zamanı vacib olan şərtlər:

- Seçilən sual və ya tapşırıq mövzunu əhatə etməlidir və həm də bu sual ən vacib məsələləri özündə əks etdirməlidir;
- Müəllim vaxtı məhdudlaşdırmalı və ötürmə prosesinin eyni zamanda olmasını nəzərdə saxlamalıdır;
- İş zamanı böyük vərəqlərdən istifadə olunmalıdır ki, hər qrupa yazmaq üçün məkan olsun;
- Üsulun tətbiqinə 15 dəqiqədən çox vaxt ayrılmamalıdır.

Üsulun tətbiqi zamanı yarana biləcək problemlər:

- Vaxt çatışmazlığı;
- Şagirdlərdə mövzu ilə bağlı məlumat azlığı;
- Zəif təşkilatçılıq.

10 DİSKUSSIYA

Bu üsul həm müəllim, həm də şagirdlər üçün universaldır. Bu üsul onların qoyulmuş problemlərə və suallara münasibətini öyrənməyə imkan verir. Şagirdlər verilmiş mövzunu 10-20 dəqiqə ərzində müzakirə edirlər.

Diskussiya şagirdlərə tarix, vətəndaşşünaslıq, hüquqi xarakterli məsələlər və digər fənlərə aid mühüm problemlərin müstəqil şəkildə müzakirə etmək imkanı verir, informasiya toplamaq vərdişlərini və fəallığını inkişaf etdirir, bütün şagirdlərə öz nöqteyi-nəzərini bildirmək və eyni zamanda mübahisədə kiminsə üstünlük qazanmaq imkanlarını məhdudlaşdırır.

Bu üsul həmçinin, müəllimin tələbi olmadan fikir mübadiləsinə kömək edir, dinləmək, növbə ilə danışmaq, tolerantlıq nümayiş etdirmək bacarıqlarını inkişaf etdirir.

Tətbiq etmək qaydası:

Başlanğıcda şagirdlərə diskussiyanın aparılmasının əvvəlcədən tərtib edilən əsas qaydalarını xatırlatmaq yaxşı olardı:

- *Danışanı dinləmək.*

- *Eyni vaxtda yalnız bir adam danışa bilər.*
- *Çıxış etmək istəyi varsa, əlini qaldırmalıdır.*
- *Danışanın sözünü kəsməmək.*

Müəllim keçiriləcək diskussiyanın mövzusunun əvvəlcədən elan edir. Diskussiyanın gedişində o, yazı taxtasından asılmış vətman kağızı vərəqində yazılmış mövzu və plan haqqında məlumat verir. Sonra diskussiyanın başlanması üçün işarə verir. Müəllim diskussiyanın gedişinə qarışmır, sonda işə yekun vurur.

11 DÖRD BAXIŞ

Şagirdlərin sayı: 30 nəfərədək;

Zəruri vaxt: 20 dəqiqəyədək;

Təchizat: Rəngli vərəqlər (A4 ölçüdə), şagirdləri sərbəst hərəkətləri üçün şəraitin yaradılması).

İş qaydası:

1-ci addım.

Müəllim dərslin mövzusunda çıxış edərək hər birinin dörd variantda cavabı olan 10 sual hazırlayır. Sınıf otağının küncələrində müxtəlif rəngli (sarı, yaşıl, göy, qırmızı) dörd kartoçka qoyulur. Hər rəngə cavab variantlarından biri uyğun gəlir.

Sualların hazırlanması zamanı aşağıdakı məqamı nəzərə almaq lazımdır: birinci sual asan olmalı və şagirdlərin necə işləmək lazım olduğunu başa düşməsinə imkan verməlidir. Məsələn, hansı rəng daha çox xoşunuza gəlir?

2-ci addım.

Müəllim şagirdlərə sinfin mərkəzində toplaşmağı, birinci sualı dinləməyi, dörd cavab variantlarından birini seçməyi və həmin varianta uyğun rəngdəki kartoçka ilə yanaşı durmağı təklif edir.

Beləliklə, otağın künclərində şagirdlərin seçimindən asılı olaraq bir neçə (1-dən 4-ə qədər) qrup yaranır.

3-cü addım.

Qruplarda müəllimin seçimi üzrə növbəti iş aşağıdakı kimi qurula bilər:

- Yaranmış qruplarda şagirdlər “Nə üçün bu variantı seçdim?” sualına cavab verir. Yaxşı olar ki, bütün şagirdlər fikir söyləsin. Müzakirələrdən sonra hər qrupdan nümayəndə qrupun bütün fikrini səsləndirir.

- Şagirdlər auditoriyada elə düzülürlər ki, ümumi dairə yaransın, eyni zamanda hər kəsin seçimini müəyyən etmək mümkün olsun. Bu halda seçimin əsaslandırılması fərdi şəkildə və bütün sinif üçün dərhal baş verir;

- Şagirdlər öz fikirlərini söyləyərək sinfin mərkəzinə qayıdır və onlara növbəti sual oxunur.

Əlavə məlumatlar:

- Şagirdlərin hansısa cavab variantının heç biri uyğun gəlməyə bilər, o zaman onun mövqeyinə ən yaxın cavabı seçməsinə təklif etmək olar;

- Bəzi şagirdlərə müstəqil seçim etmək çətindir, buna görə də onlara seçimini izah etməyi təklif etmək olar.

Məqsəd: Müstəqil seçim etmək və seçilmiş mövqeni əsaslandırmaq bacarığını inkişafı.

Bu metoddan həmçinin şagirdlərin biliklərini yoxlamaq məqsədilə istifadə etmək olar.

12 ESSE

Esse hər hansı bir problem, hadisə haqqında şagirdlərin müstəqil düşüncələrini əks etdirən yazılı işdir (“etüddür”). Esse-nin (kiçik həcmli hekayə) həcmi bir səhifədən çox olmamalıdır.

Şagirdlər essenin aşağıdakı aşağıdakı plana əsasən yazmalıdırlar:

1. Problem üzrə öz fikirlərinin izahı;
2. Arqumentlər, faktlar və mənbələrdəki məlumatlarla fikirlərin əsaslandırılması;
3. Ümumiləşdirilmiş nəticələr.

Esse üsulu dərstdə tətbiq edilərkən müəllim müxtəlif iş formalarından istifadə edə bilər. Ancaq essenin tətbiqi fərdi iş üçün daha məqsədəuyğundur. Esse dərslərin tədqiqatın aparılması və yaradıcı tətbiqetmə mərhələsində tətbiq edilə bilər. Bu üsulun tətbiqi şagirdlərdə yaradıcı və məntiqi tənqidi təfəkkürün inkişafı üçün geniş imkanlar yaradır.

Nümunə:

“Təsəvvür et ki, sənə Şah İsmayıl Xətəinin vəziri vəzifəsi verilib. Şah İsmayıla siyasətindəki hansı addımları atması üçün təkliflər verərdin? Bu barədə 10 cümlədən ibarət esse yaz.”

13 ƏQLİ HÜCUM

“Əqli hücum” – şagirdlərin fəallığının həvəsləndirilməsi və ideyaların sürətli generasiyası üsuludur.

Bu üsuldan konkret problemin həlli, ya da yeni mövzunun öyrənilməsi zamanı suala cavab axtarmaq üçün istifadə oluna bilər.

Əqli hücum şagirdlərin yeni mövzu üzrə biliklərini sürətlə üzə çıxarmağa, onlarda müzakirə olunan məsələyə maraq oyatmağa imkan verir. Bu metodun tətbiqi şagirdləri fəallaşdırır, verilən suala tez və düzgün cavab tapmağa, müxtəlif ideyalar irəli sürməyə həvəs yaradır.

Əqli hücum tətbiq edilərkən müəllim həll olunmalı problemi elan edir. Sual lövhəyə yazılır və ya şifahi şəkildə verilir. Əqli hücum zamanı yeni mövzu ilə əlaqədar hər hansı bir fikrin, ifadənin tamamlanması üçün mümkün variantları müəyyənləşdirmək tapşırığı vermək də məqsədəuyğundur.

Tətbiq etmə qaydası:

- "Əqli hücum"un hansı problem üzrə aparılacağını qərarlaşdırın. Onu müxtəlif cavabları ola biləcək sual şəklində formalaşdırın;

- Şagirdlərdən öz ideyalarını bildirməyi xahiş edin;

- Bütün ideyaları elə yazın ki, hamı görə bilsin. Bunlar ayrı-ayrı sözlərdən, yaxud qısa ifadələrdən ibarət ola bilər;

- Şagirdlərə izah edin ki, onlar bir-birinin ideyalarını şərh edə, ya da artıq səslənmiş ideyaları təkrarlamağa bilməzlər;

- Şagirdləri fəallığa həvəsləndirin, lakin onları ideyalarını bildirməyə məcbur etməyin;

- İdeyaları yazarkən onları qiymətləndirməkdən çəkinin;

- Öz ideyalarınızı yalnız sinfin fəallığını yüksəltmək zərurəti meydana çıxdıqda bildirin;

- Əgər hər hansı cümlə aydın deyilsə, müəllifindən onu izah etməyi xahiş edin, ya da öz izahınızı verin və şagirdlərin onunla razı olub-olmadığını yoxlayın;

- Hər yeni təklifi yazın. Çox vaxt bunların ən qeyri-adi, gözlənilməzi və ağılsızı ən faydalı və maraqlı olur;

- İdeyalar tükəndə "əqli hücum"u dayandırın, bütün təklifləri nəzərdən keçirin və şagirdlərdən xahiş edin ki, onların şərhini versinlər.

Bütün ideyaları şərh etdikdən sonra müəllim şagirdlərin iştirakı ilə bunları mühümlüyünə görə sıralayır ki, qoyulmuş sualın, yaxud problemin həllinə kömək edən ideyaları seçmək mümkün olsun.

14

İDEYALAR XALISI

Diskussiya vərdişlərini inkişaf etdirmək bu üsulun əsas məqsədidir. Burada qrupların vahid fikrə gəlməsi önəmli deyil. Əsas problemin müzakirəsində irəliləmək və düzgün diskussiya aparmaq vərdişlərini nümayiş etdirməkdir.

Üsul dərsin tətqiqatın aparılması mərhələsində tətbiq edilir. Müəllim qruplarla iş formasından istifadə edir.

Tətbiq etmə qaydası:

1) Müəllim şagirdləri 4 - 5 nəfərlik qruplara bölür;
2) Dərstdən bir gün əvvəl və ya dərsin əvvəlində müəllim dərş zamanı həll ediləcək proqramı elan edir. Problemi vatman kağızına yazıb lövhədən asmaq olar;

3) Müəllim hər qrupa vatman kağızı, eyni rəngdən (məsələn, qırmızı) olan 6 kağız zolağı, yapışqan və market paylayır. Qruplara təklif olunur ki, verilən problemin səbəblərini aşkara çıxarsınlar (nəyə görə bu problem mövcuddur?) və bu səbəbləri kağız zolaqlarına yazsınlar. Hər kağız zolağında problemin yalnız bir həlli yolunu göstərmək olar;

4) Qruplar kağız zolaqlarını yazıb qurtardıqdan sonra müəllim təklif edir ki, doldurulmuş zolaqlar vatman kağızı üzərində yerləşdirsin. Şagirdlər zolaqları istənilən qaydada yerləşdirə bilərlər. Əsas odur ki, yazılanları oxumaq mümkün olsun;

5) Qruplar işlərini qurtardıqdan sonra müəllim onlara yazdıqlarını oxumağı təklif edir;

6) Növbəti mərhələdə müəllim hər qrupa indi başqa rəngdən (məsələn, göy) olan 6 kağız zolağı paylayır. Şagirdlərdən xahiş olunur ki, bu zolaqlarda problemin həlli üçün nə etmək lazım olduğunu yazsınlar. Hər kağız zolağında problemin yalnız bir həlli yolunu qeyd etmək olar. Bu zolaqlar da vatman vərəqi üzərində yerləşdirilir;

7) Təqdimat zamanı plakat divardan asılır, hər qrupun nümayəndəsi yazılanı oxuyur;

8) Növbəti mərhələdə müəllim hər şagirdə yapışqan kağız vərəqi paylayır. Müəllim onlardan xahiş edir ki, problemin həlli üçün nə etdiklərini və ya nə etməyə hazır olduqlarını vərəqin üzərində yazsınlar. Şagirdlər yazdıqlarını oxuyur və vərəqləri öz qrupunun “xalısı” üzərinə yapışdırırlar;

9) İşin sonunda müəllim kiçik müzaakirə keçirir. Müzakirə zamanı qrupların işində problemin ən çox təkrarlanan səbəbləri və həlli yolları müəyyənləşdirilir. Müəllim şagirdlərə problemin ən səmərəli (real, orijinal və s.) həlli yolunu seçməyi təklif edə bilər.

Bu üsulla qrupların işinin tərtibatı da əhəmiyyətlidir.

Müəllim şagirdləri fantaziyaya güc verməyə həvəsləndirməlidir. Qoy şagirdlərin işlədiyi vatman kağızı rəngarəng “*ideyalar xahışı*”na çevrilsin.

Bu üsul tətbiq edilməzdən əvvəl müəllim nəzərə almalıdır ki, mövzu üzrə şagirdlərdə müəyyən qədər bilik olmalıdır.

Üsulun tətbiqi zamanı yarana biləcək problemlər:

- Bəzən bu üsulla iş uzun çəkir. Dərsin daha yaxşı təşkil olunması və vaxt itkisinin olmaması üçün müəllim əvvəlcədən lazımi materialları hazırlamalıdır;

- Bəzi qruplar problemin mütləq 6 səbəbinin və yollarının yazılmasında çətinlik çəkirlər. Belə hallarda müəllim şagirdləri müəllim şagirdləri məcbur etməməlidir, olar az sayda da (məsələn, 4 və ya 5) zolaq yazıb bilərlər.

15 İKİ HİSSƏLİ GÜNDƏLİK STRATEGİYASI

Sınıfdəki şagirdləri cütlərə ayırırıq. Hər bir şagirdə tapşırıraq ki, “Vətən həsrəti nədir?” mövzusunda aid fikirlərini qısa şəkildə qeyd etsinlər. Hər iki yoldaş yazıb qurtardıqdan sonra fikirlərini bir-birilə bölüşürlər. Bütün siniflə müzakirə aparmaq üçün bir şagirdi qaldırır, öz fikirlərini soruşuruq və digər şagirdlər də deyilənlərə əlavə edə bilərlər.

Sonra şagirdlərə Almas İldırımın “Əziz Azərbaycanım” şeirini oxumağı tapşırıraq, şeiri oxuduqca onlar iki hissəli gündəliyə uyğun qeydlər etməlidirlər.

İki hissəli gündəlik tərtib etmək üçün şagirdlər ağ vərəqi şaquli xətlə iki yerə ayırırlar. Vərəqin sol tərəfində onlar mətndən yadda qalan, onlara çox təsir etmiş, nəyi isə xatırladan sitatları qeyd edirlər. Vərəqin sağ tərəfində isə onlar fikirlərini şərh edirlər: “Niyə bu sitatı yazıblar?”, “Sitat onlarda hansı fikirləri oyadıb?”, “Bununla bağlı hansı suallar meydana çıxmışdır?” və s.

Nö	Şeirdən götürülən sitat	Nəyə görə bu sitatı yazıb
1		
2		
3		
4		
5		

Şagirdlər şeiri oxuyub iki hissəli gündəlikdə qeyd edirlər. Sonra müzakirəni bütün siniflə aparmaq lazımdır. Cütlərdən biri qaldırılır, yazdıqlarını söyləyirlər, digərləri isə öz fikirlərini əlavə edirlər. Müzakirə qurtardıqdan sonra, müəllim şagirdlərdən xahiş edir ki, 10 dəqiqə ərzində “Vətən” mövzusunda aid düşüncələrini yazsınlar (bu metod 10 dəqiqəlik ESSE adlanır).

Bu dərs zamanı müəllim proqramda verilmiş şeiri sadəcə olaraq əzbər söyləmir, şagirdərdən də həmin anda şeiri evdə əzbərləməyi tələb etmir. Şagirdlərdə əsər üzərində apardıqları tədqiqat işi vasitəsi ilə maraq yaradır və sonra əzbərləməyi tapşırır.

16 İNSERT

Bu üsul dərsin II mərhələsində – mövzunun öyrənilməsi (dərkətmə) mərhələsində istifadə olunur. Çox mürəkkəb dərslər keçildikdə istifadə etmək lazım deyil.

Üsulun mahiyyəti ondadır ki, şagirdlər qabaqcadan hazırlanmış dərs mövzusunun dərs zamanı özləri oxuyurlar və eyni

zamanda bu mətni kodlaşdırırlar. Mətn qabaqcadan müəllim tərəfindən hazırlanır. Mövzuya aid əlavə ədəbiyyatdan maraqlı və yeni informasiya istifadə edilməlidir. Kodlaşdırma şagirdlər tərəfindən mətnin qıraq tərəfində hər bir cümlə və ya abzasa müvafiq karandaşla aparılır:

a) «+» *işarəsi ilə tanış olmayan, təzə informasiya işarə edilir;*

b) «v» *işarəsi ilə məlum olan informasiya qeyd olunur*

c) «?» *işarəsi ilə mətnin aydın olmayan hissələri qeyd olunur və ya əlavə «məlumat lazımdır» – deməkdir.*

d) «-» *işarəsi mətnin müəyyən hissəsi ilə razı olmadıqda qoyulur.*

Bu üsul fərdi və ya qrup şəklində aparıla bilər. Sonra müəllim şagirdlərin mətnə aparılan kodlar əsasında yeni mövzuya aid söhbət aparır, suallar verir, lazım olan əlavə məlumat, izahatlar verir. Şagirdlərin biliklərindən istifadə edib müzakirə aparır.

17 İSTİQAMƏTLƏNDİRİLMİŞ MÜHAZİRƏ

Dərsin əvvəlində müəllim mövzunu elan edir. Məsələn, mövzu “Avstraliyanın kəşfi” adlanır. Sonra müəllim sinfi qruplara ayırır. Şagirdlərə təklif edir ki, mövzu üzrə bildiklərini yada salsınlar və siyahı hazırlasınlar. Bunun üçün ağ vərəqdə cədvəl çəkilir, vərəqin bir tərəfində “Avropa Avstraliyaya nə verib?”, digər bir tərəfində “Avstraliya Avropaya nə verib?” suallarını yazmaq lazımdır. Verilən vaxt ərzində qruplar bu suallarla əlaqədar fikir mübadiləsi edir və öz vərəqlərində qeydiyyat aparırlar.

Qruplarda iş bitdikdən sonra müəllim bütün siniflə müzakirə aparır, şagirdlərin fikirlərini ümumiləşdirir və lövhədəki

cədvəldə qeyd edir. Şagirdlərə bildirir ki, mühazirənin məzmunu ilə siyahını müzakirə edəcəklər, diqqətli oxusunlar.

Müəllim mətnin 1-ci hissəsini 10-15 dəqiqə ərzində müəhazirə edir (mühazirə 15 dəqiqədən çox olduqda şagirdlərin fikri yayınır və müəllimi dinləmirlər). Mühazirənin 1-ci hissəsi bitdikdən sonra müəllim şagirdlərdən xahiş edir ki, mövzu haqqında öz fikirlərini indicə mühazirədə eşitdikləri informasiya ilə müqayisə edib, qeydlərində düzəliş etsinlər və lövhədəki cədvəldə qruplar qeyd edir, fikirlərini söyləyirlər.

Yazdıqlarından hansı düz çıxdı? Hansı səhvdir? Müəllim şagirdlərə çatdırmalıdır ki, mühazirənin 2-ci hissəsində onları maraqlandıran, lakin 1-ci hissədə cavab tapmadıqları suallara rast gələcəklər. Müəllim mühazirənin 2-ci hissəsini oxuyur. Mühazirə bitdikdən sonra o, şagirdlərə müraciət edir ki, yeni öyrəndiklərinizi cədvəldə qeyd edin. Dərsin sonunda şagirdlərə 5 dəqiqəlik esse (sərbəst yazı) yazmaq tapşırılır. Yəni, şagirdlər Avropaya Avstraliyanın təsiri haqqında öz fikirlərini qısa şəkildə vərəqə qeyd edirlər, əgər vaxt varsa, sinifdə yazarlar, vaxt yoxdursa, evdə yazıb gətirərlər. Müəllim yazıları yığır və onlarla tanış olur. Müəllim mütləq bu esselər haqqında öz fikirlərini bildirməlidir.

18

KLASTER (ŞAXƏLƏNDİRMƏ)

Müəllim tərəfdən lövhədə və ya iş vərəqlərində dairə çəkilir və onun mərkəzində yazılmış anlayış ilə bağlı söz və ya ifadələr söyləmək şagirdlərə tapşırılır. Mərkəzdə yazılmış anlayışdan başlayaraq hər növbəti söz onunla əlaqəli sözlər xətlərlə birləşdirilir. Vaxt bitənə qədər mümkün qədər çox fikir yazmaq və onları əlaqələndirmək tövsiyə olunur.

Vaxt bitəndən sonra alınan klaster müzakirə edilir və ümumiləşdirmə aparılır.

19

KLASSİK DIALOQ

(Sokrat dialoqu)

Klassik dialoq və ya Sokrat dialoqu debatlar ilə demək olar ki, oxşar alqoritm üzrə aparılır. Klassik dialoqun əsas məqsədi problemin həlli üçün ən səmərəli yolu müəyyən etməkdir. Debat üsulunda olduğu kimi burada da xüsusi sxemdən istifadə olunur.

Debatdan fərqli olaraq, klassik dialoqda və oponentin müzakirəsində məqsəd üçüncü tərəfi inandırmaq deyil, problemin həlli üçün vasitəçi şəxsə əsaslı dəlillər təqdim etməkdir.

Dialoqda üç tərəf (iddiaçı, oponent və vasitəçi) iştirak edir. Onlardan üç komanda təşkil edilə bilər, lakin dialoq zamanı komandaların yalnız nümayəndələri iştirak edir. Debatdan fərqli olaraq, klassik dialoqda iddiaçının və onun oponentinin müzakirəsində üçüncü tərəfi inandırmaq deyil problemin həlli üçün vasitəçi şəxsə əsaslı dəlillər təqdim etməkdir. Üçüncü tərəfin vəzifəsi isə hər bir tərəfin mövqeyini dinləyib, bu mövqələrdə olan faydalı ideyaları müəyyən edib kompromis və daha səmərəli yolu tapmaqdır. Üsulunun tətbiqi zamanı şagirdlərdə bir sıra bacarıq və keyfiyyətlər formalaşır.

Mövzunun araşdırılması, əsas anlayışları seçib ayırma, sübut və dəlillərlə işləmək, “çarpaz sualların” hazırlanması, natiqlik məharəti, hakimlik və qərarların qəbul edilməsi, öz fikrinin təsdiq edilməsi, diqqətlə dinləmə, əleyhinə argument gətirmə və s. kimi bacarıq və keyfiyyətlər şagirdlərdə formalaşır.

Üsulu fəal interaktiv dərslərin tədqiqatın aparılması mərhələsində tətbiq etmək mümkündür.

Bu üsulda müəllim qruplarla iş formasından istifadə edir.

Üsulun tətbiqi zamanı yarana biləcək problemlər:

- Müzakirənin verilən vaxtdan uzun çəkməsi;
- Həddindən çox səs-küyün yaranması;
- Mövqelərin bir-birinə qarşı tolerantlıq göstərməməsi;
- Mövzu ilə bağlı şagirdlərdə az məlumatın toplanması;
- Hakimin qərar çıxarma bacarığının zəif ola bilməsi;
- Ünsiyyət ilə bağlı problemlər.

20 KLOZ

Kloz öncəgörmə xarakterli üsuldur.

Şagirdlərin öyrənəcəyi mətndəki sözlər müəyyən intervallarla silinir. Şagirdlərdən tələb olunur ki, silinmiş sözləri tapıb yerinə yazmaqla mətni əvvəlki kimi bərpa etsinlər. Bu zaman hazır mətn qruplarda olmamalıdır. Buraxılası sözlər əsas sözlər olmalıdır.

Mətnin ilk iki və son iki cümləsindən söz buraxmaq məsləhət deyildir. Bu ona görə lazımdır ki, şagirdlər mətnin üslubunu və müəyyən dərəcədə məzmunu “tuta” bilsinlər.

Buraxılan sözlərin müxtəlifləşdirilməsi və həmin sözlərin verilmiş bir neçə söz arasından seçilə bilməsi imkanı yaratmaqla, bu üsuldan fərqli qabiliyyətlərə malik olan qruplar üçün fərqləndirilmiş formada istifadə etmək imkanı qazanılır.

21 KONSEPTUAL CƏDVƏL

Bu üsul üç və ya daha çox obyekt, yaxud cəhətin müqayisəsi nəzərdə tutulan zaman səmərəli sayılır.

Aşağıdakı cədvəl buna nümunədir:

	Zəruri hazırlıq	İşin stabilliyi	Əmək haqqı	Mənəvi razılıq
- Müəllim - Musiqiçi - Fəhlə	- Pedaqoji məktəb - Universitet - Təhsil - İxtisaslaşma üçün təcrübə - Uzun çəkməyən	-Yüksək aşağıdır - Orta dəyişikliklər - İxtisaslar	- Orta - Qeyri müəyyəndir - Ortadır	- Nisbətən yaxşı - Çox yaxşı - Lap çox

Cədvəlin sol tərəfində, şaquli qrafada müqayisə ediləcək obyektlər, üfüqi qrafalarda isə onların müqayisə olunacaq xüsusiyyətləri göstərilir.

Konseptual cədvəldən ədəbiyyat dərslərində surətləri, müxtəlif peşələri müqayisə edərkən istifadə etmək olar.

Bu cədvəldən yazı işləri üçün hazırlıq mərhələsində ibtidai siniflərdə və dil-ədəbiyyat dərslərində istifadə etmək olar.

22

KOOPERATİV İŞ ÜSULLARI

PAZL (JIGSAW).

Beş nəfərlik qrupda formalaşır. Hər qrup üzvünə dərsin bu hissəsini öyrənmək və sonra qrup üzvlərinə həmin hissəni tədris etmək tapşırılır. Eyni hissə üzərində işləyən şagirdlər bir yerdə yığılır, ən vacib hissələri müəyyənləşdirir və tapşırığı hansı üsullarla digər qrup üzvlərinə çatdırılmasını müzakirə edirlər. Bu ekspert qruplar ilkin qruplarına qayıdır və öz kiçik qruplarında öyrəndiklərini bölüşürlər. Test və tapşırıqlar bundan sonra keçirilir.

Düşün – cütləş – bölüş (THINK PAIR SHARE).

Üç addımdan ibarət bir kooperativ üsuldür. Birinci mərhələdə şagirdlər müəllim verən sual ətrafında fərdi olaraq fikirləşirlər. İkinci mərhələdə şagirdlər cütlüklərdə öz fikirləri ilə bölüşürlər. Üçüncü mərhələdə, cütlüklər digər cütlüklərlə, digər komandalarla və ya bütöv siniflə bölüşürlər.

Üç mərhələli müsahibə (Three – Step Interview).

Komandanın hər üzvü cütlükləri seçir. Birinci mərhələdə şagirdlər cütlüklərlə mövzu ətrafında müsahibə (aydınlaşdırıcı suallar vasitəsilə) aparırlar. İkinci mərhələdə cütlüklər rollarını dəyişirlər. Sonuncu mərhələdə cütlüklər cavablarını bütöv komanda ilə bölüşürlər.

Raund Oyunu (Round Robin Brainstorming).

Raund Oyunu (Round Robin Brainstorming) (Kagan) – Sınıf kiçik qruplara bölünür (4-6 nəfər), 1 nəfər qeydləri aparmaq üçün təyin olunur. Sual və ona bir neçə cavab verilir və şagirdlərə həmin cavablar ətrafında düşünmək üçün vaxt ayrılır. Növbəti mərhələdə, komandanın üzvləri növbə ilə cavabları bölüşürlər. Qeyd aparan şəxs qrup üzvlərinin cavablarını yazır. Qeyd aparanın yanında olan şagird ilk başlayır və hər kəs ayrılmış vaxt çərçivəsində sualın cavabını verir.

Üç dəqiqəlik yoxlama (Three – minute review).

Müəllim mövzunu, müzakirəni istədiyi anda dayandırır və komandaların söylədikləri ətrafında düşünməsinə 3 dəqiqə vaxt ayırır, dəqiqləşdirici suallar verir və cavablar alır.

Nömrələnmiş Başlar (Numbered Heads Together).

Dörd nəfərlik komanda formalaşır. Hər komanda üzvünə nömrələr paylanır (1, 2, 3, 4, 5). Qrupa suallar verir. Qruplar suallar cavablandırmaq üçün birgə işləyir və hər kəs şifahi olaraq suala cavab verə bilər. Müəllim nömrənin birini səsləndirir və hər qrupun həmin nömrəsində olan şagird suala cavab verir.

Xor! Duet! Solo! (Team Pair Solo).

Şagirdlər əvvəl komanda, sonra cütlüklərdə və sonda fərdi olaraq məsələni həll edir (və ya sual ətrafında müzakirə edirlər). Bu üsul

vasitəçilik əsasında qurulur: bir-birinin köməyilə şagirdlər mövzunu (tapşırığı, məsələni) daha yaxşı mənimsəyir. Bu üsul əvvəl tapşırığı həll edə bilməyən və komanda vasitəsilə problemin həllini dərk edən şagirdləri daha da həvəsləndirir.

23

KUBLAŞDIRMA

Bu, tədqiqat metodlarından biri olub mövzunun hərtərəfli öyrənilməsinə şərait yaradır.

Kublaşdırma vasitəsilə şagird mövzunu təsvir və müqayisə etməyə, əlaqələndirməyə, təhlilə, tətbiq və mübahisəyə yönəldir.

Bu zaman şagirdin tənqidi və məntiqi təfəkkürü inkişaf edir, mövzuya hərtərəfli baxışı, qiymətləndirmə bacarığı, əməkdaşlıq vərdisləri formalaşır.

Bu metod müəllimə imkan verir ki, mövzunu, vəziyyəti ətraflı tədqiq etsin, şagirdlərin mürəkkəb və integrativ yanaşmalarına şərait yaratsın.

Tətbiqetmə qaydası:

1. *Kub düzəldilir;*
2. *Kubun hər üzünə verilən altı göstərişdən biri yazılır;*
3. *Müzakirə olunacaq mövzu müəyyən edilir;*
4. *Sinif 6 qrupa bölünür və hər qrupa mövzu üzrə bir göstəriş verilir;*
5. *Şagirdlər təlimatlandırılır;*
6. *Şagirdlər təsvir, müqayisə, əlaqələndirmə, təhlil, tətbiq, mübahisə edirlər;*
7. *Təqdimat edirlər;*
8. *Nəticə çıxarır, ümumiləşdirmə aparırlar;*
9. *Yekun lövhədən asılır;*

24 QƏRARLAR AĞACI

Bu üsul mürəkkəb və birmənalı olmayan vəziyyətlərdə qərar qəbulunu asanlaşdırır. O həmçinin bu qərarların qəbul edilməsi zamanı rəhbər tutulmuş motivlərin təhlili üçün də lazım ola bilər.

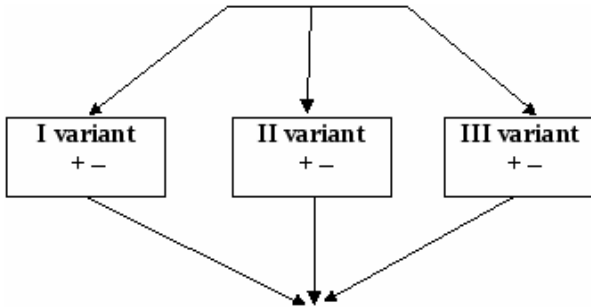
"Qərarlar ağacı" mübahisəli qərar və nöqtəyi-nəzərlərin şagirdlərə daha yaxşı aydınlaşdırılmasına kömək edir; şagirdlərin biliklərin cəlbədicə formada ümumiləşdirilməsinə və qiymətləndirilməsinə imkan yaradır. Bu üsuldan istifadə etməklə şagirdlər mümkün olan qərarların bütün variantlarını, eləcə də bunların hər biri ilə bağlı müsbət və mənfi cəhətləri müfəssəl təhlil edirlər. Məşğələlər zamanı şagirdlər aşağıdakı cədvəli doldururlar.

Tətbiq etmə qaydası:

- *Məşğələ başlanmadan əvvəl aparıcı təhlil ediləcək problemi müəyyənləşdirir, qruplar üçün cədvəlləri hazırlayır;*

- *Əvvəlki dərslər (ev tapşırığı) zamanı şagirdlər şərtləşdirilmiş problemlə, tarixi şəraitlə bağlı biliklər əldə edirlər.*

- *Müəllim şagirdləri 4-6 nəfərlik qruplara (4-5) bölür. Hər bir qrup doldurmaq üçün cədvəllər və markerlər alır. Müəllim tapşırığın yerinə yetirilməsi üçün vaxt müəyyənləşdirir: 15 dəqiqədən 20 dəqiqəyədək;*

Qruplarda iş zamanı şagirdlər problemin həlli variantlarının üstünlük və çatışmazlıqlarını qeyd edir, sonra isə bu problemlə bağlı qərar qəbul edirlər.

Tapşırıq yerinə yetirildikdən sonra qrupların nümayəndələri növbə ilə öz işlərinin nəticəsini təqdim edirlər.

Zərurət olduqda müəllim cəvəlləri müqayisə edir, qrupları eyni qərarlara gətirib çıxarmış səbəbləri açıqlayır, suallara cavab verir.

25

LAYİHƏLƏRİN HAZIRLANMASI

Layihələrin hazırlanması müxtəlif mövzuların müstəqil şəkildə tədqiq edilməsidir.

Şagirdlər öz layihələrini təqdim etməzdən əvvəl uzun müddət onun üzərində işləyirlər. Layihələr şagirdlərin tədqiqat verdişlərinin, biliklərə müstəqil yiyələnmə bacarıqlarının formalaşmasında mühüm rol oynayır, onlara müstəqil şəkildə öz fəaliyyət proqramlarını qurmağa, habelə öz vaxtını və işini qrafik üzrə planlaşdırmağa kömək edir.

Bu üsul həmçinin şagirdlərin bir-biri ilə, eləcə də məktəbdən kənar müxtəlif adamlarla qarşılıqlı əlaqəsi üçün şərait yaradır, hadisələrin hər hansı bir aspektini daha dərinləndirən anlamağa imkan verir, əlavə ədəbiyyatdan istifadə etməyə istiqamətləndirir.

Layihələr hazırlayarkən müəllim mövzu və ya problemi müəyyən edir və sinfə bunlardan birini seçmək imkanı verir.

Problem həmçinin sinif tərəfindən “əqli hücum” üsulu ilə seçilə bilər. Problem konkret olmalıdır. Müəllim və şagirdlər birlikdə layihə üzərində işin başa çatma müddətini, istifadə olunacaq əyani vasitələri (ədəbiyyatlar, mənbələr, təsviri vasitələr

və s.), bunları əldə etmək yollarını, iş formalarını (fərdi, yoxsa, qrup şəklində) müəyyən edirlər.

İş prosesində müəllim suallara cavab verə və ya yol göstərə bilər. İşin icrasına isə şagirdlər özü cavabdehdir.

Tədqiqatın nəticəsi hesabat, xəritə, illüstrasiya, fotosəkil-lər, cədvəllər, qrafiklər, formasında ifadə oluna bilər.

26 MODELLƏŞDİRMƏ

Ciddi problem qoyan hər hansı bir mücərrəd və ya uydurma hadisənin canlandırılması və bunun vasitəsilə problemin həllidir. Bu hadisə çox zaman real həyatda baş verən hadisənin sadələşdirilmiş, lakin canlı nümunəsi olur.

Problemi həll etmək üçün iştirakçılar həyatda və bu hadisədə rast gəldikləri müəyyən rolları ifa edirlər. Lakin rolların ifası tam sərbəstdir və onun nəticəsində alınan problemin həllini heç kəs əvvəlcədən proqnozlaşdırma bilmir. Nəticələr rolun ifasından asılıdır.

Modelləşdirmə zamanı şagirdlərə bu rolun ifasında öz nöqtəyi-nəzərindən çıxış etməyə icazə verilir:

1. Yaradıcı qabiliyyətləri və təxəyyülü inkişaf etdirmək üçün şagirdləri zəruri əsaslarla təchiz etmək;

2. Cütlük şəklində öz baxışlarını və dəyərlərini müzakirə etmək üçün şagirdlərə sərbəst diskussiya təklif etmək;

3. Şagirdləri problemi tapmağa və onu real həyatı model-ləşdirən şəraitdə həll etməyə həvəsləndirmək;

4. Şagirdlərə təhlil aparmaq və alternativ hərəkətləri qiymətləndirmək bacarığını aşılamaq;

5. Şagirdləri ictimai və ya qrup fəaliyyətinin tərkib hissəsi olan qərarların qəbul edilməsi prosesinə cəlb etmək;

6. Məşğələ ərzində qəbul edilmiş qərarlara yenidən baxmaq və təhlil etmək, habelə uydurma situasiyanı gerçək vəziyyətlə müqayisə etmək üçün şagirdlərə imkan yaratmaq.

Modelləşdirməni əyləncəli və maraqlı edən onun qeyri müəyyənliyi, məchulluğudur, çünki ən yaxşı halda da nəticələri qabaqcadan yalnız qismən müəyyən etmək olur.

Məhz bu bilinməzlik əsl həyata daha çox oxşayır, onu daha çox xatırladır ki, bu da nəticələri qəti müəyyən edilmiş tamaşalar və ya oyunlarla müqayisədə modelləşdirmənin xeyrinə çox əsaslı dəlil ola bilər.

27

MÜHAZİRƏ

Mühazirə məlumatın müəllimdən şagirdə ötürülmə üsuludur.

Bu üsuldan mövzu ilə bağlı məzmunun zənginləşdirilməsi, tamamlanması məqsədilə istifadə etmək məqsədəuyğundur. Belə qısa mühazirələr 10-15 dəqiqə ərzində aparılır. Mühazirə ilə bağlı aşağıdakı məsələlərə nəzər yetirmək məqsədmüvafiqdir:

- Mühazirənin məqsəd və vəzifələrini dəqiq müəyyənləşdirmək;
- Plan tərtib etmək və onu şagirdlərə paylamaq (və ya lövhədə yazmaq);
- Əyani və texniki vasitələrdən istifadə etmək.

28

MÜZAKİRƏ

Müzakirə mövzu ətrafında ideya, məlumat, təəssürat, təhlil və təkliflərin qarşılıqlı mübadiləsidir. Onun əsas vəzifəsi problemi təhlil edərək həlli yolunu tapmaq, düzgün qərar qəbul etmək üçün imkan yaratmaqdır. Müzakirə dinləmək, təqdim

etmək, sual vermək mədəniyyətini formalaşdırır, şagirdlərin məntiqi və tənqidi təfəkkürünü, şifahi nitqini inkişaf etdirir.

Müzakirə apararkən əvvəlcədən şagirdlərə müzakirə qaydaları xatırladılır.

Mövzu aydın şəkildə ifadə olunur. Müzakirə prosesini inkişaf etdirən suallar vermək və şagirdlərin cavablarını nəzərdən keçirməklə müəllim müzakirəni tənzimləyir. Bu zaman cavabı “bəli” və ya “xeyr” olan qapalı suallar vermək məqsədəuyğun hesab edilmir. Müzakirədə mövzuya aid “Nə baş verdi? Nə üçün baş verdi? Bu başqa cür ola bilərdimi və necə? Siz bu vəziyyətdə nə edərdiniz? Sizin fikrinizcə, həmin obraz nə hiss etdi? Siz bu şəraitdə nə hiss edərdiniz? Bu, düz idi mi? Nə üçün?” kimi suallardan istifadə olunur.

29

PROBLEMLİ VƏZİYYƏT

Bu üsul tənqidi təfəkkürü, təhlil etmə və ümumiləşdirmə vərdişlərini inkişaf etdirir. Müəllim əvvəlcədən problemi və müzakirə üçün sualları hazırlayır. Şagirdlər 4-5 nəfərlik qruplara bölünür.

Problemlə vəziyyət əks olunmuş iş vərəqləri uşaqlara paylanır. Hər qrup təklif edilən vəziyyətlərdən birini müzakirə edir və həlli yolunu göstərir.

Qruplar öz işlərini bitirdikdən sonra sinifdə ümumi müzakirə aparılır.

30

ROLLU OYUNLAR (ROLLAR ÜZRƏ OYUN)

Xeyli maraqlı və əyləncəli olan bu metodik üsul digər fəal usullarla müqayisədə elavə imkanlar yaradır. Şagird mövcud

vəziyyəti bir nov başqa insanların gözü ilə görür, bununla da onların həyatına yeni gözlə baxmaq imkanı əldə etmiş olur. Oyun prosesində uğurlu təlim həyata keçirilir: Şagirdlər məlumatı qeyri iradi qavrayır və yadda saxlayırlar, burada təlimin başlıca faktoru öyrənilən mövzu üzrə ünsiyyət çıxış edir. Məhz oyun prosesində şagird səmimi olur, məhz burada o, bas verənlərə öz münasibətini bildirməyə çalışır (halbuki fəaliyyətin başqa növlərində o, müəllimin xoşu gəlsin deyə, gözlənilən cavabı verə bilər). Şagirdin bu oyundan əldə etdiyi başlıca keyfiyyət – emosional təəssüratdır.

Emosional təəssürat isə ənənəvi dərsin gedişində informasiyanı və ya oyunun mövzusunu inkişaf etdirən söhbətin qavranması üçün əsas rol oynayır. Buna görə, hətta oyun arzu edilməz istiqamətdə getdikdə də, oyunu baş tutmamış hesab etmək olmaz.

Rollu oyunlardan istifadə şagirdlərdə aşağıdakı bacarıqları formalaşdırır:

- Şagirdlər özləri və ətrafdakılar haqqında incəsənət yolu ilə məlumat əldə etməyə, problemə digər adamın gözü ilə baxmağa, vərdiş edilmiş stereotiplərdən uzaqlaşmağa və yeni davranış modellərinə yiyələnməyə imkan verir;

- Rola girmə və ifadə etmə bacarıqlarını formalaşdırır;

- Tənqidi və yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirir və üzə çıxarır;

- Əməkdaşlığı, tolerantlığı inkişaf etdirir;

- Hisslərə şərik olmanı inkişaf etdirərək uyğunlaşa bilmə səviyyəsini və qarşılıqlı ünsiyyəti yaxşılaşdırır.

Əvvəlcədən oyunun mövzusu və oyunda iştirak edəcək obrazları müəyyənləşdirmək lazımdır.

Rolların təsviri olan kartlar hazırlanır və şagirdlərlə sərbəst edəcəyiniz, müşahidə apracagınız qrupların necə fəaliyyət göstərəcəyini qərara alın. Rollu oyun tətbiq edilən zaman iş forması olaraq “bütün siniflə iş” seçilir. Tapşırıq izah edilir. Əgər qrup əvvəllər rollu oyunlarda iştirak etməyibsə, onları məzmunla tanış

etmək üçün asan bir situasiya təklif edin (məsələn, deyin ki, onlar indicə böyük məbləğdə pul udublar və soruşun ki, bu halda onlar nə edərdilər?). Situasiyanı təhlil etmək və fəaliyyəti hazırlamaq üçün bir neçə dəqiqə vaxt verin. Rollar üzrə oyun fəal interaktiv dərslərin tətqiqatın aparılması mərhələsində aparıla bilər. Əgər dərslərin müddəti rollar üzrə oyunun təşkili üçün vaxt vermirsə bu dərslər üçün rolları hazırlamaq, növbəti dərslər isə oyunu tətbiq etmək mümkündür.

Şagirdlər səhnəni sərh edirlər. Tamaşa zamanı siz aktyorları dayandırır, şagirdlərdən nə baş verdiyini soruşmalısınız (səhnə münaqişənin həlli qızğın bir nöqtəyə çatırsa, siz şagirdlərdən problemi sülh yolu ilə həll etməyi xahiş etməlisiniz).

Rollu oyunların tətbiqi zamanı yarana biləcək problemlər:

- Mövzu və məqsəd aydın olmur;
- Rola girmək problemi;
- Söz ehtiyatının azlığı;
- Vaxtın düzgün bölüşdürülməməsi;
- Vasitələrdən düzgün istifadə edilməməsi;
- Yaradıcı yanaşılmaması.

31

SEMANTİK ƏLAMƏTLƏRİN TƏHLİLİ

Semantika fransızca “semantique”, yunanca “semantikos” - işarə edən, “sema” – işarə deməkdir, semantikanın tədqiqat obyektini işarənin (sözün) üçüncüsünün (işarələyən, denotat, işarələnən) vəhdətidir. İşarələyən (zahiri ünsür, səslərin yaxud qrafik işarələrin ardıcılığı) denotat (adlandırılan predmet və gerçəklik hadisələri) işarələnənlə (predmet və hadisələrin insan şüurunda əksi) bağlıdır. Bu 3 əlaqə semantikanın məna kateqoriyasını təşkil edir.

Bu strategiyadan şagirdlərdə əsas biliklərin formalaşdırılması və inkişafı üçün istifadə etmək olar. Semantik əlamətlərin

təhsili metodu şagirdlər üçün tanış olmayan mövzunun tədrisi zamanı daha əhəmiyyətlidir. Bu metodun tətbiqi zamanı keçilmiş mövzu ilə yeni mövzu müqayisə edilir.

Bunun üçün müəllim yazı lövhəsində sxem çəkir. Sxemin sol tərəfində yuxarıdan aşağıya 3 müqayisə olunacaq obyektin adı yazılır. Kağızın yuxarı hissəsində soldan sağa müqayisə olunan xüsusiyyətlər yazılır. Şagirdlər də bunu özləri üçün qeyd edirlər. Uşaqlar 2 və ya 3 tanış obyektə müqayisə edərək, semantik əlamətlərin altında hər bir obyektə müvafiq işarə və qeydlər qoyulur. (“Hə” üçün - , “yox” üçün - , tam əmin olmadıqları üçün isə “?” işarəsi qoyulur).

Bundan sonra şagirdlər müəllimlə yolu ilə mətni öyrənməyə başlayırlar və müzakirə edirlər. Mətnlə tanış olduqdan sonra lazım gəlsə öz sxemlərində düzəliş aparırlar. Sonda müəllim özünün hazırladığı sxem üzərində şagirdlərin köməyi ilə düzəliş edir və ya cavabları təsdiqləyir.

32

SƏHNƏLƏŞDİRMƏ

Səhnələşdirmə prosesində hər hansı həyat vəziyyəti və bu vəziyyətdə baş verən hadisələr və insanların davranışı oynanılır. Bu zaman şagird bütün təcrübəsini, bilik və bacarıqlarını səfərbər edib, başqa şəxsin sürətini və hərəkətlərini anlamalı, vəziyyəti qiymətləndirməli və düzgün davranış yolu tapmalıdır. Rollu oyundan fərqli olaraq, səhnələşdirmə hazır ssenari əsasında keçirilir. Səhnəcik sonu məlum olan real vəziyyət və hadisələrin modeli kimi çıxış edir. Bu cür hadisə nümunələri cari reportajlarda, sənədlərdə, tədqiqatlarda və digər mənbələrdə tapmaq olar.

Üsulun tətbiqində məqsəd:

a) Müxtəlif həyat şəraitlərində baş verən hadisələrlə tanış olmaq, digər insanların imkanlarını, maraq və tələbatlarını nəzərə alaraq, onlarla ünsiyyət qurmaq, onların fəaliyyətlərinə təsir

etməyi öyrənmək, öz və digər insanların davranışına obyektiv qiymət vermək, yaradıcı təxəyyülü inkişaf etdirmək;

b) Dərstdən əvvəl mövzu ilə bağlı ssenari hazırlamaq.

Ssenaridə konkret hadisə, əsas iştirakçılar, onların vəzifə, hüquq-ları və məqsədləri müəyyən olunur. Lakin, həqiqi ssenaridən fərqli olaraq burada konkret dialoqlar olmur. İştirakçılar öz rollarını oynadıqları hissənin qısa təsviri əsasında qururlar.

Müəllim rolları paylayır (burada könüllülük prinsipi işləyə bilər). Səhnələşdirmədə iştirak etməyən şagirdlərə müşahidə üçün suallar verilir. Şagirdlər tamaşa göstərir.

Tamaşada müzakirə, mübahisə və diskussiyalar üçün mövzunu özündə daşıyan gerçək həyatdan bəhs olunan əhvalat əks olunur.

Səhnələşdirmədən sonra göstərilən problemləri, bacarıqları və həlli yollarını təhlil etmək üçün qrup müzakirələri keçirilir. Müəllim üsulun tətbiqi zamanı aşağıdakıları nəzərə almalıdır:

- Mövzunu keçdikdən sonra bir neçə problemi müəyyən-ləşdirmək lazımdır, əks halda oyun maraqlı olmaz və öz mənasını itirər;

- Oyun onun yerli şəraitə uyğunlaşdırılması, rolların artırılması və ya ixtisar edilməsi, problemin əvəzlənməsi yolu ilə dəyişdirilə bilər.

Üsul dərsin tədqiqatın aparılması mərhələsində reallaşdırılır və digər mərhələlərdə davam etdirilə bilər. Bu zaman müəllim bütün sinfə iş formasını tətbiq edir.

Üsulun tətbiqi zamanı yarana biləcək problemlər:

- Mövzu və məqsədin aydın olmaması;*
- Emosional (rola girmə) problem;*
- Söz ehtiyatının azlığı;*
- Vaxtın düzgün bölüşdürülməsinin mümkün olmaması;*
- Vasitələrdən düzgün istifadə edilməməsi;*
- Yaradıcı yanaşılmaması.*

33

SİNEKTİKA

“Sinektika” yunan dilindən müxtəlif elementlərin birləşməsi (cəmləşməsi) deməkdir. Sinektika klassik əqli hücumun, yəni nizamlanmış kollektiv müzakirəsi zamanı nəticələrin alınma texnikasının şəkli dəyişmiş variantıdır.

Sinektikanın texnologiyası 1961-ci ildə Vilyam Qordon tərəfindən təqdim edilmişdir.

Sinektika kollektiv yaradıcılığın təşkilatı üsullarından biridir. Sinektika peşəkarlar qrupu tərəfindən problemin həlli üçün və həmçinin ekspertiza zamanı xüsusi prinsiplə qurulmuş əqli hücumu prosesində bütün ideyaların məntiqi yekuna çatdırılması prosesidir.

Sinektik proses dedikdə aşağıdakılar nəzərdə tutulur:

- *Məlumun naməluma çevrilməsi;*
- *Naməlumun məluma çevrilməsi.*

Məlumun naməluma çevrilməsi problemi yeni nöqtəyi nəzərdən yeni formada baxmağa imkan yaradır. Müəllif məlumun naməluma çevrilməsinin operativ və qeyri-operativ mexanizmlərini müəyyənləşdirir:

- *Qeyri-obyektiv mexanizmlərə intuisiya, oyun, məsələyə aidiyyəti olmayanın istifadəsi kimi abstraksiyalar daxildir. Bütün bu mexanizmləri öyrətmək mümkün deyil, çünki onlar konkret deyil;*

- *Operativ mexanizmlərə düzgün (bilavasitə), şəxsi, simvolik və fantastik analogiyalar hər bir insanın dərkə səviyyəsində istifadə etdiyi psixoloji vasitələr daxildir.*

Metafora ilə oyun, müəllifin fikrincə, məlumunu naməluma çevirməkdə ən məhsuldar mexanizmlərdən biri kimi istifadə oluna bilər. Metaforanın ən məşhur növləri – analogiya və müqayisədir. Analogiya (bənzətmə) intellektual, müqayisə isə emosional hərəkət yaradır. Üsulun tətbiqində məqsəd cisim və

proseslərin təkmilləşdirilməsi prosesində yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişafıdır.

Sinektika prosesində məsələlərin həlli aşağıdakı şəkildə baş verir:

1. Məsələ həlli tanışlıqla başlayır: “problem, qoyulduğu kimi”. Heç vaxt başqaları tərəfindən formalaşdırılmış məsələni inamla qəbul etmək olmaz;

2. Problemi məsələyə anlaşıldığı şəkildə çevirirlər;

3. Məlum naməlum və əksinə çevrilməsinə əsaslanan həll aparılır. Bu zaman əqli hücumun qaydaları ilə ideyaların sərbəst irəli sürməsi baş verir. Konkret problemin həlli iki mərhələdə aparılır: əvvəlcə məlum naməlum məsələni məlum məsələyə çevirirlər, daha sonra əks hərəkət: məlum naməlum məsələni məlum məsələyə çevirirlər.

4. Sinektika dörd analogiya növündən birinin köməyi ilə qurulur:

Şəxsi analogiya.

Subyektiv analogiya sinektorun cari problemin əlaqədə olduğu obraz və ya texnikanın obyektinə alışdırmağı nəzərdə tutur. Emosiyalar teatru (epatiya üsulu) ilə birbaşa əlaqəlidir. Məsələni həll edən şəxs təkmilləşdirilmiş obyektin obrazına öyrəşərək, “mən belə ağacam, mən rəngimi dəyişmək istəyən ağ qarğayam” kimi yaranmış hissləri izah etməyə başlayır.

Birbaşa (bilavasitə) analogiya.

Bilavasitə analogiya layihələşdirilən qurğunun artıq mövcud obyektlərlə qarşılaşdırılmasını və “belə məsələlər necə həll olunur?” sualına cavabı nəzərdə tutur. Nəzərdən keçirilən obyekt texnikanın başqa sahəsinin obyektini və ya canlı təbiətin obyektini ilə müqayisə olunur.

Simvolik analogiya.

Problemin məğzini qısa və metaforik (poetik, alleqorik) təsvirini nəzərdə tutur. Ümumiləşdirilmiş mücərrəd analogiya əşyanın əsas əlamətinə görə assosiasiya yaradılır, qalanları atılır.

Fantastik analogiya.

Sinektoru problemi mövcud olmayan varlıqların mövqeyindən nəzərdən keçirməyə və ya onun həllində fantastik elementin istifadəsini məcbur edir. Məsələnin həllinə nağıl əlamətləri daxil edirlər – kiçik adamları, canlı suyu, slamandrları, Maskvelin demonlarını və s. getdikcə onların adları real həyatdan əmələ gəlir;

5. Konkret analogiyanı qrup rəhbəri seçir;

6. Sinektikanın nəticəsinin qiymətləndirilməsi aşağıdakı səmərəlilik meyarlar əsasında aparılır:

- *Praqmatik meyar* - “*Bu işləyirmi?*”;

- *Sabitlik meyarı* - *problemin həlli, mexanizmlərin tək-raredici olması.*

Sinektikanın tətbiqi dərsin bütün mərhələlərində, xüsusilə işə motivasiya və tədqiqatın aparılması mərhələsində tətbiq edilə bilər.

34 SİNQVEYN

Bu üsul ABŞ və Yaponiya dövlətlərində tez-tez istifadə edilən bir tədris yönümlü metoddur. 1997-ci illərdən etibarən Rusiyada tətbiq edilməyə başlanan bu didaktik üsul tez bir zamanda nəticə əldə edilməsinə xidmət edir.

- *İlk sətirdə mövzu ilə əlaqədar (bir söz) isim qeyd olunur;*

- *İkinci sətirdə iki sözdən ibarət sifət (özəlliyini, əlamətini bildirən) qeyd olunur;*

- *Üçüncü sətirdə üç sözdən ibarət fel (olduğunu, baş verdiyini və s. əks etdirən) qeyd olunur;*

- *Dördüncü sətir dörd sözdən ibarət şəxsi xarakteri əks etdirən ifadədir;*

- *Beşinci sətir beş sözdən ibarət özünü əks etdirən (məsələn, şəxsiyyəti ifadə edəcək) ifadə qeyd olunur.*

35

SİSTEMLƏŞDİRMƏ **(ARDICILLAŞDIRMA)**

Effektiv üsuldur. Proqram üzrə keçirilməsi nəzərdə tutulan mövzu şagirdlərə bir neçə dəfə oxutdurulur. Mətnlər qruplardan götürülür. Mətndəki hər bir cümlə ayrı-ayrı sətirlərdə yazdırılır (bu prosesə müəllim dərindən əvvəl hazırlıq görür). Cümlələr qayçı ilə kəsilərək bir-birindən ayrılır. Kəsmə əməliyyatını qruplar özləri də edə bilər. Cümlələr yazılmış hissələr qarışdırılaraq qruplara verilir. Təklif edilir ki, mətni əvvəlki kimi bərpa edərək, başqa vərəqə yapışdırsınlar. Sonda qruplar təqdimatla çıxış edirlər.

36

SORĞU VƏRƏQLƏRİ VƏ **MÜSAHİBƏ**

Bu üsullar araşdırılan məsələ ilə bağlı fakt və hadisələr haqqında müəyyən qrupların ictimai rəyini öyrənmək məqsədilə aparılır.

Sorğu vərəqi araşdırılan məsələ ilə bağlı tərtib edilir və burada suallar qoyulur.

Sorğuda iştirak edənlər bu vərəqi müstəqil doldurur.

37

SOSİOLOJİ TƏDQIQAT

Ən maraqlı metodik üsullardan biridir.

İstənilən sosioloji araşdırma özündə bir neçə mərhələni ehtiva etməlidir:

- *Tədqiqatın aparılması;*
- *Məlumatların toplanması;*
- *Əldə edilmiş məlumatları işlənilib hazırlanması;*
- *Təhlil və ümumiləşdirmə.*

Məktəb mühitində keçirilməsi mümkün olan sosioloji araşdırmanın əsas metodları:

- *Anket;*
- *Müsahibə.*

Anket – soruşulanların göstərilmiş qayda üzrə müstəqil doldurduqları sorğu vərəqidir. Anket obyektin və təhlil predmetinin kəmiyyət, keyfiyyət xarakteristikalarının aşkara çıxarılmasına yönəldilən və vahid bir niyyət ətrafında birləşmiş suallar sistemidir. Anketdə suallar dəqiq və konkret olmalı və maksimum bitərəf yöndə ifadə edilməlidir. Suallar açıq və qapalı (alternativ cavab variantları olan) ola bilər.

Müsahibə - araşdırılan məsələ ilə bağlı faktlar və hadisələr haqqında hər hansı insanlar qrupunun ictimai rəyi barədə məlumat almaq məqsədilə aparılır.

Müsahibə üsulu ilə aparılan sorğuya dair əsas tələblər:

- *Sualların tədqiqat mövzusunə uyğunluğu;*
- *Soruşulanların cavablarının dəqiq qeydə alınması;*
- *Soruşulanların xüsusiyyətlərinin uçuotu.*

Şagird üçün yaddaş vərəqi: Müsahibəni necə aparmalı?

Sosioloji tədqiqat üsulunu tətbiq edərkən müəllim cütlərlə iş formasından istifadə edə bilər. Həmçinin üsulun tətbiqi fəal interaktiv dərslərin tədqiqatın aparılması mərhələsində aparılması məqsəduyğundur. Bu üsul dərslərin 30-35 dəqiqəsini aparacaqdır. Üsulun tətbiqi zamanı müəllimdən böyük bacarıq tələb olunur ki, o yarana biləcək səs-küyün qarşısını alsın. Şagirdlərin vaxtdan səmərəli istifadə etməsinə nəzarət etsin.

38

SÖZ ASSOSİASİYALARI

Bu üsuldən istifadə edilərkən öyrəniləcək mövzuya aid əsas söz (və ya söz birləşməsi) lövhəyə yazılır. Şagirdlər həmin söz ilə bağlı ilk xatırladıqları fikirləri söyləyir və həmin fikirlər müəllim tərəfindən lövhəyə yazılır. Mövzu ilə bağlı olan sözlər deyilən fikir-lərin arasından seçilir və əlaqələndirilir, onlardan anlayış və ya-xud ideya çıxarılır.

Bu anlayış əsasında yeni materialın öyrənilməsinə başlanılır. Bu üsul həm də şifahi formada tətbiq edilə bilər.

39

T – CƏDVƏL

T-Cədvəl metodu şagirdlərdə məntiqi və tənqidi təfəkkürü qiymətləndirmə, münasibət bildirmə kimi bacarıqların inkişafına əlverişli imkan yaradır. Üsul tətqiqatın aparılması, yaradıcı tətbiq etmə mərhələlərində tətbiq edilə bilər.

Üsulu tətbiq etməzdən əvvəl müəllim sinfi kiçik qruplara bölür. Üsulun tətbiqində müəllim müxtəlif iş formalarından istifadə edə bilər.

Üsulu tətbiq edərkən müəllim üsulun tətbiqinə maksimum 15 dəqiqədən çox vaxt ayırmamalıdır.

Müəllim sinfi 4 və ya 5 nəfər olmaqla qruplara bölür. Onların qarşısında daxilində müxtəlif meyarlar olan, mövzu ilə əlaqədar problem qoyur. Problem şagirdlər tərəfindən sözlərlə və yaxud da minus-plyus işarəsi qoymaqla da həll edilir.

Üsulu tətbiq etməzdən əvvəl vacib olan məsələlər:

- *Meyarlar müəyyənləşdirilməlidir;*
- *Vaxt müəyyənləşdirilməlidir;*
- *Şagirdlərdə mövzu ilə bağlı məlumat olmalıdır.*

40

TƏQDİMAT

Fəal (interaktiv) təlim metodları ilə aparılan dərslərin mühüm elementləindən biri olan təqdimat şagirdin tədqiqat fəaliyyətinin göstəricisi sayılmalıdır. Bu metod şagirdlərə imkan verir ki, o, tədqiqatın nəticəsini müxtəlif yollarla təqdim edə bilsin, öz fikirlərinidəqiq ifadə etmək, mükəmməl nəticə çıxarmaq bacarığına yiyələnsin.

Təqdimata hazırlaşan şagird qrup halında işləyəndə ünsiyyət mədəniyyətinə yiyələnir, fikir bölüşməyi bacarır. Belə olduqda isə onun (onların) hazırladıqları təqdimat dəqiq olur, ya xşi tərtibatı ilə diqqəti cəlb edir.

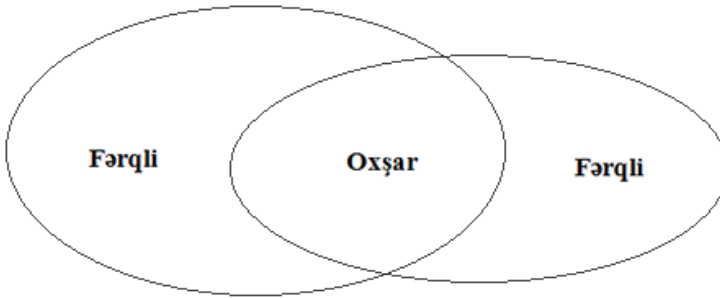
Təqdimata hazırlaşan şagirdlər təqdimatın hansı formada keçirmək barədə qaydalara yiyələnirlər. Müəllim təqdimatın növü və onun keçirilməsi qaydaları barədə şagirdləri təlimatlandırmalıdır. Bu təlimatlara əməl edən şagird vaxtdan səmərəli istifadə etməyə, fikrini daha dəqiq və yığcam şəkildə ifadə etməyə əvvəlcədən hazır olur. Təqdimatı keçirərkən ona şərh verməyi bacarır. Təqdimat müzakirə olunur və meyar cədvəli əsasında qiymətləndirilir.

Təqdimat fərdi və ya qrup şəklində həyata keçirilə bilər.

41

VENN DİAQRAMI

Əşya və ya hadisələri müqayisə etmək, onların oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirmək üçün bu üsuldən istifadə olunur.

Venn diaqramından istifadə prosesi aşağıdakı mərhələlər üzrə aparılır.

Müqayisə olunacaq əşya və hadisələr müəyyənləşdirilir
 Kəsişən dairələr çəkilir (ortada yazmaq üçün yer saxlanır)
 I və III dairədə müqayisə olunacaq obyektlər qeyd olunur
 Şagirdlər təlimatlandırılır (təlimatda nəyin müqayisə olunacağı və dairələrdə oxşar və fərqli cəhətlərin necə qeyd olunacağı barədə danışılır).

Müqayisə olunan obyektlər təsvir edilir: (fərqli cəhətlər sağ və sol tərəfdə, oxşar cəhətlər kəsişmə dairəsində qeyd olunur).
 Müqayisə nəticəsində fikirlər ümumiləşdirilir.

42

VƏZİYYƏT ÜZRƏ PRAKTİKUM

Bu üsul şagirdlərdə, az da olsa, şəxsi hüquqi təcrübənin olmasını nəzərdə tutur.

Şagirdlərə mənəvi sahəyə aid problemlərin qoyulduğu və sinifdə ciddi müzakirə tələb edən müxtəlif vəziyyətlər təklif olunur. Vəziyyət üzrə praktikum tənqidi təfəkkür vərdişlərini, təhlil qabiliyyətini inkişaf etdirir, mənəvi dəyərləri, mövqeləri formalaşdırır.

Dəyərlərin müəyyənləşdirilməsinə dair vəziyyət üzrə çalışmalar şagirdlərə öz rəylərinə görə cavab verməyi və bunları müdafiə etməyi öyrədir.

Tətbiq etmək qaydası:

- *Müəllim dərstdə müzakirə olunacaq problem və sualları əvvəlcədən fikirləşib tapır;*

- *Vəziyyət üzrə praktikum üçün materialları diqqətlə seçir;*

- *Hər vəziyyətə dair suallar və tapşırıqlar düşünülür. Bunlar 2-dən 5-dək ola bilər;*

- *Vəziyyət ayrı-ayrı kağız vərəqlərində, kartoçkalar şəklində yazılır;*

- *Sınıf ya cütlüklərə, üçlüklərə, ya da 4-5 qrupa bölünür;*

- *Şagirdlərə təlimat, tapşırıq və suallar verilir;*

- *Qrupların işi sona çatan kimi müzakirə başlanır.*

43

VURĞULAMA

Bu üsuldən ayrı-ayrı sözləri, ifadələri, cümlələri və ya digər məlumatları seçmək üçün istifadə olunur.

Vurğulanası sözlərin, anlayışların, ifadələrin altından kodlaşdırılmış rəngli xətlər çəkmək lazımdır.

Bu zaman flamaşterlərdən istifadə etmək olar. Vurğulanı digər fəal oxu üsulları ilə (adlandırma, cədvəlləşdirmə və s.) birgə aparıldıqda - mətnlə əlaqədar istiqamətləndirilmiş çalışmanın həlli şagirdlər tərəfindən müvəffəqiyyətlə həyata keçirilə bilər.

44

ZIQZAQ

Nisbətən iri həcmli əsərlərin mətni üzərində aparılan işi ziqzaq üsulu ilə aparmaq vaxtdan səmərəli istifadəyə şərait yaradır, əməkdaşlıq vərdişlərini inkişaf etdirir.

İş tədqiq olunacaq mətni hissələrə bölünüb, nömrələnməklə başlanır. Qruplara bölünmüş şagirdlər 1-dən 4-ə qədər sayırlar. Qrupdakı şagirdlər (ekspertlər) müvafiq nömrələrlə işarələnir, sonra eyni nömrəli şagirdlər bir parta ətrafına toplanır, mətnin müvafiq hissəsini oxuyur, verilmiş tapşırıqları yerinə yetirirlər. İş başa çatdıqdan sonra ikinci mərhələ başlanır.

Ekspertlər əvvəlki qrupa qaydır, ekspert kimi əldə etdikləri informasiyanı bir-biri ilə bölüşür və mətn üzərində işi bütöv-ləşdirirlər.

Təsəvvürlərin formalaşdırılması (qavrama) metodları

Hissi qavramanı təmin etmək, ətraf aləm haqqında dolğun təsəvvürlər yaratmaq məqsədi güdür. Bu qrup metodlara müşahidə, illüstrasiya, demonstrasiya və təsvir metodları daxildir.

Müşahidə metodu müəyyən məqsədlə, planlı və sistemli şəkildə qavrama prosesinin təşkili metodudur. O, cisim və hadisələr haqqında ilkin təsəvvürlər aşılamağa, müşahidəçilik bacarığının və müstəqilliyin inkişafına kömək göstərir.

Müşahidə metodunun səmərəsi onun düzgün təşkilindən asılıdır. Müşahidə bir neçə mərhələdə təşkil olunur: məqsədin aydınlaşdırılması, müşahidə planının və vasitələrinin müəyyən edilməsi, müşahidənin qeydə alınması və nəticə çıxarılması.

İllüstrasiya metodu əyani vasitələrin köməyi ilə təlim materialının qavranmasını nəzərdə tutur. Əyani vasitələr müxtəlif növdə olur:

- a) Təbii əşyalar;
- b) Şxematik materiallar (sxem, cədvəl, diaqramlar);
- ç) Simvolik əyani vəsaitlər (xəritələr, qlobus).

Məqsəd və məzmunundan asılı olaraq əyani vasitələrin müxtəlif növləri seçilib tətbiq edilir.

Demonstrasiya metodu əşya və hadisəni dinamikada, yəni dəyişmə və inkişaf halında nümayiş etdirmək metodudur. Buraya təcrübələr, kino və diafilmlər, televiziya verilişlərindən, videomaqnitofonlardan istifadə daxildir.

Əyani və texniki vasitələri toplamaq və sistemə salmaq üçün məktəb və məktəblərarası rayon, şəhər filmotekaları yaradılır, burada fənlər və mövzular üzrə kino, diafilm, diapozitiv və videolentlər toplanır.

Təsvir metodu müəyyən fakt və hadisəni söz vasitəsilə şagirdlərin təsəvvüründə canlandırmaq metodudur. Bu iki yolla - müəllimin hadisəni təsvir etməsi və kitabda (dərsləkdə) təsvir yolu ilə həyata keçirilir. Bəzən bu iki təsvir növü vəhdətdə tətbiq olunur və bu əsasda daha dolğun təsəvvürlər yaradılır.

Nəzəri biliyin (anlayış və qanunların) mənimsədilməsi metodları

Bu metodlar şagirdlərin şüurunda düzgün elmi anlayışların yaradılması və qanunların dərk edilməsi məqsədi güdür. Bu qrup metodlara müəllimin şərh, müsahibə, diskussiya, məntiqi metodlar, kitab üzərində iş metodları, problem-axtarış metodları daxildir.

Müəllimin şərh metodu müəyyən faktı, hadisəni, anlayış və qanuna uyğunluğu şifahi şəkildə şagirdlərə çatdırmaq metodudur. Bu metod az vaxtda daha çox informasiya verməyə imkan yaradır.

Müəllimin şərh üç növdə olur: nəql, izah, məktəb mühazirəsi. Nəql müəyyən hadisəni canlı, obrazlı şəkildə danışmaqdır. İzah hər hansı anlayışı, qaydanı dəlil və sübutlarla

başla salmaqdır. Məktəb müəhazirəsi irihəcmli proqram materialını sistemli şəkildə çatdırmaqdır (daha çox yuxarı siniflərdə tətbiq olunur).

Müəllimin şərh öz xarakterinə görə məlumatverici və problem şəkildə olur. Məlumatverici şərh hazır informasiya verməyi nəzərdə tutur. Problem şərh isə şagirdləri düşündürməyə xidmət edir: bu zaman müəllim mövzu üzrə müəyyən problemlər irəli sürüb, ya özü, ya da şagirdlərin iştirakı ilə onları həll edir. Belə şərh şagirdləri fəallaşdırır, təlimə maraqla oyadır.

Bəzən müəllim məlumatverici şərhədən qabaql problem vəziyyət (situasiya) yaradır. Məsələn, "Yayın qızmar çağında su buza çevrilərmə? Necə?". Bu hal mövzuya maraql yaradır.

Şərhin səmərəsi üçün müəyyən şərtləri gözləmək lazımdır:

- Şərhin məzmunu (müəllimin danışığı) elmi və sistemli olmalı, şagirdlərin yaşına və anlama səviyyəsinə müvafiq gəlməli, fikirlər aydın və anlaşılqlı olmalı, sübut edilməlidir, nəzəri biliklər həyatla əlaqləndirilməlidir;

- Şərh zamanı müəllimin nitqi orta tempdə, dəyişkən tonda qurulmalı, canlı və emosional olmalıdır. Sürətli və yavaş tempdə deyilən fikirlər uşaqlara çatmır, monoton və quru, şərh isə yorucu olur;

- Şərh zamanı müəllim mimika və jestlərdən yerli-yerində istifadə etməli, danışarkən var-gəl etməməlidir;

- Şərh zamanı şagirdlərin fəallığı təmin edilməlidir (qeydlər aparmaql, izah etməkl, suallara cavab tapmaql, müəllimə suallar verməkl və s.).

Müsahibə metodu sual-cavab deməkdir. Ondan bütün fənlərdə, təlimin bütün pillələrində geniş istifadə olunur.

Müsahibə əsasən iki növdə olur: evristik və təkrarlama.

Evristik müsahibə ("evrika" yunanca "tapdım" deməkdir) yeni qaydanı, qanunauyğunluğunu sualların köməyi ilə şagirdlərə tapdırmaql metodudur. Vaxtilə bu metoddan qədim yunan filozofu Sokrat geniş istifadə etdiyi üçün buna Sokrat metodu da deyilir.

Evristik metodda sualların köməyi ilə müvafiq faktlar tapılır və nəticələr çıxarılır. Məsələn, dildən cəm şəkilçilərinin yazılması qaydasını evristik müsahibə yolu ilə şagirdlərin özlərinə tapdırmaq olar. Belə müsahibə fənnə maraq oyatmağa, şagirdləri fəallaşdırmağa, mövzunu şüurlu və əsaslı öyrənməyə kömək edir.

Təkrarlama müsahibəsi keçilən bilikləri təkrar yolu ilə möhkəmlətməyi nəzərdə tutur.

Müsahibə zamanı sualların düzgün qoyulması əsas şərtidir. Sualın qoyuluşu müəyyən *tələblərə* cavab verməlidir:

a) Sual konkret və aydın olmalıdır; ümumi xarakterli sual aydın olmur (məsələn, "S. Vurğun haqqında nə deyə bilərsən?");

b) Sual düşündürücü olmalıdır; "hə" və "yox" cavabı tələb edən sual (məsələn, "Metallar istidən genişlənmirmi?") şagirdləri düşündürmür;

c) Sual yığcam olmalıdır; iki və çoxmərtəbəli sual (məsələn, "İsim nədir, o, hala və şəxsə görə necə dəyişir?") vermək düzgün deyildir: belə sual yaxşı yadda qalmır və cavaba mənfi təsir göstərir;

d) Yanlış və çaşdırıcı suallar vermək olmaz. Belə suallar (məsələn, "Ay Günəşdən neçə dəfə böyükdür?") şagirdlərin təfəkkürünü səhv yola sövq edir və müəllimin biliyi haqda onlarda şübhə yarada bilər.

Müsahibə metodunun təşkilində müəyyən qaydanı gözləmək lazımdır: sual tək-tək şagirdə yox, sifə verilir və istənilən şagirddən soruşulur. Cavab səhv və ya qeyri-dəqiq olarsa, səhv cavab şagirdin özünə, ehtiyac olduqda digər şagirdlərə düzəldirilir, cavab yenə təminədiçi olmasa, müəllim özü izah edir.

Müsahibənin bir forması da diskussiyadır.

Diskussiya metodu elmi mübahisə deməkdir. Bu metod şagirdləri fəallaşdırır, təlimə maraq yaradır, biliklərin şüurlu mənimsənilməsinə imkan verir. Diskussiya zamanı müəyyən problem üzrə müxtəlif baxışlar, mövqelər irəli sürülür, hər kəs öz

mövqeyinə haqq qazandıрмаğa, digər mövqeyi təkzib etməyə çalışır.

Müxtəlif fənlər üzrə şagirdləri düşündürən problemlər, nəzəri və əməli məsələlər diskussiya mövzusu ola bilər. Məsələn, ədəbiyyatdan ayrı-ayrı yazıçıların əsərlərindəki ideyalar, oradakı obrazlar, coğrafiyadan yer üzərində iqlimin dəyişməsi, tarixdən müxtəlif tarixi hadisələrə baxışlar və s. ətrafında mübahisələr aparmaq olar.

Təlimin məntiqi metodları nəzəri biliyin - anlayış və qanunların dərk edilməsi, ümumiləşdirmə aparılması məqsədi güdən təfəkkür metodlarıdır. Bu metodlara analitik-sintetik və induktiv-deduktiv metodlar daxildir.

Analitik metodlar müəyyən obyektə fikrən tərkib hissələrinə və ya əlamətlərinə ayırmaq məqsədi güdür. Bu metodlara müqayisə (oxşarlıq və fərqi müəyyənləşdirmək), təsnifetmə (əşya və faktları əsas əlamətlərinə görə ayırmaq), analogiya (bir obyektə bağlı biliyi digər obyektə keçirmək) və b. daxildir.

Sintetik metodlar obyektin ayrı-ayrı hissə və əlamətlərini fikrən bir tam halında birləşdirmək məqsədi güdür.

İnduktiv metod xüsusidən ümumiyyə, deduktiv metod isə ümumidən xüsusiyyə keçməklə əqli nəticə çıxarmaq metodudur.

Məntiqi metodlar digər təlim metodları ilə, xüsusən kitab üzərində iş metodları ilə sıx bağlıdır.

Kitab üzərində iş metodları əsas bilik mənbəyi kimi kitabdən müxtəlif məqsədlərlə istifadə etməyi nəzərdə tutur. Kitab yeni bilik əldə etmək, keçilənləri möhkəmlətmək, dərinləşdirmək, tətbiq etmək, habelə müstəqil iş bacarıqları formalaşdırmaq vasitəsidir. Kitab üzərində iş metodları və tərzləri çoxdur: izahlı qiraət, əsas fikrin tapılması, plan, tezis və konspekt tərtibi, oxunanları öz-özünə danışmaq, oxu metodları (tam və hissələrlə oxumaq) və s.

Müəllim təlimdə, dərslərdə kitabla işin göstərilən metodlarına geniş istinad etməklə yanaşı, həmin metodları şagirdlərə

öyrətmək sahəsində sistemli iş aparmalıdır, necə deyərlər, şagirdlərə "öyrənməyi öyrətməlidir" (K.D.Uşinski).

Problemli-axtarış metodları təlimdə şagirdlərin zehni fəallığını, müstəqilliyini təmin edən metodlardır. Bu halda şagirdlər qarşısında müəyyən problemlər qoyulur və onlar bu problemlərin həllinə cəlb edilir.

Şagirdlərin zehni fəallığının səviyyəsindən asılı olaraq problem-axtarış metodları müxtəlif növlərdə olur: problemli şərh (müəllim problemi özü həll edir), qismən axtarış (problem qismən şagirdlərin iştirakı ilə həll olunur), tədqiqatçılıq (problem şagirdlər tərəfindən müstəqil həll olunur) metodları.

Müəllim problemli təlimin ayrı-ayrı tərzlərini (faktların müşahidəsi, problemin qoyuluşu, fərziyyələrin irəli sürülməsi və yoxlanması, nəticə çıxarılması) tədricən şagirdlərə öyrətməli və onları müstəqil tədqiqatçılığa alısdırmağa çalışmalıdır.

Bacarıq və vərdişləri formalaşdıran metodlar

Bu metodlar nəzəri biliyi tətbiq etdirməklə bacarıq və vərdiş yaratmaq məqsədi güdür. Bu qrupa çalışmalar, praktik və laborator işlər, didaktik oyunlar və s. daxildir.

Çalışmalar metodu bir çox fənlərdə geniş yayılmış metoddur. Çalışmalar müxtəlif növdə olur: yazılı, şifahi, qrafik, musiqi, bədən tərbiyəsi çalışmaları. Şagirdlərin müstəqillik səviyyəsindən asılı olaraq çalışmaların üç tipi ayırd edilir: nümunə üzrə çalışmalar (hazır nümunə əsasında icra edilir), variantiv çalışmalar (biliklərin yeni şəraitdə tətbiqinə əsaslanır), yaradıcı çalışmalar (biliklərin müxtəlif hallara yaradıcı tətbiqinə əsaslanır).

Praktik işlər nəzəri bilikləri hər hansı əməli işlərə tətbiq etmək metodudur: ölçmə, hesablama işləri, tədris-təcrübə sahəsində iş, bitki becərilməsi, təcrübəçilik və konstruktorluq işləri və s. Praktik işlər müəllimin təlimatı ilə başlayır: müəllim nəyi və

necə görmək haqda izahat verir. Sonra şagirdlər əməli işi müstəqil yerinə yetirirlər. Müəllim bu zaman nəzarət edir, istiqamət verir. Axırda görülmüş işlər yekunlaşdırılıb qiymətləndirilir.

Laborator işlər şagirdlərin müstəqil təcrübələr və müşahidələr aparması metodudur. Məsələn, mikroskop altında canlıları öyrənmək, hava, bitki və heyvanlar üzərində uzunmüddətli müşahidələr aparmaq, müxtəlif təcrübələr qoymaq və s. belə işlərdəndir.

Laborator məşğələlər iki növdə olur: frontal məşğələlər və praktikumlar.

Frontal məşğələdə bütün şagirdlər eyni işi, təcrübəni yerinə yetirir, praktikum zamanı isə kiçik qruplarla (3-5 nəfərlik) müxtəlif işi, təcrübələri icra edirlər. Birinci halda müəllim şifahi, ikinci halda isə yazılı təlimatdan istifadə edir. Axırda görülmüş işlərə yekun vurulur, onlar təhlil edilib qiymətləndirilir.

Didaktik oyun metodları biliklərin möhkəmləndirilməsi, tətbiqi məqsədi güdən idrak oyunlarıdır. Onlar təlimə emosionallıq gətirir, fənnə marağı artırır. Didaktik oyunlar müxtəlif növlərdə olur. Buraya idrak oyunları, oyun-səhnələşdirmə, stolüstü oyunlar, işgüzar rollu oyunlar, oyun situasiyaları, epizodik oyun priyomları və s. daxildir.

Son vaxtlar işgüzar rollu oyunlardan geniş istifadə olunur. *Tədqiqatçılıq metodu* müəyyən problemin şagirdlərin gücü ilə həlli metodudur. Tədqiqatçılıq işləri, əsasən, yuxarı siniflərdə müxtəlif məzmununda təşkil edilir. Məsələn, kənd təsərrüfatına dair təcrübələr qoymaq, yerli dərman bitkilərini öyrənmək və toplamaq, yerli relyefi, iqlimi, təbii zonaları, daxili suları öyrənmək, yerli folklor materiallarını, tarixi faktları toplayıb təhlil etmək və s.

Təlimdə nəzarət metodları

Nəzarət bütöv təlim prosesinin əsas ünsürlərindən biridir. Bu metodlar qarşıya qoyulmuş məqsədin yerinə yetirilməsi vəziyyətini, şagirdlərin bilik və bacarıqlarının səviyyəsini, nöqsan və çətinlikləri aşkara çıxarmağa, səhvləri tapıb düzəltməyə, təlim fəaliyyətini tənzimləməyə xidmət edir.

Təlimdə nəzarət metodları çoxdur. Onları bir neçə qrupa bölmək olar:

- a) *Şifahi nəzarət metodları;*
- b) *Yazılı nəzarət metodları;*
- c) *Laborator və praktik nəzarət metodları;*
- ç) *Maşınlı nəzarət metodları;*
- d) *Özünənəzarət metodları.*

Bu metodlarla yanaşı, müəllim gündəlik müşahidə yolu ilə şagirdlərin təlimə münasibətini, fəallıq və səyini öyrənilib nəzərə alır.

Şifahi nəzarət metodları içərisində şifahi sorğu geniş yayılmışdır. Onun üç növü vardır:

- ***Fərdi sorğu.*** Tək-tək şagirdlərin mövzunu danışması deməkdir. Vaxta qənaət etmək üçün mövzunu bütövlükdə bir şagirddən yox, hissə-hissə bir neçə şagirddən soruşmaq səmərəlidir;

- ***Frontal sorğu.*** Bütün siniflə aparılan sorğudur; ondan dəqiq fənlərdə daha çox istifadə olunur. Bu sorğu az vaxtda çox şagirdin biliyini aşkara çıxarmağa imkan verir;

- ***İntensiv sorğu.*** Müəyyən vaxt ərzində bir çox şagirdlə keçirilən sorğudur: bu halda bir şagird şifahi cavab verir, 2-3 şagird isə yazı taxtasında qeydlər edir, bir neçə şagird yazılı cavab hazırlayır və s.

Şifahi nəzarət məqsədi ilə şifahi imtahan və zəçotlardan da istifadə edilir.

Yazılı nəzarət metodlarına yoxlama yazı işləri (imla, ifadə, inşə, məsələ və misal həlli), test yoxlamaları, qrafik yoxla-

malar, yazılı imtahanlar, proqramlaşdırılmış yoxlama metodları daxildir.

Laborator və praktik nəzarət metodlarına təcrübələr aparmaq, əməli işləri yerinə yetirmək və s. tapşırıqların icrası daxildir.

Maşınli nəzarət metodları yoxlayıcı maşınların köməyi ilə həyata keçirilir.

Özünənəzarət metodları şagirdin öz təlim fəaliyyətinə, müstəqil işinə nəzarət etməsində ifadə olunur. Özünənəzarət şagirdin öz işinin gedişinə və nəticəsinə nəzarət etməsi, yol verdiyi nöqsanları və onların səbəblərini müəyyənləşdirməsi, səhvlərini tapıb düzəltməsi şəklində özünü göstərir. O, icradan qabaq (ilkin özünənəzarət), icra prosesində (tənzimləyici özünənəzarət) və işin icrasından sonra (yekun özünənəzarət) həyata keçirilir.

Özünənəzarət təlimə şüurlu xarakter verir, şagirdin fəallıq və müstəqilliyini gücləndirir.

Nəzərdən keçirilən təlim metodları əlaqəli şəkildə tətbiq olunmalıdır.

Metodların hər biri təlimdə özünə məxsus funksiyayı yerinə yetirir. Bu mənada heç bir metodu, o cümlədən ənənəvi (söz, əyani və praktik) metodları köhnəlmiş hesab etmək və onlardan imtina etmək düzgün deyildir. Təlimdə (dərslərdə) bütün metodlardan yerinə görə istifadə edilməlidir. Bütün şəraitlər üçün yararlı olan universal metod yoxdur. Bu mənada "Mənim öz iş metodum var" deyən müəllimlərə haqq qazandırmaq çətindir. Çünki dərstdə tək bir metoddan yox, metodlar kompleksindən istifadə edilir.

Təlim metodlarının seçilməsində bəzi meyarlar əsas götürülür. Müəllim dərslin məqsəd və vəzifələrindən, keçilən fənn və mövzudan, şagirdlərin dərkətmə imkanı və hazırlıq səviyyəsindən çıxış edərək konkret sinif və dərslər üçün optimal (münasib) təlim metodlarını seçib tətbiq etməlidir. Müəllimin pedaqoji ustalığının mühüm göstəricilərindən biri də budur.

Bilik o zaman bilikdir ki, o hafizə yolu ilə deyil, fikir gücü ilə əldə edilir. (L. Tolstoy)

VII bölmə

**MÜƏLLİMLƏRİN İŞƏ QƏBULU (MİQ)
VƏ SERTİFİKASIYA HAZIRLIĞI
ÜZRƏ SUALLAR,
ÖZÜNÜYOXLAMA TESTLƏRİ**

SUALLAR VƏ CAVABLAR

1. Azərbaycanın ərazisi haqqında.

Cavab:

Azərbaycan Respublikasının ərazisi 86.6 min km^2 , əhalisi 10 milyondur. Azərbaycan Respublikası Cənubi Qafqazın şərq hissəsində, Xəzər dənizinin qərb sahilində yerləşir. Sərhədlərinin ümumi uzunluğu 3472 kilometrdir. Bunun 825 kilometri su sərhədidir.

Cənubdan İranla 765 km və Türkiyə ilə 15 km, şimaldan Rusiya ilə 390 km, şimali-qərbdən Gürcüstan ilə 480 km, qərbdən Ermənistan ilə 1007 km həmsərhəddir.

2. Azərbaycanın daxil olduğu ilk Avropa təşkilatı.

Cavab:

Azərbaycanın 1992-ci ildən üzv olduğu Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı Avropa qitəsinin bütün ölkələrini əhatə edən yeganə təşkilatdır. Azərbaycan Respublikası təşkilatın əsas sənədləri olan ATƏM-in Helsinki Yekun Aktına 1992-ci, Paris Xartiyasına 1993-cü və Avropa Təhlükəsizliyi Xartiyasına 1999-cu ildə qoşulmuşdur. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həll edilməsindəki roluna görə, ATƏT çərçivəsində əməkdaşlıq Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində xüsusi yer tutur. Azərbaycan ATƏT-lə həmçinin demokratikləşdirmə sahəsində də əməkdaşlıq edir və bu sahəyə seçkilərin müşahidəsi, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun xətt ilə həyata keçirilən layihələr və s. daxildir.

3. İşğal olunmuş və işğaldan azad edilmiş rayonlarımız.

Cavab:

№	Rayonun adı	İşğal olunma tarixi	İşğaldan azad olunma tarixi
1	Xankəndi	26 dekabr 1991-ci il	10 noyabr 2020-ci il
2	Xocalı	26 fevral 1992-ci il	10 noyabr 2020-ci il
3	Şuşa	08 may 1992-ci il	08 noyabr 2020-ci il
4	Laçın	18 may 1992-ci il	01 dekabr 2020-ci il
5	Xocavənd	02 oktyabr 1992-ci il	10 noyabr 2020-ci il
6	Kəlbəcər	02 aprel 1993-cü il	25 noyabr 2020-ci il
7	Ağdərə	07 iyul 1993-cü il	10 noyabr 2020-ci il
8	Ağdam	23 iyul 1993-cü il	20 noyabr 2020-ci il
9	Cəbrayıl	23 avqust 1993-cü il	04 oktyabr 2020-ci il
10	Füzuli	23 avqust 1993-cü il	17 oktyabr 2020-ci il
11	Qubadlı	31 avqust 1993-cü il	25 oktyabr 2020-ci il
12	Zəngilan	29 oktyabr 1993-cü il	20 oktyabr 2020-ci il

4. Xocalı soyqırımında həlak olan Azərbaycanlıların sayı.

Cavab:

Xocalı soyqırımını nəticəsində 63-ü uşaq, 106-sı qadın, 70-i qoca və qarı olmaqla, 613 Xocalı sakini qətlə yetirilib, 8 ailə tamamilə məhv edilib, 25 uşaq hər iki valideynini, 130 uşaq valideynlərindən birini itirib. Düşmən gülləsindən 76-sı uşaq olmaqla, 487 nəfər yaralanıb. 1275 nəfər əsir götürülüb. Əsir götürülənlərdən 150 nəfərinin, o cümlədən 68 qadın və 26 uşağın taleyi bu günədək məlum deyil.

5. Hansı iki rayonumuzu eyni gündə itirmişdik?

Cavab:

Füzuli və Cəbrayıl.

6. Azərbaycan hansı Beynəlxalq təşkilatlara üzvdür?

Cavab:

Azərbaycan Respublikası müstəqil dövlət kimi bir sıra beynəlxalq təşkilatlara, o cümlədən, *Birləşmiş Millətlər Təşkilatı*, *Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı*, *Avropa Şurası*, *İslam Konfransı Təşkilatı*, *Müstəqil Dövlətlər Birliyi* və çoxlu sayda digər təşkilatlara üzv olmuşdur. Azərbaycan həmçinin NATO və Avropa Birliyi kimi qurumlarla əməkdaşlığı, eləcə də anti-terror koalisiyası tərkibində fəaliyyəti durmadan inkişaf etdirir. Azərbaycan Respublikası həm də GUAM regional qrupunun təsisçilərindən biridir. Bu təşkilatlarda və regional təşəbbüslərdə iştirakı ilə Azərbaycan Respublikası öz milli maraqlarını gerçəkləşdirir.

Azərbaycan - BMT. Azərbaycan Respublikası öz xarici siyasətində 1992-ci ildən üzv olduğu BMT-yə müstəsna əhəmiyyətli universal beynəlxalq təşkilat kimi yanaşır. Bu mənada, BMT TŞ-nin Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair qətnamələrini, BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığının xətt ilə Azərbaycan qaçqınları və məcburi köçkünlərinin ağır şəraitinin qismən yaxşılaşdırılmasına yönəldilmiş yardımlarını xüsusi qeyd etmək olar. Bundan əlavə, Azərbaycanın YUNESKO, YUNİSEF və BMT-nin digər

ixtisaslaşdırılmış təşkilatları ilə əməkdaşlığı diqqətəlayiqdir.

Azərbaycan - İƏT. 1991-ci ildə İKT-yə (İƏT) üzv olduğundan sonra Azərbaycan bu təşkilatın fəal iştirakçısına çevrilmişdir. İslam Konfransı Təşkilatı Ermənistanı təcavüzkar qismində tanıyan və pisləyən ilk beynəlxalq təşkilat olmuşdur. İƏT-in bu həyati əhəmiyyətli məsələyə dair aydın və ədalətli mövqeyi həmin təşkilatla münasibətlərin yüksələn xətlə inkişafına əlverişli zəmin yaratmışdır.

Azərbaycan-ATƏT. Azərbaycan Respublikasının 1992-ci ildən üzv olduğu Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı Avropa qitəsinin bütün ölkələrini əhatə edən yeganə təşkilatdır. Azərbaycan Respublikası təşkilatın əsas sənədləri olan

ATƏM-in Helsinki Yekun Aktına (1992), Paris Xartiyasına və Avropa Təhlükəsizliyi Xartiyasına qoşulmuşdur (1999). Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həllində ATƏT çərçivəsində əməkdaşlıq Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində xüsusi yer tutur. Azərbaycan ATƏT-lə həmçinin demokratikləşdirmə sahəsində də əməkdaşlıq edir. Buraya seçkilərin müşahidəsi, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Hüquqları Bürosunun xətt ilə həyata keçirilən layihələr və s. daxildir.

Azərbaycan - Avropa Şurası. Azərbaycan Respublikası 2001-ci ildən üzv olduğu Avropa Şurası ilə əməkdaşlıqda öz milli qanunvericiliyinin yüksək beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması istiqamətində tədbirlər görür. Belə ki, Azərbaycan milli qanunvericiliklərin demokratikləşdirilməsinə yardım göstərən AŞ-nin Venesiya Komissiyası ilə sıx əlaqələr qurmuş, Avropa Şurasının başlıca sənədi sayılan İnsan Hüquqları və Əsas Azadlıqlarının Qorunması üzrə Konvensiyası və onun Protokollarını 2001-ci il yanvarın 25-də imzalamış, 2002-ci il aprelin 15-də isə onları ratifikasiya etmişdir. Azərbaycanın nümayəndə heyəti Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair ədalətli mövqeyin formalaşdırılmasında Avropa Şurası çərçivəsində məqsədyönlü və məhsuldar fəaliyyət göstərir.

Azərbaycan-Avropa Birliyi. Azərbaycan Respublikası Avropa Birliyi ilə münasibətləri TACİS, TRACECA və s. proqramlar çərçivəsində inkişaf etdirir. Azərbaycan ilə Avropa Birliyi arasında 1996-cı ildə imzalanmış Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq sazişi 1999-cu ildən qüvvəyə minmişdir. 2004-cü ildə Avropa Birliyinin Şərqi doğru genişləndirilməsi ilə Azərbaycan Cənubi Qafqaz ölkəsi kimi "Genişləndirilmiş Avropa" təşəbbüsü çərçivəsində AB-nin "Yeni qonşuluq siyasəti"nə daxil edilmişdir. Bu, ölkənin Avropa Birliyi ilə əməkdaşlığını daha da inkişaf etdirərək keyfiyyətcə yeni mərhələ üçün zəmin yaradır.

Azərbaycan-NATO. Azərbaycan NATO-nun "Sülh naminə Tərəfdaşlıq" proqramına bu proqramın təqdim edildiyi ildən (1994) qoşulmaqla, Avro-Atlantika Tərəfdaşlıq Şurasında öz ye-

rini tutmuşdur. Azərbaycanın Avro-Atlantika məkanında təhlükəsizliyinin başlıca elementlərindən olan NATO ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi arasındakı münasibətlər bu dövrdən etibarən uğurla inkişaf etməkdədir. Planlaşdırma və analiz prosesi və Fərdi Tərəfdaşlıq Proqramı çərçivəsində Azərbaycan hərbi-çiləri NATO-nun başçılığı ilə Kosovodakı sülhməramlı əməliyyatlarda iştirak etmişlər. Azərbaycan-Antiterror koalisiyası. Er-məni terrorçuluğu timsalında bu bəlanın nə olduğunu tam dərk edən Azərbaycan 2001-ci il sentyabrın 11-dən ABŞ-ın rəhbərlik etdiyi beynəlxalq antiterror koalisiyasının fəal üzvü kimi terror-çuluğun qlobal təhdidlərinə qarşı mübarizəyə qoşulmuşdur. Azərbaycanlı sülhməramlıları Əfqanıstan və İraqda həyata keçirilən əməliyyatlarda iştirak etmişlər.

Azərbaycan-GUAM. Gürcüstan, Ukrayna, Azərbaycan və Moldovadan ibarət transregional GUAM təsisçilərindən biri olan Azərbaycan bu qurumun vasitəsilə həm özü, həm də digər iştirakçı dövlətlər üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdə söylərin birləşdirilməsi məqsədini daşıyır. Bu, münaqişələrin sülh yolu ilə həllində və separatizmlə mübarizədə qarşılıqlı fəaliyyət, sülhü təmin etmə sahəsində əməkdaşlıq, səmərəli və təhlükəsiz nəqliyyat dəhlizlərinin inkişafında əməkdaşlıq, Avropa və transAtlantika qurumları ilə əməkdaşlıq və qarşılıqlı fəaliyyət, iqtisadi əməkdaşlıq kimi istiqamətləri əhatə edir, üzv ölkələrin və bütövlükdə bölgənin tərəqqisinə xidmət göstərir.

Azərbaycan-Müstəqil Dövlətlər Birliyi (MDB). 1993-cü ildən MDB-nin üzvü olan Azərbaycan bu təşkilat çərçivəsində öz müstəqilliyini möhkəmləndirmək və mehriban qonşuluq zonası yaratmaq məqsədi güdür. MDB həmçinin ətraf mühitin qorunması, elmi və mədəni əməkdaşlıq, eləcə də qanunsuz dövriyyələrə və cinayətkarlığa qarşı mübarizədə söylərin əlaqələndiricisi kimi çıxış edir.

7. UNESCO nədir?

Cavab:

UNESCO (UNESCO United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) – Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Elm, Təhsil və Mədəniyyət üzrə ixtisaslaşmış qurumudur.

Təşkilat 16 noyabr 1945-ci ildə yaradılmışdır, mərkəzi qərargahı Fransanın paytaxtı Parisdə yerləşmişdir. Təşkilatın tərkibinə dünyanın müxtəlif hissələrində yerləşmiş 67 büro və alt bölmələr daxildir.

UNESCO-nun Nizamnaməsi 1945-ci ildə London konfransında qəbul edilmiş, 4 noyabr 1946-cı ildə qüvvəyə minmişdir. Hal-hazırda dünyanın 191 ölkəsi bu təşkilatın üzvüdür. UNESCO-nun əsas məqsədi – irqindən, cinsindən, dilindən və dinindən asılı olmayaraq, təhsil, elm və mədəniyyət sahələri üzrə xalqların əməkdaşlığını genişləndirmək yolu ilə sülhün və təhlükəsizliyin möhkəmlənməsinə kömək etməkdir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinə uyğun olaraq irqi, cinsi, dil və ya dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq qanunvericilik və ədaləti, insanın əsas hüquq və azadlıqlarını təmin etməkdən ibarətdir. Ali orqanı sessiyaları iki ildən bir çağırılan konfransdır. 1972-ci ildə UNESCO tərəfindən "Ümumdünya Mədəni və Təbii İrsin Qorunması haqqında Konvensiya" qəbul edilmişdir.

Bu Təşkilatın Nizamnaməsi 1945-ci ilin noyabr ayında Londonda 44 ölkən nümayəndəsinin qatıldığı toplantıda qəbul edilmişdir. Mərkəzi Parisdə olan və Ümumi Konfrans, İcra Şurası, Katiblik olmaqla üç ali orqanı olan UNESCO təhsil, elm və mədəniyyət sahələrindəki məqsədlərini, özünə üzv olan hər dövlətdə qurulan Milli Komissiyalar vasitəsilə reallaşdırmağa çalışır.

Üzv dövlətlərin nümayəndələrindən ibarət olan Ümumi Konfrans 1946-1953-cü illər arasında hər il, 1954-cü ildən bu

günə qədər isə iki ildə bir çağırılır. Bu vaxta qədər 26 Ümumi Konfrans keçirilmişdir.

Ümumi Konfrans, Təşkilatın ən səlahiyyətli orqanı olaraq İcra Şurası üzvlərini və Baş Direktoru seçir, UNESCO-nun iş proqramlarını qəbul edir və büdcəni təsdiq edir.

UNESCO İcra Şurası Ümumi Konfransa qatılan və hökumətlər tərəfindən namizəd göstərilən nümayəndələr arasından dörd il müddətində 58 üzvdən ibarət seçilir.

8. Təhsil mühiti necə olmalıdır?

Cavab:

Təhsilin mühiti həyatın özü olmalıdır. Burada şagirdlər həyata hazırlanmamalı, həyatın içində öyrənməli-dirlər.

9. Qabaqcıl təhsilin məqsədi.

Cavab:

Yeni təcrübəyə əsaslanaraq daim inkişaf etmək təhsilin həm əsas xüsusiyyətinə, həm də məqsədinə çevrilməlidir.

10. Məktəbin əsas vəzifəsi.

Cavab:

Məktəb “hərtərəfli uşaq” üçün təhsili təmin etməlidir, bütün diqqətini uşağın ehtiyaclarına və maraqlarına yönəltməlidir.

11. Təhsil nə üçün lazımdır?

Cavab:

İnkişafı təmin etmək üçün.

12. “Öyrənən” kimdir?

Cavab:

Öyrənən təcrübə aparən orqanizmdir.

13. Təhsil insanın ehtiyaclarını necə təmin etməlidir?

Cavab:

İnsanların ehtiyacları müxtəlif olduğundan təhsil şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərinin inkişafına istiqamətlənməlidir.

14. Müəllimin pedoqoji qabiliyyətləri.

Cavab:

- şəxsi;
- didaktik;
- təşkilatçılıq;
- kommunikativ;
- perspektiv;
- suqgestiv;
- pedoqoji təxəyyül;
- diqqəti paylaya bilmək.

15. Təhsil formaları.

Cavab:

Formal, qeyri-formal və informal.

16. Təhsil alanların hüquqları.

Cavab:

- Qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada təhsil müəssisəsinə qəbul olunmaq;
- Fasiləsiz təhsil almaq;
- Təhsil müəssisəsinə təhsilin istiqamətini ixtisası təhsil alma formasını sərbəst seçmək;
- Elmi tədqiqat fəaliyyəti ilə məşğul olmaq;
- Sağlamlıq üçün təhlükəsiz təhsil şəraiti ilə təmin olunmaq;
- İnsan hüquqlarına zidd hərəkətlərdən müdafiə olunmaq;
- Qanunvericiliyə uyğun olaraq yalnız 1 dəfə ödənişsiz təhsil almaq;

- Dövlət ümumitəhsil müəssisələrində dərslərlə pul-suz təmin olunmaq;
- Təhsil prosesinin təşkilində və idarə olunmasında fəal iştirak etmək.

17. Təhsilçilərin vəzifələri.

Cavab:

- Pedaqoji işçilərin şərəf və ləyaqətinə hörmətlə yanaşmaq;
- Dövlət təhsil standartlarına uyğun bilik bacarıq və vərdislərə yiyələnmək;
- Təhsil müəssisəsinin nizamnaməsinin tələblərinə riayət etmək;
- Dövlət cəmiyyət ailə və özü qarşısında məsuliyyətini dərk etmək;
- Qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuşdigər vəzifələri yerinə yetirmək.

18. Təhsilçilərin hüquqları.

Cavab:

- Şərəf və ləyaqətinə hörmətlə yanaşılmasını tələb etmək;
- Normal əmək elmi-pedaqoji iş və təhsil şəraiti müasir standartlara cavab verən texnologiyalarla təmin olunmaq;
- Tədrisin formasını metodlarını vasitələrini sərbəst seçmək;
- İxtisasını artırmaq yeni ixtisas almaq staj keçmək;
- Təhsil müəssisəsində vəzifə tutmaq;
- Müəyyən edilmiş hallarda mükafatlandırılmaq və tətif olunmaq;
- Təhsil prosesinin təşkilində və idarə olunmasında fəal iştirak etmək.

19. Təhsilverənlərin vəzifələri.

Cavab:

- təhsil sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində iştirak etmək;
- Təhsil proqramlarının mənimsənilməsini təmin etmək;
- Təhsil alanların şərəf və ləyaqətinə hörmət etmək;
- Təhsilənlərdə fəal vətəndaş mövqeyi formalaşdırmaq;
- Pedaqoji etika və əxlaq normalarına riayət etmək;
- Qanunvericilikdə müəyyən olunmuş qaydada attestasiyadan keçmək;
- Qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş vəzifələri yerinə yetirmək.

20. Müəllim hansı qabiliyyətlərə malik olmalıdır?

Cavab:

Müəllim əsasən didaktik və təşkilatçılıq qabiliyyətlərinə yiyələnmişdir. Bundan əlavə, kommunikativ, suqgestiv, perseptiv və s. qabiliyyətlərə də yiyələnmişdir.

21. Məktəbin təlim mühiti necə olmalıdır?

Cavab:

Məktəb şagirdlərin qruplarda düşünməsini təmin edir ki, bu da yarışmanı deyil, əməkdaşlığı təmin edir.

22. Mənimsəməni təmin edən təlim necə baş verməlidir?

Cavab:

Şagirdlər problem həllinə əsaslanan layihələrə cəlb edilməklə praktik məsələlərdən nəzəri prinsiplərə doğru istiqamətləndirilir (konkretdən məcaziyə).

23. NATO-nun Sülh Naminə Tərəfdaşlıq Proqramına Azərbaycan necənci ildə qoşulub?

Cavab:

1994-cü il 3-4 may tarixlərində Belçikaya rəsmi səfəri zamanı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev NATO-nun Brüsseldəki mənzil qərargahında NATO Sülh naminə tərəfdaşlıq proqramının Çərçivə sənədini imzaladı. Bununla, Azərbaycan NATO ilə genişmiqyaslı əməkdaşlığı nəzərdə tutan Sülh Naminə Tərəfdaşlıq proqramını imzalamış 15-ci dövlət oldu.

24. Dünyəvilik nədir?

Cavab:

Dünyəvi dövlət – dinin dövlət idarəetməsindən uzaqlaşdırılması nəticəsində yaranmış dövlətdir. Bu kimi ölkələrdə dövlət orqanlarının qərarları dini əsaslı ola bilməz.

25. Proqressivist müəllimin rolu nədən ibarət olmalıdır?

Cavab:

Müəllim şagirdləri istiqamətləndirir və onlara məsləhətlər verir. Şagirdin təlimi rəhbərliyin və ya dərsləklərin müəyyən etdiyi fənn biliklərinə deyil, öyrənmələrin maraqlarına əsaslanır.

26. Muğam festivali neçənci ildə və harada keçirilib?

Cavab:

"Muğam Dünyası" Beynəlxalq musiqi festivalı – Azərbaycanda keçirilən beynəlxalq muğam festivalı. Heydər Əliyev fondunun təşəbbüsü ilə 18-25 mart 2009-cu il tarixində Bakıda keçirilmişdir.

Martın 20-də Beynəlxalq Muğam Mərkəzində festivalın rəsmi açılışı olmuşdur. Festival çərçivəsində beynəlxalq elmi simpozium, muğam ifaçılarının müsabiqəsi və çoxsalyı opera tamaşaları eləcə də konsertlər təşkil olunur. İlk festival 2009-cu il martın 25-də Heydər Əliyev Sarayında təşkil olunmuş qala-konsert ilə bitmişdir.

27. Hər təlimdə qrup işinin təşkil edilməsi nə dərəcədə məqsədəuyğundur?

Cavab:

Elə bu tədqiqat mərhələsində müəllimin buraxdığı səhv hesab olunur. Muellum elə bilir ki tədqiqat mərhələsi ancaq qrup şəklində aparılmalıdır. Amma yanlış yanaşmadır. İş formalarının hamısından meqsədəuyğun şəkildə istifadə olunsayaxşı olar. Çünki hər birinin öz əhəmiyyəti var.

28. Akustik nədir?

Cavab:

Fizikanın səs bəhsidir. Binanın (məsələn, kino salonun və sairənin) daxilində səsi əksətdirmə qabiliyyətidir. Bina içərisində musiqinin, nitqin və s. səsinin eşidilmə dərəcəsidir.

29. Heydər Əliyev fondu neçənci ildə yaradılıb?

Cavab:

Heydər Əliyev Fondu - qeyri-hökumət, qeyri-kommersiya təşkilatıdır. Fond Heydər Əliyevin xatirəsinə Azərbaycan xalqının ehtiramını ifadə etmək, onun zəngin mənəvi irsini əks etdirmək, azərbaycançılıq fəlsəfəsinin Azərbaycan üçün əhəmiyyətini vurğulamaq, milli dövlətçilik ideyalarını yeni nəsillərə aşılamaq məqsədi ilə yaradılmışdır. Fondun rəsmi açılışı 10 may 2004-cü ildə olmuşdur.

30. Dünya Azərbaycanlılarının soyqırımı günü (31 Mart) nə vaxtdan etibarən və kimin sərəncamı ilə qeyd olunmağa başlayıb?

Cavab:

Mart soyqırımı və ya Mart hadisələri - 1918-ci ilin 30 mart və 3 aprel tarixləri arasında Bakı şəhərində və Bakı quberniyasının müxtəlif bölgələrində, eləcə də Şamaxı, Quba, Xaçmaz, Lənkəran, Hacıqabul, Səlyan, Zəngəzur, Qarabağ, Naxçıvan və digər ərazilərdə Bakı Soveti və Daşnaksütundan

olan erməni silahlı dəstələrinin azərbaycanlılara qarşı törətdikləri qırğındır. Rəsmi mənbələrə əsasən soyqırım nəticəsində 12 minə yaxın azərbaycanlı qətlə yetirilmiş, on minlərlə insan itkin düşmüşdür.

Azərbaycanın Ümumilli lideri Heydər Əliyevin 26 mart 1998-ci il tarixli Sərəncamı ilə 31 mart Azərbaycanlıların Soyqırımını Günü kimi qeyd olunur.

31. Müəllimin proqramına nələr daxildir?

Cavab:

Mövzuların ardıcılığı, resurslar, vaxt bölgüsü.

32. Destruksiya nədir?

Cavab:

Qırılma, pozulma mənasını daşıyır. Dərsin pozulması deməkdir. (Kimya fənnindən gələn bir termdir. "Zəncirin qırılması" adlı destruksiya reaksiyaları var.)

33. Aprel döyüşləri.

Cavab:

Aprel döyüşləri - 2016-cı il aprelin 1-dən 2-nə keçən gecədən başlayaraq Azərbaycan və Ermənistan Silahlı Qüvvələrinin Qondarma Dağlıq Qarabağ Respublikasının hərbi birləşmələri arasında baş vermiş hərbi münaqişədir. Aprel döyüşləri Dağlıq Qarabağda 1994-cü ildə atəşkəs haqqında saziş imzalandıqdan bəri ən şiddətli döyüşlər idi. Döyüşlər Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin qələbəsi ilə nəticələnmiş, Tərtər rayonunun Talış kəndi ətrafındakı yüksəkliklər və Seysulan kəndi, Cəbrayıl rayonunun Lələ təpə yüksəkliyi və Cocuq Mərcanlı, Goranboy rayonunun Gülüstankəndi, Tərtər rayonunun Qazaxlar kəndi və Tərtər rayonunun Madaqiz kəndi istiqamətində yollar düşməndən azad olunmuşdur. 5 apreldə hər iki tərəfin razılığı və beynəlxalq qurumların müşahidəsi ilə yenidən atəşkəs müqaviləsi imzalanmışdır. Buna baxmayaraq, Ermənistan tərəfindən

dəstəklənən seperatçı qüvvələr atəşkəs imzalanmazdan bir neçə saat sonra onu dəfələrlə pozmuşdur. Azərbaycan Respublikasının verdiyi rəsmi məlumatla görə Azərbaycan Silahlı Qüvvələri 2000 hektarlıq ərazini azad etmişdir.

34. Qanunla qaydanın fərqi.

Cavab:

Qanun - hüquq normalarının sistemli toplusu olub, cəmiyyətdə yaranan ictimai münasibətləri tənzimləyir və insanları hüquq pozuntusundan qoruyur, həmçinin, qoyulan qadağalara əməl etməyən şəxslərin cəzalandırılmasını müəyyən edir.

Qayda - Bir işin yerinə yetirilməsi üçün müəyyən üsullar göstərən qərar.

Məsələn: “Seçki qaydaları”, “Daxili intizam qaydaları”, “Elektrik qüvvəsindən istifadə qaydaları”, “Ali məktəblərə qəbul qaydaları” və s.

35. Bayramlar əlamətdar günlərdən nə ilə fərqlənir?

Cavab:

Bayram günləri qeyri iş günü hesab olunur. Əlamətdar günlər isə iş günü hesab olunur.

36. UNİCEF nədir?

Cavab:

UNİCEF (BMT-nin Uşaq Fondu) - 1954-cü ildə uşaq hüquqlarının qorunması üçün qurulmuş təşkilatdır. BMT Uşaq Fondu uşaq və körpələrin problemlərini ön plana çəkən universal qurumlardan hesab olunur. Təşkilatın əsası 1946-cı il dekabrın 11-də qoyulmuş və ilk dövrlərdə Beynəlxalq Fövqəladə Uşaqlara Yardım Fondu (UNİCEF - United Nations International Children's Emergency Fund) adlandırılmışdır. BMT Baş Məclisi 1953-cü ilin aprelində Fondun fəaliyyətini müddətsiz elan etdi və adını müasir formaya saldı.

1959-cu ildə "Uşaq hüquqları" bəyannaməsi qəbul edildi. Fonda rəhbərliyi İcraiyyə Şurası həyata keçirir. Şura 36 üzvdən ibarətdir.

UNİCEF-in 113 ölkədə və 242 məntəqədə 6200 əməkdaşı çalışır. Bunların 84% bilavasitə yerlərdə fəaliyyət göstərir. Uşaq Fondunun mənzil qərargahları Nyu-York, Kopenhagen və Florensiyada, regional şöbəsi isə Cenevrədə fəaliyyət göstərir.

37. Neçə Milli Qəhrəmanımız var?

Cavab:

Hazırda Azərbaycanın 215 Milli Qəhrəmanı var ki, onun da yalnız 18 nəfəri sağdır.

38. Yəhudi əsilli milli qəhrəmanımız.

Cavab:

Albert Aqarunov.

1969-ci il aprelin 25-da Bakının Əmircan qəsəbəsində yəhudi ailəsində anadan olub. Çox erkən yaşlarından musiqilə maraqlanırdı. Musiqi məktəbində nəfəs aləti truba sinfini bitirmişdi. Suraxanı rayonundakı 154 saylı məktəbin səkkizinci sinfini bitirərək peşə məktəbində sürücü-mexanik ixtisasına yiyələnib. Hərbi xidmətə gedənə qədər işləyib, ailəsinə kömək edirdi. 1987-ci ildə Aqarunov Gürcüstanda hərbi xidmətə çağırıldı və xidməti dövründə tank komandiri oldu. 1989-cu ildə ordu sıralarından tərxis olunaraq Bakıya dönərək Suraxanıda maşınqayırma zavodunda işləyib.

Aqarunov 8 may 1992-cu ildə Şuşa uğrunda gedən döyüşlərdə snayper gülləsinə tuş gəlib və döyüş meydanında həlak olub. Komandir Hacı Əzimovun sözlərinə görə, Aqarunov mövqeyini dəyişərkən öz tankının düz önündə qalmış şəhid əsgər yoldaşlarının cəsədini kənara çəkmək üçün hərbi maşından çıxır. Əvvəlcə tankı düzgün istiqamətə yönəltməsi üçün mexanikinə göstəriş verir. Daha sonra öldürülmüş şəhidlərə tərəf qaçır və

cəsədləri kənara çəkən zaman erməni snayperinin gülləsinə tuş gəlir.

Albert Aqarunov torpağa tapşırılıanda molla və ravvin eyni vaxtda dua oxuyurdu. Bakıda Şəhidlər xiyabanında dəfn edilmişdir.

39. O hansı üsuldur ki, orada şagird özü-özünü qiymətləndirir?

Cavab:

Akvarium

40. Təlim formaları hansılardır?

Cavab:

Dörd iş forması vardır: kollektiv ilə iş, qruplarla iş (kiçik qruplarla iş, böyük qruplarla iş), cütlərlə iş, fərdi iş.

41. Fənn resursları hansılardır?

Cavab:

Xəritə, qlobus, pərgar və s. (öz ixtisasınıza aid olanları da əlavə edə bilərsiniz).

42. Dədə Qorqudun 1300 illiyi nə vaxt keçirilib?

Cavab:

"Kitabi-DədəQorqud" dastanının 1300 illiyinə həsr olunmuş təntənəli yubiley gecəsi Türkdilli dövlətlərin VI Zirvə toplantısına gəlmiş dövlət başçılarının iştirakı ilə Bakı şəhərində 2000-ci il aprelin 9-da keçirilib.

43. İlk Azərbaycanlı hərbi təyyarəçi kimdir?

Cavab:

Qayıbov Fərrux ağa Məmmədkərim ağa oğlu.

İlk azərbaycanlı hərbi təyyarəçi, İlya Muromets №16 adlı bombardmançının heyət üzvü, Birinci dünya müharibəsi iştirakçısı, poruçik.

44. Sizə “dərsi izah edin” deyilir, izah edən vaxt sözünüzü kəsirlər, Birdən bir şagird sizə bu cür mane olsa, nə edərsiniz?

Cavab:

Şagirdlərin sualını, maraqlarını cavablandırmaq zəruridir, çünki onlar hər şeyi öyrənmə mərhələsindədirlər. Sərt cavab onların əksər maraqdan məhrum olmasına səbəb ola bilər. Bəzən uşaq mövzunun sonuna olan izahları əvvəlcədən sual verir. Deyərəm ki, indi həmin hissəni başa salacam və sualına cavab tapacaqsan. Əlavə olaraq qeyd edirəm ki, kurikulumda müəllim əvvəlki kimi dərsi izah etmir. Suallara uşaq özü cavab tapmalıdır.

45. Dağlıq Qarabağı işğal etdiyinə görə Ermənistanın dövlət müstəqilliyini bu günə kimi tanımayan dövlət hansıdır?

Cavab:

Pakistan Azərbaycanın ərazilərini işğal etdiyi üçün Ermənistanın dövlət müstəqilliyini tanımayan yeganə BMT üzvüdür.

46. Qadın Milli Qəhrəmanlarımız kimlərdir?

Cavab:

Qadın Milli Qəhrəmanlarımız:

1) *Gültəkin Məlik qızı Əsgərova;*

2) *Salatın Əziz qızı Əsgərova.*

47. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası nə vaxt qəbul olunub?

Cavab:

12 noyabr 1995-ci ildə

48. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti hər il yanvar ayının sonunda hansı məşhur Forumda iştirak edir?

Cavab:

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti hər il yanvar ayının sonunda İsveçrənin Davos şəhərində keçirilən Dünya İqtisadi Forumunda iştirak edir.

49. Azərbaycanın 91 nəfər ziyalısı nə zaman “Səs” qəzeti vasitəsilə Ümummilli lider Heydər Əliyevə müraciət edərək onu böyük siyasətə çağırmışdır?

Cavab:

16 oktyabr 1992-ci il.

50. Azərbaycan Respublikası BMT-yə nə zaman tam hüquqlu üzv qəbul edilmişdir?

Cavab:

02 mart 1992-ci il.

51. BMT-nin əsas (prinsipial) orqanları hansılardır?

Cavab:

BMT-nin əsas (prinsipial) orqanları BMT-nin Baş Məclisi, BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası, İqtisadi və İctimai Şura, Qəyyumluq Şurası, Beynəlxalq Məhkəmə və Katiblikdir.

52. İkinci Dünya müharibəsi nə zaman başlamışdır?

Cavab:

İkinci Dünya müharibəsi 01 sentyabr 1939-cu ildə Almaniyanın Polşaya hücumu ilə başlamışdır.

53. Ölkəmizin daxil olduğu ilk Avropa təşkilatı hansıdır?

Cavab:

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT)

54. Sinifdə valideyn himayəsindən məhrum olmuş şagirdə necə yanaşmaq olar?

Cavab:

“Xüsusi qayğı göstərərəm” cavabı verməyin. Çünki dərş zamanı müəllimin həmin şagirdə xüsusi qayğısı ayrıseçkilik yaratmış olur. Ancaq dərşdən sonra ona xüsusi nəvaziş göstərə bilərsiz. Sinifdə uşağa mənə sənə xüsusi diqqət ayırıram kimi hiss yaratmaq lazım deyil. Uşaqlar çox həssas və çox ağıllıdırlar. O dəqiqə hər şeyi yaxşı başa düşürlər. Bütün uşaqalara diqqət və qayğı eyni səviyyədə olmalıdır. Bu, həm o uşağa, həm də digərlərinə mənfi təsir edəcək. Gələcəkdə də həmin uşaqda psixologiya elə formalaşacaq ki, mənə hamı güzəşt etməlidir, qayğı göstərməlidir.

Beləliklə, istəmədən də olsa, həmin şagirdə mənfi xüsusiyyət yaratmış oluruq.

55. Azərbaycanın təhsil nazirləri kimlər olub?**Cavab:**

Ağa Sultanov, Ağalar Abbasbəyli, Ceyhun Bayramov, Dadaş Bünyadzadə, Elmira Qafarova, Emin Əmrullayev, Firudin Cəlilov, Heydər İsayev, Həmid bəy Şahtaxtinski, Kamran Rəhimov, Lidiya Rəsulova, Mahmud Ağayev, Maqsud Məmmədov, Mehdi Mehdizadə, Məmməd Cavarlinski, Məmməd Ələkbərov, Mikayıl Cabbarov, Misir Mərdanov, Mustafa Quliyev, Müseyib Şahbazov, Müslüm Məmmədov, Nurməmməd bəy Şahsuvarov, Rafiq Feyzullayev, Rəşid xan Qaplanov, Ruhulla Axundov (adlar əlifba sırası ilə düzölmüşdür).

56. Respublikamızda 2016-cı il nə ili elan edilmişdir?**Cavab:**

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11 yanvar 2016-cı il tarixli Sərəncamına əsasən 2016-cı il Azərbaycan Respublikasında “Multikulturalizm ili” elan edilmişdir.

57. 8 May nə günüdür?

Cavab:

1992-ci ildə Şuşa şəhərinin erməni silahlı dəstələri tərəfindən işğal olunduğu gün.

58. Azərbaycan Respublikasının üzv olduğu ilk beynəlxalq təşkilat hansıdır?

Cavab:

Azərbaycan Respublikasının üzv olduğu ilk beynəlxalq təşkilat İslam Konfransı Təşkilatıdır (İKT). Respublikamız bu beynəlxalq təşkilata 8 dekabr 1991-ci il tarixində qəbul olunmuşdur.

59. 2017-ci ildə ölkəmizdə hansı beynəlxalq səviyyəli idman yarışını keçirilmişdir?

Cavab:

12-22 may 2017-ci il tarixlərində ölkəmizdə IV İslam Həmrəyliyi Oyunları keçirilmişdir.

60. Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti Parlamenti nə zaman fəaliyyətə başlamışdır və Parlamentin sədr və sədrin birinci müavini kimlər seçilmişdir?

Cavab:

Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti Parlamentinin birinci iclası 7 dekabr 1918-ci il tarixində keçirilmişdir və Parlamentin sədri Əlimərdanbəy Topçubaşov, sədrin birinci müavini isə Həsənbəy Ağayev seçilmişdir.

61. Milli mətbuatımızın əsası kim tərəfindən, nə zaman və hansı mətbu orqanla qoyulmuşdur?

Cavab:

Milli mətbuatımızın əsası *Həsən bəy Zərdabi* tərəfindən 22 iyul 1875-ci il tarixində “Əkinçi” qəzeti ilə qoyulmuşdur. Qəzetin cəmi 56 sayı işıq üzü görmüşdür.

62. Sonuncu işğal olunan rayonumuz hansıdır və erməni qəsbkarları tərəfindən hansı tarixdə işğal edilmişdir?

Cavab:

Sonuncu işğal olunan rayonumuz Zəngilandır və 29 oktyabr 1993-cü il tarixində erməni qəsbkarları tərəfindən işğal olunmuşdur.

63. Cari planlaşdırma nədir?

Cavab:

Cari planlaşdırma hal-hazırkı, indiki planlaşdırmaadır. Bu da gündəlik planlaşdırma adlanır. Gündəlik planlaşdırmada standart, mövzu, məqsəd, inteqrasiya, iş forması, üsullar, resurslar və dərsin mərhələləri olur.

64. İllik qiymətləndirmə necə aparılır?

Cavab:

Şagirdin illik qiyməti aşağıdakı düsturla müəyyən edilir:

$$\bar{I}=(y_1+y_2):2$$

65. Nitq nədir?

Cavab:

Dil vasitəsi ilə həyata keçirilən ünsiyyət prosesidir.

66. Təxəyyül nədir?

Cavab:

Keçmiş qavrayış materiallarının yenidən işlənməsi əsasında yeni surətlərin yaradılması

67. BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının (United Nations Security Council) neçə daimi üzvü vardır və hansılardır?

Cavab:

BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının 5 daimi üzvü vardır: ABŞ, Fransa, İngiltərə, Çin və Rusiya.

68. 06 sentyabr 2017-ci il tarixində ABŞ-ın Koliforniya ştatının Berkli şəhərində dünyasını dəyişmiş, “Qeyri-səlis məntiq” və “Qeyri-səlis çoxluqlar” nəzəriyyələrinin müəllifi hansı dünya şöhrətli alimimizdir?

Cavab:

Lütfi Zadə (Lütfəli Rəhim oğlu Əsgərzadə)

69. Azərbaycan muğamı neçənci ildə YUNESKO-nun qeyri-maddi mədəni irs siyahısına (UNESCO Intangible Cultural Heritage List) daxil edilmişdir?

Cavab:

Azərbaycan muğamı 2008-ci ildə YUNESKO-nun qeyri-maddi mədəni irs siyahısına daxil edilmişdir.

70. Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti dövründə neçə hökumət kabineti formalaşdırılmışdır?

Cavab:

Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti dövründə 5 hökumət kabineti formalaşdırılmışdır.

71. Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti dövründə 1-ci, 2-ci və 3-cü hökumət kabinetləri kim tərəfindən formalaşdırılmışdır?

Cavab:

Fətəli Xan Xoyski tərəfindən.

72. Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti dövründə 4-cü və 5-ci hökumət kabinetləri kim tərəfindən formalaşdırılmışdır?

Cavab:

Nəsib Bəy Yusifbəyli tərəfindən.

73. Emosiya deyəndə nə başa düşürsünüz?

Cavab:

Müxtəlif hisslərin baş verməsi nəticəsində bədəndə olan üzvi dəyişiklik.

74. Hafizə nədir?

Cavab:

Keçmiş hadisənin yadda saxlanması nəticəsində sonralar onun yada salınması və tanınması prosesidir.

75. Diqqət nədir?

Cavab:

Psixi fəaliyyətin müəyyən bir orbitin üzərinə yönəlməsi prosesidir. Növləri: qeyri-ixtiyari, ixtiyari, ixtiyaridən sonrakı.

76. 2009-cu ildə YUNESKO-nun qeyri-maddi mədəni irs siyahısına (UNESCO Intangible Cultural Heritage List) daxil edilmiş obyektlərimiz hansılardır?

Cavab:

“Azərbaycan aşıq sənəti” və “Novruz bayramı”

77. 2017-ci ildə YUNESKO-nun qeyri-maddi mədəni irs siyahısına (UNESCO Intangible Cultural Heritage List) daxil edilmiş obyektimiz hansıdır?

Cavab:

“Dolma hazırlama və paylaşma ənənəsi”

78. Ümumilli lider Heydər Əliyevin 15 iyun 1993-cü il tarixində Azərbaycan Ali Sovetinin sədri seçilməsi tariximizə hansı gün kimi daxil olmuşdur?

Cavab:

Milli Qurtuluş Günü.

79. Dövlət strategiyasının istiqamətləri hansılardır?

Cavab:

Təhsil məzmunu, infrastruktur, idarə sistemi, maliyyə-ləşmə, nüfuzlu təhsil verən.

80. Kurikulum terminin mənası nədir?

Cavab:

Kurikulum mənsəcə “curriculum” latın sözü olub lüğəti mənası - yol, istiqamət, kurs, elm, qaçış deməkdir. Kurikulum sözü ingiliscə-rusca lüğətlərində təlim kursu, tədris planı, proqram kimi izah olunur.

81. Kurikulum termini Azərbaycanda nə vaxt daxil olmuşdur?

Cavab:

Azərbaycanda kurikulum termini ötən əsrin 90-cı illərinin sonunda daxil olmuşdur.

82. Kurikulumun təyinatına görə neçə yerə ayrılır?

Cavab:

Təhsil kurikulumları təyinatına görə iki yerə ayrılır.

- 1) Milli kurikulum;
- 2) Fənn kurikulumu.

83. BMT-nin baş qərargahı hansı şəhərdə yerləşir?

Cavab:

BMT-nin baş qərargahı ABŞ-ın Nyu-York şəhərində yerləşir.

84. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk demokratik parlament seçkiləri nə zaman keçirilmişdir?

Cavab:

12 noyabr 1995-ci ildə.

85. YUNESKO-nun “Ümumdünya İrs Siyahısı”na daxil edilmiş maddi irs nümunələrimiz hansılardır?

Cavab:

YUNESKO-nun “Ümumdünya İrs Siyahısı”na 2 maddi irs nümunəmiz daxil edilmişdir: “Şirvanşahlar Sarayı və Qız Qalasının yerləşdiyi İçəri şəhər” və “Qobustan qayaüstü incəsənət nümunələri”.

86. Rəsmi açılışı 10 may 2012-ci il tarixində olmuş Heydər Əliyev Mərkəzinin memarı kimdir?

Cavab:

Heydər Əliyev Mərkəzinin memarı böyük britaniyalı arxitektor, Pritzker mükafatını almış ilk qadın-memar Zaha Hadiddir.

87. Avropa Yayım İttifaqına 1956-cı ildən bəri üzv olan ölkələr arasında keçirilən Avroviziya Mahnı Müsabiqəsinə (Eurovision Song Contest) Azərbaycan neçənci ildə ev sahibliyi etmişdir?

Cavab:

2012-ci ildə.

88. Şəxsiyyətyönümlülük nədir?

Cavab:

Təhsil alanın idraki, ünsiyyət və psixomotor fəaliyyətləri əsasında həyatı bacarıqlarını inkişaf etdirməklə onlarda milli və bəşəri dəyərlərin formalaşdırılmasıdır.

89. Şagirdyönümlülük nədir?

Cavab:

Təhsil sahəsində fəaliyyətlərin təhsilalanların mənafeyinə, maraq və tələbatlarının ödənilməsinə, istedad və qabiliyyətlərinin, potensial imkanlarının inkişafına xidmət etməsidir.

90. Nəticəyönümlülük nədir?

Cavab:

Əldə olunması nəzərdə tutulan təlim nailiyyətlərinin nəticələr formasında əvvəlcədən müəyyən edilməsidir.

91. Tələbyönümlülük nədir?

Cavab:

Fərdin, cəmiyyətin və dövlətin dəyişən ehtiyac və tələbatlarının nəzərə alınmasıdır.

92. İntegrativlik nədir?

Cavab:

Təhsilin məzmun komponentlərinin bir-biri ilə və həyatla sistemli şəkildə əlaqələndirilməsidir.

93. İkinci Dünya müharibəsi illərində Almanıyanın Qafqaza hücum planı necə adlanırdı?

Cavab:

II Dünya müharibəsi illərində Almanıyanın Qafqaza hücum planı “Edelveys” adlanırdı. “Edelveys” çoxillik çiçək növüdür.

94. İkinci Dünya müharibəsi zamanı neçə nəfər Azərbaycanlı Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür?

Cavab:

II Dünya müharibəsi zamanı 121 nəfər Azərbaycanlı Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür.

95. İkinci Dünya müharibəsi zamanı Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülmüş ilk Azərbaycanlı kim olmuşdur və o hansı şücaətinə görə bu ada layiq görülmüşdür?

Cavab:

II Dünya müharibəsi zamanı Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülmüş ilk azərbaycanlı *İsrafil Məmmədov*

olmuşdur və o, bu ada Novqorod yaxınlığında Pustinka kəndi uğrunda döyüşlərində göstərdiyi igidliyə görə layiq görülmüşdür.

96. Reyxstaqın alınmasında (02 may 1945-ci il) göstərdiyi rəşadətə görə hansı Azərbaycanlı Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür?

Cavab:

Yusif Sadıqov.

97. Azərbaycan hansı oyunlara ev sahibliyi edib?

Cavab:

2015-cil ildə Avropa oyunları, 2016-cı ildə Şahmat Olimpiadası, 2017-ci ildə 4-cü İslam oyunları Azərbaycanda keçirilib.

98. Hər hansı bir məsələnin həlli üçün iştirakçıların hamısının səs verməsi, ümumi razılığa gəlməsi necə adlanır?

Cavab:

Konsensus.

99. BMT-nin Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı necə adlanır?

Cavab:

YUNESKO (UNESCO)

100. Azərbaycan xalqının qəhrəmanlıq eposu olan "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illiyi ilə əlaqədar yubiley tədbirləri Bakıda neçənci ildə keçirilmişdir?

Cavab:

2000-ci ildə.

101. Azərbaycan Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatının (ATƏT) üzvlüyünə nə zaman qəbul olunmuşdur?

Cavab:

30 yanvar 1992-ci ildə.

102. Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) 01 yanvar 1995-ci il tarixinədək necə adlanırdı?

Cavab:

Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Müşavirəsi (ATƏM).

103. Hansı təşkilatı “müsəlman dünyasının kollektiv səsi” adlandırırlar?

Cavab:

İslam Əməkdaşlıq Təşkilatını (İƏT).

104. İslam Əmək Təşkilatının (İƏT-in) mənzil-qərar-gahı harada yerləşir?

Cavab:

Səudiyyə Ərəbistanının Ciddə şəhərində.

105. Respublikamızda 2017-ci il nə ili elan edilmiş-dir?

Cavab:

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 10 yanvar 2017-ci il tarixli Sərəncamına əsasən 2017-ci il Azərbaycan Respublikasında “İslam Həmrəyliyi İli” elan edilmişdir.

106. Cəbrayıl rayonun erməni işğalından azad olmuş ilk kəndi hansı olmuşdur?

Cavab:

Cocuq Mərcanlı kəndi.

107. Cəbrayıl rayonunun Cocuq Mərcanlı kəndi nə zaman və hansı əməliyyat zamanı erməni işğalından azad edilib?

Cavab:

Kənd 1994-cü ildə “Horadiz əməliyyatı” zamanı işğaldan azad olunub.

108. Azərbaycan Ordusunun 1994-cü ilin “qış kampaniyası”nda keçirdiyi ən uğurlu əməliyyat hansı olub?

Cavab:

“Horadiz əməliyyatı”. Əməliyyatı” zamanı Füzuli rayonunun Horadiz qəsəbəsi, rayonun daha 20 kəndi və Cəbrayıl rayonunun Cocuq Mərcanlı kəndi işğaldan azad olunub.

109. “Horadiz əməliyyatı”nda misilsiz qəhrəmanlıq nümunələri göstərdiklərinə görə neçə nəfər Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür?

Cavab:

8 nəfər

110. Azərbaycanda 2018-ci il nə ili elan olunmuşdur?

Cavab:

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 10 yanvar 2018-ci il tarixli Sərəncamına əsasən 2018-ci il Azərbaycan Respublikasında “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti İli” elan edilmişdir.

111. Azərbaycanda 2015-ci il nə ili elan olunmuşdur?

Cavab:

“Kənd Təsərrüfatı ili”

112. Respublikamızda 2014-cü il nə ili elan olunub?

Cavab:

“Sənaye ili”

113. Ölkəmizdə 2013-cü il nə ili elan olunub?

Cavab:

“İnformasiya – Kommunikasiya Texnologiyaları ili”

114. Azərbaycanca 2012-ci il nə ili elan olunub?

Cavab:

“İdman ili”

115. 2011-ci il Ölkəmizdə nə ili elan olunub?

Cavab:

“Turizm ili”

116. Respublikamızda 2010-cu il nə ili elan olunub?

Cavab:

“Ekologiya ili”

117. Azərbaycanca 2009-cu il nə ili elan olunub?

Cavab:

“Uşaq ili”

118. Təhsil hüququ Konstitusiyanın hansı maddəsində nəzərdə tutulub?

Cavab:

42-ci maddəsində.

119. Rusdilli məktəblərdə rəsmi və vahid nümunəvi sənədlər hansı dildə tərtib edilir?

Cavab:

Yalnız Azərbaycan dilində.

120. Müsahibə yolu ilə vəzifələrin tutulması zamanı əmək münasibətləri necə tənzimlənir?

Cavab:

Müvafiq vəzifəni tutmaq üçün elan olunmuş müsabiqə-nin qalibi ilə işəgötürən müəyyən edilmiş qaydada müddətli və ya müddətsiz əmək müqaviləsi bağlayır.

121. Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan dili Günü nə vaxt elan edilmişdir?

Cavab:

Latın qrafikalı əlifbanın tətbiqinin Azərbaycan Respublikasının siyasi həyatında, yazı mədəniyyətimizin tarixində mühüm hadisə olduğunu nəzərə alaraq Azərbaycan Prezidenti H. Əliyev 2001-ci il avqustun 9-da fərman imzalamışdır. Bu fərmanla avqustun 1-i Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan dili Günü elan edilmişdir.

122. Əmək müqaviləsinin işçi tərəfindən ləğv edilməsi qaydası necədir?

Cavab:

İşçi bir təqvim ayı qabaqcadan işəgötürəni yazılı ərizəsi ilə xəbərdar etməklə əmək müqaviləsini ləğv edə bilər.

123. Evlərdə, xəstəxanada və ya sanatoriyada I-V sinif şagirdləri ilə fərdi və ya qrup halında dərs aparan müəllimlərə yazı işlərinin yoxlanılması üçün əlavə haqq ödənilirmi?

Cavab:

Ödənilmir.

124. Təhsil Nazirliyinin kollegiyasının fəaliyyəti nədən ibarətdir?

Cavab:

Kollegiya öz iclaslarında təhsillə bağlı aktual məsələləri müzakirə edir və onlar haqqında müvafiq qərarlar qəbul edir.

125. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Azərbaycan Respublikasında “Bilik günü”nün təsis edilməsi və təhsil müəsisələrində iş rejiminin tənzimlənməsi haqqında fərmanı nə vaxt qəbul olunub?

Cavab:

17 may 2003-cü ildə.

126. “Ən yaxşı ümumi təhsil müəsisəsi” müsabiqəsinin keçirilməsi Qaydaları və ümumi təhsil müəsisələrinə verilmiş mükafatın istifadə istiqamətlərinin və “Ən yaxşı müəllim” müsabiqəsinin keçirilməsi Qaydalarının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı nə vaxt qəbul olunub?

Cavab:

25 fevral 2008-ci ildə.

127. Ən yaxşı ümumtəhsil məktəbi və ən yaxşı müəllim mükafatlarının təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı nə vaxt qəbul olunmuşdu?

Cavab:

4 sentyabr 2007-ci il

128. İlin “Ən yaxşı müəllimi” müsabiqəsinin qalibi yenidən həmin müsabiqədə iştirak edə bilərdimi?

Cavab:

Mükafat alan müəllim mükafat aldığı ildən 4 il keçdikdən sonra iştirak edə bilərdi.

129. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərdi təqaüdünü alan müəllimlər “Ən yaxşı müəllim” müsabiqəsində iştirak edə bilərlərdilərmidi?

Cavab:

İştirak edə bilməzdilər.

130. “Ən yaxşı müəllim” müsabiqəsinin keçirilməsinə rəhbərlik və nəzarəti hansı qurum həyata keçirirdi?

Cavab:

Tərkibi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilən və ictimai əsaslarla fəaliyyət göstərən

“Ən yaxşı müəllim” müsabiqəsinin keçirilməsi üzrə Təşkilat komitəsi

131. İlin “Ən yaxşı müəllimi” müsabiqəsi neçə mərhələdə təşkil edilirdi və qalib hansı mərhələdə və necə müəyyən edilirdi?

Cavab:

Müsabiqə 3 mərhələdə təşkil edilir və qalib 3-cü mərhələdə Təşkilat Komitəsi tərəfindən zonalar üzrə kvotalara uyğun olaraq daha çox bal toplamış 100 müəllim seçilirdi və müsabiqənin yekunu müvafiq aktla rəsmiləşdirilirdi.

132. Təlim amilləri dedikdə nə başa düşülür?

Cavab:

Təlim prosesinin gedişinə və nəticələrinə təsir edən səbəblər.

133. Təhsil Nazirliyinin strukturu kim tərəfindən müəyyən edilir?

Cavab:

Azərbaycan Respublikası Prezidenti.

134. Elmi idrakin hansı səviyyəsi təcrübi faktları ünmümləşdirərək konsepsiyalar hazırlayır?

Cavab:

Nəzəri.

135. Əmək kitabçasında əvəzçilik üzrə əmək fəaliyyəti haqqında qeydlər aparılırmı?

Cavab:

Əvəzçilik üzrə əmək fəaliyyəti haqqında əmək kitabçasında qeydlər əvəzçilik üzrə əmək müqaviləsinin surəti əsasında işçinin arzusu ilə əsas iş yerində aparılır.

136. Təfəkkür formaları hansılardır?

Cavab:

- Məfhim (cisim və hadisələrin mühüm, əsas əlamətlərə görə əks etdirilməsi);
- Hökm;
- Əqli nəticə.

137. Pedaqoji və elmi fəaliyyətlə məşğul olan hansı işçilərin əmək məzuniyyətlərinin müddəti 56 təqvim günüdür?

Cavab:

İllik normanın üçdə bir hissəsindən az olmamaqla pedaqoji iş aparan təhsil müəssisələrinin rəhbər və pedaqoji işçilərinin, tərbiyəçilərin, təlimatçıların, dərnək və musiqi rəhbərlərinin, konsertmeysterlərin, akkompaniatorların, xor-meysterlərin və başqa musiqi işçilərinin.

138. Hansı məzuniyyət ödənişli təhsil məzuniyyəti deyil?

Cavab:

Dövlət imtahanlarına və diplom işini hazırlamaq üçün verilən məzuniyyət.

139. İnsan fəaliyyətinin ən qüvvətli motivi nədir?

Cavab:

Peşə fəaliyyəti.

140. Pedaqoji və elmi fəaliyyətlə məşğul olan hansı işçilərin əmək məzuniyyətlərinin müddəti 42 təqvim günüdür?

Cavab:

Uşaq evlərinin, məktəbəqədər uşaq tərbiyə müəssisələrinin rəhbər işçilərinin, tərbiyəçilərinin, musiqi rəhbərlərinin, praktik psixoloqların.

141. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2011 – 2021-ci illərdə Azərbaycan təhsilinin inkişafı üzrə Milli Strategiya”nın hazırlanması haqqında Sərəncamı nə vaxt qəbul olunub?

Cavab:

11 iyul 2011-ci ildə.

142. Təhsil Nazirliyinin kollegiyasının sayını və şəxsi tərkibini kim təsdiq edir?

Cavab:

Nazirliyin Kollegiyasının sayı və şəxsi tərkibi Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq olunur.

143. Uşaq hüquqlarını müdafiə edən orqanlar, birliklər və təşkilatlar hansıdır?

Cavab:

Azərbaycan Respublikasında Uşaq hüquqlarının müdafiəsini müvafiq icra hakimiyyəti, məhkəmə və prokurorluq orqanları, bələdiyyələr, habelə ictimai birliklər, həmkarlar ittifaqı təşkilatları təmin etməlidirlər.

144. Maraq insanı nəyə təhrək edir?

Cavab:

Obyekti ətraflı qavramağa, dərindən öyrənməyə.

145. Xüsusi təhsil almaq hüququnu təsdiq edən sənədlər hansılardır?

Cavab:

Xüsusi təhsil almaq hüququ psixoloji - tibbi pedaqoji komissiya, yetkinlik yaşına çatana isə tibbi-sosial ekspert komissiyası tərəfindən verilən sənədlə təsdiq olunur.

146. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi haqqında Əsasna-

mə”sinin təsdiq edilməsi barədə fərman nə vaxt qəbul olunub?

Cavab:

1 mart 2005-ci ildə.

147. Pedaqogika necə elmdir?

Cavab:

Həm nəzəri, həm də tətbiqi elmdir.

148. İntellekt sözünün mənası nədir?

Cavab:

Dərketmə, başadüşmə.

149. Kurikulumun mahiyyəti nədən ibarətdir?

Cavab:

Təhsil pillələri üzrə təhsilin məzmununu və mənimsənilmə qaydalarını müəyyən edir

150. Sınıf rəhbəri haqqında əsasnamə nə vaxt qəbul olunub?

Cavab:

5 mart 2009-cu ildə.

151. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramının təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı nə vaxt olub?

Cavab:

15 iyun 1999-cu ildə.

152. Təlim nədir?

Cavab:

Müəllimin rəhbərliyi altında bilik, bacarıq və vərdişlər qazanmağa yönəlmiş pedaqoji prosesdir.

153. “Azərbaycan Respublikasının Ümumi Təhsil Sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası»nin təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin Qərarı nə vaxt verilib?

Cavab:

13 yanvar 2009.

154. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Təhsil üzrə komissiyanın yeni tərkibi kimlərdən ibarətdir?

Cavab:

Komissiyanın sədri: PA-nın rəhbəri, Komissiyanın üzvləri: Baş nazirin müavini, EA-nın prezidenti, PA-nın Humanitar siyasət şöbəsinin müdiri, Təhsil Naziri, Ədliyyə Naziri, Sənaye və İqtisadiyyat naziri, Maliyyə Naziri, Gənclər və İdman Naziri, TQDK-nın sədri.

155. Evdə təhsilin təşkili qaydalarına görə gündəlik dərslərin miqdarı I, II və III pillədə neçə saat olmalıdır?

Cavab:

I pillədə 2 saat, II və III pillədə 3 saatdan çox ola bilməz.

156. Xüsusi təhsil müəsisələri haqqında Əsasnaməyə görə kor və zəif görən şəxslər üçün internat tipli xüsusi təhsil müəsisələrində təhsil müddəti neçə ildir?

Cavab:

12 il

157. Qeyri standart dərslər hansılardır?

Cavab:

Yarış dərsləri, fantaziya dərsləri, dialoq dərsləri, məsləhət dərsləri.

158. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu neçə maddədən ibarətdir?

Cavab:
47 maddədən.

159. Yaradıcılıq məzuniyyətlərinin müddətləri nə qədərdir?

Cavab:
İşləməklə yanaşı doktoranturada təhsil alan (o cümlə-dən, doktoranturaya daxil olmaq üçün) işçilərə hər tədris ilində 30 təqvim günü ödənişli məzuniyyət verilir.

160. Xüsusi təhsil siniflərində şagirdlərin orta sıxlığı nə qədər olmalıdır?

Cavab:
Orta sıxlıq 8-10 nəfər götürülür.

161. Ümumi təhsilin səviyyələrini müxtəlif səbəblərdən başa vurmayan şəxslərə verilən arayışda nə yazılır?

Cavab:
Arayışda şagirdin dinlədiyi fənlər və həmin fənlər üzrə aldığı qiymətlər yazılır.

162. Şəhadətnamənin, attestatın və ya onların dublikatlarının məzuna şəxsən təqdim edilməsi mümkün olmadıqda, məsələ necə həll edilir?

Cavab:
Sənədlər məzunun qanuni nümayəndəsinə (qanuni nümayəndə səlahiyyətlərini təsdiq edən sənədlər əsasında) və ya məzunun adından çıxış edən digər şəxsə (müəyyən olunmuş qaydada tərtib edilmiş etibarnamə əsasında) verilir.

163. Ümumtəhsil məktəblərində sinif (qrup) rəhbərliyinə görə əlavə haqlar hansı qaydada ödənilir?

Cavab:

I-IV siniflərdə bir müəllim stavkasının 15 faizi həcmində;
V-XI (XII) siniflərdə bir müəllim stavkasının 20 faizi həcmində.

164. Müəllim iki sinifdə sinif rəhbərliyi apara bilərmi?

Cavab:

Məktəbdə müəllimlərin sayı kifayət qədər olmadıqda Təhsil Nazirliyinin icazəsi ilə iki sinifdə sinif rəhbərliyi aparıla bilər.

165. Təhsil islahatları hansı illəri əhatə edir?

Cavab:

1999 - 2013-cü illəri.

166. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əsasən Azərbaycan Respublikasında Dövlət Təhsil sistemi hansı xarakter daşıyır?

Cavab:

Dünyəvi.

167. Dövlət dili haqqında qərar nə vaxt qəbul edilib?

Cavab:

27 iyun 1918-ci ildə.

168. Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı olan jurnalistlərdən kimi tanıyırsınız?

Cavab:

- *Ali Mustafə oğlu Mustafayev* (1952-1991) – telejurnalist;
- *Salatın Əziz qızı Əsgərova* (1961-1991) – jurnalist,
“Молодежү Азербайджана” qəzetinin müxbiri;
- *Çingiz Fuad oğlu Mustafayev* (1960-1992) – telejurnalist.

169. Azərbaycan kapitalını təmsil edən görkəmli nümayəndələr kimlərdir?

Cavab:

- *Hacı Zeynalabdin Tağıyev;*
- *Şəmsi Əsədullayev;*
- *Musa Nağıyev.*

170. Birinci Dünya müharibəsi illərində “Müqəddəs Georgi Ordeni” ilə təltif edilən Azərbaycan hərbiçiləri kimlərdir?

Cavab:

- *Teymur Novruzov;*
- *Fərrux Ağa Qayıbov (ilk azərbaycanlı təyyarəçi);*
- *Qalib Vəkilov;*
- *Tərlan Əliyərbəyov.*

171. Birinci Dünya müharibəsində iştirak edən Azərbaycan generalları kimlərdir?

Cavab:

- *Səməd bəy Mehmandarov;*
- *Əliəğa Şıxliniski;*
- *İbrahim ağa Vəkilov;*
- *Hüseyn xan Naxçıvanski.*

172. Milli hökumət nə vaxt Gəncədən Bakıya köçürüldü?

Cavab:

1918-ci il sentyabrın 17-də.

173. Azərbaycanın Dəniz sərhədləri?

Cavab:

1. Rusiya;
2. İran;
3. Qazaxıstan;
4. Türkmənistan;

174. Azərbaycanca hansı Liman şəhərləri mövcuddur?

Cavab:

Bakı, Nefçala, Salyan, Lənkəran.

175. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk demokratik parlament seçkiləri nə zaman keçirilmişdir?

Cavab:

12 noyabr 1995-ci ildə.

176. Niyə məhz müəllim olmaq istəyirsiniz?

Cavab:

Müəllimlik peşələr arasında çox böyük iddiaya malik olanıdır. Çünki burada öyrətmək iddiası var. Kimə, nəyi, necə öyrətməkdən, başqasının övladını öz övladı kimi yetişdirməkdən söhbət gedir.

177. Şagirdlərlə işləməyin hansı çətinlikləri ola bilər?

Cavab:

Hər bir şagird fərqli ailədə fərqli mühitdə böyüyür. Buna görə onların düşüncələri maraqları tələbatları da fərqli olur. Şagirdlərlə işləməyin tək çətinliyi onların maraqlarına uyğun təlim metodu seçməkdə ola bilər.

178. Şagirdləri qiymətləndirmək istəsəniz hansı kriteriyalara görə qiymətləndirərsiniz?

Cavab:

Dinləmə, izah etmə, qavrama.

179. Özünüzü kiməsə təsvir etsəydiniz necə təsvir edərdiniz?

Cavab:

Özünüzü qətiyyən tərifləmirsiniz, sadəcə səbrli olduğunuzu və uşaqlarla işləməyi sevdiyinizi deyirsiniz.

180. Şagirdlərin tədrisində hansı boşluqları görürsünüz və bunu necə aradan qaldırarsınız?

Cavab:

Şagirdlərin tədrisində gördüyüm boşluq şagird maraqlarının ön planda olmamasıdır. Onların potensial imkanları və şəxsi maraqları nəzərə alınarsa daha effektiv nəticə əldə etmək mümkündür.

181. Sınıfda nadinc (səs küy salır, dərsi pozur və s.) şagirdi necə ələ alarsınız? Hansı metodlardan istifadə edərdiniz?

Cavab:

Şagirdin diqqətini cəlb edəcək tapşırıqlar tərtib edərdəm. Daha çox rollu oyunlardan, karusel, akvarium kimi üsullardan istifadə edərdəm.

182. Siz şagirdlərə dərsi necə tədris edərdiniz ki, hər bir şagird fərdi olaraq dərsi anlasın (nəzərə alsaq ki, hər bir şagird müxtəlif dünyagörüşlü və fərqli mühitdən gəlir)?

Cavab:

Daha qısa və aydın cümlələrdən istifadə edərdəm. Həmçinin müxtəlif resurslardan (video görüntülər, əlavə ədəbiyyatlar, vəsaitlər, şəkillər və s.) istifadə edərdəm.

183. Məktəbə Sizin hansı töhfəniz dəyə bilər? Niyə məhz Sizi seçək?

Cavab:

Şagirdlərin mövcud potensial imkanlarını bilik səviyyələrini daha da qaldıracağıma və məktəbin tədris nailiyyətlərini yüksəldəcəyimə inanıram.

184. Təsəvvür edin ki, müəllimsiniz və dərsləriniz 1 saata başlamalıdır. Dərslərdən öncə hansı hazırlıqları görürsünüz?

Cavab:

Dərslərin gündəlik planlaşdırmasını apararam.

185. Sizin fikrinizcə sinifdə şagirdlərlə hansı mühit qurulmalıdır? Bürokratik ciddi rejim, yoxsa sərbəstlik?

Cavab:

Uşaqları nə qədər sıxsaq, o qədər dərslərdən uzaqlaşarlar. Ona görə sərbəst rejim ən məsləhətlisidir.

186. Şagirdləri öyrənməyə necə həvəsləndirirsiniz? Oxumaq həvəsi olmayan, hər gün dərslə hazırlıqsız gələn şagird üçün hansı qərarları verirsiniz?

Cavab:

Dərslə hər gün hazırlıqsız gələn şagirdə hər dərslə fərqli təlim üsulundan istifadə edərdəm. Qrup və ya cütlərlə yox fərdi məşğul olaram. Yenə hazırlıqsız olarsa valideyni ilə əlaqə saxlayaram.

187. Əgər sinifdəki şagirdlərin bir neçəsi saqqız çeynəyərse nə edərsiniz?

Cavab:

Əvvəl şagirdləri utandırmamaq üçün saqqız çeynəyənlərin adlarını çəkmədən dərslə saqqız çeynəməməli olduğunu bildirərdəm. davam etsələr adlarını çəkib hərəkətlərinin yanlış olduğunu və bir də təkrarlamalarını deyərdəm.

188. Müəllim hansı qabiliyyətlərə malik olmalıdır?

Cavab:

Təşkilatçılıq, peşəkarlıq, rəhbərlik və s.

189. Dərs oxumayan şagirdi necə həvəsləndirə bilərsiniz?

Cavab:

Dərsə hər gün hazırlıqsız gələn şagirdə hər dərs fərqli təlim üsulundan istifadə edərəm. Qrup və ya cütlərlə yox, fərdi məşğul olaram. Yenə hazırlıqsız olarsa, valideyni ilə əlaqə saxlayaram.

190. Kurikulumun bizim təhsil sistemimizə hansı faydalarını deyə bilərsiniz?

Cavab:

Şagirdyönümlülük əsas müsbət cəhətlərindən biridir. Qiymətləndirmə standartlarının olması qiymətləndirmənin tədrisin hər mərhələsində aparılması təhsilimizi inkişaf etdirir.

191. Azərbaycan müstəqilliyini neçənci ildə qazanmışdır?

Cavab:

18 oktyabr 1991-ci ildə.

192. Sınıfdəki şagird və ya şagirdlər sizi əsəbləşdirsə ilk olaraq kimə müraciət edərsiniz, yaxud da şagirdi necə cəzalandırarsınız?

Cavab:

İlk növbədə şagirdin özü ilə danışaram. Söhbətimizdən nəticə çıxarmasa, valideyni ilə danışaram. Şagirdə cəza vermərəm sadəcə xəbərdarlıqdan sonra direktorla danışaram.

193. Qiymətləndirmə nəyə əsasən aparılır?

Cavab:

Qiymətləndirmə meyarlarına əsasən.

194. Ən son Prezident seçkiləri nə vaxt olub?

Cavab:

11 aprel 2018-ci ildə.

195. Azərbaycanda ilk Vitse – Prezident kimdir?

Cavab:

Mehriban Əliyeva.

196. Kompüter proqramlarında işləməyi bilirsinizmi?

Cavab:

Bəli, lazımı proqramları öyrənmişəm. Word və Power Point proqramları mənim üçün daha əsasdır. Çünki dərsləri şagirdlərə slayd şəkildə keçməyi planlaşdırıram.

197. Qrup işində lideri kim seçir?

Cavab:

Şagirdlər.

198. Ordumuzun son dövrlərdəki (2019-cu ilə kimi) uğurları?

Cavab:

Aprel döyüşləri və Günnüt əməliyyatı.

199. Böyük Summativ Qiymətləndirmə kim tərəfindən keçirilir?

Cavab:

Məktəb rəhbərliyi.

200. Azərbaycanın İlk xalq şairi kimdir?

Cavab:

Səməd Vurğun.

201. Müasir dövr yazıçılarımızdan kimləri tanıyırsınız?

Cavab:

Çingiz Abdullayev, Mehdi Hüseyn, Süleyman Rəhimov, Mirzə İbrahimov, İlyas Əfəndiyev, Əli Vəliyev.

202. Debat nədir?

Cavab:

Şagirdlər iki qrupa bölünür. Bir qrup şagird məsələnin leyhinə, biri isə əleyhinə danışıq. Bu qruplar 3-cü tərəfi inandırmağa çalışır.

203. Himnimizin sözləri və musiqisi kimə aiddir?

Cavab:

Sözləri Əhməd Cavada, musiqisi Üzeyir Hacıbəyova.

204. Ölkəmizin iqtisadi sahədə əldə etdiyi nailiyyətləri kollektivinizə hansı formada çatdırırsınız?

Cavab:

Pedaqoji Şuranın iclaslarında çatdırıla bilər. Bundan başqa fərdi və kollektiv görüşlərdə, tədbirlərdə vurğulana bilər.

205. Yaddaşın hansı növü var?

Cavab:

- Audio (eşitmə);
- Vizual (görmə);
- Hərəkət;
- Toxunma.

206. Qiymətləndirməyə nə qədər vaxt sərf olunur?

Cavab:

3 dəqiqə.

207. H1, H2 nədir?

Cavab:

H – həvəsləndirmə deməkdir. Həvəsləndirmə rayon mərkəzindən uzaq kəndlərə aiddir. Həmin məktəblər uzaq olduğu üçün nazirlik əlavə pul verir.

H1 – birinci istiqamətdir, rayon mərkəzindən 20 *km*-dək olan məsafəni bildirir və maaşa əlavə 60 AZN-dir.

H2 isə ikinci istiqamətdir, rayon mərkəzindən 20 *km*-dən uzaq məsafəni bildirir və maaşa əlavə 160 AZN verilir.

208. Makro və mikro idraki bacarıqlar nələrdir?

Cavab:

Düşünmə vərdişləri iki yerə bölünür: mikro vərdişlər və makro vərdişlər.

Mikro vərdişlər: tətbiq və təhlil;

Makro vərdişlər: problemi həll etmə, qərar qəbul etmə və nəticə çıxarma.

209. Hiperaktiv şagird dedikdə nə başa düşürsünüz?

Cavab:

Həddindən artıq dəcəl, yerində dayanmayan, ağıl yaxşı inkişaf etmiş, sadəcə olaraq onu özünə sərf edən şeylər üçün istifadə edən, sinfin hərərətini yüksəldən şagirdidir. Onlarla ciddi və çox səmimi olmadan aramla danışmaq lazımdır. Onlar bilməlidir ki, hər zaman nəzəriniz onlardadır.

210. Fəal təlimin mərhələləri hansılardır?

Cavab:

- Motivasiya;
- Tədqiqatın aparılması;
- Məlumat mübadiləsi;
- Məlumatın müzakirəsi və təşkili;
- Ümumiləşdirmə və nəticələrin çıxarılması;
- Yaradıcı tətbiqetmə;
- Qiymətləndirmə;

- Refleksiya (Dərs prosesində şagirdə və eləcə də müəllimə öyrənmənin nə dərəcədə uğurlu olmasını göstərən amil).

211. Təhlil fəal dərsin hansı mərhələsinə uyğun gəlir?

Cavab:

İnformasiyanın müzakirəsi və təşkili mərhələsinə.

212. Taksonomiya nədir?

Cavab:

Zəncirvari, iyerarxiya qaydası ilə düzülüş. Sadədən mürəkkəbə doğru idrak bacarıqlarının düzülüşü.

213. Dərs keçdiyiniz zaman sinif otağının pəncərəsindən sinifə quş girərsə, nə edərdiniz?

Cavab:

1-2 dəqiqəlik uşaqlarla quşa baxıb zövq alaram, həmin anı uşaqlara yaşadıb, xatirə kimi beyinlərində qalmasına imkan yaradaram, sonra isə dərsimizə davam etməliyik deyib, quşu çıxararam.

214. Əgər valideyn gəlib sizi sinifdə şagirdlərin yanında təhqir edərsə, nə edərdiniz?

Cavab:

Valideynin birbaşa sinifə daxil olmağa ixtiyarı yoxdur. Mədəni rəftar edib, nəzərinə çatdırmaq lazımdır ki, bura məktəbdir, əks təqdirdə, başa düşməsə, məktəb müdiriyyəti ilə bu məsələni həll etmək lazımdır.

215. Uşaq sinifdə qussa nə edərsiz?

Cavab:

Uşaqlara sakit durmağı, yoldaşına qarşı heç nə olmamış kimi rəftar eləməyi, ona kömək olmağın lazım olduğunu başa salmaq, xadiməni çağıraraq sinfi təmizləməsinə xahiş etmək, onun bu vəziyyətə görə pis olmasının qarşısını almaq üçün əlindən

gələni etmək, valideynə xəbər verərək şagirdi gəlib aparmasını təmin etmək və dərsə qaldığınız yerdən davam etmək lazımdır.

216. Sınıfdə səs-küy olarsa, şagirdləri necə ələ alarsınız?

Cavab:

Çalışaram çox səs-küylü sinfi öyrədici maraqlı oyun ilə ələ alım. Ən əsası ən nadinc uşağı ələ almaq lazımdır. Onu da ələ almaq üçün onun nəyə marağı olduğunu onunla qısa söhbətdən öyrənmək mümkündür.

217. Bayrağımızın rənglərinin mənası nədir?

Cavab:

- Göy - türkçülük;
- Qırmızı - müasirlik;
- Yaşıl - İslam dini.

218. Azərbaycanın istedadlı heykəltəraşlarından kimləri tanıyırsınız?

Cavab:

1. *Ömər Eldarov;*
2. *Tokay Məmmədov;*
3. *Fuad Əbdürrəhmanov;*
4. *Cəlal Qaryağdı;*
5. *İbrahim Zeynalov;*
6. *Mirəli Mirqasimov;*
7. *Zivər Məmmədova;*
8. *Natiq Əliyev.*

219. Əbədi Məşəl neçənci ildə və harada inşa olunub?

Cavab:

Əbədi məşəl – Azərbaycana qarşı edilmiş hərbi təcavüz nəticəsində baş vermiş Qanlı yanvar faciəsində və Azərbaycan

Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda gedən döyüşlərdə qəhrəmanlıqla həlak olmuş vətəndaşların xatirəsini əbədləşdirmək məqsədi ilə Bakı şəhərindəki Şəhidlər Xiyabanında ucaldılmış abidə kompleksidir.

“Əbədi Məşəl” monamenti 1998-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidenti Heydər Əliyevin sərəncamına əsasən layihələndirilmiş və tikilmişdir.

Səkkiz guşəli ulduz üzərində dayanan qızılı rəngdə şüşə günbəzdən tac qoyulmuş sərdabədən (türbədən) ibarətdir.

220. Hansı Azərbaycan ixtiraçılarını tanıyırsınız?

Cavab:

1. *Yusif Məmmədəliyev;*
2. *Lütfi Zadə;*
3. *Kərim Kərimov;*
4. *Xudu Məmmədov;*
5. *Rafiq Əliyev.*

221. Azərbaycan Respublikasının Silahlı Qüvvələri günü barədə nə deyə bilərsiniz?

Cavab:

Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin yaranma tarixi kimi qeyd edilən rəsmi bayram.

İlk dəfə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1992-ci il 18 sentyabr tarixli fərmanı ilə təsis edilmiş və 1991-ci ildə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpasından sonra Azərbaycan ordusunun yaradılması barədə Azərbaycan Ali Sovetinin qərarının qəbul edildiyi tarix – 9 oktyabr, Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələri günü elan edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 may 1998-ci il tarixli Fərmanına əsasən həmin fərman qüvvədən düşürülmüş və 26 iyun tarixi Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələri günü elan edilmişdir.

1918-ci il 26 iyun tarixli fərmanla Azərbaycan Milli Ordusunun yaradılmasına başlandı. Avqustun 1-də AXC-nin

Hərbi Nazirliyi təsis edildi. General Səməd bəy Mehmandarov dekabrın 25-də hərbi nazir, general-leytenant Əlağa Şıxlinski nazir müavini təyin edildilər. Qısa müddətdə Milli Ordu Osmanlı dövlətinin Qafqaz İslam Ordusu ilə birlikdə Bakını və ətraf qəzaları erməni-bolşevik işğalından xilas etdi.

222. Azərbaycan neçənci ildə SSRİ tərkibinə daxil olub?

Cavab:

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutundan sonra 28 aprel 1920-ci il tarixində Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulur.

223. İki dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülmüş Azərbaycanlı şəxs kimdir?

Cavab:

General-mayor Həzi Aslanov.

İkiqat Sovet İttifaqı Qəhrəmanı - 154 nəfərə verilmiş SSRİ-nin qəhrəmanlıq medalı.

İkinci dəfə Sovet İttifaqı qəhrəmanı adı verilən şəxslərə "Qızıl Ulduz" medalı da verilərək, vətəninə ona burunc büst qoyulurdu. Azərbaycanda bu ada ikinci dəfə Həzi Aslanov layiq görülmüşdür.

224. İki dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adına layiq görülmüş yeganə azərbaycanlı kim olmuşdur?

Cavab:

Həzi Aslanov. Həzi Aslanova bu ad ikinci dəfə 1991-ci ildə verilmişdir.

TESTLƏR

TEST – 1

Təhsilin ümumi məsələləri

1. Təhsil dedikdə nə başa düşülür?

- A) Tədris müəssisələrində verilən, tərbiyə və inkişaf imkanlarına malik olan bilik, bacarıq və vərdişlər sistemi;
- B) Fənlərə dair yeniliklərin əldə olunması sistemi;
- C) Dərslərdəki məlumatların bütünlüklə mənimsənilməsi;
- D) Yalnız məharətli rəhbərin fəaliyyəti nəticəsində şagirdlərin bilik və bacarıqlara yiyələnməsi;
- E) Şagird – müəllim münasibətlərinin səmərəli qurulması, valideynlərin fəal cəlbi.

2. Təhsil anlayışının mahiyyətinə aid variant hansıdır?

- 1) *Dəyər*; 2) *Proses*; 3) *İnkişaf*;
4) *Sistem*; 5) *Nəticə*; 6) *Fəaliyyət*.

- A) 1, 2, 4, 5; B) 1, 2, 3, 5; C) 2, 3, 5, 6;
D) 3, 4, 5, 6; E) 1, 2, 4, 6.

3. Bütün mənalarda təhsilin xüsusiyyətlərinə aid olmayanı seçin.

- A) Təhsil cəmiyyətin mənafeyinə xidmət edir və müəyyən hüquqi sənədlərin verilməsi ilə başa çatır;
- B) Təhsil şəxsiyyətin intellektual, emosional iradi keyfiyyətlərini inkişaf etdirir, onu ictimai və şəxsi həyata hazırlayır;
- C) Təhsilin məzmunu müasir dünya standartlarına uyğun olaraq müəyyənləşdirilir, təhsil müəssisələrində həyata keçirilən pedaqoji prosesdə reallaşdırılır;
- D) Mənimsəmənin səviyyəsi müəyyən olunmuş meyarlarla yoxlanılır;
- E) Təhsil öyrənənlərin və öyrədənlərin marağını təmin edir, onların əməkdaşlığını tənzimləyir.

4. Təhsil pillələrinin ardıcılığını müəyyən edin.

1) *Məktəbəqədər təhsil*; 2) *İbtidai təhsil*;

3) *Tam orta təhsil*; 4) *Ümumi təhsil*;

5) *Orta ixtisas təhsili*; 6) *İlk peşə-ixtisas təhsili*;

7) *Ali təhsil*.

A) 1, 4, 5, 6, 7; B) 1, 2, 3, 5, 6; C) 2, 3, 5, 6, 7;

D) 3, 4, 5, 6, 7; E) 1, 2, 3, 4, 6.

5. Sosial fenomen kimi təhsilin anlaşılma mənalарının uyğunluğunu müəyyənləşdirin.

1) *Geniş mənada*; 2) *Dar mənada*.

a) *Təhsil insanların bilik, bacarıq və vərdişlərə, yaxud elmi-texniki biliklərə yiyələnməsi kimi başa düşülür*;

b) *Təhsil təlim prosesinin nəticəsi olaraq qazanılmış bilik, bacarıq və vərdişlər sisteminə yiyələnmək kimi şərh olunur*;

c) *Təhsil şagirdlərin inkişafına xidmət etdiyindən, müvafiq elm sahələri üzrə mükəmməl bilik əldə etməyə xidmət etməlidir*.

A) 1 – a; 2 – b; B) 1 – b; 2 – a; C) 1 – c; 2 – a;

D) 1 – b; 2 – c; E) 1 – a; 2 – c.

6. Öz səciyyəvi xüsusiyyətlərinə görə təhsilin məzmununa uyğun variant hansıdır?

I - Fənn proqramları;

II - Yeni təhsil proqramları (kurikulumlar).

a) *təlim materialları, onların şərhı əsas götürülür*.

b) *təlim materiallarının mənimsənilməsi əsas məqsəddir*.

c) *təhsil prosesində gözələnılən nəticələrdən ibarətdir*.

d) *şagirdlərin inkişaf səviyyəsini ifadə edir*.

A) I – c, d; II – a, b

B) I – a, b; II – c, d

C) I – a, c; II – b, d

D) I – c, b; II – a, d

E) I – b, d; II – a, c

7. Təhsil sistemi nədir?

- A) Təlim-tərbiyə müəssisələrinin məcmusu təhsil sistemini təşkil edir;
- B) Təlim-tərbiyə prosesi təhsil sisteminin mahiyyətidir;
- C) Təhsil sistemi yalnız öyrənmə prosesindən ibarətdir;
- D) Təhsilin idarə olunması onun sistemidir;
- E) Təhsil sistemi prosesdir.

8. Hansı cavab daha mükəmməldir?

- A) Təhsil cəmiyyətin ehtiyaclarına uyğun qurulur;
- B) Təhsil insanların şəxsi maraqları əsasında qurulur;
- C) Təhsil cəmiyyətin ehtiyac və tələbatlarına uyğun olaraq qurulur;
- D) Təhsil insanların, dövlətin mənafeyinə xidmət göstərir;
- E) Təhsil sistemi cəmiyyətin ehtiyac və tələbatlarına uyğun qurulur və insanların, dövlətin mənafeyinə xidmət göstərir.

9. Azərbaycan təhsil sisteminə nələr daxildir?

- A) Müəllimlər, layihə, kliniki strukturlar;
- B) Şagirdlər, kliniki, ictimai iaşə strukturları;
- C) İctimai iaşə, tibbi strukturlar, valideynlər;
- D) İdman, istirahət kompleksləri, iaşə, tibbi strukturlar;
- E) Kitabxanalar, yataqxanalar, fəhlələr.

10. Təhsilin keyfiyyət səviyyəsi anlayışının mahiyyəti harada təsbit olunmuşdur?

- A) Qiymətləndirmə Konsepsiyasında;
- B) Təhsil Qanununda;
- C) Ümumi təhsilin Nümunəvi Nizamnaməsində;
- D) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında;
- E) Qiymətləndirmə Konsepsiyasında və Nümunəvi Nizamnamədə.

11. Təhsilin keyfiyyət səviyyəsinə aid göstəricilər sisteminə nələr daxildir?

A) Təhsil proqramları, abituriyentlərin hazırlıq səviyyəsi, maddi-texniki baza, infrastruktur, informasiya resursları, təhsil-verənlərin peşəkarlığı və s;

B) Dərslərlərin sayı, abituriyentlərin hazırlıq səviyyəsi, maddi-texniki baza, infrastruktur, informasiya resursları, təhsil-verənlərin peşəkarlığı və s;

C) Təhsil proqramları, abituriyentlərin hazırlıq səviyyəsi, maddi-texniki baza, infrastruktur, müəllimlərin sayı və s;

D) Təhsil-verənlərin peşəkarlığı, valideynlərlə əlaqə, təhsil proqramları, abituriyentlərin hazırlıq səviyyəsi və s;

E) Keçirilən tədbirlərin sayı, abituriyentlərin hazırlıq səviyyəsi, maddi-texniki baza, infrastruktur, informasiya resursları və s.

12. Təhsilin keyfiyyət səviyyəsini yüksəltməyin mühüm şərtləri hansılardır?

A) Yaradılmış məzmun, hazırlanmış texnologiyalar, müəllim hazırlığı;

B) Müəllim-şagird əlaqələri, hazırlanmış texnologiyalar, müəllim hazırlığı;

C) Yaradılmış məzmun, hazırlanmış texnologiyalar, şagirdin mütaliəsi;

D) Hazırlanmış texnologiyalar, müəllim hazırlığı, şagird portfolisi;

E) Yaradılmış məzmun, müəllim hazırlığı, keçirilmiş tədbirlərin sayı.

13. Bu fikirlərdən hansı düzdür?

A) Təhsil ayrı-ayrı şəxslər tərəfindən qurulur;

B) Təhsil sosial fenomendir;

C) Təhsil yalnız təlim xarakteri daşıyır;

D) Təhsil tərbiyədən də anlaşıdır;

E) Təhsil cəmiyyətin müəyyən üzvlərini əhatə edir.

14. Təhsilin birinci atributu nədir?

- A) Tərbiyə; B) Təlim; C) İnkişaf;
- D) Məzmun; E) Qiymətləndirmə.

15. Məzmunun səriştəyənlü olması nə deməkdir?

- A) Standartlardan ibarət olması;
- B) Şəxsiyyətə yönəlməsi;
- C) Təlim materiallarını ifadə edə bilməsi;
- D) Təlim texnologiyaları üçün imkan yarada bilməsi;
- E) Şagird şəxsiyyətində formalaşması nəzərdə tutulan səriştələri (kompetensiyaları) ifadə etməsi.

16. Təhsilin məzmunu və təşkilinə dair tələblər harada təsbit olunmuşdur?

- A) “Qiymətləndirmə Konsepsiyası”nda;
- B) “Təhsil Qanunu”nda;
- C) “Ümumi təhsilin Nümunəvi Nizamnaməsi”ndə;
- D) “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası”nda;
- E) “Qiymətləndirmə Konsepsiyası”nda və “Nümunəvi Nizamnamə”də.

17. Azərbaycanda təhsil müəssisələrinin təşkili hansı dövrə aiddir?

- A) Azərbaycan təhsil müəssisələrinin təşəkkül tarixi orta əsrlərə gedib çıxır;
- B) Azərbaycan təhsil müəssisələrinin təşəkkülü XV əsrə aiddir;
- C) Azərbaycan təhsil müəssisələrinin təşəkkül tarixi XIX əsrə aiddir;
- D) Azərbaycan təhsil müəssisələrinin təşəkkülü yeni eranın əvvəllərinə gedib çıxır;
- E) Azərbaycan təhsil müəssisələrinin təşəkkülü XV əsrə aiddir.

18. Azərbaycanda nə vaxt yeni üsulla işləyən müəssisələr yaranmağa başladı?

- A) XV əsrdə;   B) XII əsrdə;   C) XIX əsrdə;
- D) XIII əsrdə;   E) XVII əsrdə.

19. Hansılar mülkiyyət formasına görə təhsil müəssisələridir?

- A) Ümumi təhsil, məktəbəqədər təhsil, dövlət təhsili;
- B) Dövlət təhsili, bələdiyyə təhsili, özəl təhsil;
- C) Məktəbəqədər təhsil, dövlət təhsili, bələdiyyə təhsili;
- D) Ali təhsil, peşə - ixtisas təhsili, özəl təhsil;
- E) İlk peşə - ixtisas təhsili, peşə - ixtisas təhsili, ali təhsil.

20. Hansılar təhsilin tipləridir?

- A) Körpələr evi, orta təhsil, uşaq yaradıcılıq mərkəzi;
- B) Tam orta təhsil, uşaq bağçası, universitet;
- C) Məktəbəqədər təhsil, ümumi təhsil, məktəbdənkənar təhsil;
- D) Körpələr evi – uşaq bağçası, tam orta təhsil, institut;
- E) Uşaq bağçası, peşə məktəbi, universitet.

21. Hansı fikir düzdür?

- A) Azərbaycanda məktəbəqədər təhsil müəssisələri XI əsrdə fəaliyyətə başlamışdır;
- B) Azərbaycanda məktəbəqədər təhsil müəssisələri XIX əsrdə fəaliyyətə başlamışdır;
- C) Azərbaycanda məktəbəqədər təhsil müəssisələri ötən əsrin əvvəllərində fəaliyyətə başlamışdır;
- D) Azərbaycanda məktəbəqədər təhsil müəssisələri XVIII əsrin ortalarında fəaliyyətə başlamışdır;
- E) Azərbaycanda məktəbəqədər təhsil müəssisələri XIII əsrdə fəaliyyətə başlamışdır.

**22. Müasir normativ-hüquqi sənədlərə əsasən məktəb-
bəqədər təhsil müəssisələrində uşaqların təlim-tərbiyəsi ilə
məşğul olan şəxslər necə adlanır?**

- A) Təlimçi; B) Tərbiyəçi; C) Tərbiyəçi-müəllim;
D) Müəllim; E) Metodist-müəllim.

23. Doğru fikri müəyyənləşdirin.

- A) Kəndlərdə özəl bağçalar çoxdur;
B) Kəndlərdə özəl bağçalar yoxdur;
C) Şəhər və kəndlərdə özəl bağçalar çoxdur;
D) Şəhərlərdə dövlət bağçası ilə müqayisədə özəl bağçalar
çoxdur;
E) Şəhərlərdə və kəndlərdə özəl bağçalar yoxdur.

24. Düzgün cavablar hansılardır?

*1. Məktəbəqədər təhsil bütün təhsil sisteminin bünövrə-
sini təşkil edir;*

2. Məktəbəqədər təhsil əsas təhsil hesab olunur;

3. Məktəbəqədər təhsil 1-5 yaşlıları əhatə edir;

4. Məktəbəqədər təhsil 1-6 yaşlıları əhatə edir;

5. Məktəbəqədər təhsilin kurikulumu hazırlanmamışdır.

A) 1, 2; B) 1, 3; C) 2, 4; D) 4, 5; E) 2, 5.

**25. Ümumi təhsilin məzmunu hansı prinsiplər əsasında
müəyyən edilir?**

A) Tolerantlığın formalaşdırılması, müasir informasiya
kommuni-kasiya texnologiyalarından və digər texniki vasitələr-
dən sərbəst istifadə etməsi;

B) Fərdin, cəmiyyətin, dövlətin maraq və tələbatlarını,
milli və ümumbəşəri dəyərləri əks etdirməklə humanistlik,
dünyəvilik, varislik, integrativlik;

C) Şifahi nitq və yazı mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsi;

D) Şagirdlərin idraki maraqlarını formalaşdırmaq;

E) Əmək istiqamətli olması.

26. Ümumi təhsil pilləsinin səviyyələrinin düzgün göstəriləndiyi variantı seçin.

- A) İbtidai təhsil, ümumi orta təhsil, tam orta təhsil;
- B) Məktəbəqədər təhsil, ümumi orta təhsil, ibtidai təhsil;
- C) Məktəbəqədər təhsil, tam orta təhsil, ali təhsil;
- D) Ümumi orta təhsil, tam orta təhsil, ali təhsil;
- E) Ali təhsil, tam orta təhsil, ibtidai təhsil.

27. Hansı fikir yanlıştır?

A) Ümumi təhsil təhsilalanlara elmlərin ümumi əsaslarının öyrədilməsini, zəruri bilik, bacarıq və vərdislərin aşılmasını, onların həyata və əmək fəaliyyətinə hazırlanmasını təmin edən təhsil pilləsidir;

B) Ümumi orta təhsil mənəvi və əxlaqi inkişafın, fiziki və estetik kamilləşməyin bünövrəsidir;

C) Dövlət təhsil müəssisələrində tam orta təhsil pulludur;

D) Tam orta təhsil səviyyəsində məzunlara müvafiq qaydada dövlət nümunəli sənəd-attestat verilir;

E) Tam orta təhsil ümumi təhsilin hər üç səviyyəsini əhatə edən təhsil proqramlarının tam mənimsənilməsini nəzərdə tutur.

28. Bakıda sənət məktəbləri hansı ildə yaradılmışdır?

- A) 1843; B) 1879; C) 1887; D) 1884; E) 1890.

29. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi yanında Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi nə vaxt yaradılmışdır?

- A) 2011; B) 2016; C) 2013; D) 2017; E) 2012.

30. İlk peşə-ixtisas təhsilinin məqsədi hansıdır?

A) Hər bir təhsilalanın intellektual, mədəni və mənəvi inkişafını təmin etmək, müvafiq peşə üzrə təhsilalma tələblərini ödəmək;

B) Beynəlxalq fəaliyyəti və xarici əlaqələri təmin etmək;

C) Sistemləşdirilmiş bilik, bacarıq və vərdişlərin mənimsənilməsinə və ixtisasın daim artırılmasını təmin etmək, təhsilçilərin ictimai həyata və səmərəli əmək fəaliyyətinə hazırlanması;

D) İlk peşə-ixtisas təhsili müəssisələrində müəyyən edilmiş qaydada monitoring keçirmək və təhsilçilərin biliyini qiymətləndirmək, təlim prosesində innovativ texnologiyalardan və yeni təlim üsullarından istifadə etmək;

E) Ali və orta ixtisas məktəblərinə kadr hazırlamaq.

31. İlk orta ixtisas məktəbləri harada yaranmışdır?

A) XVIII əsrdə Avropada və Rusiyada;

B) XVIII əsrdə Avropada;

C) XVIII əsrdə Rusiyada;

D) XVI əsrdə ABŞ-da;

E) XVII əsrdə Avropada.

32. Fikirlərdən hansı doğrudur?

A) Orta ixtisas təhsili ümumi orta təhsil proqramlarını həyata keçirir;

B) Orta ixtisas təhsili ümumi orta və orta peşə-ixtisas təhsili proqramlarını həyata keçirir;

C) Orta ixtisas təhsili orta peşə-ixtisas təhsili proqramlarını həyata keçirir;

D) Orta ixtisas təhsili bakalavriyat proqramını həyata keçirir;

E) Orta ixtisas təhsili ümumi orta, orta peşə-ixtisas və bakalavr təhsili proqramlarını həyata keçirir.

33. Fikirlərdən hansı səhvdir?

A) Azərbaycanda orta ixtisas təhsili ölkənin təhsil sisteminin tərkib hissəsidir.

B) Orta ixtisas təhsilinin normativ-hüquqi bazası islahatın tələbləri baxımından formalaşdırılır.

C) Orta ixtisaslı kadrların hazırlanması üçün yalnız müvafiq maddi-texniki bazanın olması kifayət deyil.

D) Bakı Sənaye Pedaqoji Kolleci Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kollecinə qoşularaq Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin nəzdində Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Kolleci adlandırılmışdır.

E) Əvvəlki Dövlət təhsil standartlarından fərqli olaraq, yenisində orta ixtisas təhsili sahəsində istifadə olunan anlayışların məna və məzmunu şərh olunmur.

34. Əlavə təhsilin neçə istiqaməti var?

A) 6; B) 9; C) 11; D) 7; E) 5.

35. Hansı əlavə təhsilin formalarına aid deyil?

A) Kadrların yenidən hazırlanması, stajkeçmə;
B) Kadrların təkmilləşdirilməsi, təkrar ali təhsil və orta ixtisas təhsili;

C) Dərəcələrin yüksəldilməsi, yaşlıların təhsili;
D) Yaşlıların təhsili, ümumi təhsil;
E) Təkrar ali təhsil və orta ixtisas təhsili, dərəcələrin yüksəldilməsi.

36. Hansı xüsusiyyət yenidənhazırlanmaya aid deyil?

A) Əlavə təhsil forması olması;
B) Real tələbatın dinamik və çevik surətdə ödənilməsinə xidmətin göstərilməsi;

C) Yenidənhazırlanma təhsilinin əyani formada həyata keçirilməsi;

D) Yenidənhazırlanma təhsilinin qiyabi formada həyata keçirilməsi;

E) Yenidənhazırlanma təhsilinin distant (məsafədən) formada həyata keçirilə bilməsi.

37. Yaşlıların təhsilinə kimlər cəlb oluna bilməz?

- A) Yaşı 18-dən yuxarı olanlar;
- B) Hərbi xidmətdən tərxis olunanlar;
- C) Yeni peşəyə yiyələnməyə və ya ixtisasını artırmağa ehtiyac duyan işsizlər;
- D) Evdar qadınlar və uşaqlı analar;
- E) Ümumi orta təhsili başa vuranlar.

38. Fikirlərdən hansı doğrudur?

- A) «İdarəetmə» xüsusi anlayışdır;
- B) «İdarəetmə» anlayışı ən ümumi, universal anlayışlar sırasına daxil edilir;
- C) «İdarəetmə» anlayışı yalnız təhsildə işlənir;
- D) Sınıfın idarə olunması ilə məktəbin idarə olunması anlayışları eynidir;
- E) İdarəolunmanın mahiyyəti nəzarətdən ibarətdir.

39. Fikirlərdən hansı səhvdir?

- A) Cəmiyyətin müxtəlif sahələrində idarəetmə mövcuddur;
- B) Pedaqoji prosesin iştirakçılarının qarşılıqlı təsiri ardıcıl, qarşılıqlı əlaqəli fəaliyyətlərdən və ya funksiyalardan yaranır;
- C) İdarəetmə çoxcəhətli bir prosesi əhatə edir;
- D) İdarəetmədə kollegiallıqla vahid rəhbərlik əlaqələndirilmir;
- E) İdarəetmədə kollegiallıqla vahid rəhbərlik əlaqələndirilir.

40. Hansı prinsip deyildir?

- A) İdarəetmədə planlılıq;
- B) İdarəetmədə dövlət və ictimai əsasların əlaqələndirilməsi;

- C) İdarəetmədə səmərəliliyə, yekun nəticələrə nail olmaq meyili;
- D) İdarəetmədə sistemlilik və komplekslilik;
- E) İdarəetmədə ardıcılıq.

41. Doğru olmayan fikri qeyd edin:

Dövlət idarəetmə orqanı olan Təhsil Nazirliyi öz hüquqları və səlahiyyətləri daxilində...

- A) Təhsil müəssisələrini maliyyələşdirir;
- B) Təhsil sistemini stabilləşdirmək və inkişaf etdirmək üçün dövlət fondları yaradır;
- C) Təhsil müəssisələrinin şəbəkəsini proqnozlaşdırır;
- D) Təhsil sahəsində Azərbaycan Respublikasının Qanunvericiliyinin icra olunmasına nəzarət edir;
- E) Təhsil haqqında qanunlar qəbul edir.

42. Hansı təhsilənlərin hüququdur?

- A) Təhsil sahəsində qanunvericiliyin tələblərinə, etik normalara və təlim-tərbiyə prosesi ilə bağlı qaydalara əməl etmək;
- B) Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi qayda-da biliyinin yenidən qiymətləndirilməsini tələb etmək;
- C) Təhsil müəssisəsinin nizamnaməsinin tələblərinə riayət etmək;
- D) Dövlət, cəmiyyət, ailə və özü qarşısında məsuliyyətini dərk etmək;
- E) Pedaqoji işçilərin şərəf və ləyaqətinə hörmətlə yanaşmaq.

43. Aşağıdakılardan hansılar təhsilənlərin hüquqlarıdır?

1) Müəyyən edilmiş qaydada təhsil müəssisəsini və ixtisasını dəyişmək;

2) *Təhsil müəssisəsini, təhsilin istiqamətini, ixtisası, təhsilalma formasını və təhsil dilini sərbəst seçmək;*

3) *Dövlət təhsil standartlarına uyğun bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmək;*

4) *Dövlət təhsil standartlarına uyğun keyfiyyətli təhsil almaq;*

5) *Təhsil sahəsində qanunvericiliyin tələblərinə, etik normalara və təlim-tərbiyə prosesi ilə bağlı qaydalara əməl etmək.*

A) 1, 2, 5;   B) 2, 4, 5;   C) 1, 2, 4;

D) 2, 3, 4;   E) 1, 2, 3.

44. Aşağıdakılardan hansı təhsilalanların vəzifəsidir?

A) Təhsil müəssisəsini, təhsilin istiqamətini, ixtisası, təhsilalma formasını və təhsil dilini sərbəst seçmək;

B) Təhsil sahəsində qanunvericiliyin tələblərinə, etik normalara və təlim-tərbiyə prosesi ilə bağlı qaydalara əməl etmək;

C) Müəyyən edilmiş qaydada təhsil müəssisəsində təhsilini müvəqqəti dayandırmaq;

D) İnsan ləyaqətini və şərəfini alçaldan, insan hüquqlarına zidd hərəkətlərdən müdafiə olunmaq;

E) Dövlət təhsil standartlarına uyğun keyfiyyətli təhsil almaq.

45. Təhsilverənlərin hüquq və vəzifələri harada təsbit olunur?

A) Məktəbin nümunəvi nizamnaməsində;

B) Təhsil standartlarında;

C) Təhsil qanununda;

D) Pedaqoji və ya elmi şuranın əsasnaməsində;

E) Məktəbin nizamnaməsində.

46. Təhsilverənlər kimlərdir? Səhv cavabı müəyyən edin.

- A) Müəllim, tərbiyəçi;
- B) Defektoloqlar, loqopedlər;
- C) Tərbiyəçi, loqopedlər;
- D) Müəllim, valideyn;
- E) Laborant, kitabxanaçı.

47. Müəllimin vəzifəsi hansıdır?

- A) Müəyyən edilmiş hallarda və qaydada mükafatlandırılmaq və təltif olunmaq;
- B) Tədrisin formasını, metodlarını və vasitələrini sərbəst seçmək;
- C) Şərəf və ləyaqətinə hörmətlə yanaşılmasını tələb etmək;
- D) Təhsil müəssisəsində vəzifə tutmaq və müvafiq hallarda seçkili vəzifələrə seçmək və seçilmək;
- E) Təhsil proqramlarının mənimsənilməsini təmin etmək.

48. Müəllimin vəzifələrini müəyyən edin. Düzgün cavablar hansılardır?

1. Uşaq və gəncləri fiziki və psixi zorakılığın bütün formalarından qorumaq, onları zərərli vərdislərdən çəkindirmək;

2. Tədrisin formasını, metodlarını və vasitələrini sərbəst seçmək;

3. Təhsilalanların şərəf və ləyaqətinə hörmət etmək;

4. İxtisas və elmi-pedaqoji səviyyəsini yüksəltmək, elmi araşdırmalar aparmaq, əlavə məşğələlər, sinifdən xaric və məktəbdənkənar tədbirlər keçirmək;

5. Təhsil müəssisəsində vəzifə tutmaq və müvafiq hallarda seçkili vəzifələrə seçmək və seçilmək.

- A) 1, 2, 3;   B) 1, 4, 5;   C) 3, 4, 5;
- D) 1, 3, 4;   E) 1, 3, 5.

49. İnküziv təhsillə bağı yanlış fikir hansıdır?

A) Yalnız əlilliyi olan deyil, istənilən uşaq məktəbdə çətinliklər yaşaya bilər;

B) Çətinliklər tədrisin təkmilləşdirilməsinin vacibliyini vurğulayır;

C) Təkmilləşdirmə işləri bütün uşaqlar üçün daha yaxşı təhsil şəraitinə gətirib çıxara bilər;

D) Əlilliyi olan uşaqlarla işləmək üçün xüsusi mütəxəssisləri məktəbə gətirmək lazımdır;

E) Müəllimlərin inküziv mühitdə dərs deyə bilmələri üçün təcrübəsi artırılmalıdır.

50. Hansı inküziv təhsil hüququnu tənzimləyən hüquqi sənəd deyil?

A) BMT-nin “Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiyası, 1989;

C) İnsan Hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamə, 1948;

D) BMT-nin “Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında” Konvensiyası, 2006;

E) “Səhiyyə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 2009.

51. İnküziv təhsillə bağı verilmiş fikirlərdən hansı düzgün deyil?

A) İnküziv təhsil bütün şagirdlərə uyğun olması üçün məktəbi dəyişir;

B) İnküziv təhsil uşaqların təhsilə çıxışına mane olan səbəbləri aradan qaldırır;

C) İnküziv təhsil təlim-tərbiyə məsələlərində güzəşt tələb edir;

D) İnküziv təhsil məktəblərin daha münbit olmasına yönələn fasiləsiz prosesdir;

E) İnküziv təhsil hüquqi sənədlərin şagirdlərə uyğun qurulmasını ehtiva edir.

52. İnküziv təhsil mühitinə zidd faktor hansıdır?

- A) İnküzivlik uşaqları müstəqil bir fərd kimi qəbul edir;
B) Uşaqların təhsil zamanı fərdi ehtiyaclarına uyğun heç bir metodologiya işlənmişdir;
C) İnküziv tədris müxtəlif ehtiyacların ödənilməsinə yönəlmişdir;
D) İnküziv təhsil sağlam və əlillərin bərabər təhsil alma hüquqlarını təmin edir;
E) Əlilliyi olan uşaqların təhsil və başqa xüsusi ehtiyaclarının ödənilməsinə şərait yaradır.

53. Universal dizayn dedikdə nə nəzərdə tutulmuşdur?

- A) Əşyalar;
B) Adaptasiya;
C) Proqramlar;
D) Xidmətlər;
E) Şərait.

CAVABLAR

TEST – 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	A	E	A	A	B	A	E	D	B
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
A	A	B	D	B	B	D	C	B	C
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
C	C	B	B	B	A	C	C	B	C
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
A	B	E	E	D	D	E	B	D	E
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
E	B	C	B	C	D	E	D	D	E
51	52	53							
E	B	B							

TEST – 2
Təlim-tərbiyə məsələləri

1. Təlim prosesi dedikdə nə başa düşülür?

- A) Təlim prosesi şagirdin idrak yolundakı hərəkətidir;
B) Təlim prosesində şagird bilikdən biliksizliyə doğru inkişaf edir;
C) Təlim prosesinin xarakteri dəyişkəndir;
D) Təlimin məzmunu və təşkili formaları eyni anlayışdır;
E) Təlim cəmiyyətin tələbinə uyğun olaraq dəyişə bilməz.

2. Elmi-texniki tərəqqi təlim prosesinin nəyini dəyişə bilməz?

- A) Xarakterini;   B) Məzmununu;   C) Formasını;
D) Müddətini;   E) Nəticəsini.

3. Təlim prosesi üçün xarakterik olmayan ziddiyyət hansıdır?

- A) Cəmiyyətin artan tələbləri ilə təlim prosesinin real imkanları arasında ziddiyyət;
B) Yeni vəzifələrlə təlimin mövcud səviyyəsi arasında ziddiyyət;
C) Mövcud biliklərlə onları öyrənmək arasında ziddiyyət;
D) Şagirdin qavraması və anlaması arasında ziddiyyət;
E) Müəllimin öyrətməsi ilə şagirdin öyrənmə fəaliyyəti arasında ziddiyyət.

4. Təlim funksiyasına aid olmayan hansıdır?

- A) Öyrədici;   B) Hazırlayıcı;   C) Tərbiyəedici;
D) İnkişafetdirici;   E) Yuxarıda göstərilənlərin hamısı.

5. Müəllim təlimin funksiyalarını vəhdətdə həyata keçirməklə nəyə nail ola bilər?

- A) Şagird şəxsiyyətinin formalaşmasına və inkişafına;

- B) Şagirdlərin sürətli oxumasına;
- C) Dərs müddətinin vaxtından əvvəl bitməsinə;
- D) Düzgün perspektiv planın qurulmasına;
- E) Dərslərin integrativ təşkilinə.

6. Təlim prosesinin strukturu özündə nəyi ehtiva edir?

- A) Təlim prosesinin üsürlərini;
- B) Təlim prosesinin inkişafını;
- C) Təlim prosesinin xarakterini;
- D) Təlim prosesinin təşkilini;
- E) Təlim prosesinin formalarını.

7. Verilənlərdən hansı təlim prosesinin üsürü deyil?

- A) Təlimin təşkili şəraiti;
- B) Təlimin məzmunu;
- C) Təlimin vasitə və metodları;
- D) Təlimin təşkili formaları;
- E) Təlimin qiymətləndirilməsi.

8. Təlim prosesinin üsürləri hansı formada fəaliyyət göstərir?

- A) Qarşılıqlı;   B) Vəhdətdə;   C) Xronoloji;
- D) Standart;   E) Adekvat.

9. Təlim prosesinin strukturunun sxematik təsviri hansı üsürlə bitir?

- A) Məzmun;   B) Forma;   C) Nəticə;
- D) Qiymətləndirmə;   E) Məqsəd.

10. Hansı təlim forması deyil?

- A) Qrup;   B) Fərdi;   C) Cütlərlə;
- D) Birgə;   E) Kollektiv.

11. Pedaqoji prosesin prinsipləri dedikdə nə nəzərdə tutulur?

- A) Təhsilalanların vəziyyətlərinə uyğun təlim qurmaq;
- B) Pedaqoji prosesi səmərəli qurmağa xidmət edən qaydalar toplusu;
- C) Təhsilverənlərin çətinliklərinin qarşısının alınması;
- D) Təhsilalanlar üçün təlim prinsipi düşünmək;
- E) Pedaqoqların peşəkar təcrübəsinin artırılması.

12. Pedaqoji prosesin prinsipləri nəyə xidmət edir?

- A) Pedaqoji prosesin düzgün qurulmasına;
- B) Müəllimin prinsiplərdən yararlanmasına;
- C) Prinsiplərdən səmərəli istifadə etməyə;
- D) Təlim prinsiplərinin optimal xarakter daşmasına;
- E) KİV-lə birgə fəaliyyəti səmərəli qurmağa.

13. Pedaqoji prosesin prinsiplərindən hansı düzgün verilməyib?

- A) Pedaqoji prosesin tamlığı;
- B) Şagirdyönümlülük;
- C) Müəllimyönümlülük;
- D) Fəaliyyətin stimullaşdırılması;
- E) Dəstəkləyici mühitin yaradılması.

14. Zaman keçdikcə təlim prinsiplərinin dəyişməsinin səbəbi nədir?

- A) İctimai quruluşun dəyişməsi;
- B) Tərbiyə və təhsilin məqsədlərinin dəyişilməsi;
- C) Ödənişli təhsilə kütləvi keçid alınması;
- D) Özəl məktəblər şəbəkəsinin yaranması;
- E) Bəzi prinsiplərin aktual qalması.

15. İnkişafyönümlülüyə hansı aid deyil?

- A) Şagirdlərin idrak fəallığı izlənilir;

- B) Şagirdlərin nailiyyətləri təhlil edilir;
- C) Şagirdlərin yaşı nəzarətdə saxlanılır;
- D) Şagirdlərin bilikləri inkişaf etdirilir;
- E) Şagirdlərin bacarıq və vərdişləri tənzimlənir.

16. Təhsil texnologiyası dedikdə nə başa düşülür?

- A) Təhsilalanların vəziyyətlərinə uyğun təlim prosesinin idarə olunması;
- B) Verilmiş xarakteristikalar üzrə təlim üçün işlənilib hazırlanmış proseslər;
- C) Müəllimin hər hansı bir texnoloji cəhətdən işlədiyi dərslər;
- D) Hazırlanmış üsul, metodlar və gedişlər sistemi;
- E) Texnologiyanın köməyi ilə həll olunan başlıca problemlər.

17. “Təhsil texnologiyası” ifadəsi nə vaxtdan istifadə olunur?

- A) XIX əsrin I yarısından;
- B) XX əsrin I yarısından;
- C) XIX əsrin II yarısından;
- D) XX əsrin II yarısından;
- E) XXI əsrin I yarısından.

18. Təhsil prosesinə geniş sistem kimi baxılıanda bura nələr daxil edilir?

- A) Formadan tutmuş nəticələrə nəzarətə qədər hər şey daxil olur;
- B) Məqsədlərdən tutmuş nəticələrə nəzarətə qədər hər şey daxil olur;
- C) Nəticələrdən tutmuş qiymətləndirməyə nəzarətə qədər hər şey daxil olur;
- D) Məqsədlərdən tutmuş qiymətləndirməyə nəzarətə qədər hər şey daxil olur;
- E) Formadan tutmuş təlim nəticələrinə nəzarətə qədər hər şey daxil olur.

19. Texnologiyanın köməyi ilə həll olunan başlıca problem hansıdır?

- A) Texnologiyanın səmərəli seçilməsi;
- B) Qiymətləndirmənin düzgün aparılması;
- C) Dərsin icmalının qaydasında hazırlanması;
- D) Təlim prosesinin idarə olunması;
- E) Vaxtında təlimi yekunlaşdırmaq.

20. Şəxsiyyətyönümlü-inkışafetdirici təhsil texnologiyasına aid olmayan hansıdır?

- A) Əməkdaşlıq;
- B) Kredit;
- C) Modul;
- D) Layihə;
- E) Yuxarıdakılardan heç biri.

21. Pedaqoji texnologiya dedikdə nə başa düşülür?

- A) Texnikanın müəyyən sahəsi;
- B) Elmin təlim prosesinə gətirilməsi;
- C) Təlimin texniki vasitələri;
- D) Mövcud paradıqmalar və vasitələr;
- E) Pedaqoji texnologiyanın gərəkliliyi.

22. Texnologiya nə deməkdir?

- A) “techne” mədəniyyət, “logos” isə anlayış, təlim deməkdir;
- B) “techne” incəsənət, “logos” isə anlayış, təlim deməkdir;
- C) “techno” texnika, “logos” təlim deməkdir;
- D) “texno” incəsənət, “logos” anlayış deməkdir;
- E) “tekno” texnika, “logos” elm deməkdir.

23. Sadalananlardan hansı pedaqoji texnologiyadır?

- A) Süni təlim texnologiyaları;
- B) İnteraktiv təlim texnologiyası;
- C) Monosentrik təlim texnologiyası;
- D) Mobil təlim texnologiyası;
- E) Kollektiv təlim texnologiyası.

24. “Voldorf” texnologiyasına aid olmayan cəhət hansıdır?

- A) Direktorsuz idarə olunur;
- B) Məktəbi kollektiv idarə edir;
- C) Qiymətləndirmə aparılır;
- D) Tədris planı yoxdur;
- E) Qiymətləndirmə aparılmır.

25. V.A.Şatalovun əsas məqsədinə aid deyil?

- A) Materialı olduqca yığcam izah edir;
- B) Mövzuları qarşılıqlı, əlaqəli blok-blok öyrədir;
- C) Şagirdləri valideynlərlə əlaqəli şəkildə öyrədir;
- D) Şagirdə balını yaxşılaşdırmaq imkanı verir;
- E) Şagirdlər dinləməli, sonra yazmalıdır.

26. Təlim texnologiyası dedikdə nə nəzərdə tutulur?

- A) Bilik, bacarıq və vərdişləri formalaşdıran sistem;
- B) Təlim prosesinin mahiyyətinin dərk olunması;
- C) Mövzuları qarşılıqlı, əlaqəli qavranılması;
- D) Şagirdləri valideynlərlə əlaqəli şəkildə öyrənməsi;
- E) Şagirdə nəticəsini yaxşılaşdırmaq imkanı vermək

27. Təlim prosesinin mahiyyəti nədən asılı olaraq dəyişir?

- A) Təlim metodlarının məzmunundan;
- B) İctimai şəraitin inkişaf etməsindən;
- C) Azərbaycan Respublikasının azadlığından;

- D) Müstəqil inkişaf yoluna keçməkdən;
- E) Təlim metodları və formalardan.

28. Təlim texnologiyasına aid olmayan hansıdır?

- A) Dərs tam fəallıq şəraitində keçir;
- B) Təkcə müəllim deyil, şagirdlər də axtarışda olur;
- C) Dərs prosesi İKT-nin köməyi ilə həyata keçirilir;
- D) Müstəqil düşüncə tərzini formalaşdır;
- E) Təşəbbüskarlıq, yeniliyə meyillilik güclənir.

29. Yeni texnologiyaları ənənəvidən fərqləndirən xüsusiyyətlərdən hansı səhvdir?

- A) Şagirdlərin müstəqil tədqiqat fəaliyyətinə cəlb edilməsi;
- B) Müəllim tərəfindən problemlə şəraitin yaradılması;
- C) Biliklərin müəllim tərəfindən hazır verilməsi;
- D) Şagirdlərin əməkdaşlıq şəraitində çalışması;
- E) Biliklərin şagirdlər tərəfindən müstəqil əldə edilməsi.

30. Aşağıdakı fikrə əsasən hansı nəticə doğru deyil?

Təhsil sistemində yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi təlim prosesinin səmərəliliyini, keyfiyyətini yüksəldən əsas amil olduğundan, belə nəticəyə gəlmək olar ki:

- A) Tədris prosesinin məqsədi əvvəlcədən müəyyənləşdirilməlidir;
- B) Şagirdə istiqamətlənmiş təlim həyata keçirilməlidir;
- C) Tədris və təlim daim qarşılıqlı əlaqədə götürülməlidir;
- D) Tədris prosesi əməkdaşlıq rejimində fəaliyyət göstərməlidir;
- E) Tədris prosesi təhsil müəssisəsinin infrastrukturundan asılı olmalıdır.

31. “Təhsil sistemində yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi təlim prosesinin səmərəliliyini, keyfiyyətini yüksəldən əsas amil olduğundan, belə nəticəyə gəlmək olar ki:

- Tədris prosesi nəticəyönümlü proses olduğundan, məqsədi əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş və şagirdə istiqamətlənmiş təlim həyata keçirilməlidir;

- Tədris və təlim bir-biri ilə sıx bağlı olduğundan daim qarşılıqlı əlaqədə götürülməlidir;

- Tədris prosesi hər birinin öz rolu və statusu olan bir neçə fərdlərin əməkdaşlığından irəli gələn sosial bir prosesə solub inkişaf rejimində fəaliyyət göstərməlidir;

- Tədris prosesi qarşılıqlı əlaqələrin xarakterindən, mühitin xüsusiyyətlərindən, təhsil müəssisələrinin əhatəsindən asılı olub onların daxili quruluşundan irəli gələn verbal və sensor davranışların məcmusunu özündə birləşdirməlidir.”

Məndən gələn hansı nəticə doğru deyil?

A) Tədris prosesinin məqsədi əvvəlcədən müəyyənləşdirilməlidir;

B) Şagirdə istiqamətlənmiş təlim həyata keçirilməlidir;

C) Tədris və təlim daim qarşılıqlı əlaqədə götürülməlidir;

D) Tədris prosesi əməkdaşlıq rejimində fəaliyyət göstərməlidir;

E) Tədris prosesi təhsil müəssisəsinin infrastrukturundan asılı olmalıdır.

32. Təlim prinsipi dedikdə nə nəzərdə tutulur?

A) Şagirdlərin sosial vəziyyətlərinə uyğun təlim qurmaq;

B) Hər bir şagird üçün ayrıca təlim prinsipi düşünmək;

C) Çətinliklərlə qarşılaşan şagirdlərin tədrisini təkmilləşdirmək;

D) Təlimi səmərəli qurmağa xidmət edən didaktik qaydalar toplusu;

E) Müəllimlərin istənilən mühitdə dərs deyə bilməsi üçün təcrübəsinin artırılması.

33. Təlim prinsipi nəyə xidmət edir?

- A) Müəllimin dərs prosesini vaxtında başa çatdırmasına;
- B) Prinsiplərin hər birinin imkanlarından maksimum dərəcədə yararlanmağa;
- C) Müəllimin prinsiplərdən səmərəli istifadə etməsinə;
- D) Təlim prinsiplərinin optimal xarakter daşmasına;
- E) Müəllim və şagirdlərin birgə fəaliyyətini səmərəli qurmağa.

34. Təlim prinsiplərinin zaman keçdikcə dəyişməsinin səbəbi nədir?

- A) İctimai quruluşun dəyişməsi;
- B) Tərbiyə və təhsilin məqsədlərinin dəyişilməsi;
- C) Ödənişli təhsilə kütləvi keçid alınması;
- D) Özəl məktəblər şəbəkəsinin yaranması;
- E) Bəzi prinsiplərin aktual qalması.

35. Verilənlərdən hansı təlim prinsipi deyil?

- A) Təhsilverici, tərbiyəedici;
- C) Təlimdə systemsizlik;
- D) Təlimdə elmilik;
- C) Fərdi yanaşma;
- E) Təlimdə şüurluluq.

36. Təlimdə fərdi yanaşma prinsipi nədir?

- A) Şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almaq;
- B) Hər kəsin inkişafı üçün əlverişli şərait yaratmaq;
- C) Sinifdəki şagirdlərin qüvvə və imkanlarını uzlaşdırmaq;
- D) Şagirdin potensial imkanına uyğun tədris qurmaq;
- E) Gec öyrənən şagirdlər üçün xüsusi dərs qurmaq.

37. Təlim metodu dedikdə nə nəzərdə tutulur?

- A) Məqsədə nail olmaq üçün istifadə olunan yolların məcmusu;
B) Hər bir şagird üçün ayrıca metod düşünmək;
C) Şagirdlərin tədrisini təkmilləşdirmək;
D) Təlimi səmərəli qurmaq üçün istifadə olunan toplu;
E) Müəllimlərin təcrübəsinin artırılması.

38. Təlim metodu nəyə xidmət edir?

- A) Müəllim və şagirdlərin fəaliyyətinin nizama salınmasına;
B) Metodların imkanlarından səmərəli yararlanmağa;
C) Müəllimin metodlardan istifadə etməsinə;
D) Təlim metodlarının dəyişkən xarakter daşmasına;
E) Müəllim və şagirdlərin birgə fəaliyyətini səmərəli qurmağa.

39. Sosial funksiya nə aid deyil?

- A) Əxlaq;   B) Əmək;   C) Elm;
D) Din;   E) Status.

40. Yeni metodların komponentinə aid olmayan hansıdır?

- A) Şagirdlərin qarşılıqlı fəaliyyəti;
B) Qrup fəaliyyəti;
C) Şagirdlərin bacarıqları;
D) Qrup qaydaları;
E) Fərdi məsuliyyət.

41. Yeni təlim metodlarına əsasən müəllim hansı vəzifəni icra etmir?

- A) Təlimatçı;   B) Korrektor;   C) Fasilitator;
D) Rəhbər;   E) Təşkilatçı.

42. Təlimin əyani vəsaitləri hansı xarakterə malikdir?

- A) Texniki; B) Əyani; C) İnformativ;
D) Audial; E) Vizual.

43. Texnikii vasitələrlə verilən informasiyalar xaraktercə necədir?

- A) Dinamik; B) Mücərrəd; C) Müəmmalı;
D) Dəyişkən; E) Strateji.

44. Hansı çəkiliş növlərindən sayıla bilməz?

- A) Mikro; B) Makro; C) Stereo;
D) Multi; E) Profil.

45. Təlimin texniki vasitələrinə aid olmayan xüsusiyyət hansıdır?

- A) Dinamiklik; B) Kütləvilik; C) Mütəhərriklik;
D) İnformativlik; E) Stabillik.

46. Hansı əyani vəsaitlərin müsbət cəhətlərindən sayıla bilməz?

- A) Sınıf mühitində dəyişiklik yaratmaq;
B) Cəmiyyətin dəyərli vətəndaşların formalaşdırmaq;
C) Çalışqan şagirdləri gələcəyə hazırlamaq;
D) Aktiv, hər şeylə maraqlanan şagirdləri yönləndirmək;
E) Sınıfların komplektləşməsində müəllimlərə yol göstərmək.

47. Tərbiyənin məzmunu nə ilə müəyyən olunur?

- A) Tərbiyənin məqsədi ilə;
B) Cəmiyyətin qadağaları ilə;
C) KİV-lərin sifarişi ilə;
D) Nəticənin düzlüyü ilə;
E) Tələbatların çoxluğu ilə.

48. Özünütərbiyəyə hansı aid deyil?

- A) Özünümüşahidə; B) Özünütəhqir;
- C) Özünütərbiyə; D) Özünənəzarət;
- E) Özünütənqid.

49. Tərbiyə prosesinin mərhələlərinə aid deyil?

- A) Davranış normalarının pozulması;
- B) Düzgün davranış motivlərinin aşılınması;
- C) İctimai davranış normalarının formalaşdırılması;
- D) Davranış təcrübəsinin, adətlərinin yaradılması;
- E) İnsanda özünütərbiyə tələbatının yaranması.

50. Daxili ziddiyyətlər nəticəsində insan nəyi etmir?

- A) İnsan öz tələbatını ödəmək üçün yeni yollar axtarır;
- B) İnsan yeni vasitələrə, üsullara əl atır;
- C) İnsan əməliyyatlara, biliyə və bacarığa yiyələnir;
- D) İnsan öz zəruri tələbatını ödəyir;
- E) Tələbatla imkan arasında ziddiyyət yəradır.

51. Tərbiyə hansı əlaqə əsasında qurulur?

- A) Subyekt və obyekt; B) Predmet və subyekt;
- C) Obyekt və obyekt; D) Subyekt və subyekt;
- E) Obyekt və predmet.

52. Tərbiyənin başlıca məqsədi nədir?

- A) Ahəngdar şəxsiyyət yetişdirmək;
- B) Tərbiyə işinin məzmununun qurmaq;
- C) Bütün sahələri əlaqəli şəkildə həyata keçirmək;
- D) Ümumi məqsədə xidmət etmək;
- E) Daim inkişaf edən proses qurmaq.

53. Hansı tərbiyənin növü deyil?

- A) Siyasi tərbiyə; B) Əxlaqi tərbiyə; C) İqtisadi tərbiyə;
- D) Estetik tərbiyə; E) Hüquqi tərbiyə.

54. S.L. Rubnşteynin fikrincə, uşaqları tərbiyə etmək üçün nə lazımdır?

- A) Öyrənmək; B) Tərbiyələnmək; C) Öyrətmək;
- D) Danlamaq; E) Fəallaşdırmaq.

55. Fiziki tərbiyəyə aid olmayan fikir hansıdır?

- A) Sağlamlığı möhkəmləndirir;
- B) Hafizəni gücləndirir;
- C) Gənc nəslə əməyə öyrədir;
- D) Vətənin müdafiəsinə hazırlayır;
- E) Gümrahlığı artırır.

56. Əqli tərbiyə gənc nəslə .....

A) Əxlaqi şüur cəhətdən inkişaf etdirir, müsbət davranış formalaşdırır;

B) Biliklər sistemi ilə, elmi dünyagörüşü ilə silahlandırmağa, kömək göstərir;

C) Əməyə məhəbbətə, psixoloji və əməli cəhətdən əməyə, peşə seçmə işinə hazırlayır;

D) Gözəllik ruhunda tərbiyə edir, onda estetik hisslər, bacarıqlar formalaşdırır;

E) Sağlam, gümrah, möhkəm böyüdür, gəncləri vətənin müdafiə-sinə hazırlayır.

57. Fəal dərslərdə nə nəzərdə tutulmur?

- A) Bilik, bacarıq və vərdişlərin formalaşdırılması;
- B) Təlim prosesinin mahiyyətinin dərk olunması;
- C) Mövzuların qarşılıqlı, əlaqəli qavranılması;
- D) Şagirdlərin biliyinin valideyn tərəfindən yoxlanılması;
- E) Şagirdə özünüqiymətləndirməyə imkan yaratmaq.

58. Fəal təlim texnologiyasına aid olmayan hansıdır?

- A) Dərs tam fəallıq şəraitində keçir;
- B) Təkcə müəllim deyil, şagirdlər də axtarışda olur;

- C) Dərs ancaq İKT-nin köməyi ilə həyata keçirilir;
- D) Müstəqil düşüncə tərzini formalaşdırır;
- E) Təşəbbüskarlıq, yeniliyə meyillilik güclənir.

59. Hansı nəticə doğru deyil?

- A) Fəal dərslərin məqsədi əvvəlcədən müəyyənləşdirilməlidir;
- B) Şagirdə istiqamətlənmiş təlim həyata keçirilməlidir;
- C) Təlim daim qarşılıqlı əlaqədə götürülməlidir;
- D) Tədris prosesi əməkdaşlıq rejimində fəaliyyət göstərməlidir;
- E) Tədris prosesi təhsil müəssisəsinin infrastrukturundan asılı olmalıdır.

60. Fəal dərslərin ənənəvi dərslərdən fərqləndirən xüsusiyyətlərdən hansı səhvdir?

- A) Şagirdlərin müstəqil tədqiqat fəaliyyətinə cəlb edilməsi;
- B) Müəllim tərəfindən problemlə şəraitin yaradılması;
- C) Biliklərin müəllim tərəfindən hazır verilməsi;
- D) Şagirdlərin əməkdaşlıq şəraitində çalışması;
- E) Biliklərin şagirdlər tərəfindən müstəqil əldə edilməsi.

61. “Dərs tədris fənni çərçivəsi ilə məhdudlanır” deyəndə nə nəzərdə tutulur?

- A) Dərs inteqrativ qurulub;
- B) Şərait tədrisə uyğun deyil;
- C) Dərs inteqrativ deyil;
- D) Müstəqil inkişaf yoluna keçməyib;
- E) Təlim formaları səmərə vermir.

62. Tədqiqat işi necə başlayır?

- A) Yeni biliklərin kəşf olunması ilə;
- B) Problemi müəyyənləşdirməklə;

- C) Fərziyyələrin sadalanması ilə;
- D) Ehtimalların dəyərləndirilməsi ilə;
- E) Tədqiqat sualının cavablandırılması ilə.

63. Uğurlu motivasiyanın əsas şərtinə aid olmayan hansıdır?

- A) Motivasiya üçün seçilən material qeyri-adi, maraqlı olmalıdır;
- B) Fərziyyələri yoxlamaq, tədqiqat aparmaq və yaradıcılıq üçün imkan verməlidir;
- C) Müəllim şagirdlərə yönəldici suallar verməlidir;
- D) Fərziyyələri irəli sürərkən onları həvəsləndirməli;
- E) Tədqiqat sualı təlim formasına yönəldilməlidir.

64. İş üsulları nəyə əsasən seçilir?

- A) Dərsin məqsədinə;
- B) Təlim formasına;
- C) Şagirdlərin çalışmalarına;
- D) Toplanmış faktlara;
- E) Hazırlanmış təqdimatlara;

65. Tədqiqatın nəticələri hansı təqdimat formalarında ümumiləşdirilmir?

- A) Koordinatlar, proqnozlar, rebuslar;
- B) İfadə yazılar, təsvirlər, əsərlər;
- C) Sxemlər, cədvəllər, qrafiklər;
- D) İllustrasiyalar, kitablar, qəzetlər;
- E) Nağıllar, tapmacalar, atalar sözləri.

66. Tədqiqat üçün ayrılmış vaxt bitdikdən sonra müəllim nə edir?

- A) Təqdimtları müzakirə edir;
- B) İnformasiyaların təhlilinə başlayır;
- C) Yeni informasiyaları digər iştirakçılarla bölüşür;

- D) Təqdimatların əks olunduğu iş vərəqləri lövhədən asır;
- E) Tapşırığın icrasının başa çatdığını bildirir.

67. Yeni texnologiyaları ənənəvidən fərqləndirən xüsusiyyətlərdən hansı səhvdir?

- A) Şagirdlərin müstəqil tədqiqat fəaliyyətinə cəlb edilməsi;
- B) Müəllim tərəfindən problemləli şəraitin yaradılması;
- C) Biliklərin müəllim tərəfindən hazır verilməsi;
- D) Şagirdlərin əməkdaşlıq şəraitində çalışması;
- E) Biliklərin şagirdlər tərəfindən müstəqil əldə edilməsi.

68. Təlim prosesində şagirdlərin inkişaf istiqamətləri hansı bənddə düzgün verilməyib?

- A) Nitq;   B) Təfəkkür;   C) Diqqət;
- D) Hafizə;   E) Sağlamlıq.

69. Düzgün təşkil edilmiş təlim ... ..

- A) dərslər tez başa çatmasına kömək edir;
- B) boşluqlar yaradır;
- C) inkişaf etdirir;
- D) mövzuları sıxlaşdırır;
- E) valideynləri qiymətləndirir.

70. İnkişafetdirici təlimə aid olmayan hansıdır?

- A) Şagirdin əqli inkişafını təmin edir;
- B) Bilikləri şüurlu surətdə mənimsədir;
- C) Tədris işində müstəqillik yaradır;
- D) Fəaliyyəti istiqamətləndirir;
- E) İKT-nin köməyi ilə həyata keçirilir.

71. Təlimin inkişafetdirici prinsipinə hansı aid deyil?

- A) Tədrisin yüksək səviyyədə qurulması;
- B) Təkrar materiallar üzərində qalınması;

- C) Tədrisin gücətan çətinlik səviyyəsində qurulması;
 D) Kurs materialının yüksək templə öyrədilməsi;
 E) Şagirdlərin öyrənmə prosesinin mahiyyətini dərk etməsi.

72. Təlimin inkişafetdiriciliyi hansı fəaliyyəti formalaşdırır?

- A) Bildiyini tətbiqetmə;   B) Özünütəhsil;
 C) Materialı əzbərləmə;   C) Özünütərbiyə;
 D) Özünütəkmilləşdirmə.

CAVABLAR

TEST – 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	E	C	B	A	A	A	B	D	D
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
B	A	C	B	C	B	D	B	D	B
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
D	B	B	C	C	A	A	C	C	E
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
E	D	E	B	C	A	A	A	E	D
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
B	C	A	C	E	C	A	B	A	E
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
A	A	C	A	B	B	D	C	E	C
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
C	B	E	A	A	E	C	E	C	E
71	72								
B	C								

TEST – 3

Təhsil standartları

1. Təhsil sahəsində dövlət standartları özündə nəyi əks etdirir?

A) Fərdin, cəmiyyətin, dövlətin tələblərinə uyğun olaraq elmi-pedaqoji prinsipləri;

B) Fərdin, cəmiyyətin, dövlətin tələblərinə uyğun olaraq elmi-pedaqoji prinsiplər əsasında hazırlanan və müəyyən dövr üçün (5 ildən az olmayaraq) vahid dövlət tələblərini özündə əks etdirən ümumi normalar məcmusunu;

C) Fərdin, cəmiyyətin, dövlətin tələblərini;

D) Vahid dövlət tələblərini özündə əks etdirən ümumi normalar məcmusunu;

E) Təhsilalanların və təhsilverənlərin tələblərini.

2. Dövlət təhsil standartları hansı sahələri müəyyən edir?

A) Təhsilin məzmununu, idarə olunmasını, maddi-texniki və tədris bazasını, infrastrukturunu, təhsilverənlərin keyfiyyət göstəricilərini, hər bir təhsil pilləsində təhsilalanların bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini;

B) Təhsilin məzmununu, idarə olunmasını, maddi-texniki və tədris bazasını, təhsilverənlərin keyfiyyət göstəricilərini, hər bir təhsil pilləsində təhsilalanların bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini;

C) Təhsilin idarə olunmasını, maddi-texniki və tədris bazasını, infrastrukturunu, hər bir təhsil pilləsində təhsilalanların bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini;

D) Təhsilin məzmununu, idarə olunmasını, hər bir təhsil pilləsində təhsilalanların bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini;

E) Təhsilin məzmununu, infrastrukturunu, təhsilverənlərin keyfiyyət göstəricilərini, hər bir təhsil pilləsində təhsilənlərin bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini.

3. Dövlət təhsil standartları hazırlanarkən nələr əsas götürülür?

- A) Təhsil sahəsində sınaq olmuş mütərəqqi beynəlxalq meyarlar, milli və ümumbəşəri dəyərlər;
- B) Məktəb təcrübəsi;
- C) Təhsil qanunu;
- D) Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları);
- E) Milli və ümumbəşəri dəyərlər.

4. Dövlət təhsil standartlarına nə zaman istinad edilir?

- A) Təhsil müəssisəsinin fəaliyyətinin, təhsilin səviyyəsinin və məzunların nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsində, akkreditasiya və məzunların yekun attestasiyasında;
- B) Təhsil müəssisəsinin fəaliyyətinin, təhsilin səviyyəsinin və məzunların nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsində;
- C) Təhsilin səviyyəsinin və məzunların nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsində;
- D) Təhsilin səviyyəsinin və məzunların nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsində, akkreditasiya və məzunların yekun attestasiyasında;
- E) Akkreditasiya və məzunların yekun attestasiyasında.

5. Dövlət təhsil standartları hansı orqanlar tərəfindən təsdiq edilir?

- A) Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti;
- B) Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi;
- C) Prezident Administrasiyası;
- D) Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi;

E) Azərbaycan Respublikasının Milli məclisi və Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi.

6. Təhsil standartı nədir?

A) Təhsilin məzmununu, idarə olunmasını, maddi-texniki və tədris bazasını, infrastrukturunu, təhsilverənlərin keyfiyyət göstəricilərini, hər bir təhsil pilləsində təhsilənlərin bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini müəyyənləşdirir və tətbiq olunur;

B) Məzmun standartlarını ölçmək üçün müəyyənləşdirilmişdir;

C) Təhsilənlərin bilik və bacarıq səviyyəsinə qoyulmuş dövlət tələbidir;

D) Təhsilverənlərin keyfiyyət göstəricilərini, hər bir təhsil pilləsində təhsilənlərin bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini müəyyənləşdirir;

E) Təhsilənlərin nailiyyət səviyyəsinə qoyulan dövlət tələbidir.

7. Məzmun standartları nəyi əks etdirir?

A) Təhsilverənlərin keyfiyyət göstəricilərini, hər bir təhsil pilləsində təhsilənlərin bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini müəyyənləşdirir;

B) Təhsilənlərin bilik və bacarıq səviyyəsinə qoyulmuş dövlət tələbidir;

C) Təhsilin məzmununu, idarə olunmasını, maddi-texniki və tədris bazasını, infrastrukturunu, təhsilverənlərin keyfiyyət göstəricilərini, hər bir təhsil pilləsində təhsilənlərin bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini müəyyənləşdirir və tətbiq olunur.

D) Təhsilverənlərin keyfiyyət göstəricilərini, hər bir təhsil pilləsində təhsilənlərin bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini müəyyənləşdirir.

E) Təhsilalanların nailiyyət səviyyəsinə qoyulan dövlət tələbidir.

8. Məzmun standartları müəyyənləşdirilərkən nəzərə alınan hansı prinsiplər sıralamada yer almamışdır?

Sadədən mürəkkəbə, integrativlik, həyatla əlaqəlik, məntiqi ardıcılıq, xronoloji ardıcılıq.

- A) Fənnin spesifik xüsusiyyətləri;
- B) Şagirdlərin yaş və psixoloji xüsusiyyətləri;
- C) Xronoloji, fənnin spesifik xüsusiyyətləri, şagirdlərin yaş və psixoloji xüsusiyyətləri;
- D) Fənnin spesifik xüsusiyyətləri, şagirdlərin yaş və psixoloji xüsusiyyətləri;
- E) Fənnin spesifik xüsusiyyətləri, xronoloji;

9. Qiymətləndirmə standartları nədir?

A) Təhsilverənlərin keyfiyyət göstəricilərini, hər bir təhsil pilləsində təhsilalanların bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini müəyyənləşdirir;

B) Təhsilalanların bilik və bacarıq səviyyəsinə qoyulmuş dövlət tələbidir;

C) Təhsilin məzmununu, idarə olunmasını, maddi-texniki və tədris bazasını, infrastrukturunu, təhsilverənlərin keyfiyyət göstəricilərini, hər bir təhsil pilləsində təhsilalanların bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini müəyyənləşdirir və tətbiq olunur;

D) Təhsilverənlərin keyfiyyət göstəricilərini, hər bir təhsil pilləsində təhsilalanların bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsini müəyyənləşdirir;

E) Təhsilalanların nailiyyət səviyyəsinə qoyulan dövlət tələbidir.

10. Qiymətləndirmə standartlarından nə vaxt istifadə olunur?

- A) Qiymətləndirmə növlərini müəyyənləşdirərkən;
- B) Qiymətləndirmə üsullarını müəyyənləşdirərkən;
- C) Qiymətləndirmə vasitələrini müəyyənləşdirərkən;
- D) Qiymətləndirmə sxemlərini müəyyənləşdirərkən;
- E) Qiymətləndirmə üsul və vasitələrini müəyyənləşdirərkən.

11. Aşağıdakılardan hansı məzmun standartının tərifidir?

- A) Təhsildən gözlənilən nəticələri ümumi şəkildə xarakterizə edir;
- B) Təhsilalanların bilik və bacarıq səviyyəsinə qoyulmuş dövlət tələbidir;
- C) Təlimdə qazanılan nailiyyətlərin keyfiyyət göstəricilərini dəqiqləşdirir;
- D) Fənlər üzrə təlimin səmərəli təşkili formalarını səciyələndirir;
- E) Təhsilin müəyyən mərhələsində şagirdlərin və müəllimlərin bilik və bacarıq səviyyəsinə qoyulan dövlət tələbidir.

12. Məzmun standartlarına aid olan xüsusiyyətləri göstərin.

1. Məzmun standartına əsasən ümumi təlim nəticələri müəyyən edilir;
  2. Məzmun standartı əsas və alt standartlara bölünür.
  3. Təlim prosesini tənzimləyən prinsipləri müəyyənləşdirir;
  4. Təlim prosesini qurmağa və şagirdlərin bilik, bacarıqlarının inkişafını izləməyə imkan verir;
  5. Məzmun standartı bilik və fəaliyyətlərdən ibarətdir.
- A) 1, 2, 3;   B) 2, 3, 5;   C) 1, 3, 4;
D) 1, 3, 5;   E) 2, 4, 5.

13. Əsas standartları səciyyələndirən xüsusiyyət hansıdır?

- A) Formativ qiymətləndirmə vasitələrini müəyyənləşdir-məyə əsas yaradır;
- B) Təlimdə aşılacaq bilik və bacarıqlara istinad edir;
- D) Sınıfdən sinfə dəyişməklə sadədən mürəkkəbə doğru təkmilləşir;
- C) Təlim nailiyyətlərinin diaqnostik materialları əsasında hazırlanır;
- E) Təhsil səviyyəsindən asılı olmayaraq, adətən, dəyişməz qalır.

14. Əsas standartların funksiyaları hansılardır?

1) Təlim strategiyalarının düzgün seçilməsində mühüm rol oynayır;

2) Fənlər üzrə müəyyən olunan təlim nəticələrini məz-mun xətləri üzrə ümumi şəkildə ifadə edir;

3) Təlim məqsədlərinin dəqiq müəyyən olunması üçün etibarlı zəmin yaradır;

4) Sınıf və fənlər üzrə summativ qiymətləndirmənin aparılmasını təmin edir;

5) Təlimin məzmununun davamlı inkişafını təmin edir.

A) 1, 5; B) 2, 3; C) 2, 4; D) 3, 5; E) 4, 5.

15. Alt standartların funksiyalarına daxil deyil.

1) Sınıf və fənlər üzrə summativ qiymətləndirmənin aparılmasını təmin edir;

2) Təlim məqsədlərinin dəqiq müəyyən olunması üçün eti-barlı zəmin yaradır;

3) Təlim strategiyalarının düzgün seçilməsində mühüm rol oynayır;

4) Təlimdə integrativliyi təmin edir;

5) Fənlər üzrə müəyyən olunan təlim nəticələrini məz-mun xətləri üzrə ümumi şəkildə ifadə edir.

A) 2, 3, 4; B) 1, 2, 5; C) 2, 3, 5; D) 1, 3, 4; E) 3, 4, 5.

16. Təlimin məzmununa dair fikirlər hansı bənddə düzgün verilib?

A) Təlimin məzmunu bilik və fəaliyyət komponentinə ayrılır;

B) Təlimin məzmunu şəxsiyyətin formalaşmasına yönəlmiş bacarıqlar şəklində ifadə edilən təlim nəticələrinin (təlim standartlarının) məcmusudur;

C) Təlimin məzmunu mühüm terminlər, ifadələr, təriflərdir;

D) Təlimin məzmunu təhsilalanların bilik və bacarıq səviyyəsinə qoyulmuş dövlət tələbidir;

E) Təlimin məzmunu fəaliyyətin icrasına dair prosedur qaydaları əhatə edən biliklərdir.

17. Prosedural bilik nə zaman əldə edilir?

A) Fəaliyyətin icrası zamanı əldə edilən biliklərdir;

B) Bu bilik kateqoriyası məlumat xarakterlidir;

C) Problemin həll edilməsi ilə əldə edilən biliklərdir;

D) Oxunan məlumatı dərk edən zaman əldə edilən biliklərdir;

E) Qaydaları öyrənməklə əldə edilir.

18. Deklarativ biliyə hansı xüsusiyyətlər aiddir?

A) Psixomotor bacarıqların formalaşdırılması;

B) Fəaliyyətin icrasına dair prosedur qaydaları əhatə etməsi;

C) Problemin həll edilməsi yolu ilə yeni biliklərin əldə olunması;

D) Məlumat xarakterli olub yaddaşa əsaslanması

E) Şəxsiyyətin formalaşmasına yönəlmiş bacarıqların üzə çıxarılması;

19. Məzmun standartları ilə bağlı yanlış fikir hansıdır?

A) Məzmun standartları nəticəyönümlüdür;

- B) Məzmun standartı bilik və fəaliyyət komponentinə ayrılır;
- C) Məzmun standartları təlimin təşkilində mühüm rol oynayır;
- D) Məzmun standartı dövlətin təhsilalanların bilik və bacarıq səviyyəsinə qoyulmuş dövlət tələbidir;
- E) Məzmun standartları şagirdin nəyi, nə qədər və necə öyrənməli olduğunu göstərmir.

20. Hansı fikir səhvdir?

- A) Kontekstual bilik fəaliyyətin icrasına dair prosedural qaydaları əhatə edən biliklərdir.
- B) Prosedural biliyə mühüm terminlər, ifadələr, təriflər daxil deyil.
- C) Deklarativ bilik problemin həll edilməsi yolu ilə əldə olunan yeni biliklər deyil.
- D) Kontekstual bilik problemin həll edilməsi yolu ilə əldə olunan yeni biliklərdir.
- E) Ünsiyyət və psixomotor bacarıqların formalaşdırılması informativ-kommunikativ və yaradıcı fəaliyyətlərin əsasında nəzərdə tutulmuşdur.

21. 2006-ci ildə hökumət tərəfindən təsdiq olunan, standartların hazırlanmasında mühüm addım kimi qiymətləndirilən Milli Kurikulum özündə ilk dəfə nəyi əks etdirmişdir?

- A) Təhsil sahələri və siniflər üzrə həftəlik dərslərin saatlarının miqdarını;
- B) Bazis tədris planının verilməsini;
- C) Ümumi təhsilin səviyyələri üzrə nəticələrin verilməsini;
- D) İbtidai siniflərin fənn kurikulumlarının təsdiq olunmasını;

E) “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun qəbul edilməsini.

22. 1999-cu ildə qəbul olunan “Azərbaycan Respublikasında ümumi orta təhsilin dövlət standartları” sənədində nə verilmişdir?

- A) Fənn proqramları;
- B) Təhsil proqramı;
- C) Bazis tədris planı;
- D) Dövlət standartları;
- E) Fənn kurikulumları.

23. “Təhsil sahəsində dövlət standartları fərdin, cəmiyyətin, dövlətin tələbatına uyğun olaraq, elmi-pedaqoji prinsiplər əsasında hazırlanan və müəyyən dövr (5 ildən az olmayaraq) üçün vahid dövlət tələblərini əks etdirən ümumi normalar məcmusudur”. Verilmiş hissə hansı sənəddə öz əksini tapmışdır?

A) “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1992-ci il);

B) “Azərbaycan Respublikasında ümumi orta təhsilin dövlət standartları” (1999-cı il);

C) “Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulum)” (2006-cı il);

D) “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2009-cu il);

E) “Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları (kurikulumları)” (2010-cu il).

24. 2006-cı ildə təsdiq olunan “Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulum)” sənədində verilmiş ümumi təhsilin səviyyələri üzrə nəticələrdə nə ifadə olunmuşdur?

- A) Şagirdlərin məktəbə ümumi hazırlıq səviyyələri;
- B) Şagirdlərin hər hansı səviyyə üzrə mənimsədikləri biliklər;

C) Şagirdlərin biliklərinin ölçülməsi üçün qiymətləndirmə meyarları;

D) Şagirdlərin özünüqiymətləndirmə üsulları;

E) Şagirdlərin hər hansı səviyyə üzrə mənimsədikləri bacarıqlar.

25. Yanlış fikir hansıdır?

A) “Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları)” Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən hazırlanmışdır;

B) “Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları)” 2010- cu ildə təsdiq edilmişdir;

C) “Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları)” 5 il müddətinə qüvvədədir;

D) Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları) sənədi ilə bərabər Milli Kurikulum da qüvvədədir;

E) Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları) Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq olunmuşdur.

26. Məzmun standartından illik planlaşdırmada istifadənin ardıcılığı hansı bənddə düzgün verilib?

A) Tədris vahidi, mövzular, məzmun standartı, resurslar

B) Məzmun standartı, tədris vahidi, mövzular, fənlərarası inteqrasiya, resurslar

C) Məzmun standartı, mövzular, tədris vahidi, fənlərarası inteqrasiya, resurslar;

D) Tədris vahidi, mövzular, fənlərarası inteqrasiya, resurslar, məzmun standartı;

E) Məzmun standartı, tədris vahidi, resurslar, mövzular, fənlərarası inteqrasiya.

27. Təlim prosesində məzmun standartından istifadə ilə bağlı deyilənlərdən hansı fikir səhvdir?

- A) Tapşırıqların hazırlanmasında;
- B) Tədqiqat sualının qoyulmasında;
- C) İş üsullarının seçilməsində;
- D) Qiymətləndirməyə dair tapşırıqların hazırlanmasında;
- E) Saatların bölgüsündə.

28. Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi zamanı məzmun standartlarından istifadə ilə bağlı deyilənlərdən biri yanlışdır.

- A) Formativ qiymətləndirmə meyarlarının tərtibində;
- B) Summativ qiymətləndirmə üçün test tapşırıqlarının hazırlanmasında;
- C) Bölmənin əvvəlində diaqnostik qiymətləndirmənin aparılmasında;
- D) Şagirdlərin meyil və maraqlarının öyrənilməsində;
- E) Rübliklərin tərtibində.

29. Məzmun standartlarından təlim prosesində istifadə ilə bağlı fikir hansı bənddə yanlışdır?

- A) Təlim məqsədinin müəyyən edilməsində;
- B) Tədqiqat sualının qoyulmasında;
- C) Şagirdlərin psixoloji durumunun öyrənilməsində;
- D) Tədris vahidlərinin müəyyən edilməsində;
- E) Təlim tapşırıqlarının hazırlanmasında.

30. Qiymətləndirmə standartları hansı sənədə uyğun hazırlanır?

- A) Milli kurikulumda əks olunmuş nəticələrə uyğun;
- B) “Təhsil haqqında” Qanuna əsasən;
- C) Fənlər üzrə təhsil proqramlarına (kurikulumlara);
- D) Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası;

E) Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları (kurikulumları).

31. Qiymətləndirmə standartlarına aid xüsusiyyətlərdən biri yanlışdır?

A) Təhsilin keyfiyyətini qiymətləndirmək üçün əsas meyarları təyin edir;

B) Şagird nailiyyətlərinin və təhsil imkanlarının qarşılıqlı dəyərləndirilməsi üçün istifadə olunan qiymətləndirmə üsulları və vasitələrinin keyfiyyətini təsvir edir;

C) Qiymətvermə prosesinin qanuniliyinə zəmanət verir;

D) Təhsilin kəmiyyətini qiymətləndirmək üçün əsas meyarları təyin edir;

E) Qiymətləndirmə standartlarının 4 çətinlik səviyyəsində hazırlanması əsas tələbdir.

32. Qiymətləndirmə standartlarından nə vaxt istifadə olunur?

A) Şagirdlərin ilkin bilik və bacarıqlarının yoxlanılması zamanı;

B) Kiçik və böyük summativ qiymətləndirmə vasitələrinin hazırlanması zamanı;

C) Qiymətləndirmə üsullarının seçilməsi zamanı;

D) Qiymətləndirmə üsullarına müvafiq vasitələrin seçilməsi zamanı;

E) Mövzu üzrə ümumiləçdirmə aparıldığı zaman.

33. Qiymətləndirmə standartı nədir?

A) Təhsilalanların bilik və bacarıqlarına verilən dövlət tələbi;

B) Nəticələrin səviyyələr üzrə bölünməsi;

C) Təhsilalanların nailiyyət səviyyəsində qoyulan dövlət tələbi;

- D) Təhsilalanların ilkin bilik səviyyəsinə qoyulan dövlət tələbi;
E) Təhsilalanların meyarlar üzrə qiymətləndirilməsi.

34. “Ümumi təhsil sistemində dərsik siyasəti” sənədi neçə bölmədən ibarətdir?

- A) 8; B) 10; C) 12; D) 9; E) 11.

35. Dərsliyin məzmununa verilən tələblərdən biri səhvdir:

- A) Şagirdlərin yaş psixologiyası və fizioloji xüsusiyyətləri nəzərə alınmalıdır;
B) Elmin, texnikanın və mədəniyyətin müasir nailiyyətləri haqqında yoxlanılması mümkün olan və səlahiyyətli mənbələrdən götürülmüş məlumatlar öz əksini tapmalıdır;
C) Dünyəvilik prinsipinə riayət edilməlidir;
D) Elmi mübahisə doğuran məsələlərə yer verilməlidir;
E) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, qanunlarına, ölkənin qoşulduğu beynəlxalq hüquqi aktlara zidd olan fikirlərə yer verilməməlidir.

36. Müasir dərsliyin xüsusiyyətləri hansı bənddə səhv verilib?

- A) Təlim marağını gücləndirir, şagirdləri axtarışlara, yeni məlumatlar əldə etməyə sövq edir;
B) Məntiqi və yaradıcı təfəkkürü inkişaf etdirir;
C) Ənənəvi təlim şəraitinin yaradılmasını tələb edir;
D) Tətbiqi xarakter daşımaqla zəruri həyati bacarıqların formalaşmasına zəmin yaradır;
E) Fəndaxili və fənlərarası inteqrasiya imkanlarını genişləndirir.

37. Müəllim üçün metodik vəsaitə nə daxil deyil?

- A) Dərslik komplektinin ümumi prinsipləri;

- B) Məzmun standartları və təlim nəticələri;
- C) Dərslərin quruluşu;
- D) Təlim texnologiyaları və qiymətləndirmə;
- E) Elmi mübahisə doğuran məsələlər.

38. Dərslik komplekti hansı orqan tərəfindən təsdiq edilir?

- A) Nazirlər Kabineti;   B) Təhsil Nazirliyi;
- C) Nəşriyyat;   D) Təhsil şöbələri;
- E) Nazirlər Kabineti və Təhsil Nazirliyi.

39. Planlaşdırma tərtib edilərkən nələr nəzərə alınmalıdır?

- A) Müəllimin peşəkarlıq səviyyəsi;
- B) Paralel siniflərdə aparılan planlaşdırmalar;
- C) Mövcud şərait və şagirdlərin inkişaf səviyyəsi;
- D) Şagirdlərin tədqiqatçılıq bacarığı;
- E) Təlim, təhsil, tərbiyə.

40. Perspektiv planlaşdırma hazırlamaq üçün müəllimdən tələb olunan bacarıqlar?

1) Fənn üzrə təhsil proqramından reallaşacaq məzmun standartlarını seçmək;

2) Məzmun standartlarına əsasən məqsəd (təlim nəticəsi) çıxarmaq;

3) Motivasiya qurmaq;

4) Məzmun standartlarına əsasən tədris vahidlərini və mövzuları müəyyənləşdirmək;

5) Qiymətləndirmə meyarlarını müəyyənləşdirmək.

- A) 1, 3, 5;   B) 1, 2, 4;   C) 2, 3, 4;   D) 2, 4, 5;   E) 3, 4, 5.

41. Cari planlaşdırma kim (kimlər) tərəfindən imzalanmalıdır?

- A) Məktəb rəhbəri tərəfindən;

- B) Tədris işləri üzrə direktor müavini tərəfindən;
- C) Sınıf müəllimi tərəfindən;
- D) Sınıf rəhbəri tərəfindən;
- E) Müəllim və direktor müavini tərəfindən.

42. Müəllimlər perspektiv planlaşdırmada vaxt bölgüsü apararkən hansı sənədə əsaslanmalıdırlar?

- A) “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa;
- B) Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyasına;
- C) “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası;
- D) Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyasına;
- E) Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilmiş tədris planına.

43. Cari planlaşdırmada dərsin mərhələləri hansı bənddə düzgün verilmişdir?

- A) Motivasiyanın yaradılması və tədqiqat sualının qoyulması, tədqiqatın aparılması, məlumat (informasiya) mübadiləsi, məlumatın müzakirəsi, nəticə və ümumiləşdirmə, yaradıcı tətbiqetmə, qiymətləndirmə və refleksiya;
- B) Motivasiyanın yaradılması və tədqiqat sualının qoyulması, tədqiqatın aparılması, məlumat (informasiya) mübadiləsi, qiymətləndirmə və refleksiya, məlumatın müzakirəsi, nəticə və ümumiləşdirmə, yaradıcı tətbiqetmə;
- C) Motivasiyanın yaradılması və tədqiqat sualının qoyulması, məlumat (informasiya) mübadiləsi, tədqiqatın aparılması, məlumatın müzakirəsi, nəticə və ümumiləşdirmə, yaradıcı tətbiqetmə, qiymətləndirmə və refleksiya;
- D) Motivasiyanın yaradılması və tədqiqat sualının qoyulması, tədqiqatın aparılması, məlumatın müzakirəsi, məlumat

(informasiya) mübadiləsi, nəticə və ümumiləşdirmə, yaradıcı tətbiqetmə, qiymətləndirmə və refleksiya;

E) Motivasiyanın yaradılması və tədqiqat sualının qoyulması, tədqiqatın aparılması, məlumat (informasiya) mübadiləsi, nəticə və ümumiləşdirmə, məlumatın müzakirəsi, yaradıcı tətbiqetmə, qiymətləndirmə və refleksiya.

CAVABLAR TEST – 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
B	B	A	A	A	A	B	C	E	C
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
B	E	E	C	A	B	A	D	E	A
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
C	C	D	E	C	B	E	A	C	E
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
D	B	C	C	D	C	E	B	C	B
41	42	43							
B	E	A							

TEST – 4
Təhsil kurikulumları

1. Kurikulum nədir?

1) Kurikulum təhsilin məzmunu, təşkili və qiymətləndirilməsi ilə bağlı bütün məsələləri özündə əks etdirən konseptual sənəddir;

2) Kurikulum qiymətləndirmədir;

3) Kurikulum inteqrasiyadır;

4) Kurikulum strategiyadır;

5) Kurikulum həftəlik dərslər və dərsləndirən məşğələ saatlarının miqdarını, pedaqoji prosesin təşkili, təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsinin aparılması sistemini özündə əks etdirən dövlət sənədidir.

A) 1, 5; B) 2, 5; C) 1, 4; D) 1, 3; E) 2, 3.

2. Yeni təhsil proqramlarının (kurikulumların) xüsusiyyətləri hansı bənddə düzgün verilmişdir?

1) Şəxsiyyətyönümlüdür;

2) Şagirdyönümlüdür;

3) İnteqrativlik əsas prinsip kimi qəbul olunub;

4) Təklifiyönümlüdür.

A) 1, 2, 3; B) 2, 3, 4; C) 1, 3, 4; D) 1, 2, 4; E) 1, 4.

3. Kurikulum islahatını zəruri edən səbəblər hansılardır?

1) Cəmiyyətdə yeni ictimai münasibətlərin yaranması;

2) Təklifiyönümlülük;

3) Planlı iqtisadiyyatdan bazar iqtisadiyyatına keçid;

4) Həftəlik dərslər saatlarının miqdarı;

5) Təhsilin məqsəd və vəzifələrinə yeni baxış və yanaşmaların formalaşması;

6) Qiymətləndirmə.

A) 1, 3, 6; B) 4, 2, 3; C) 1, 3, 5; D) 2, 1, 4; E) 2, 4, 6.

4. Hansı şəxsiyyətyönümlü kurikulumun xüsusiyyətidir?

- A) Elmi anlayışların mənimsənilməsi əsasdır;
- B) Həyat fəaliyyətində lazım olacaq praktik bacarıq və vərdişlər əsasdır;
- C) Biliklərin həcmi və miqdarı əsasdır;
- D) Yaddaşa əsaslanır;
- E) Fundamental biliklər əsasdır.

5. Milli Kurikulum hazırlananda əsas götürülən prinsiplər hansı bənddə düzgün verilib?

- 1) *Tələbyönümlülük*
  - 2) *Fəaliyyətin stimullaşdırılması*
  - 3) *Şagirdyönümlülük*
  - 4) *Dəstəkləyici mühitin yaradılması*
  - 5) *Nəticəyönümlülük*
  - 6) *İntegrativlik*
- A) 2, 3, 6, 4;   B) 1, 3, 5, 6;   C) 4, 1, 3, 2;
D) 1, 3, 4, 5;   E) 1, 2, 3, 4.

6. Milli Kurikulumun funksiyalarına aid olmayan bəndi göstərin.

- A) Ümumi təhsilin pillələri, bu pillələrdə tədris olunan fənlər arasında əlaqələrin və ardıcılığın təmin edilməsi;
- B) Fənlərin məzmununun cəmiyyətin tələbatına uyğun daim təkmilləşdirilməsi və yeniləşdirilməsi;
- C) Təlim texnologiyalarının çevikliyi və interaktivliyinin təmin olunması;
- D) Səviyyələr (siniflər) üzrə təlimin məzmununun müəyyənəşdirilməsi;
- E) Nəticəyönümlü fənn kurikulumlarının hazırlanıb tətbiq edilməsi;

7. Milli Kurikulum sənədinin quruluşu hansı bənddə düzgün verilib?

A) Ümumi təhsilə və ümumi təhsilli şəxsə verilən tələblər, ümumi təhsilin məzmun standartları, ümumi təhsil müəssisələrində fənlər üzrə həftəlik dərslərin miqdarı, ümumi təhsil sistemində pedaqoji prosesin təşkili prinsipləri, ümumi təhsil sistemində şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi, fənn kurikulumlarının strukturu;

B) Ümumi təhsilə və ümumi təhsilli şəxsə verilən tələblər, ümumi təhsilin məzmun standartları, ümumi təhsil sistemində pedaqoji prosesin təşkili prinsipləri, ümumi təhsil sistemində şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi, fənn kurikulumlarının strukturu;

C) Ümumi təhsilə və ümumi təhsilli şəxsə verilən tələblər, ümumi təhsilin məzmun standartları, ümumi təhsil müəssisələrində fənlər üzrə həftəlik dərslərin miqdarı, ümumi təhsil sistemində şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi, fənn kurikulumlarının strukturu;

D) Ümumi təhsilə və ümumi təhsilli şəxsə verilən tələblər, ümumi təhsilin məzmun standartları, ümumi təhsil müəssisələrində fənlər üzrə həftəlik dərslərin miqdarı, ümumi təhsil sistemində pedaqoji prosesin təşkili prinsipləri, fənn kurikulumlarının strukturu;

E) ümumi təhsilə və ümumi təhsilli şəxsə verilən tələblər, ümumi təhsilin məzmun standartları, ümumi təhsil müəssisələrində fənlər üzrə həftəlik dərslərin miqdarı, ümumi təhsil sistemində pedaqoji prosesin təşkili prinsipləri, ümumi təhsil sistemində şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi.

8. Milli Kurikulum sənədinin yeniləşdirilməsini şərtləndirən səbəb hansıdır?

A) Təhsil Qanunun təsdiq edilməsi;

B) Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları (kurikulumları) sənədinin hazırlanması;

- C) Fənn kurikulumlarının hazırlanması;
- D) Təhsil Qanunun təsdiq edilməsi və sənədinin hazırlanması;

E) Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları (kurikulumları) sənədinin və ənn kurikulumlarının hazırlanması.

9. “Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartları və proqramları (kurikulumları)” sənədində verilmiş Təhsil proqramına aid olanlar hansı bənddə düzgün verilmişdir?

A) Ümumi təhsilin səviyyələri üzrə təlim nəticələri, ümumi təhsil səviyyələri üzrə məzmun standartları, ümumi təhsil pilləsində tədris edilən fənlər, ümumi təhsilin səviyyələri üzrə həftəlik dərslər və dərsləndənən məşğələ saatlarının maksimum miqdarı, ümumi təhsil sistemində pedaqoji prosesin təşkili prinsipləri;

B) Ümumi təhsilin səviyyələri üzrə təlim nəticələri, ümumi təhsil səviyyələri üzrə məzmun standartları, ümumi təhsil pilləsində tədris edilən fənlər, ümumi təhsilin səviyyələri üzrə həftəlik dərslər və dərsləndənən məşğələ saatlarının maksimum miqdarı, ümumi təhsil sistemində pedaqoji prosesin təşkili prinsipləri, təlim nailiyyətlərinin (nəticələrinin) qiymətləndirilməsi və monitorinqi;

C) Ümumi təhsilin səviyyələri üzrə təlim nəticələri, ümumi təhsil səviyyələri üzrə məzmun standartları, ümumi təhsil pilləsində tədris edilən fənlər, ümumi təhsilin səviyyələri üzrə həftəlik dərslər və dərsləndənən məşğələ saatlarının maksimum miqdarı təlim nailiyyətlərinin (nəticələrinin) qiymətləndirilməsi və monitorinqi;

D) Ümumi təhsilin səviyyələri üzrə təlim nəticələri, ümumi təhsil səviyyələri üzrə məzmun standartları, ümumi təhsil pilləsində tədris edilən fənlər, ümumi təhsilin səviyyələri üzrə həftəlik dərslər və dərsləndənən məşğələ saatlarının maksimum miqdarı;

E) Ümumi təhsilin səviyyələri üzrə təlim nəticələri, ümumi təhsil səviyyələri üzrə məzmun standartları, ümumi təhsilin səviyyələri üzrə həftəlik dərslər və dərsləndirilmə məşğələ saatlarının maksimum miqdarı, ümumi təhsil sistemində pedaqoji prosesin təşkili prinsipləri, təlim nailiyyətlərinin (nəticələrinin) qiymətləndirilməsi və monitorinqi.

10. Fənn kurikulumuna aid deyil:

A) Cəmiyyət üçün hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətin formalaşmasına imkan yaradır;

B) Hər bir fənn üzrə məqsəd, vəzifə, məzmun, texnologiya və qiymətləndirmə məsələləri əhatə olunur;

C) Dərslər və müəllim üçün metodik vəsaiti nəzərdən keçirir;

D) Ayrı-ayrı fənlərin bütövlükdə xüsusiyyətlərini əhatə edir;

E) Cəmiyyətin tələblərinə cavab verən mühüm təhsil sənədidir.

11. Fənn kurikulumlarının xüsusiyyətləri hansılardır?

1. Fənn kurikulumları nəticəyönümlü xarakterə malikdir;

2. Fənn kurikulumları şagirdyönümlüdür;

3. Fənn kurikulumları çərçivə sənədidir;

4. Fənn kurikulumları konseptual sənəddir;

5. Fənn kurikulumları integrativ xarakter daşıyır;

6. Fənn kurikulumları qabaqlayıcı xarakter daşıyır.

A) 4, 5, 6, 1, 2;   B) 1, 2, 3, 4, 5;   C) 3, 4, 5, 6, 1;

D) 2, 3, 4, 6;   E) 1, 2, 3, 4, 5, 6;

12. Fənn kurikulumlarının xüsusiyyətlərinin ardıcılığını müəyyənləşdirin.

1) Fənn kurikulumları konseptual sənəddir;

2) Fənn kurikulumları nəticəyönümlüdür;

- 3) *Fənn kurikulumları integrativdir;*
4) *Fənn kurikulumları qabaqlayıcı xarakter daşıyır;*
5) *Fənn kurikulumları şagirdyönlüdür.*
A) 4, 5, 6, 1, 2; B) 1, 2, 3, 4, 5; C) 3, 4, 5, 6, 1;
D) 2, 5, 1, 3, 4; E) 1, 2, 4, 5, 6.

13. İlk fənn kurikulumları neçənci ildə təsdiq edilmişdir?

- A) 2010; B) 2006; C) 2008; D) 2007; E) 2009.

14. Dünya kurikulum tədqiqatçıları kurikulumları hansı növlərə ayırırlar?

- 1) *İdeoloji kurikulum;*
2) *Rəsmi kurikulum;*
3) *Başadüşülən kurikulum;*
4) *Əməli kurikulum;*
5) *Empirik kurikulum;*
6) *Yazılı kurikulum.*
A) 3, 5, 6, 1, 2; B) 1, 6, 4, 5, 3; C) 3, 4, 5, 6, 1;
D) 2, 3, 4, 6, 1; E) 1, 2, 3, 4, 5.

15. Tədqiqatçı-alim Hitendra Piley Azərbaycanda kurikulumun növlərini hansı formada təsnif edir?

- 1) *Rəsmi kurikulum;*
2) *Qeyri-rəsmi kurikulum;*
3) *İntegrasiya olunmuş kurikulum;*
4) *Əhatəli kurikulum;*
5) *Nəticələrə əsaslanan kurikulum;*
6) *Fənlərə əsaslanan kurikulum;*
7) *Əməli kurikulum.*
A) 4, 5, 6, 1, 2, 7; B) 1, 2, 4, 5, 3, 7;
C) 3, 4, 5, 6, 1, 7; D) 2, 3, 4, 6, 5, 7;
E) 1, 2, 3, 4, 5, 6.

16. Tədqiqatçı-alim Ə.Abbasov şərh olunan kurikulumları hansı növlərə ayırmayı təklif edir?

1) *Tövsiyə olunan kurikulum;*

2) *Yazılı kurikulum;*

3) *Dəstəklənən kurikulum;*

4) *Tədris edilən kurikulum;*

5) *Rəsmi kurikulum.*

A) 4, 5, 1, 2;   B) 1, 4, 5;   C) 3, 2, 5, 1;

D) 2, 3, 4;   E) 1, 2, 3, 4.

17. Məktəb kurikulumunun səciyyəvi xüsusiyyətlərinə aid olmayan hansıdır?

A) Müxtəlif bacarıqların öyrənilməsini nəzərdə tutur;

B) Fəal təlim üsullarından istifadə əsasında icra olunur;

C) Məzmun standartlarının səviyyəsinə çatmağa imkan yaradır;

D) Bilik və anlayışlarının daim qiymətləndirilməsini təmin edir;

E) Dərs yükünün artırılmasını tələb edir.

18. Hansı məktəb kurikulumlarının nəticəyönümlüyünə aid deyil?

A) Didaktik prinsiplərdən biri hesab edilir;

B) Nəticələrin əvvəlcədən müəyyən edilməsi;

C) Təlim prosesinin mahiyyətini təşkil edir;

D) Təlim fəaliyyətlərinə əsaslanır;

E) Nəticələrə əsaslanan təhsildir.

19. Qiymətləndirmə standartlarında əksini tapmayan hansıdır?

A) Şagirdlərin fəaliyyəti;

B) Əldə olunan təlim nəticələri;

C) Üzərində işlədikləri məzmun;

D) Əldə edəcəkləri minimum nailiyyətlər;

E) Təlim formaları və üsulları.

20. Məktəb kurikulumları necə xarakter daşıyır?

- A) Komunikativ; B) Affektiv; C) İntegrativ;
D) Situativ; E) Sosial.

21. Təlim nəticələri biri digərini tamamlamaq, möhkəmləndirmək, davam etdirmək baxımından necə verilir?

- A) Şaquli; B) Simmetrik; C) Üfüqi;
D) Ardıcıl; E) Stabil.

22. Kurikuluma aid biliklərin təşəkkül tarixi neçə ildir?

- A) 30 ildən çox; B) 60 ildən az; C) 70 ildən çox;
D) 80 ildən az; E) 100 ildən çox.

23. Hansı ölkədə ilk dəfə kurikulum nəzəriyyəsi işlənib?

- A) Azərbaycanda; B) ABŞ-da; C) İndoneziyada;
D) Kanadada; E) Finlandiyada.

24. Azərbaycanda kurikulum termini əvvəllər hansı adla tərcümə edilib?

- A) Təlim planı; B) Təlim proqramı;
C) Təhsil planı; D) Təhsil proqramı;
E) Təhsil sənədi.

25. “Kurikulum təlim prosesi ilə bağlı bütün fəaliyyətlərin səmərəli təşkilinə, məqsədyönlü və ardıcıl həyata keçirilməsinə imkan yaradan ..... sənəddir”.

- A) Kommunikativ; B) Konsentrik; C) Kontekstual;
D) Konstruktiv; E) Konseptual.

26. Kurikuluma aid olmayan cəhət hansıdır?

- A) Özündə təhsilalanların zəruri kompetensiyaların birləşdirir;
- B) Məzmun və qiymətləndirmə standartlarını birləşdirir;
- C) Tədris planı və proqramlarını təkmilləşdirir;
- D) Şagirdin hazırlıq səviyyəsinə verilən tələbləri müəyyənləşdirir;
- E) Müəllimin hüquq və vəzifələrini müəyyən edir.

27. "Sürətlə gedən sosial, mədəni və texnoloji dəyişikliklər qlobal düşünmə tərzinin əhəmiyyətini xeyli artırır. Belə olan halda təlim prosesində şagirdlərə ayrı-ayrı fənlər üzrə verilən bilik və bacarıqların passiv istehlakçısı deyil, əksinə, ətraf aləmin dərk edilməsinə yaradıcı təfəkkürlə münasibət bəsləyən subyektlər kimi yanaşılmasına gətirib çıxarır"

Mətnə əsasən demək olar ki, inteqrasiya aid olmayan fikir hansıdır?

- A) Sürətlə gedən sosial, mədəni dəyişikliklərin nəticəsidir;
- B) Qlobal düşünmə tərzini formalaşdırır;
- C) Təlim prosesi ətraf aləmin dərk edilməsinə yönəlir;
- D) Şagirdə obyekt kimi yanaşılmasına gətirib çıxarır;
- E) Yaradıcı təfəkkürün inkişafına şərait yaradır.

28. İnteqrasiya şagirdlərdə hansı bacarığı formalaşdırır?

- A) Kompleks biliklər alır;
- B) İşini planlaşdırır;
- C) Təfəkkürləri inkişaf edir;
- D) Dünyagörüşünü genişləndirir;
- E) Tədqiqatçılıq formalaşır.

29. İnteqrasiya nəticəsində sadalanan proseslərdən hansı baş vermir?

- A) Təkrarlar aradan qalxır;

- B) Vaxtdan səmərəli istifadə olunur;
- C) Təlimə maraq artır;
- D) İctimai problemlər həllini tapır;
- E) Şagirdlərin təlim yükü azalır.

30. “..... müəyyən bir fənn üzrə anlayış və biliklərin, fənn daxilindəki faktların sistemləşdirilməsidir”.

- A) Fənlərarası inteqrasiya;
- B) Fəndaxili inteqrasiya;
- C) Pedaqoji proses;
- D) Fənlərüstü inteqrasiya;
- E) İnteraktiv təlim.

31. Fənlərarası inteqrasiyada təlim materiaları nəyə əsasən genişlənilir?

- A) Müəllimlərin əməkdaşlığı;
- B) Digər fənlərin imkanları;
- C) Təhsilin dərin təhlilinə;
- D) Mövzuların ümumiləşdirilməsinə;
- E) Pedaqoq və ekspertlərin rəyi.

32. Fənn kurikulumu nəyi əhatə etmir?

- A) Fənlərin təliminin məqsəd və vəzifələrini
- B) Təlim pillələri üzrə məzmun xətlərini və standartları
- C) Standartların reallaşması üçün fəaliyyətləri
- D) Fənlər üzrə müəllimlərin dərslər bölgüsünü
- E) Məzmun xətləri üzrə əsas və alt standartları

33. Məzmun standartları müəyyənləşdirilərkən hansı bacarıqların formalaşdırılması nəzərə alınmır?

- A) İdraki; B) Konstruktiv; C) Düşünmə;
- D) Kommunikativ; E) Emosional.

34. Sənəd hazırlanarkən hansı prinsip nəzərə alınmamışdır?

- A) Təbiiyönlülük; B) Nəticəyönlülük;
C) Müəllimiyönlülük; D) İnteqrativlik;
E) Şagirdiyönlülük.

35. Məzmun xətləri üzrə əsas və alt standartlarda nə əksini tapır?

- A) Şagirdin əldə edəcəyi bacarıqlar;
B) Cəmiyyətdə baş verən proseslər;
C) Mühüm pedaqoji problemlər;
D) Dərs saatlarının miqdarı;
E) Tədris fənlərinin yükü.

36. Düzgün həyata keçirilmiş qiymətləndirmənin nəticəsinə aid olmayan hansıdır?

- A) Müəllimin fəaliyyəti ölçülür;
B) Şagirdin nailiyyəti üzə çıxır;
C) Kurikulumlar təkmilləşir;
D) Sınıfdə şagird sayı artır;
E) Planlaşdırma dəqiqləşdirilir.

CAVABLAR

TEST – 4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	A	C	B	B	D	A	B	B	C
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
E	D	D	E	E	D	E	E	E	C
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
D	E	B	C	E	E	D	B	D	B
31	32	33	34	35	36				
B	D	B	C	A	D				

TEST – 5

Pedaqoji proses

1. Pedaqoji proses dedikdə hansı nəzərdə tutulmur?

- A) Şəxsiyyətin tərbiyəsi;
- B) Şəxsiyyətin təhsili;
- C) Şəxsiyyətin təlimi;
- D) Şəxsiyyətin inkişafı;
- E) Şəxsiyyətin sağlamlığı.

2. Hansı pedaqoji prosesin səciyyəvi cəhəti deyil?

- A) Pedaqoji prosesin ayrı-ayrı sahələrinin vəhdəti;
- B) Pedaqoji prosesdə obyekt və subyektin qarşılıqlı əlaqəsi;
- C) Pedaqoji prosesin inkişafı;
- D) Pedaqoji prosesdə varislik prinsipi;
- E) Pedaqoji prosesdə məqsədin mövcudluğu;

3. Pedaqoji prosesə aid olmayan cəhət hansıdır?

- A) Tərbiyə, təhsil, təlim və şəxsiyyətin inkişafı vəhdətdədir;
- B) Təlim və təhsil şəxsiyyətin tərbiyəsinə, ümumi və psixi inkişafına güclü təsir göstərir;
- C) Tərbiyə və inkişaf prosesi təlim və təhsil prosesi ilə bağlıdır;
- D) Pedaqoji proses şagirdin zehni işdə daha səylə çalışmasına kömək edir;
- E) Pedaqoji proses şagirdin sağlamlığına təsir edir.

4. Hansı pedaqoji prosesin metodu deyil?

- A) Şəxsiyyətin ağılını, şüurunu formalaşdıran metodlar;
- B) Zehni və mənəvi fəaliyyətini formalaşdıran metodlar;
- C) İqtisadi təfəkkürünü formalaşdıran metodlar;

D) Fəaliyyəti və davranışı stimullaşdıran və motivləşdirən metodlar;

E) Nəzarət, özünənəzarət və özünüqiymətləndirmə metodları.

5. Pedaqoji prosesin qanunauyğunluğuna zidd olan hansıdır?

A) Pedaqoji proseslə cəmiyyətin tələbatları arasında əlaqə;
B) Pedaqoji prosesin müxtəlif sahələri ilə inkişafı arasında əlaqə;

C) Şəxsiyyətin fəaliyyəti ilə onun mədəniyyəti arasında əlaqə;

D) Pedaqoji prosesin subyektı və obyektı arasında əlaqə;

E) Kollektiv və şəxsiyyət arasında əlaqə.

6. Dərslərdə neçə iş formasından istifadə oluna bilər?

A) 1; B) 3; C) bir neçə; D) 4; E) 2.

7. İş forması seçilərkən nəyi nəzərə almırıq?

A) Proqram materialının xarakterini;

B) Şagirdlərin yaş və bilik səviyyəsini;

C) Tədris otağının ölçüsünü;

D) Dərs prosesinin rəngarəngliyini;

E) Dərsin təlim məqsədini.

8. Təlimin formasını nə müəyyən edir?

A) Standart; B) İntegrasiya; C) Məzmun;

D) Məqsəd; E) Vəzifə.

9. Hansı təlim formasında şagird qoyulan sualın və ya verilən tapşırığın cavabını bir vərəqə qeyd edir, şagirdin fəaliyyətini izləmək, potensial imkanlarını müəyyənləşdirmək və inkişaf etdirmək daha asan olur?

A) Qrup; B) Fərdi; C) Cütlərlə; D) Birgə; E) Kollektiv.

10. Qrup işində şagirdə hansı xüsusiyyət formalaşır?

- A) Müzakirə etmək;
- B) Fikir mübadiləsi aparmaq;
- C) Mühakimə yürütmək;
- D) Məsuliyyəti tək daşımaq;
- E) Birgəfəaliyyət bacarıqları.

11. “Təlimin səmərəsi onun hansı formada təşkilindən çox asılıdır. Təlimin məqsəd və məzmunu onun təşkili forması ilə həyata keçirilir. Məzmun formanı müəyyən edir və onunla reallaşır. Buna görə də təlimin səmərəli formalarının seçilməsi böyük əhəmiyyətə malikdir. Təlimin təşkili forması bütöv təlim prosesinin mühüm komponentlərindən biridir. Forma hər hansı fəaliyyətin, işin zahiri ifadəsidir. Təlimin təşkili forması müəllim və şagirdlərin müəyyən qaydada və rejimdə cərəyan edən birgə fəaliyyətinin ifadəsidir.”

Mətnə verilmiş hansı fikir təlimin səmərəli təşkili formasına aid deyil?

- A) Forma hər hansı fəaliyyətin, işin zahiri ifadəsidir;
- B) Təlimin məzmunu onun təşkili forması ilə həyata keçirilir;
- C) Forma məzmunu müəyyən edir və onunla reallaşır;
- D) Təlimin səmərəli formalarının seçilməsi böyük əhəmiyyətə malikdir;
- E) Təlimin təşkili forması bütöv təlim prosesinin mühüm komponentidir;

12. Verilənlərdən hansı təlimin təşkili forması sayıla bilməz?

- A) Qrup təlim forması (XIII-XVI əsrlər);
- B) Sınıf-dərs forması (XVI-XVII əsrlər);
- C) Qarşılıqlı təlim forması (XVIII-XIX əsrlər);
- D) Dalton-plan təlim forması (XX əsrin əvvəli);

E) Laborator-briqada forması (XX əsrin əvvəli).

13. Təlimin təşkilı formasını şərtləndirən nədir?

- A) Standart; B) İnteqrasiya; C) Məzmun;
D) Məqsəd; E) Vəzifə.

14. Tramp planı sistemi (XX əsr) hansı formaların uzlaşmasına əsaslanır?

- A) Kollektiv, qrup və fərdi;
B) Kollektiv, qrup və cütlərlə;
C) Cütlərlə, qrup, kollektiv;
D) Fərdi, qrup, cütlərlə;
E) Kollektiv, cütlərlə, fərdi.

15. Verilənlərdən hansı dərş tipi deyil?

- A) Yeni bilik verən dərş;
B) Tətbiqetmə dərş;
C) Təkrar dərş;
D) Möhkəmlətmə dərş;
E) Yoxlama dərş.

16. Dərşin tipinə aid deyil:

- A) əxlaq dərş;
B) kombinəedilmiş dərş;
C) yeni bilikləri öyrənmə dərş;
D) korreksiya dərş;
E) bilik və bacarıqların praktik tətbiqi dərş.

17. Dərş nəyə əsasən müxtəlif tiplərə ayrılır?

- A) Müəllimin pedaqoji ustalığına görə;
B) Tədris planına görə;
C) Tədris proqramına görə;
D) Materialların həcminə görə;
E) Didaktik məqsəd və vəzifəsinə görə.

18. Sınıf - dərslərinin ilk əlamətləri hansılardır?

- 1) Eyniyəşli uşaqlar qruplara bölünmüşlər;*
- 2) Şagirdlər özündən kiçik yaşlıları öyrətmişlər;*
- 3) Şagirdlər qrup - briqada şəklində işləmişlər;*
- 4) Sınıflarda birləşmişlər;*
- 5) Sınıflarda məşğələlər cədvəl üzrə aparılmışdır;*
- 6) Həftəlik və aylıq fərdi tapşırıqlar verilmişdir.*

A) 1, 4, 5; B) 4, 2, 6; C) 1, 2, 3; D) 1, 3, 5; E) 3, 5, 4.

19. Mürəkkəb dərslərin quruluşuna aid deyil.

- A) Ev tapşırıqlarının yoxlanılması;
- B) Fərdi və frontal sorğunun təşkili;
- C) Yeni biliklərin verilməsi və ya yeni mövzunun izahı;
- D) Yeni biliklərin möhkəmləndirilməsi;
- E) Biliklərin mütləq praktikaya tətbiqi.

20. Dərslərin ən geniş yayılmış tipi hansıdır?

- A) Mürəkkəb (qarışıq) dərslər;
- B) Ümumiləşdirici dərslər;
- C) Təkrar dərslər;
- D) Yoxlama dərslər;
- E) Bilik, bacarıq və vərdişlərin dərinləşdirən və möhkəmləndirən dərslər.

21. Dərslə verilən tələblər və onların məzmununun uyğunluğunu tapın.

1) Təhsilverici; 2) Tərbiyəedici; 3) İnkişafetdirici.

a) Dərslə ən yeni texnologiyaları tətbiq etmək, təlimin müxtəlif növlərini, forma və metodlarını əlaqələndirmək və s.;

b) Ayrı - ayrı fənlər üzrə mənimsəməni yüksəltmək;

c) Kommunikativ vərdişlərə yiyələnmək;

d) Şagirdləri milli - mədəni dəyərlər əsasında tərbiyə etmək;

e) Şagirdlərin intellektual, emosional, sosial inkişafında dəyişiklikləri nəzərə almaqla məşğələləri yenidən qurmaq.

- A) 1 – a; 2 – d; 3 – e;   B) 1 – a; 2 – c; 3 – d;
C) 1 – b; 2 – d; 3 – a;   D) 1 – e; 2 – a; 3 – c;
E) 1 – c; 2 – b; 3 – d.

22. Müasir dərsin əsas xüsusiyyəti deyil.

A) Müəllim ilk növbədə təlimin idrak fəaliyyətinin əlaqələndiricisi, şagirdlərin məsləhətçisi və köməkçisi kimi çıxış edir;

B) Müəllim və şagird arasında əməkdaşlıq, məktəblilərin dəlillərinə və fəaliyyətinə böyük diqqət. Yetirilir;

C) Dərsdə müəllim və şagirdlər arasında qarşılıqlı əməkdaşlığın, əks əlaqənin yaradılmaması və ya çox zəif olması;

D) Təlim prosesində şagirdlər arasında ünsiyyət olur, cüt-ük, qrup ə kollektiv şəkildə təlim fəaliyyəti həyata keçirilir;

E) Müasir nəzəriyyə müxtəlif fənlərdən dərs deyən bir neçə müəllim tərəfindən keçirilən fənlərarası dərsləri istisna etmir;

23. Bunlardan hansı müasir dərsə verilən tələblərdən deyildir?

- A) Dərsdə əks əlaqənin ardıcıl təmin edilməsi;
B) Dərsdə daha çox yaddaşa istinad edilməsi;
C) Dərs vaxtından səmərəli istifadə edilməsi;
D) Şagird fəallığının və şüurluluğunun təmin edilməsi;
E) Dərsdə əsas didaktik vəzifənin müəyyən edilməsi.

24. “Bu üsul mətnin məzmununun qısa müddət ərzində şagirdlər tərəfindən mənimsənilməsinə imkan yaradır. Şagirdlər dörd nəfərlik qruplara bölünür (əsas qrup). Qruplardakı şagirdlər yenidən nömrələnir. Hər qrupdakı eynirəqəmli şagirdlərdən yeni qrup (ekspert qrupu) yaradılır. Öyrəniləcək mətn qrupların sayı qədər hissələrə bölünür və ekspert qruplarına verilir.”

Haqqında danışılan təlim üsulunu müəyyən edin.

- A) Ziqzaq; B) Karusel; C) BİBÖ;
D) Klaster; E) Qərarlar ağacı.

25. “Şagirdləri real hadisənin sadələşdirilmiş, lakin canlı nümunəsi olan uydurma şəraitə çəkib gətirən metoddur. Burada sinif bir növ miniatur, mövzunu özündə daşıyan tamaşaya çevrilir və sonluq qeyri-müəyyən olaraq qalır.”

Bu təlimin hansı metodik üsuludur?

- A) Modelləşdirmə; B) Akvarium; C) Auksion;
D) İnsert; E) T-cədvəli.

26. Təlim üsullarını seçin.

1) Müzakirə; 2) Qruplarla iş; 3) Beyin həmləsi;

4) Kiçik qruplarla iş; 5) Venn diaqramı;

6) Diskusiya; 7) Cütlərlə iş.

- A) 1, 3, 5, 6; B) 1, 2, 4, 6; C) 1, 4, 5, 7;
D) 3, 4, 5, 6; E) 2, 4, 6, 7.

27. “Cisim və hadisələrin xüsusiyyətini öyrənmək, bilik və anlaşmanı müəyyənləşdirmək, bilikləri aktuallaşdırmaq, dinləmə mədəniyyətini inkişaf etdirmək.”

Söhbət hansı iş üsulundan gedir?

- A) Auksion; B) Beyin həmləsi; C) Akvarium;
D) İnsert; E) Debat.

28. “Problem (sual) lövhədə yazılır. Şagirdlər doğru və yanlış fərq etməz öz idaeylarını çəkinmədən bildirirlər. Bütün ideyalar müzakirəsiz qeydə alınır. Sonda düzgün ideyalar aşkar edilir, yekunlaşdırılır, təhlil edilir.”

Bu fikirlər hansı təlim üsuluna daxildir?

- A) Kublaşdırma; B) Klaster; C) Təqdimat;
D) Qərarlar ağacı; E) Beyin həmləsi.

29. “Bu üsuldan istifadə edilərkən öyrəniləcək mövzuya aid əsas söz (və ya söz birləşməsi) lövhəyə yazılır. Şagirdlər həmin söz ilə bağlı ilk xatırladıqları fikirləri söyləyir və həmin fikirlər müəllim tərəfindən lövhəyə yazılır. Mövzu ilə bağlı olan sözlər deyilən fikirlərin arasından seçilir və əlaqələndirilir, onlardan anlayış və yaxud ideya çıxarılır.”

Söhbət hansı iş üsulundan gedir?

- A) Karusel; B) Akvariumm; C) T- cədvəli;
D) Qərarlar ağacı; E) Söz assosiasiyaları.

30. “Dərstdən əvvəl iri ağ kağızlarda (vatman) mövzuya aid suallar yazılır. Müəllim qruplara müxtəlif sual yazılmış bir kağız verir. Qrup üzvləri sualı oxuyur və bir cavab yazır. Kağızlar saat əqrəbi istiqamətində müəllimin köməkliyi ilə qruplara ötürülür.”

Söhbət hansı iş üsulundan gedir?

- A) Karusel; B) Ziqzaq; C) Klaster;
D) Akvarium; E) Auksion.

31. Təlimin təşkilinin sinifdən xaric iş formaları verilmiş bəndi göstərin.

- 1) Dərs; 2) Dərnək; 3) Bbilik; 4) Tərbiyəvi söhbət;
5) Ekskursiya; 6) Ev tapşırıqları.**

- A) 1, 3, 5; B) 1, 4, 5; C) 2, 5, 6; D) 2, 4, 6; E) 1, 3, 6.

32. Təlim prosesinin təşkilinin köməkçi formalarını seçin.

- 1) Dərnəklər;
2) Seminarlar;
3) Kombinə edilmiş dərs;
4) Fakültativ məşğələlər;
5) Bilik və bacarıqlara nəzarət və korreksiya;
6) Biliklərin möhkəmləndirilməsi dərsi;
7) Tədris ekskursiyaları.**

- A) 3, 6, 4, 2; B) 1, 2, 4, 6; C) 2, 5, 7, 3;
D) 1, 2, 4, 7; E) 5, 3, 1, 7.

33. Ev tapşırığının əhəmiyyətini müəyyən edin.

1) Sınıfdə öyrənilmiş məsələlərin gündəlik həyatla əlaqəliyini təmin edir.

2) Müxtəlif fənlər üzrə öyrəndikləri bilik və bacarıqların, integrativ şəkildə tətbiqini təmin edir.

3) Təlim mühitinin yaradılmasında tərtib edilmiş suallar mühüm rol oynayır.

4) Öyrənməni müstəqil tədqiqatçılıq və yaradıcılıq bacarığını inkişaf etdirir.

- A) 1, 2, 3; B) 1, 2, 4; C) 2, 3, 4;
D) 1, 3, 4; E) 1, 2, 3, 4.

34. Bunlardan hansı sınıfdənkənar iş forması deyildir?

- A) Fənn dərnəkləri, əlavə məşğələlər;
B) Kitab müzakirəsi, oxucu konfransları;
C) Müsabiqələr, disputlar, turizm gəzintiləri;
D) Bayramlar, görkəmli adamlarla görüşlər;
E) Bədii öz-fəaliyyət dərnəyi, diyarşünaslıq işləri.

35. Neçə cür dərnək var?

- A) 2; B) 3; C) 4; D) 5; E) 6.

36. Dərnəklərə aid olanları seç.

- 1) Könüllü; 2) Tarix (tarixi yerlərə); 3) Fənn;
4) Marağa görə; 5) İncəsənət (muzey və sərgilərə);
6) Bədii, texniki yaradıcılıq üzrə; 7) İstehsalat;
8) Müşahidəedici; 9) İstedad qabiliyyət nəzərə alınır;
10) İlk tanışlıq və ya giriş.*

- A) 1, 2, 3, 5, 7, 8; B) 2, 3, 6, 7, 9; C) 1, 3, 4, 6, 8
D) 3, 5, 7, 8, 9 E) 2, 6, 9, 10.

37. Dərnəklərə ümumi rəhbərlik və nəzarəti kim edir?

- A) Direktor; B) Metodist;
C) direktor müavinlərindən biri;
D) metodbirləşmə sədri; E) sinif rəhbərləri.

38. Ekskursiyaya aid olanları seç.

- 1) Təbiət; 2) Tarix (tarixi yerlərə); 3) Fənn;
4) Ekoloji; 5) İncəsənət (muzey və sərgilərə);
6) Marağa görə; 7) İstehsalat; 8) İlk tanışlıq və ya giriş;
9) Müşahidəedici; 10) Fakultativ.*
A) 1, 2, 3, 5, 7, 8; B) 2, 3, 6, 7, 9; C) 3, 5, 7, 8;
D) 3, 5, 7, 8, 9; E) 2, 6, 9, 10.

39. Ekskursiyanın növünə aid deyil:

- A) Təbiət; B) Tarix (tarixi yerlərə);
C) Ekoloji; D) İncəsənət (muzey və sərgilərə);
E) İstehsalat ekskursiyaları.

40. Ekskursiyanın tipinə aid olan seçin.

- A) Təbiət, tarix (tarixi yerlərə), ekoloji, turizm gəzintiləri;
B) İncəsənət, istehsalat ekskursiyaları;
C) İlk tanışlıq və ya giriş, cari və ya müşayiətedici, yekun;
D) Giriş ekskursiyaları ekoloji, muzey və sərgilərə;
E) Diaqnostik, cari, təbii.

41. Ekskursiyaların neçə mərhələsi var.

- A) 2; B) 3; C) 4; D) 5; E) 6.

42. Məktəbdənkənar müəssisələr verilmiş bəndi göstərin.

- 1) Klub; 2) Turizim gəzintiləri; 3) Şahmat məktəbləri;
4) Tərbiyəvi söhbət; 5) Diyarşünaslıq mərkəzləri;
6) Ev tapşırıqları.*
A) 1, 3, 5; B) 1, 4, 5; C) 2, 5, 6; D) 2, 4, 6; E) 1, 3, 6.

43. Gənc turistlər və diyarşünaslıq mərkəzlərinin işinə aid olanları göstər.

- 1) *Azərbaycan beynəlxalq aləmdə;*
2) *Turizim gəzintiləri;* 3) *Şahmat məktəbləri;*
4) *Təbiətin sirlərinə doğru;* 5) *İncəsənət aləmində;*
6) *Ev tapşırıqları.*

A) 1, 3, 5; B) 1, 4, 5; C) 2, 5, 6; D) 2, 4, 6; E) 1, 3, 6.

44. Bunlardan hansı məktəbdənkənar təhsil müəssisələrinə aid deyildir?

- A) Uşaq-gənc yaradıcılıq sarayları, evləri, klublar;
B) Estetik, texniki, ekoloji, turizm və diyarşünaslıq yönümlü mərkəzlər;
C) Uşaq-gənclər idman və şahmat məktəbləri
D) «Bədii qiraət», «Debat» klubu», «Rəsm studiyası», «Uşaq parlamenti»;
E) Fakultativ məşğələlər, ev tapşırıqları, məsləhətlər, praktikumlar.

CAVABLAR

TEST – 5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
E	D	E	C	C	D	C	D	B	D
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
C	A	D	A	C	A	E	A	E	A
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
A	C	B	A	A	A	A	D	E	A
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
C	D	B	D	A	C	C	A	C	C
41	42	43	44						
B	A	B	E						

TEST – 6
Təhsil prosesinin psixoloji problemləri

1. Taksonomiyanın tərifı deyil.

A) Taksonomiya – yunan sözüdür (taxus – qayda ilə yerləşmə + romos – qanun deməkdir);

B) Təlim məqsədlərinin «sistemli» və şəbəkəli (iyerarxik) təsnifatına taksonomiya deyilir;

C) Taksonomiya taksonlar, yəni təsnifatın üzvləri arasındakı qanunauyğun əlaqələrə istinad edir;

D) Şəbəkələr düzülüşünə malik olan mürəkkəb fəaliyyət sahələrinin sistemli nəzəriyyəsinə taksonomiya deyilir;

E) Təlimin qarşısında duran məqsəd və vəzifələrin reallaşmasına taksonomiya deyilir.

2. “Təhsildə taksonomiyalar nə üçün lazımdır?” sualının cavabı deyil.

A) Təhsildə qarşıya düzgün məqsəd qoymaq üçün;

B) Təhsilalanların tapşırıqları düzgün formulə etmələri üçün;

C) Adekvat qiymətləndirmə vasitələri seçmək üçün;

D) Təlim nəticələrinə əsasən düzgün təhlil aparmaq üçün;

E) Təhsili sistemini düzgün idarə etmək üçün.

3. Taksonomiyalar təlim prosesində hansı imkanları yaradır?

1) Təlim məqsədlərini düzgün müəyyənləşdirmək;

2) Dərsin bütün mərhələləri arasında vaxt paylaşdırıb, onları tam şəkildə həyata keçirmək;

3) Qoyulmuş məqsədlərə uyğun qiymətləndirmə vasitələrini seçmək;

4) Şagirdlərin fəaliyyətini stimullaşdırmaq.

A) 1, 2; B) 1, 3; C) 1, 4; D) 3, 4; E) 2, 4.

4. Taksonomiya anlayışına aid variantı seçin.

- 1) *Koqnitiv*; 2) *Psixomotor*; 3) *Kontekstual*;
4) *Affektiv*; 5) *Emosional*; 6) *İdraki*;
7) *Qeyri-iradi*; 8) *İradi*; 9) *Məntiqi*.
A) 1, 3, 4, 6; B) 1, 4, 7, 8, 9; C) 1, 2, 5, 7;
D) 3, 6, 7; E) 4, 6, 8, 9.

5. Təhsil taksonomiyaları hansılardır?

- A) Deklorativ, emosional, idraki;
B) Psixomotor, prosedural, koqnitiv;
C) İdraki, emosional, psixomotor;
D) İdraki, kontekstual, emosional;
E) Qeyri iradi, emosional, ünsiyyət.

6. Təhsil taksonomiyaları haqqında fikirlərdən biri səhvdir.

- A) Taksonomiya təlim məqsədlərinin ardıcılığını və əlaqəliliyini təmin edir;
B) Taksonomiya qısa müddətdə böyükhəcmli materialı öyrənmək imkanı verir;
C) Taksonomiya təlimin keyfiyyətini yüksəldir;
D) Taksonomiya təlimin konqruentliyinə əminlik yaradır;
E) Taksonomik təsnifatın üzvləri işə takson adlanır.

7. B. Blumun taksonomiya prinsipinə aid deyil.

- A) Praktiki istiqamətin nəzərə alınması;
B) Psixoloji xüsusiyyətlərin nəzərə alınması;
C) Məntiqlik;
D) Obyektivlik;
E) Nəzəri əhəmiyyətlilik.

8. Azərbaycan şəraitində taksonomiyanın yeni prinsiplərinin yaradılmasını zəruri edən səbəblər hansılardır?

A) Şəxsiyyətin idraki, hissi və psixomotor fəaliyyətləri sahəsində inkişafın yeni mərhələlərinin (öyrənmə + inkişaf + mədəniyyət) müəyyən olunması;

B) Azərbaycanda kurikulum islahatının həyata keçirilməsi;

C) Pedaqoji psixologiyada ayrıca bir təlimin, nəzəriyyənin formalaşması;

D) Prinsiplərin yerli şəraitə modifikasiya olunması sahəsində xeyli tədqiqatların aparılması;

E) Azərbaycanda milli təhsil sisteminin inkişafı, təhsilin standartlaşdırılması, standartların yaradılması.

9. Azərbaycan şəraitində taksonomiyanın yeni prinsiplərini seçin.

1) Praktiki əhəmiyyətlik; 2) Nəzəri əhəmiyyətlik;

3) Praktiki istiqamətin nəzərə alınması;

4) Psixoloji xüsusiyyətlərin nəzərə alınması;

5) Məntiqilik; 6) Obyektivlik.

A) 1, 4, 6; B) 2, 4, 5, 6; C) 1, 2, 5, 6;

D) 3, 5, 6; E) 1, 3, 4, 6.

10. "Təhsil standartlarının hazırlanmasında onlara istinad olunur. Bundan əlavə, onlardan təlim prinsipləri qurmaq, təlim fəaliyyətlərini həyata keçirmək üçün istifadə olunur. Nəhayət müəllimlər konkret dərslər kurikulumlarını hazırlayarkən təlim məqsədlərini müəyyən etmək üçün yeri gəldikcə taksonlara müraciət etməli olurlar Bunlar taksonomiyaların ..... əhəmiyyətliyini açıq-aşkar göstərir."

Nöqtələrin yerinə hansı prinsip yazılmalıdır?

A) Praktiki; B) Nəzəri;

C) Psixoloji xüsusiyyətlərin nəzərə alınması;

D) Məntiqilik; E) Obyektivlik.

11. Təhsil taksonomiyaları haqqında düzgün fikirləri müəyyən edin:

1) Taksonomiya qısa müddətdə böyükhəcmli materialı öyrənmək imkanı verir;

2) Taksonomiya təlim məqsədlərinin ardıcılığını və əlaqəliliyini təmin edir;

3) Taksonomiya təlimin modelini təmin etmir;

4) Taksonomiya təlimin keyfiyyətini yüksəldir;

5) Taksonomiya təlimin konqruentliyinə əminlik yaradır.

A) 1, 3, 5; B) 2, 4, 5; C) 1, 3, 5; D) 2, 3, 4; E) 1, 2, 4.

12. Blum taksonomiyası necə adlanır? Doğru variantı seçin.

1) Məntiqi; 2) İdraki; 3) Koqnitiv;

4) Dərketmə üsulları; 5) Ünsiyyət;

6) Əqli; 7) Kreativ.

A) Məntiqi-idraki;

B) İdraki-koqnitiv;

C) Koqnitiv-dərketmə üsulları;

D) Kreativ-əqli;

E) Ünsiyyət-idraki.

13. Blum takonomiyasının ardıcılığını müəyyən edin.

A) Bilik, anlama, tətbiqetmə, analiz, sintez, qiymətləndirmə;

B) Bilik, tətbiqetmə, anlama, analiz, sintez, qiymətləndirmə;

C) Bilik, anlama, tətbiqetmə, sintez, analiz, qiymətləndirmə;

D) Anlama, bilik, tətbiqetmə, analiz, sintez, qiymətləndirmə;

E) Bilik, anlama, tətbiqetmə, analiz, təhlil etmə, qiymətləndirmə.

14. Diaqnostik bacarığın, tənqidi təfəkkürün inkişafını nəzərdə tutur. İdeyalar, məlumatlar haqqında mühakimə yürüdür, mühüm qərarlar çıxarır, münasibət bildirir.

- A) Bilik; B) Tətbiqetmə; C) Qiymətləndirmə;
D) Analiz; E) Sintez.

15. İdrak taksonomiyaları təsnif olunub.

- A) E.J Simpson, (1972);
B) K.D. Mur, (1972);
C) Benjamen Blum, (1956);
D) D.Krassvod, (1964);
E) Vilson (1967).

16. Gilfordun taksonomiyasını məyyən edin.

- A) Tanıma, yadda saxlama, konvergent istifadə, divergent istifadə, qiymətləndirmə;
B) Bilik, tətbiqetmə, anlama, analiz, sintez, qiymətləndirmə;
C) Tanıma, tətbiq, planlaşdırma, yaradıcı yanaşma;
D) Tanıma, yadda saxlama, anlama, tətbiqetmə;
E) Bilmə, funksional savad, savad, bilik-bacarıq-vərdis.

17. Çətin situasiyalardan çıxmağın 16 şərtini kim müəyyənləşdirmişdir?

- A) Hellax-Sallivan; B) Marsanonun; C) Ə.Əlizadə;
D) Qronland; E) B.Blum.

18. Təlim məqsədləri taksonomiyasının müəllifi kimdir?

- 1) İdentifikasiya; 2) Adlanma; 3) Təsviretmə;
4) Təşkilətmə, yaratma; 5) Nizamasalma.*
A) Blum; B) Əlizadə; C) Marzano;
D) M. Lebedev; E) V.Korolyova.

19. Taksonomiyalar bacarıqları hansı qayda ilə yerləşdirir?

- A) Bərabərlik qaydası;
- B) İyerarxiya qaydası;
- C) Ardıcılıq qaydası;
- D) Mütənasiblik qaydası;
- E) Dəqiqlik qaydası.

20. Blum taksonomiyasına aid olmayan hansıdır?

- A) Tətbiq; B) Təşkil; C) Sintez;
- D) Təhlil; E) Qiymətləndirmə.

21. Emosional taksonomiyalar dedikdə nə başa düşülür?

- A) Şagirdlərdə dəyərləri inkişaf etdirməkdən ibarətdir;
- B) Biliyin qazanılması və əqli bacarıqların inkişafı ilə bağlıdır;
- C) Hərəkəti bacarıqların ilə əlaqədardır;
- D) Şagirdlərdə dəyərləri və əqli bacarıqları inkişaf etdirməkdən ibarətdir;
- E) Fiziki dözümlülüyün inkişafı ilə əlaqədardır.

22. Emosional taksonomiyanın yaradıcılarıdır.

- A) D.Kratvol, B.Blum və B.Masin, Vilson, Qronland
- B) D.Kratvol, B.Blum və Simson, Əlizadə
- C) Vıqotski, B.Blum və B.Masin, Vilson, Qronland
- D) B.Blum, Simson, D.Kratvol, Əlizadə, Sminov
- E) Mesin, Krasvol, Masiya, Vilson

23. Emosional taksonomiyanın təsnifat sisteminin ardıcılığını müəyyən edin.

- A) Məqbulsayma, reaksiyavermə, dəyərləndirmə, təşkilətmə, dəyər və dəyərlər sistemini mənimsəmə;

B) Təşkiletmə, məqbulsayma, reaksiyavermə, dəyər və dəyərlər sistemini mənimsəmə, dəyərləndirmə;

C) Reaksiyavermə, məqbulsayma, təşkiletmə, dəyərləndirmə, dəyər və dəyərlər sistemini mənimsəmə;

D) Məqbulsayma, reaksiyavermə, dəyərləndirmə, dəyər və dəyərlər sistemini mənimsəmə, təşkiletmə;

E) Məqbulsayma, dəyərləndirmə, dəyər və dəyərlər sistemini mənimsəmə reaksiyavermə, təşkiletmə.

24. Emosional dəyərlər nəyin əsasında müəyyən edilir?

A) Məqsəd; B) Davranış; C) Motiv;

D) Standart; E) Taksonomiya.

25. Psixomotor taksonomiyalar dedikdə nə başa düşülür?

A) Şagirdlərdə dəyərləri inkişaf etdirməkdən ibarətdir;

B) Biliyin qazanılması və əqli bacarıqların inkişafı ilə bağlıdır;

C) Ətrafa cəld reaksiya vermək bacarığı;

D) Şagirdlərdə dəyərləri və əqli bacarıqları inkişaf etdirməkdən ibarətdir;

E) Hərəkəti bacarıqların və fiziki dözümlüyn inkişafı ilə əlaqədardır.

26. Kimlər psixomotor taksonomiyanın yaradıcılarıdır?

A) Simpson, Deivs, Beldvin, Bruner, Mur;

B) Beldvin, Bruner, D.Kratvol, B.Blum və Simson, Ə. Əlizadə;

C) Deivs, Beldvin, Bruner Vıqotski, B.Masin;

D) Vilson, Qronland, Simson, D.Kratvol, Mur;

E) Mesin, Krasvol, Masiya, Vilson, Happou.

27. “Psixomotor taksonomiyanın “Təqlid (imitasiya), idarə (manipulyasiya) və dəqiq icra” kimi üç mərhələsi var” ideyasının müəllifi kimdir?

- A) Harpporunun; B) E.Simpsonun; C) K.Mur;
D) Beldvin və Bruner; E) Ə.Əlizadə.

28. Səhv olanı tapın.

- A) Hissetmə - hərəkətlərin icrasından əvvəl öz imkanlarını müəyyənləşdirir;
B) Təqlid etmə - nümayiş etdirilən hərəkətləri təkrarlayır;
C) Mexanizmin mənimsənilməsi – hərəkətləri qaydalara uyğun yerinə yetirir;
D) Mükəmməl icra – bacarıq və vərdişləri nümayiş etdirir;
E) Uyğunlaşma – hərəkətin icrası zamanı yaranmış problemi həll etmək üçün davranışında dəyişiklik edir.

29. Xüsusi fiziki tələbatı və qabiliyyəti olan uşaqlar üçün 6 səviyyədən ibarət taksonomiyanın müəllifi kimdir?

- A) Harppor və K.Mur; B) E.Simpsonun; C) K.Mur;
D) Beldvin və Bruner; E) Harppor.

30. Psixomotor taksonomiyaya aid olanları seçin.

- 1) Rəqs etmək; 2) Tanımaq; 3) Yapmaq;
4) Nümunə göstərmək; 5) Reaksiya vermək;
6) qaçmaq; 7) Təhlil etmək;
8) Dəyərləndirmək; 9) Rəsm çəkmək.*

- A) 1, 3, 6, 9; B) 2, 4, 5, 6; C) 6, 7, 8, 9;
D) 2, 3, 5, 8; E) 4, 6, 7, 8.

31. Psixomotor taksonomiyanın səviyyələrinin ardıcılığını müəyyən edin.

- 1) Hazırolma;
2) Mexanizmi müəyyənləşdirmə;
3) Təqlid etmə;*

- 4) *Hissetmə*;
5) *Yaradıcılıq*;
6) *Mükəmməl icra*;
7) *Uyğunlaşma*.

- A) 7, 4, 1, 2, 6, 3, 5;   B) 4, 1, 2, 3, 6, 7, 5;
C) 1, 4, 3, 2, 6, 7, 5;   D) 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7;
E) 4, 1, 3, 2, 6, 7, 5.

32. Psixomotor nədir?

- A) Hərəkəti fəaliyyət növü;   B) Yeni biliklər;
C) Şərh etmək;   D) İzah etmək;
E) Təfəkkürün inkişafı.

33. Ə.Əlizadənin üçtərkiibli taksonomiyasının əsasını nə təşkil edir?

- A) Müasir təhsil nəzəriyyəsinin prinsiplərinə;
B) Humanizm prinsipinə;
C) Kurikulum sənədinə;
D) Standartlara;
E) İnkişaf nəzəriyyələrinə.

34. “Öyrənmə, inkişaf, mədəniyyət” Əlizadə taksonomiyasının I variantına aiddir.

- A) Doğrudur;   B) Yanlıştır.

35. Ardıcılığı müəyyən edin.

- A) Bilik, bacarıq, vərdiş, xatırlama, anlama, tətbiq, qiymətləndirmə;
B) Bilik, vərdiş, bacarıq, xatırlama, anlama, tətbiq, qiymətləndirmə;
C) Bacarıq, vərdiş, bilik, xatırlama, tətbiq, anlama, qiymətləndirmə;
D) Bilik, bacarıq, vərdiş, anlama, xatırlama, tətbiq, qiymətləndirmə;

E) Bilik, bacarıq, vərdiş, xatırlama, anlama, qiymətləndirmə, tətbiq.

36. Düzgün olanı seçin.

A) Bilik, bacarıq, vərdiş, xatırlama, anlama, sintez, tətbiq, qiymətləndirmə;

B) Analiz, müqayisə, ümumiləşdirmə, anlama mücərrədləşdirmə, aqlın keyfiyyətləri, koqnitiv və kreativ proseslər;

C) Hisslər mədəniyyəti, ünsiyət mədəniyyəti, kommunikativ mədəniyyət, əxlaqi mədəniyyət, iradi mədəniyyət, psixomotor mədəniyyəti, ünsiyət mədəniyyəti;

D) Kommunikativ mədəniyyət, əxlaqi mədəniyyət, iradi mədəniyyət, milli-mənəvi mədəniyyət, dünyəvi mədəniyyət dünyəvi mədəniyyət;

E) Hisslər mədəniyyəti, ünsiyət mədəniyyəti, kommunikativ mədəniyyət, əxlaqi mədəniyyət, iradi, ümumbəşəri mədəniyyət, milli-mənəvi mədəniyyət, dünyəvi mədəniyyət;

37. Düzgün olan variantı seçin.

1) Təhsil; 2) İnkişafetdirici; 3) Mədəniyyət;

4) Tərbiyəedici; 5) İncəsənət;

6) Öyrənmə; 7) Təlim.

A) 1, 2, 4; B) 2, 5, 7; C) 1, 4, 6;

D) 2, 3, 7. E) 2, 5, 7.

38. Tənqidi təfəkkürə aid olanı seçin.

A) Öz şəxsi izahını ver, problemi müəyyən et, fərziyyələr irəli sür;

B) Ən mühüm predmetləri və hadisələri müəyyən et, əhəmiyyətini sübut et;

C) Mahiyyət və mənasını ifadə et;

D) Ümumləşdir, əsas ideyanı seçib ayır;

E) Dəyişiklik etməklə yarat, quraşdır.

39. Təfəkkür növlərinin iyerarxiyası necədir?

- A) Tənqidi təfəkkür - məntiqi təfəkkür - yaradıcı təfəkkür;
- B) Məntiqi təfəkkür - tənqidi təfəkkür - yaradıcı təfəkkür;
- C) Yaradıcı təfəkkür - tənqidi təfəkkür - məntiqi təfəkkür;
- D) Yaradıcı təfəkkür - məntiqi təfəkkür - tənqidi təfəkkür;
- E) Məntiqi təfəkkür - yaradıcı təfəkkür - tənqidi təfəkkür.

40. Verilən vəziyyətdən çıxış yolu tapmaq lazımdır. Tapşırıq təfəkkürün hansı növünə əsaslanır?

- A) Tənqidi;   B) Qlobal təfəkkür;   C) Məntiqi;
- D) Yaradıcı;   E) Heç biri.

41. Tap, sadala, ifadəli oxu, danış, hesabla, nəql et, kateqoriyalara aid et, vurğula, yaz, qulaq as, xəyalında canlandır, əlaqələndir. Bu açar sözlər Ə.Əlizadə taksonomiyasının hansı mərhələsinə aiddir?

- A) Bilik;   B) Bacarıq;   C) Vərdis;
- D) Xatırlama;   E) Anlama.

42. “Dərsi planlaşdıran zaman ..... səviyyəsində məqsəd müyyənləşdirən müəllim bu resurslar-dan istifadə edə bilər: debat, icmal, dəyərləndirmə, ixtira, qərar, nəticə inandırıcı mühakimə.”

Nöqtələrin yerinə aşağıdakı sözlərdən uyğun gələnini qoyun.

- A) Bacarıq;   B) Vərdis;   C) Xatırlama;
- D) Qiymətləndirmə;   E) Analizetmə.

43. Şagird öyrənilən obyektin hər hansı bir əlamətini fikrən digər əlamət və cəhətlərdən ayırır, təcrid edir. Bu fikir nəyə aiddir?

- A) Xatırlama;   B) Qiymətləndirmə;   C) Analizetmə;
- D) Mücərrədləşmə;   E) Ağılın keyfiyyətləri.

44. Mənimsəmə prosesinin quruluşunun komponenti deyil.

- A) Qavrama; B) Anlama; C) Dərketmə;
D) Ümumiləşdirmə; E) Tərbiyələndirmə.

45. Mənimsəmə prosesinin komponentlərini göstərin.

- 1) *Qavrama*; 2) *Sistemləşdirmə*; 3) *Anlama*;
4) *Qruplaşdırma*; 5) *Ümumiləşdirmə*;
6) *Nəticəçıxarma*; 7) *Möhkəmləndirmə*;
8) *Tətbiqetmə*.

- A) 4, 5, 6, 7, 8; B) 3, 4, 5, 6, 7; C) 2, 3, 4, 5, 6;
D) 1; 3; 5; 7; 8; E) 1, 2, 6, 7, 8.

46. Təlimin mərhələlərinin ardıcılığını göstərin.

- 1) *Tətbiqetmə*; 2) *Ümumiləşdirmə*; 3) *Qavrama*;
4) *Anlama*; 5) *Möhkəmləndirmə*.

- A) 1, 2, 3, 4, 5; B) 5, 4, 3, 2, 1; C) 2, 3, 4, 5, 1;
D) 3, 4, 2, 5, 1; E) 1, 3, 5, 4, 2.

CAVABLAR
TEST – 6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
E	E	B	B	C	B	E	E	C	A
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
B	B	A	C	C	A	B	A	B	B
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
A	A	A	B	E	A	C	D	E	A
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
E	A	A	B	A	D	A	B	B	C
41	42	43	44	45	46				
A	D	D	E	D	D				

TEST – 7
Şagird nailiyyətlərinin
qiymətləndirilməsi

1. Qiymətləndirmə haqqında verilən fikirlərdən hansı yanlışdır?

- A) Müəllimlərin peşəkarlığını artırır;
- B) Məktəbin fəaliyyətinə təsir göstərir;
- C) Valideynin təhsilə münasibətini formalaşdırır;
- D) Məktəb rəhbərlərinin peşəkarlığını artırır;
- E) Sosial statusları müəyyənləşdirir.

2. Ənənəvi qiymətləndirməyə aid olmayan cəhət hansıdır?

- A) Müəllimin subyektiv mülahizələrinə əsaslanır;
- B) Standart və meyarlar əsasında aparılır;
- C) Şagirdlərdə təlimə marağı azaldır;
- D) İnkişaf sistemli şəkildə izlənmir;
- E) Şagirdləri qiymət almaq xatirinə oxuyur.

3. “Yeni fənn kurikulumlarında məzmun standartları ilə yanaşı ..... standartları da öz əksini tapmışdır”.

- A) Təhsil; B) Kurikulum; C) Təlim;
- D) Qiymətləndirmə; E) Tədris.

4. Standart əsasında qiymətləndirmə neçə səviyyədə aparılır?

- A) 1; B) 4; C) 2; D) 3; E) 5.

5. Konsepsiyaya uyğun olmayan təlim nəticəsi hansıdır?

- A) İmtahanların keçirilməsi üçün strategiya hazırlanacaq;
- B) Yeni qiymətləndirmə mexanizmlər yaradılacaq;
- C) Fəaliyyət vahid mövqedən koordinasiya olunacaq;

- D) Qiymətləndirmə standartları və vasitələri yaradılacaq;
- E) Qiymətləndirmə 100 ballıq şkala ilə aparılacaq.

6. Qiymətləndirmə standartları nəyin reallaşma səviyyəsini ölçür?

- A) Məzmun standartının;   B) Təhsil səviyyəsini;
- C) Tədris standartının;   D) Təhsil pilləsinin;
- E) Mövzu çətinliyinin.

7. Qiymətləndirmə standartları nəyə uyğun hazırlanır?

- A) Təlim məqsədinə;   B) Təlim nəticələrinə;
- C) Təlim formasına;   D) Təlim üsuluna;
- E) Təlim metoduna.

8. Qiymətləndirmə sxemləri xüsusi növ qiymətləndirmə .....

- A) Nailiyyətidir;   B) Blankıdır;   C) Səviyyəsidir;
- D) Şkalasıdır;   E) Aspektidir.

9. “Mən nəyi qiymətləndirməliyəm?” sualının cavabı hansı ola bilməz?

- A) Obyekt;   B) Məzmun;   C) Aspekt;
- D) Sürət;   E) Xüsusiyyət.

10. Qiymətləndirmə standartları ilə aparılan qiymətləndirməyə aid olmayan cəhət hansıdır?

- A) Ədalətli;   B) Obyektiv;   C) Etibarlı;
- D) Subyektiv;   E) Ardıcıl.

11. Qiymətləndirmə sistemi necə idarə olunur?

- A) Prinsiplərlə;   B) Mövqe ilə;   C) Proseslə;
- D) Səviyyə ilə;   E) Etibarla.

12. Hansı qiymətləndirmə prinsipi deyil?

- A) Ədalətlik;
- B) Şəffaflyq;
- C) Aşkarlyq;
- D) Konfidensiallyq;
- E) Effektivlik.

13. Prinsiplər əsasında aparılan qiymətləndirmə nəyə imkan yaratmır?

- A) Tam dolğun məlumat almağa;
- B) İnkişafədirici strategiya seçməyə;
- C) Yaranmış boşluqları görməyə;
- D) Gələcək addımları qərarlaşdırmağa;
- E) Nəticələrin ünvanə gəndərilməsinə.

14. Prinsiplərə riayət olunduqda aşağıdakı məqsədlərdən hansına nail olmaq mümkün deyil?

- A) Daha yaxşı idarəetmək;
- B) İdarəetmənin qiymətləndirilməsi;
- C) İctimaiyyətdə məlumat vermək;
- D) KİV-i nəticələr barədə məlumatlandırmaq;
- E) Perspektiv fəaliyyət strategiyasını müəyyənləşdirmək.

15. Qiymətləndirmə prosesi zamanı gözlənilən ardıcılıqı pozan bənd hansıdır?

- A) Məqsəd;
- B) Hərəkətlərin daxili bağılılığı;
- C) Fəaliyyətin keyfiyyət səviyyəsi;
- D) Seçilmiş hərəkətlərin reallığı;
- E) Hədəfə düşmək.

16. Müasir qiymətləndirmə nəyi ölçmür?

- A) Şagirdlərin təhsilə münasibətlərini;
- B) Mövcud təlim göstəricilərini;
- C) Müəllimlərin hazırlıq səviyyəsini;
- D) Valideynlərin tədrisə yanaşmasını;
- E) Təhsil standartları və kurikulumlarını.

17. Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin neçə növü var?

- A) 4; B) 5; C) 2; D) 1; E) 3.

18. Beynəlxalq qiymətləndirmədə nəticələr nəyə əsasən qiymətləndirilir?

- A) Funksiyalara; B) Müqayisəyə; C) Tədqiqatlara;
D) Problemlərə; E) Prosesə;

19. Beynəlxalq qiymətləndirmə hansı sahəni araşdırır?

- A) Riyazi savadlılıq; B) Oxu savadı;
C) Təbiət elmləri; D) Ailənin gəlirləri;
E) Müxtəlif problemləri həlletmə.

20. Milli qiymətləndirmə neçə ildən bir aparılır?

- A) 2 – 3; B) 1 – 2; C) 4 – 5; D) 5 – 6; E) 7 – 8.

21. Summativ qiymətləndirməyə aid olmayan bənd hansıdır?

- A) Ümumi təhsil müəssisələrində aparılır;
B) Peşə liseylərində aparılır;
C) Məktəbdaxili qiymətləndirmədir;
D) İlkin diaqnoz qoymağa yararır;
E) Müəyyən təlim mərhələsinə yekun vurur.

22. Summativ qiymətləndirməni aparmaq üçün müəllimin malik olduğu bacarıqlar sırasında hansı verilə bilməz?

- A) Summativ qiymətləndirmənin tətbiq bacarığı;
B) Qiymətləndirmə standartlarının mahiyyətini bilmə;
C) İmtahan tapşırıqlarını əvvəlcədən şagirdlərlə müzakirə etmək;

- D) Qiymətləndirmə standartlarından istifadə yollarını bilmə;
E) Qiymətləndirmənin vaxtını düzgün planlaşdırma.

23. Kiçik summativin keçirilməsi vaxtını kim təyin edir?

- A) Fənni tədris edən müəllim; B) Məktəbin direktoru;
C) Sınıf rəhbəri; D) Valideynlər; E) Təhsil İdarəsi.

24. Asan tapşırıqlar idrakin hansı səviyyəsinə aid olur?

- A) Qiymətləndirmə; B) Bilmə; C) Tətbiq;
D) Təhlil; E) Sintez.

25. Summativ qiymətləndirmə zamanı hansı vasitədən istifadə olunmur?

- A) Yoxlama yazı üzrə qeydiyyat vərəqi;
B) Test tapşırıqları; C) Tapşırıq, çalışma;
D) Müsahibə vərəqi; E) Rəsmlər, əl işləri.

26. Müəllim şagirdləri formativ qiymətləndirərkən nəyi nəzərə almalıdır?

- A) Məzmunu; B) Otağın ölçüsünü;
C) Diaqnostik nəticəni; D) Summativdəki balını;
E) Jurnalın yazılmasını.

27. Formativ qiymətləndirməyə aid olmayan bənd hansıdır?

- A) Məktəbdaxili qiymətləndirmədir;
B) İrəliləmələri nəzərə alır;
C) Geriləmələri qeyd edir;
D) Formalaşdırıcı qiymətdir;
E) Nəticəsi jurnalına yazılır.

28. Formativ qiymətləndirməni aparmaq üçün müəllimin malik olduğu bacarıqlar sırasında hansı verilə bilməz?

- A) Standartlarının tələblərinə uyğun bilik və bacarıqlar vermək;
- B) Formativ qiymətləndirmənin tətbiq bacarığı;
- C) Summativ qiymətləndirmənin nəticələrini nəzərə almaq;
- D) Qiymətləndirmə standartlarından istifadə yollarını bilmə;
- E) Qiymətləndirmənin vaxtını düzgün planlaşdırma.

29. Formativ qiymətləndirmə meyarları nəyə əsasən çıxarılır?

- A) Müəllimin rəyinə;   B) Fənnin standartına;
- C) İş formasına;   D) Təlim metoduna;
- E) Dərsin müddətinə.

30. Formativ qiymətləndirmə nəticələri harada qeyd olunur?

- A) Sınıf jurnalında;   B) Məktəbli kitabçasında;
- C) Protokol kitabında;   D) Şagird portfoliosunda;
- E) Müəllimin şəxsi işində.

31. Diaqnostik qiymətləndirməyə aid olmayan bənd hansıdır?

- A) Ümumi təhsil müəssisələrində aparılır;
- B) İlkin qiymətləndirmə də adlanır;
- C) Məktəbdaxili qiymətləndirmədir;
- D) İlkin diaqnoz qoymağa yararır;
- E) Müəyyən təlim mərhələsinə yekun vurur.

32. Diaqnostik qiymətləndirməni aparmaq üçün müəllimin malik olduğu bacarıqlar sırasında hansı verilə bilməz?

- A) Şagirdlərin sinifdən-sinfə keçməsinə təmin etmək;

- B) Qiymətləndirmə standartlarının mahiyyətini bilmə;
C) Diaqnostik qiymətləndirmənin tətbiq bacarığı;
D) Qiymətləndirmə standartlarından istifadə yollarını bil-
mə;

E) Qiymətləndirmənin vaxtını düzgün planlaşdırma.

33. Diaqnostik qiymətləndirmənin keçirilməsi vaxtını kim təyin edir?

- A) Fənni tədris edən müəllim; B) Məktəbin direktoru;
C) Sınıf rəhbəri; D) Valideynlər; E) Təhsil İdarəsi.

34. Diaqnostik qiymətləndirmə zamanı hansı vasitədən istifadə olunmur?

- A) Tapşırıqvermə; B) Müsahibə; C) Layihə;
D) Çalışma; E) Əl işlərinin nümayişi.

35. Diaqnostik qiymətləndirmənin nəticələri harada saxlanılır?

- A) Sınıf jurnalında; B) Əmr kitabında;
C) Protokol kitabında; D) Şagird portfoliosunda;
E) Müəllimin şəxsi işində.

36. Hansı bənddə qiymətləndirmə vasitəsinə aid fikir verilməmişdir?

- A) Məlumatların toplanması üçün istifadə olunur;
B) Üsulu həyata keçirmək üçün istifadə olunan alətdir;
C) Ancaq test şəklində aparıla bilər;
D) Məktəbdaxili qiymətləndirmədə istifadə olunur;
E) Qiymətləndirmənin növündən asılı olaraq dəyişir.

37. Formativ qiymətləndirmə zamanı müəllimin məqsədi şagirdin məsələ həll etmək bacarığını yoxlamaqdırsa onun istifadə edəcəyi vasitə nə ola bilər?

- A) Riyazi çalışma; B) Müşahidə vərəqi;

- C) İmla mətni; D) Müsahibə vərəqi;
E) Əl işlərinin nümayişi.

38. Qiymətləndirmə vasitələrinin müxtəlif olması qiymətləndirmənin nəyindən asılıdır?

- A) Məqsədindən; B) Keçirilmə vaxtından;
C) Kütləviliyindən; D) Şəffaflığından;
E) Obyektivliyindən.

39. Cavabı məhdudlaşdırılmamış testə aid olmayan bənd hansıdır?

- A) Cavabın uzunluğu baxımından şagirdlərə sərbəstlik verilir;
B) Şagird özü fikirləşib yazmalıdır;
C) Təsadüfi uğur ehtimalı aşağıdır;
D) Cavablara məhdudiyyət qoyulmur;
E) Çətinlik səviyyəsini təyin etmək asandır.

40. Sual mətnində şagirdə nə haqqında sual verilmir?

- A) Mövzu; B) Hadisə; C) Problem;
D) Xəbər; E) İstək.

41. Sadalananlardan hansı milli qiymətləndirməyə aid deyil?

- A) Milli qiymətləndirmə qiymətləndirmənin növüdür;
B) Təhsilin keyfiyyətinə nəzarət etmək üçündür;
C) Müəyyən tədris dövrünün sonunda aparılır;
D) Məktəbdaxili qiymətləndirməyə aiddir;
E) Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsini təmin edir.

42. Milli Qiymətləndirməyə hansı siniflərin şagirdləri cəlb edilir?

- A) 1 və 8; B) 4 və 9; C) 5 və 11;
D) 4 və 11; E) 1 və 11.

43. Milli Qiymətləndirmənin nəticələri nəyə xidmət etmir?

- A) Kurikulumun dəyərləndirilməsinə;
- B) Təlim-tədris prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə;
- C) Şagirdə ilkin diaqnozun qoyulmasına;
- D) Təhsilin keyfiyyətinə nəzarətin artırılmasına;
- E) Təhsildəki dəyişikliklərin dəyərləndirilməsinə.

44. Sadalananlardan hansı milli qiymətləndirmənin məqsədinə aid deyil?

- A) Şagirdlərin təlim nəticələrində zəif və güclü tərəfləri aşkar etmək;
- B) Ümumi mənimsəmə səviyyəsinin dinamikasını müəyyənləşdirmək;
- C) Şagirdlərin təlim nəticələrinə təsir edən mümkün amilləri öyrənmək;
- D) Təhsilin inkişafının prioritet istiqamətlərini şagirdlərə izah etmək;
- E) Təhsilin dövlət standartlarının monitorinqini aparmaq.

45. Çərçivənin qısa icmalına aid olmayan hansıdır?

- A) Milli qiymətləndirmənin planlaşdırılması və idarə olunması;
- B) Nəticələrin qeyd olunması üçün jurnalların çap olunması;
- C) Məlumatların toplanılması üçün müvafiq planın hazırlanması;
- D) Tədqiqatın aparılması üçün təlimatların hazırlanması;
- E) Müəyyən fənn/bölmə üzrə milli qiymətləndirmənin planı.

46. İlk səviyyənin qiymətləndirilməsi zamanı hansı suala aydınlıq gətirilmir?

- A) Şagirdlər nəyi bilir?

- B) Şagirdlər əsas biliklərə malikdirmi?
- C) Şagirdlər əsas bacarıqlara malikdirmi?
- D) Şagirdlər təlim materialını necə mənimsəyiblər?
- E) Şagirdlər tədris edilmiş materialın hansı hissəsini bilirlər?

47. Formativ qiymətləndirmə .....

- A) Diaqnoz qoyur;
- B) Formalaşdırır;
- C) Planlaşdırır;
- D) Sürətləndirir;
- E) Formallaşdırır.

48. Monitoring nəticəsində müəllimə aid olmayan sual hansıdır?

- A) Mən irəli getməliyəm, yoxsa hansısa bir hissəyə daha çox vaxt sərf etməliyəm?
- B) Şagirdlər öyrəndiklərini sərbəst tətbiq edə biləcəklərmi, yoxsa əlavə tədris aparılmasına ehtiyac var?
- C) Şagirdlərin daha yaxşı mənimsəməyə nail olması üçün məzmun standartlarında dəyişiklik apara bilərəmmi?
- D) Planlaşdırılmış tədrisi bir neçə şagird üçün və ya hamı üçün sürətləndirilmiş formada apara bilərəmmi?
- E) Şagirdlər verilmiş standart və ya standartlar qrupunda müəyyən edilmiş məqsədlərə nail olublarmı?

49. Müəllim nəyin köməyi ilə şagirdlərin ehtiyaclarını öyrənərək onlara əlavə köməklik göstərir?

- A) Fəaliyyətin;   B) İndikatorların;
- C) Monitorinqlərin;   D) Tapşırıqların;
- E) Nailiyyətlərin.

50. Yekun (summativ) qiymətləndirməyə aid olmayan cəhət hansıdır?

A) Fənnin məzmun standartlarının tərtibi üçün aparıcı rol oynayır;

B) Qiymətləndirmənin standartlar əsasında aparılmasını təmin edir;

C) Mənimləmə səviyyəsinin etibarlı və adekvat göstəricisidir;

D) Tədris vahidinin, bəhs və ya bölmələrin sonunda aparılır;

E) Asan, orta, çətin olmaqla qiymətləndirmə vasitələri hazırlanır.

CAVABLAR
TEST – 7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
E	D	D	B	C	A	B	D	D	D
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
A	C	E	D	C	D	E	B	D	C
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
D	C	A	B	D	A	E	C	B	B
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
E	A	A	E	D	C	A	A	E	E
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
D	B	C	D	B	D	B	C	C	A

TEST – 8
Pedaqogika və metodika

1. Təlimin üsulları hansı amillərə görə təsnif edilir?

A) Bilik mənbələrinə, təlimin mərhələlərinə, didaktik məqsədə;

B) Məktəbin tipinə, pedaqoji kollektivin fəallığına;

C) Şagirdlərin meyl, maraq və arzularına;

D) Müəllimlərin pedaqoji ustalığı və qabiliyyətinə;

E) Valideynlərin təhsilə olan marağına.

2. .... təlim prosesinin məna, vaxt və təşkili cəhətdən bitkin kəsiyidir:

A) Məktəb; B) Dərs; C) Bilik;

D) Müəllimin şərh; E) Pedaqoji söhbət.

3. Əlahiddə pedaqogikaya aid deyil:

A) Surdopedaqogika; B) Tiflopedaqogika;

C) Etnopedaqogika; D) Loqopediya;

E) Oliqofren pedaqogika.

4. Didaktika ..... haqqında nəzəriyyədir:

A) Təlim və təhsil; B) Tərbiyə; C) İnkişaf;

D) Fasiləsiz təhsil; E) Məktəbşünaslıq.

5. Təlimdə «Qızıl qayda» nəzəriyyəsinin banisi kimdir?

A) F. Dostaveyskisəhv; B) K. D. Uşinski; C) N. Tusi;

D) Y.A. Komenski; E) N.Gəncəvi.

6. Təlimin üsulları olan bənləri seçin:

1. Müəllimin şərh; 2. Dərslik üzərində iş;

3. Nümunə; 4. İctimai rəy;

5. Problemləli situasiya; 6. Disput.

A) 1, 4, 5; B) 2, 3, 4; C) 4, 5, 6; D) 1, 3, 4; E) 1, 2, 5.

7. Nəyə görə dərs müxtəlif tiplərə ayrılır?

- A) Didaktik məqsəd və vəzifələrə görə;
- B) Mövzunun xüsusiyyətinə görə;
- C) Tədris materiallarının həcminə görə;
- D) Müəllimin pedaqoji ustalığına görə;
- E) Şagirdlərin fəallığına görə.

8. Müəllimin pedaqoji fəaliyyətinin başlıca istiqaməti deyil:

- A) Tələbələrin təlimi;
- B) Tələbələrin təhsili;
- C) Tələbələrin tərbiyəsi;
- D) Tələbələrin inkişafı;
- E) Tələbələrin rejimi.

9. Dərsin tipinə aid deyil:

- A) Əxlaq dərsi;
- B) Kombinəedilmiş dərs;
- C) Yeni bilikləri öyrənmə dərsi;
- D) Korreksiya dərsi;
- E) Bilik və bacarıqların praktik tətbiqi dərsi.

10. Müəllimin rəhbərliyi ilə tələbələrin müəyyən bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnməsi yolları necə adlanır?

- A) Təlimin prinsipləri;
- B) Təlimin üsulları;
- C) Təlimin qanunları;
- D) Təlimin məzmunu;
- E) Təlimin qanunauyğunluqları.

11. Təlimin tələbələrin real əqli imkanları səviyyəsində təşkil edilməsi məqsədilə hansı prinsip tətbiq edilir?

- A) Müvafiqlik;
- B) Elmilik;
- C) Əyanilik;
- D) Şüurluluq və fəallıq;
- E) Sistemlilik və ardıcılıq.

12. Mənimsəmə prosesinin quruluşunun komponenti deyil:

- A) Qavrama;
- B) Anlama;
- C) Dərketmə;
- D) Ümumiləşdirmə;
- E) Tərbiyələndirmə.

13. Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin başlıca prinsipləri hansı sənəddə təsbit olunmuşdur?

- A) Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası;
- B) Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanunu;
- C) Dövlət təhsil standartları;
- D) Təhsil sahəsində İslahat Proqramı;
- E) Bazis Təhsil planı.

14. Göstərilənlərdən hansı tərbiyənin komponenti deyil:

- A) Əqli tərbiyə; B) Mənəvi tərbiyə; C) Fiziki tərbiyə;
- D) Ekoloji tərbiyə; E) Dünyagörüşü tərbiyəsi.

15. Tərbiyənin tərkib hissəsinə aiddir:

- A) Şəxsiyyətin təlimi;
- B) Şəxsiyyətin təhsili;
- C) Şəxsiyyətin iqtisadi tərbiyəsi;
- D) Şəxsiyyətin inkişafı;
- E) Şəxsiyyətin formalaşdırılması.

16. Yaş pedaqogikasına aid deyil:

- A) Məktəbəqədər pedaqogika;
- B) Məktəb pedaqogikası;
- C) Ali məktəb pedaqogikası;
- D) Oliyofren pedaqogika;
- E) Orta ixtisas təhsili pedaqogikası.

17. «Didaktika» sözünün mənası nədir?

- A) Təlim vermək; B) Oxutmaq; C) Öyrətmək;
- D) İnkişaf etdirmək; E) Formalaşdırmaq.

18. Aşağıdakılardan hansı təlimin prinsipinə aid deyil:

- A) Tərbiyələndirmək; B) Elmilik; C) Əyanilik;
- D) Şüurluluq; E) Ardıcılıq.

19. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Programı nə vaxt qəbul edilmişdir?

A) 1991; B) 1992; C) 1999; D) 2005; E) 2006.

20. Ali məktəbdə təlimin başlıca forması nədir?

A) Müzakirə; B) Diskussiya; C) İstehsalat təcrübəsi;
D) Mühazirə; E) Kollokvium.

21. Pedaqogika ..... haqqında elmdir:

A) İnsan psixikası; B) Əxlaq; C) Tərbiyə;
D) Təlimin məzmunu; E) Üsullar.

22. Elmi pedaqogikanın banisi kimdir?

A) N. Gəncəvi; B) J. J. Russo; C) K. D. Uşinski;
D) Y. A. Komenski; E) F. Magellan.

23. «Böyük didaktika» əsəri nə vaxt yazılmışdır?

A) 1630; B) 1634; C) 1632; D) 1636; E) 1635.

24. Yunanca «Pedaqogika» sözünün mənası nədir?

A) Uşağı tərbiyə edən; B) Uşağa baxan;
C) Uşağı öyrədən; D) Uşaq ötürən;
E) Uşağı inkişaf etdirən.

25. «Böyük didaktika» əsərinin müəllifi kimdir?

A) K.D. Uşinski; B) J. J. Russo; C) Q. Pestolossi;
D) Y. A. Komenski; E) V. A. Suxomlinski.

26. Elmi pedaqogikanın yaranması neçənci əsrə təsadüf edir?

A) XIV; B) XV; C) XVI; D) XVII; E) XVIII.

27. Pedaqogikanın əsas anlayışı olan bəndi seçin:

1. Təlim; 2. Bilik; 3. Tərbiyə;

4. Tədris; 5. Təhsil; 6. Məktəb.

A) 1, 3, 5; B) 1, 2, 4; C) 2, 3, 6;

D) 2, 4, 6; E) 1, 2, 5.

28. Pedaqogikanın predmetinə aiddir:

A) Tərbiyəedici fəaliyyət; B) Estetik dünyagörüş;

C) Pedaqoji cərəyanlar; D) Təhsil qanunu;

E) Ümumtəhsil məktəbinin əsasnaməsi.

29. Pedaqogikanın əsas anlayışları bunlardır:

A) Tədris, təlim, innovasiyalar, pedaqoji təcrübə;

B) Təlim, tərbiyə, təhsil, inkişaf, formalaşma;

C) Pedaqoji proses, tədris, tərbiyə, pedaqoji dəyərlər;

D) Pedaqoji texnologiya;

E) Dərslik, tədris planı, tərbiyə, təhsil.

30. Bunlardan hansı tarixi, ictimai və sinfi xarakter daşıyır?

A) Pedaqoji dəyərlər; B) Pedaqoji təcrübə;

C) Tərbiyə və təhsil; D) Pedaqoji gerçəklik;

E) Pedaqoji proses.

31. Bunlardan biri pedaqogikanın bölməsi deyil:

A) Təlim və təhsil nəzəriyyəsi;

B) İnkişaf və formalaşma nəzəriyyəsi;

C) Pedaqogikanın ümumi əsasları;

D) Tərbiyə nəzəriyyəsi;

E) Məktəbşünaslıq.

32. Pedaqogikanı digər elmlərdən fərqləndirən nədir?

A) Obyekt;

B) Tədqiqat üsulları;

- C) Tərbiyənin metodları;
- D) Predmet;
- E) Pedaqoji cərəyanlar.

33. Müşahidə, müsahibə, anketləşdirmə və pedaqoji eksperi-ment göstərilən bəndlərdən hansına aiddir:

- A) Pedaqoji biliyin mənbələri;
- B) Pedaqoji cərəyanlar;
- C) Pedaqoji elmlər sistemi;
- D) Pedaqogikanın tədqiqat üsulları;
- E) Tərbiyənin prinsipləri.

34. Uşaqların yaş dövrünün ilk təsnifatını kim vermişdir?

- A) Pifaqor; B) Aristotel; C) Y. A. Komenski;
- D) N. Gəncəvi; E) K. D. Uşinski.

35. Şəxsiyyətin inkişafına və formalaşmasına təsir göstərən obyektiv amillər hansılardır?

- A) Təlim, təhsil, pedaqoji dəyərlər;
- B) Pedaqoji təcrübə, məktəb, valideynlər;
- C) İctimai mühit, tərbiyə, təhsil;
- D) Təlim, irsiyyət, tərbiyə;
- E) İrsiyyət, coğrafi mühit.

36. Bu sənədlərdən biri təhsilin məzmununu özündə əks etdirmir:

- A) Tədris planı;
- B) Tədris proqramları;
- C) Dərsliklər;
- D) Təhsil qanunu;
- E) Dərs vəsaitləri.

37. Bunlardan hansı bilavasitə təlimin vəzifəsinə aiddir?

- A) Təhsilləndirici, inkişafetdirici, formalaşdırma;
- B) Tərbiyəedici, korreksiyaedici, inkişafetdirici;
- C) Korreksiyaedici, tərbiyəedici, formalaşdırma;
- D) Tərbiyəedici, formalaşdırma, inkişafetdirici;
- E) Tərbiyəedici, təhsilləndirici, inkişafetdirici.

38. Şəxsiyyətin formalaşmasına və inkişafına təsir göstərən amillərin düzgün cərgəsi hansıdır?

- A) İrsiyyət, pedaqoji proses, pedaqoji gerçəklik;
- B) İrsiyyət, mühit, tərbiyə, fəaliyyət;
- C) Ünsiyyət, estetik tərbiyə, dərsliklər, bədii əsərlər;
- D) İrsiyyət, tədris proqramları, cəmiyyətin inkişafı;
- E) Təlim, dərs, müəllimin fəaliyyəti, pedaqoji texnologiyalar.

39. Təlimin başlıca funksiyaları olan bəndi seçin:

1. Təhsilləndirici; 2. Tərbiyələndirici;

3. Qiymətləndirici; 4. Tələbatyaradıcı;

5. İnkişafetdirici; 6. Yaradıcı.

A) 1, 4, 5; B) 1, 2, 5; C) 2, 3, 5;

D) 3, 4, 6; E) 2, 4, 6.

40. Bilik, bacarıq və vərdislərin tətbiqinə xidmət edən üsullar hansılardır?

- A) Laboratoriya işi, illüstrasiya, demonstrasiya;
- B) Kitab üzərində iş, pedaqoji tələblər;
- C) Müstəqil işlər, praktik işlər, çalışmalar;
- D) Diskusiya, idraki oyunlar;
- E) Müəllimin şərh, mühazirə, laboratoriya işi.

41. Pedaqogikanın sahələri və onların mahiyyəti arasındakı uyğunluğu müəyyən edin.

- 1. Məktəb pedaqogikası;*
- 2. Xüsusi pedaqogika (Defektologiya);*
- 3. Müqayisəli pedaqogika;*
- 4. Pedaqogika tarixi.*

a – Kütləvi məktəblərdə təlim-tərbiyə işinin nəzəri və praktik məsələlərini öyrənir;

b – Bəşər cəmiyyəti yaranandan bəzi tərbiyənin və məktəblərin yaranması və inkişafı məsələlərini öyrənir;

c – Müxtəlif təhsil sistemlərinin ümumi və fərqli cəhətlərini öyrənir;

d – Fiziki və psixi cəhətdən nöqsanlı uşaqların təlim- tərbiyəsi məsələlərini öyrənir.

- A) 1 – d; 2 – b; 3 – a; 4 – c;*
- B) 1 – b; 2 – a; 3 – b; 4 – c;*
- C) 1 – a; 2 – d; 3 – c; 4 – b;*
- D) 1 – c; 2 – d; 3 – c; 4 – b;*
- E) 1 – b; 2 – c; 3 – a; 4 – d.*

42. Pedaqoji dəyərlərin ardıcılığının düzgün sırasını göstərin:

- 1. Qrupun pedaqoji dəyərləri;*
- 2. Şəxsiyyətə xas olan pedaqoji dəyərlər;*
- 3. Sosial pedaqoji dəyərlər.*

- A) 1; 3; 2;*
- B) 1; 2; 3;*
- C) 2; 1; 3;*
- D) 3; 1; 2;*
- E) 2; 3; 1.*

43. Tərbiyə vasitəsilə insanın ləyaqətli vətəndaşa çevrilməsi keyfiyyəti və vəzifələri.

- 1. Vətəndaşlıq borcu;*

2. *Peşə qüruru;*
  3. *Milli qürur və vətənpərvərlik hissi;*
  4. *Uşaqları tərbiyə etməyi bacarmalı;*
  5. *Milli sərəvətləri qorumaq;*
  6. *İşgüzar və sahibkar olmalı.*
- A) 2; 4; 6;   B) 1; 2; 3;   C) 3; 4; 5;
D) 1; 3; 5;   E) 5; 6; 1.

44. Əsas pədaqoji dəyərləri müəyyən edin:

1. *Mənəvi dəyərlər;*
  2. *Sosial pədaqoji dəyərlər;*
  3. *Maddi dəyərlər;*
  4. *Qrupun pədaqoji dəyərləri;*
  5. *Şəxsiyyətə xas olan pədaqoji dəyərlər.*
- A) 2; 4; 5;   B) 1; 2; 3;   C) 3; 4; 5;
D) 2; 3; 4;   E) 1; 2; 5.

45. Pədaqogikanın müxtəlif yaşda və müxtəlif sosial kateqo-riyalara aid insanların tərbiyəsi və təhsil məsələlərini öyrənən sahəsi:

- A) Peşə pədaqogikası;   B) Defektologiya;
C) Sosial pədaqogika;   D) Hərbi pədaqogika;
E) Müqayisəli pədaqogika.

46. Tərbiyə prinsiplərinin tərtibinə verilən tələblər:

1. *Metodlar;* 2. *Məcburilik;* 3. *Formalar;*
  4. *Komplekslik;* 5. *Eyni əhəmiyyətə maliklik.*
- A) 1; 3; 5;   B) 2; 4; 5;   C) 1; 4; 5;
D) 1; 2; 3;   E) 2; 3; 4.

47. Mənimsəmə prosesinin komponentlərini göstərin:

1. *Qavrama;* 2. *Sistəmləşdirmə;*
3. *Anlama;* 4. *Qruplaşdırma;*
5. *Ümumiləşdirmə;* 6. *Nəticəçixarma;*

7. Möhkəmləndirmə; 8. Tətbiqetmə.

- A) 4; 5; 6; 7; 8; B) 3; 4; 5; 6; 7; C) 2; 3; 4; 5; 6;
D) 1; 3; 5; 7; 8; E) 1; 2; 6; 7; 8.

48. Təlimin mərhələlərinin ardıcılığını göstərin:

**1. Tətbiqetmə; 2. Ümumiləşdirmə; 3. Qavrama;
4. Anlama; 5. Möhkəmləndirmə.**

- A) 1; 2; 3; 4; 5; B) 5; 4; 3; 2; 1; C) 2; 3; 4; 5; 1;
D) 3; 4; 2; 5; 1; E) 1; 3; 5; 4; 2.

49. Tərbiyə vasitəsilə insanın yaxşı işçiyə çevrilməsi keyfiyyəti və vəzifələri:

- 1. Dövlət simvollarına hörmət;**
- 2. İşgüzar və mütəşəkkil;**
- 3. Ailə vəzifələrini yerinə yetirmək;**
- 4. Əmək təcrübəsinə malik olmaq;**
- 5. Təbiəti qorunmalıdır;**
- 6. İşgüzar və sahibkar olmalıdır.**

- A) 4; 1; 2; B) 2; 4; 6; C) 6; 5; 3;
D) 5; 6; 1; E) 1; 3; 5.

50. Pedaqoji sistemin təkmilləşdirilməsi yollarını müəyyən edin.

1. İntensiv; 2. Ümumi; 3. Ekstensiv; 4. Xüsusi.

- A) 2, 3; B) 1, 3; C) 2, 4; D) 3, 4; E) 1, 4.

51. Tərbiyə vasitəsilə insanın ləyaqətli ailə başçısına çevrilməsi keyfiyyəti və vəzifələri.

- 1. Sağlam və fəal həyat tərzinə malik olmalıdır;**
- 2. Beynəlmilətçi olmalıdır;**
- 3. Ümumi, iqtisadi və peşə biliklərinə malik olmalıdır;**
- 4. Yüksək mənəvi keyfiyyətlərə malik olmalıdır;**
- 5. Əmək təcrübəsinə malik olmalıdır;**
- 6. Uşaqları tərbiyə etməyi bacarmalıdır.**

- A) 2, 4, 6; B) 2, 3, 5; C) 1, 4, 6;
D) 3, 5, 6; E) 1, 2, 3.

52. Pedaqogikanın daha çox əlaqəli olduğu elm sahələrini göstərin:

- 1. Psixologiya; 2. Riyaziyyat;
3. Anatomiya və fiziologiya; 4. İqtisadiyyat;
5. Məktəb gigiyenası.*

- A) 2, 3, 4; B) 1, 2, 3; C) 3, 4, 5;
D) 1, 3, 5; E) 1, 4, 5.

53. Pedaqogikada tərbiyə prinsiplərinin təsnifatında fərqli baxışların mövcud olmasının başlıca səbəbi:

- A) Tərbiyənin mürəkkəb bir proses olması;
B) Tərbiyə qanunauyğunluqlarının tam öyrənilməməsi;
C) Tərbiyənin çoxamilli bir proses olması;
D) Tərbiyənin ictimai hadisə olması;
E) Tərbiyədə gələcəyə yönümlülüğün olması;

54. Fəal təlimin iş formaları və üsulları arasındakı uyğunluğu müəyyən edin.

1. İş formaları; 2. təlim üsulları.

*a – cütlərlə iş; b – insert; c – qrupla iş; d – klaster;
e – bütün siniflə iş; f – beyin həmləsi.*

- A) 1 – c, b, r; 2 – a, e, d;
B) 1 – f, b, d; 2 – d, e, c;
C) 1 – a, c, e; 2 – b, d, f;
D) 1 – e, f, d; 2 – a, b, e;
E) 1 – b, d, e; 2 – a, c, f.

55. Şagirdin keçilən materialı mənimsəmə fəaliyyəti necə adlanır?

- A) Öyrətmə, tərbiyətmə;
B) Tədris, öyrətmə;

- C) Öyrənmə, idrak;
- D) Təlim, diaqnostika;
- E) Tərbiyələndirmə, yenidəntərbiyə.

56. Tərbiyə prosesinin qanunauyğunluqları nəyi ifadə edir?

- A) Tərbiyə prosesinin dialektikasınıdüz;
- B) Tərbiyə prinsiplərinin əlamətlərini;
- C) Tərbiyə üsullarının səmərəliliyini;
- D) Tərbiyə prosesinin səmərəlilik səviyyəsini;
- E) Tərbiyə, təhsil, təlimin qarşılıqlı əlaqəsini.

57. Xüsusi pedaqogikanın sahələrini seçin.

- 1. Etnopedaqogika; 2. Surdopedaqogika;*
- 3. Pedaqoji psixologiya; 4. Tiflopedaqogika;*
- 5. Sosial pedaqogika; 6. Oliqotren pedaqogika;*
- 7. Zoqopediya.*

- A) 2; 4; 6; 7; B) 3; 4; 5; 7; C) 1; 2; 3; 4;
- D) 4; 3; 2; 5; E) 3, 2, 1, 6.

58. Təlimin köməkçi formaları olan sıranı seçin;

- A) Kombinəedilmiş dərslər, giriş dərsləri, konfranslar, seminarlar;
- B) Seminarlar, konfranslar, dərnəklər, müstəqil işlər;
- C) Ekskursiyalar, dərslər - işgüzar oyunlar, inteqral dərslər;
- D) Yarış dərsləri, yaradıcı dərslər, dərnəklər;
- E) Kompüter dərsləri, dərslər - rollu oyunlar, şagirdlərin müxtəlif işləri.

59. Tərbiyə prinsiplərinin xüsusiyyətlərini seçin.

- 1. Təlim prinsiplərindən törəyir;*
- 2. Spesifik prinsiplər kimi sistemaltı statusa malikdirlər;*
- 3. Tam şəkildə praktikaya keçirilir;*
- 4. Nisbi müstəqildirlər;*

5. Köməkçi funksiyasını yerinə yetirirlər;

6. Təhsilvericidir.

A) 1; 2; 4; 5; B) 1; 3; 5; 6; C) 2; 3; 4; 5;

D) 4; 1; 3; 5; E) 3; 4; 2; 1.

60. Tərbiyə işinin əsasında dayanan ideyalar.

1. Davranış vərdisləri;

2. Könüllülük;

3. Şəxsiyyətin keyfiyyətləri;

4. Özünütəyinetmə;

5. Uşaqlarla böyüklərin birgə fəaliyyəti;

6. Tərbiyə məqsədlərində realizm.

A) 1; 3; 5; 6; B) 6; 5; 4; 2; C) 5; 1; 3; 4;

D) 2; 3; 4; 5; E) 4; 5; 1; 2.

61. Pedaqogika elminin predmeti:

A) Təhsilin məzmunu; B) Təlimin quruluşu;

C) İnkişaf; D) Təhsil; E) Tədris formaları.

62. Tərbiyənin mənşəyi barədə nəzəriyyələr:

A) Neotomizm, plüralizm;

B) Neohumanizm, asketizm;

C) Bioloji, psixoloji;

D) Praqmatizm, ekzisensializm;

E) Preforizm, praqmatizm.

63. Pedaqogikanın obyektini təşkil edir:

A) İnsan və onun tərbiyəsi;

B) Sosial problemlər;

C) Tərbiyənin qanunauyğunluqları;

D) İnsan və onun təlimi;

E) Tərbiyənin metodları

64. Pedaqogikanın əsas anlayışları hansılardır?

1. Tərbiyə; 2. Pedaqoji innovasiyalar;

3. Təlim; 4. Dərslük; 5. Təhsil;

6. Formalaşma; 7. Fəaliyyət; 8. İnkişaf.

A) 2, 3, 5, 6, 7; B) 1, 2, 4, 5, 7; C) 3, 4, 6, 7, 8;

D) 1, 4, 6, 7, 8; E) 1, 3, 5, 6, 8.

65. Pedaqogikanın əsas anlayışları arasındakı ardıcılığını müəyyənləsdirin:

1. Tərbiyə; 2. Formalaşma; 3. Təlim;

4. İnkişaf; 5. Təhsil.

A) 2, 4, 5, 3, 1; B) 1, 2, 3, 4, 5; C) 1, 3, 5, 4, 2;

D) 5, 4, 3, 1, 2; E) 3, 2, 1, 5, 4.

66. Təhsilin əlamətləri arasındakı ardıcılığını müəyyən edin:

1. Bilik, bacarıq və vərdişlərin mənimsənilməsi prosesidir;

2. Təhsil müəssisələrində həyata keçirilir;

3. Bilik, bacarıq və vərdişlərin yoxlanılması və qiymətləndirilməsi prosesidir;

4. Hüquqi sənədlərin verilməsi ilə başa çatır.

A) 1, 3, 4, 2; B) 1, 2, 3, 4; C) 2, 4, 1, 3;

D) 2, 1, 3, 4; E) 3, 2, 4, 1.

67. Təhsilin komponentləri arasında uyğunluğu müəyyən edin:

1. Bilik; 2. Bacarıq; 3. Vərdiş.

a – təbiət və cəmiyyət haqqında anlayışlar, qay-dalar, təriflər, müddəalar;

b – biliyi tətbiq edə bilməkdir;

c – bacarıqların dənə-dənə təkrarı nəticəsində avtomatlaşmış formasıdır.

- A) $1 - b$; $2 - a$; $3 - c$.   B) $1 - a$; $2 - c$; $3 - b$.
C) $1 - a$; $2 - b$; $3 - c$.   D) $1 - b$; $2 - c$; $3 - a$.
E) $1 - c$; $2 - b$; $3 - a$.

68. İlk dəfə təlim, tərbiyə, təhsil məsələlərini elmi zəmində izah etməyə və əsaslandırmağa təşəbbüs göstərən pedaqoq:

- A) K. D. Uşinski;   B) Y. A. Komenski;
C) A. S. Makarenko;   D) C. Lokk;
E) J. J. Russo.

69. Təlimin əlamətləri arasında ardıcılıq müəyyən edin:

1. *Müəllimin rəhbərliyi altında həyata keçirilir;*
2. *Şagirdlərdə elmi dünyagörüşünün formalaşmasına kömək edir;*
3. *Bilik, bacarıq və vərdislərin mənimsənilməsini təmin edir;*
4. *Təhsil verməklə yanaşı, tərbiyəedici və inkişafetdirici vəzifəni yerinə yetirir.*

- A) 1, 3, 2, 4;   B) 3, 1, 2, 4;   C) 4, 3, 1, 2;
D) 2, 3, 4, 1;   E) 1, 3, 4, 2.

70. Pedaqogikanın vəzifələri hansılardır?

1. *praktik*; 2. *nəzəri*; 3. *tətbiqi*; 4. *texnoloji*.
A) 2, 3;   B) 1, 2;   C) 3, 4;   D) 1, 3;   E) 1, 4.

71. Pedaqogikanın bölmələri olan sistemi müəyyən edin:

1. *Pedaqogikanın ümumi əsasları;*
2. *Təlimin əsasları;*
3. *Didaktika;*
4. *Tərbiyə texnologiyası;*
5. *Tərbiyə nəzəriyyəsi;*

6. Məktəbsünaslıq;

7. Kollektiv tərbiyə.

A) 1, 5, 6, 7; B) 2, 3, 5, 6; C) 2, 4, 5, 7;

D) 1, 3, 5, 6; E) 1, 4, 5, 7.

72. Pedaqogikanın bölmələrinin ardıcılığını müəyyən edin:

1. Didaktika;

2. Tərbiyə nəzəriyyəsi;

3. Məktəbsünaslıq;

4. Pedaqogikanın ümumi əsaslar.

A) 1, 3, 4, 2; B) 1, 2, 3, 4; C) 4, 1, 2, 3;

D) 2, 1, 3, 4; E) 3, 1, 2, 4.

73. Pedaqogikanın vəzifələri və onların səviyyələri arasındakı uyğunluğu tapın:

1. Nəzəri vəzifələr; 2. Texnoloji vəzifələr.

a – Təsviredici və izahedici səviyyə;

b – Diaqnostik səviyyə.

c – Proqnostik səviyyə;

d – Layihə səviyyəsi;

e – Refleksiv və korrektiv səviyyə;

f – Dəyişdirici səviyyə.

A) 1 – d, b, a; 2 – b, c, a;

B) 1 – a, b, c; 2 – d, e, f;

C) 1 – c, d, e; 2 – a, b, c;

D) 1 – d, e, f; 2 – a, d, e;

E) 1 – a, b, d; 2 – b, d, e.

74. Tərbiyə anlayışı və onun mənaları arasında uyğunluğu tapın.

1. Geniş sosial mənada tərbiyə;

2. Geniş pedaqoji mənada tərbiyə;

3. Dar pedaqoji mənada tərbiyə;

4. Daha dar mənada tərbiyə.

a – Xüsusi tərbiyə işi nəzərdə tutulur;

b – İnsanı əhatə edən bütün varlığın ona təsiri nəzərdə tutulur;

c – Təlim-tərbiyə prosesini əhatə edən geniş pedaqoji fəaliyyət nəzərdə tutulur;

d – İnsanda müəyyən əxlaqi keyfiyyətin formalaşması nəzərdə tutulur.

A) 1 – c; 2 – b; 3 – d; 4 – d;

B) 1 – b; 2 – c; 3 – a; 4 – d;

C) 1 – d; 2 – a; 3 – b; 4 – c;

D) 1 – a; 2 – b; 3 – d; 4 – c;

E) 1 – b; 2 – d; 3 – b; 4 – c.

75. Pedaqogika elminin sahələrini seçin.

1. Məktəbəqədər pedaqogika;

2. Antropologiya;

3. Xüsusi pedaqogika;

4. Pedaqoji psixologiya;

5. Ali məktəb pedaqogikası;

6. Pedaqogika tarixi;

7. Məktəb gigiyenası.

A) 1; 3; 5; 6; B) 1; 2; 3; 4; C) 1; 2; 4; 6;

D) 2; 4; 5; 7; E) 3; 4; 5; 7.

76. Təhsil – tərbiyə prosesinin xüsusiyyətlərinin ardıcılığını göstərin:

1. Məqsədyönlü;

2. Çoxamilli, mürəkkəb;

3. Siyasi;

4. Ziddiyyətli;

5. Uzunsürən fasiləli;

6. İnkişaf istiqamətləri;

7. Kompleks;

8. Dəyişkən, ikitərəfli.

- A) 2; 3; 4; 5; 6; B) 1; 3; 4; 7; 8; C) 3; 2; 1; 8; 7;
D) 4; 3; 5; 6; 7; E) 1; 2; 5; 7; 8.

77. Pedaqogikada tərbiyə anlayışları və onlar arasındakı uyğunluqları tapın.

1. *Tərbiyə aşılamaq;*
2. *Özünü-tərbiyə aşılamaq;*
3. *Yenidən tərbiyə aşılamaq;*

a – Yaranmış mənfi keyfiyyətləri aradan qaldırmaq, əvəzində müsbət sifətlər aşılamaq;

b – Uşaq mühitin mənfi təsirinə məruz qaldıqda korlanır, xoşagəlməz keyfiyyətlərə yiyələnir;

c – Özünü-tərbiyənin mahiyyəti, məzmunu, üsul və vasitələri müxtəlif yaş dövrlərində fərqli olur;

d – Adamın özünü saflaşdırmasıdır – xarakterini müsbət mənada dəyişmək, öz üzərində məqsədyönlü işləməkdir;

e – Tərbiyənin əsas tərkib hissələrini birləşdirir və onların hər birinin məqsədi, məzmunu və vəzifələri var və onlar bir-birilə sıx əlaqədədirlər.

- A) 1 – c; 2 – a; 3 – b. B) 1 – b; 2 – c; 3 – d.
C) 1 – e; 2 – d; 3 – a. D) 1 – a; 2 – b; 3 – e.
E) 1 – d; 2 – e; 3 – c.

78. Yaş dövrlərinin təsnifatını vermiş mütəfəkkirlərin və klassik pedaqoqların adlarını ardıcılıqla müəyyən edin.

1. *N. Gəncəvi;*
2. *J. J. Russo;*
3. *Aristotel;*
4. *Platon;*
5. *Y. A. Komenski.*

- A) 1; 2; 3; 4; 5; B) 3; 1; 2; 4; 5; C) 2; 4; 3; 5; 1;
D) 4; 3; 1; 5; 2; E) 5; 3; 2; 1; 4.

79. Tərbiyə prinsipi olmayanları seçin.

1. *Humanistlik;*
2. *Əyanilik;*

3. Möhkəmləndirmə;

4. Şəxsiyyətəyanaşma;

5. Biliklərin möhkəmləndirilməsi;

6. Təsirlərdə vahidlik.

A) 4; 5; 6; B) 1; 2; 3; C) 1; 3; 5;

D) 6; 5; 1; E) 2; 3; 4.

80. Təlimi mücərrəd sözlər üzərində deyil, uşaq tərəfindən bilavasitə qavranılan konkret fakt və hadisələr üzərində qurmağı nəzərdə tutur:

A) Əyanilik prinsipi;

B) Nəzəriyyə və praktikanın əlaqəsi prinsipi;

C) Elmilik prinsipi;

D) Şüurluluq və fəallıq prinsipi;

E) Sistemlilik və ardıcılıq prinsipi.

81. Müəllimin *pedaqoji takti* nə deməkdir?

A) Şagird şəxsiyyətinə hörmət etmək, onlarla ünsiyyətdə müəyyən hədlərə riayət etmək;

B) Şagirdi düzgün başa düşmək;

C) Şagirdə tələblər vermək;

D) Kollektivdə vəzifələri düzgün bölüşdürmək;

E) Sənətinə məhəbbət;

82. Müəllimin şagirdlərlə *qeyri - verbal* ünsiyyətinə daxildir:

1. Mimika; 2. Əl - qol hərəkəti; 3. Nitq;

4. Baxış; 5. Nəqlətmə.

A) 1, 2, 4; B) 2, 3, 5; C) 1, 2, 3;

D) 2, 3, 4; E) 3, 4, 5.

83. Sınıf rəhbərinin tərbiyəvi planının bölmələrinin ardıcılığını tapın.

1. Ümumi məsələlər;

2. Tərbiyəvi işlər;

3. *Şagird özünüidarə orqanları ilə iş;*
4. *Validəynlərlə, ictimaiyyətlə və əmək kollektivləri ilə əlbir iş;*

5. *Təlim əməyinin təşkili.*

- A) 1, 5, 2, 3, 4; B) 3, 2, 1, 4, 5; C) 2, 4, 3, 5, 1;
D) 5, 2, 1, 3, 4; E) 5, 1, 4, 2, 3.

84. Müəllimlik peşəsinə verilən tələblər və onların mahiyyəti arasında uyğunluğu müəyyən edin.

1. *Ümumi tələblər;*

2. *Xüsusi tələblər;*

3. *Spesifik tələblər.*

a – Müəllimin bilik və bacarığına verilən tələblər;

b – Müəllimin ixtisas və metodik hazırlığına verən tələblər;

c – Müəllimin şəxsiyyətinə verilən tələblər.

A) 1 – a; 2 – b; 3 – c.

B) 1 – c; 2 – a; 3 – b.

C) 1 – b; 2 – a; 3 – c.

D) 1 – a; 2 – c; 3 – b.

E) 1 – b; 2 – c; 3 – a.

85. Müəllimin pedaqoji qabiliyyətləri arasındakı uyğunluğu tapın.

1. *Didaktik;* 2. *Kommunikativ;* 3. *Təşkilatçılıq.*

a – Şagirdlər, onların valideynləri və müəllim həmkarları ilə düzgün qarşılıqlı münasibətlər yarada bilmək;

b – Tədris materialını aydın, ifadəli, inandırıcı və ardıcıl şəkildə şərh etmək;

c – Şagirdləri işə cəlb etmək, onlar arasında düzgün vəzifə bölgüsü aparmaq.

A) 1 – c; 2 – a; 3 – b. B) 1 – a; 2 – b; 3 – c.

C) 1 – b; 2 – a; 3 – c. D) 1 – a; 2 – c; 3 – a.

E) 1 – c; 2 – b; 3 – a.

86. Müəllimin pedaqoji qabiliyyətləri arasındakı uyğunluğu tapın.

1. Suqgestiv; 2. Perseptiv; 3. Elmi – idraki.

a – Şagirdin daxili aləmini görə bilmək, onun emosional vəziyyətini düzgün qiymətləndirmək;

b – Şagirdlərə emosional - iradi təsir göstərmək;

c – Seçdiyi sahə üzrə elmi bilikləri mənimsəmə qabiliyyəti.

A) 1 – b; 2 – c; 3 – a;   B) 1 – a; 2 – b; 3 – c;

C) 1 – c; 2 – a; 3 – b;   D) 1 – a; 2 – c; 3 – b;

E) 1 – b; 2 – a; 3 – c.

87. Müəllimin vəzifələri arasındakı uyğunluğu müəyyən edin.

1. Layihələndirici vəzifə;

2. İnformasiya vermə vəzifəsi;

3. Qiymətləndirmə vəzifəsi.

a – Gələcək fəaliyyətin modelini qurmaq;

b – Öz fənnini, onun metodikasını bilmək, şagirdlər üçün başlıca informasiya mənbəyi olmaq;

c – Şagirdlərin nailiyyətlərini qiymətləndirmək, uğursuzluqlarının səbəblərini aşkar etmək.

A) 1 – a; 2 – b; 3 – c;   B) 1 – c; 2 – b; 3 – a;

C) 1 – b; 2 – c; 3 – a;   D) 1 – a; 2 – c; 3 – b;

E) 1 – c; 2 – a; 3 – b.

88. Müəllimin ünsiyyət üslubları arasındakı uyğunluğu tapın.

1. Avtoritar; 2. Liberal; 3. Demokratik.

a – Müəllim yalnız əmrlər, göstərişlər verir, şagirdlər sözsüz tabe olur;

b – Müəllim şagirdlərin arzu və istəkləri ilə hesablaşır, onların fikrini, rəyini nəzərə alır, mövqelərinə hörmətlə yanaşır;

c – Müəllim dərslərini deməklə vəzifələrini bitmiş hesab edir, şagirdlərlə bağlı bütün digər məsələlərə biganədir.

- A) $1 - a; 2 - c; 3 - b;$ B) $1 - c; 2 - a; 3 - b;$
C) $1 - b; 2 - a; 3 - c;$ D) $1 - c; 2 - b; 3 - a;$
E) $1 - a; 2 - b; 3 - c.$

89. Müəllimin şagirdləri biliklərlə silahlandırmaq, onların fəaliyyətini düzgün istiqamətləndirmək üçün sevdiyi yollar və vasitələrin məcmusu.

- A) Təlim metodları;   B) Təlimin prinsipləri;
C) Təlimin növləri;   D) Təlimin təşkili formaları;
E) Dərsin tipləri.

90. Bilik mənbələri və metodları arasında uyğunluğu müəyyən edin.

1. Müəllimin sözü;

2. Kitab;

3. Şagirdlərin fakt və hadisələri müqəddəsi;

4. Şagirdlərin fəallığı.

a – Kitab üzərində iş;

b – Laboratoriya işi, praktik işlər və çalışmalar;

c – İllüstrasiya və demonstrasiya;

d – Müəllimin şərh, müsahibə.

A) $1 - b; 2 - d; 3 - c; 4 - a;$

B) $1 - a; 2 - b; 3 - c; 4 - d;$

C) $1 - a; 2 - b; 3 - d; 4 - b;$

D) $1 - d; 2 - a; 3 - c; 4 - b;$

E) $1 - c; 2 - a; 3 - d; 4 - b.$

91. Təlim metodlarının ənənəvi təsnifatını müəyyən edin.

1. Praktika; 2. İzahlı – illüstrativ; 3. Əyanilik;

4. Qismən axtarış; 5. Söz.

A) 2, 3, 4; B) 1, 2, 3; C) 1, 3, 5; D) 3, 4, 5; E) 1, 4, 5.

92. Təlim metodlarının qrupları və onlar arasındakı uyğunluğu tapın.

1. Yeni təlim metodlarının əsasən qavranılmasına xidmət edən metodlar;

2. Bilik, bacarıq və vərdişlərin əsasən formalaşdırılmasına xidmət edən metodlar;

3. Bilik, bacarıq və vərdişlərin əsasən tətbiqinə xidmət edən metodlar.

a – İdraki oyunlar, tədris müsahibəsi, müstəqil işlər;

b – Praktiki işlər, müstəqil işlər;

c – Müəllimin şərh, müsahibə, kitab üzərində iş;

d – Problem situasiya, təkrarlar, çalışmalar;

e – İllüstrasiya, çalışmalar, yoxlama yazı işləri.

A) 1 – a; 2 – c; 3 – d;   B) 1 – d; 2 – b; 3 – a;

C) 1 – b; 2 – c; 3 – a;   D) 1 – c; 2 – d; 3 – b;

E) 1 – b; 2 – e; 3 – c.

93. İllüstrasiyanın növlərini müəyyən edin.

1. Təbii şəkildə əşya;

2. Əşya haqqında məlumat;

3. Əşya və hadisənin şəkli, modeli;

4. Əlavə oxu materialları;

5. Sxematik və simvolik əyani vəsaitlər.

A) 3, 4, 5;   B) 2, 4, 5;   C) 1, 2, 3;

D) 2; 3, 4;   E) 1, 3, 5.

94. Təlimin metodlarının səmərəliliyi hansı amillərdən asılıdır?

A) Təhsil - tərbiyənin məqsədindən, təhsilin məzmunundan, şagirdlərin yaşından;

B) Təlimin daxili və xarici stimullarından;

C) Əks əlaqələrin intensivliyindən;

D) Korektsiyanın əhəmiyyətli şəkildə aparılmasından;

E) Maddi - texniki təminatdan, təlim prosesinin təşkilindən.

95. Müəllimin şərhinin növləri hansılardır:

- A) Məktəb mühazirəsi, laborator iş, çalışmaları;
- B) Müəllimin nəqli, müəllimin izahı, məktəb mühazirəsi;
- C) Müəllimin nəqli, kitab üzərində iş, müsahibə;
- D) Müəllimin izahı, müəllimin ustalığı, müəllimin nəqli;
- E) Müəllimin taktı, müəllimin nitqi, müəllimin izahı.

96. Çalışmaların növləri və onların mahiyyəti arasında uyğunluğu müəyyən edin.

- 1. *Xüsusi çalışmaları;*
- 2. *Törəmə çalışmaları;*
- 3. *Şərh olunan çalışmaları.*

a – Müəllim və şagirdlər yerinə yetirdikləri əməliyyatları şərh edirlər;

b – Dəfələrlə təkrar olunur, təlim, əmək bacarığı və vərdişləri formalaşdırır;

c – Əvvəl formalaşdırılmış vərdişlərin təkrarına və möhkəmləndirilməsinə xidmət edir.

- A) $1 - b; 2 - c; 3 - a;$ B) $1 - a; 2 - b; 3 - c;$
- C) $1 - c; 2 - b; 3 - a;$ D) $1 - a; 2 - c; 3 - b;$
- E) $1 - b; 2 - a; 3 - c.$

97. Pedaqoji texnologiyaların sistemini müəyyən edin.

- 1. *Təlim texnologiyası;*
- 2. *Əməliyyat texnologiyası;*
- 3. *Tərbiyə texnologiyası;*
- 4. *Yarış texnologiyası;*
- 5. *İnkişaf texnologiyası;*
- 6. *Əmək texnologiyası.*

- A) 1, 3, 5;   B) 1, 4, 6;   C) 1, 2, 4;
- D) 2, 5, 6;   E) 3, 4, 6.

98. Təlimin texnologiyalarının prinsiplərini müəyyən edin:

- 1. Tərbiyəedici təlim prinsipi;*
- 2. İnandırma prinsipi;*
- 3. Elmlilik prinsipi;*
- 4. İnkişafetdirici prinsip;*
- 5. Fərdi yanaşma prinsipi;*
- 6. Bütün şagirdlərlə əlaqə prinsipi.*

- A) 3, 5, 6; B) 1, 3, 5; C) 2, 5, 6;
D) 2, 4, 5; E) 1, 4, 6.

99. Fəal təlim metodlarının mahiyyəti:

- A) Şagirdlərin hafizə və yaddaşını möhkəmləndirmək;
B) Şagirdlərin aqlını, düşüncəsini, təfəkkürünü formalaşdırmaq;
C) Şagirdlərin duyğu üzvlərini inkişaf etdirmək;
D) Şagirdlərin xarakterini möhkəmləndirmək, iradə tərbiyə etmək;
E) Şagird şəxsiyyətini sosiallaşdırmaq, cəmiyyətə adaptasiyasını möhkəmləndirmək;

100. Təlimin şagirdlərin fakt və hadisələrin müşahidəsinə əsaslanan metodu:

- A) İllüstrasiya və demonstrasiya;
B) Müəllimin şərh, kitab üzərində iş;
C) Müsahibə və diskussiya;
D) Çalışmalar və beyin həmləsi;
E) Praktiki işlər, nümunə.

101. Müəllimin dərslə hazırlanmasının mərhələlərinin ardıcılığını göstərin.

- 1. Akademik;*
- 2. Diaqnostlaşdırma;*
- 3. Didaktik;*
- 4. Proqnozlaşdırma;*
- 5. Kommunikativ;*
- 6. Layihələndirmə.*

- A) 2, 4, 6; B) 2, 3, 5; C) 3, 4, 5;
D) 1, 3, 6; E) 5, 1, 2.

102. Təlim prosesinin baş amilləri və onların arasındakı uyğunluğu tapın.

1. *Tədris materialı;*
2. *Təşkilati - pedaqoji təsir;*
3. *Şagirdlərin oxumağa qabilliyi, vaxt.*

a – İki kompleks amil: obyektiv informasiya, pedaqoji cəhətdən işlənmiş informasiya;

b – Məhsuldarlıq şagirdlərin öyrənmə səviyyəsindəki dəyişikliklə xarakterizə edilir;

c – Dərslərdə sinifdən xaric və məktəbdənkənar məşğələlərdə təşkilati pedaqoji təsir;

d – Sinifdə dərslərin normal təşkilinə bir çox səbəblər təsir edir;

e – Dərsdə, sinifdən xaric və məktəbdənkənar fəaliyyətdə oxumağa qabillik; dərsdə və müstəqil oxumağa sərf olunan vaxt.

- A) 1 – a; 2 – c; 3 – e; B) 1 – c; 2 – a; 3 – d;
C) 1 – d; 2 – a; 3 – b; D) 1 – b; 2 – e; 3 – a;
E) 1 – b; 2 – c; 3 – d.

103. Dərsə verilən tələblər və onların məzmununun uyğunluğunu tapın.

1. *Təhsilverici;*
2. *Tərbiyəedici;*
3. *İnkişafetdirici.*

a – Dərsdə ən yeni texnologiyaları tətbiq etmək, təlimin müxtəlif növlərini, forma və metodlarını əlaqələndirmək və sair;

b – Ayırı - ayırı fənlər üzrə mənimsəməni yüksəltmək;

c – Kommunikativ vərdislərə yiyələnmək;

d – Şagirdləri milli - mənəvi dəyərlər əsasında tərbiyə etmək və sair;

e – Şagirdlərin intellektual, emosional, sosial inkişafında dəyişiklikləri nəzərə almaqla məşğələləri yenidən qurmaq.

- A) 1 – a; 2 – d; 3 – e;   B) 1 – a; 2 – c; 3 – d;
C) 1 – b; 2 – d; 3 – a;   D) 1 – e; 2 – a; 3 – c;
E) 1 – c; 2 – b; 3 – d.

104. . . . . dəyərlər haqqında fəlsəfi təlimdir.

- A) Aksiologiya; B) Qnoseologiya; C) Akselerasiya;
D) Antropologiya; E) Valeologiya.

105. Pedaqoji prosesin əsas mərhələlərini seçin.

*1. Məqsədin qoyuluşu; 2. Hazırlıq; 3. Əsas;
4. Yekun; 5. Diaqnostika.*

- A) 2, 3, 4;   B) 1, 3, 5;   C) 6, 2, 3;
D) 1, 3, 5;   E) 6, 1, 2.

106. Qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmaq üçün müəllimlərlə şagirdlərin qarşılıqlı təsirinə . . . . . deyilir .

- A) Metod;   B) Öyrənmə;   C) Tədris;
D) Pedaqoji proses;   E) Vasitə.

107. Təlim - tərbiyə prosesinin gedişi və nəticələr nədən asılıdır?

*1. Cəmiyyətin və şəxsiyyətin tələbatından;
2. Müəllimin pedaqoji inkişafından;
3. Cəmiyyətin maddi - texniki imkanlarından;
4. Şagirdlərin imkanlarından;
5. Pedaqoji prosesin baş verdiyi şəraitdən (mənəvi-psixoloji, sanitari-gigiyenik, estetik və s.).*

- A) 2, 3, 4;   B) 1, 2, 3;   C) 1, 3, 5;
D) 3, 4, 5;   E) 1, 2, 4.

108. Pedaqoji prosesin mərhələləri və onların əlamətlərin arasında uyğunluğu göstərin.

1. Hazırlıq; 2. Əsas; 3. Yekun.

a – Qarşıya məqsəd qoyulur, şərait diaqnostlaşdırılır, prosesin inkişafı planlaşdırılır;

b – Alınan nəticələr təhlil edilir;

c – Məqsəd və vəzifələr izah edilir; nəzərdə tutulmuş işləri həyata keçirmək üçün əlverişli şərait yaradılır, şagirdlərin fəaliyyəti stimullaşdırılır.

- A) 1 – c; 2 – b; 3 – a;   B) 1 – b; 2 – a; 3 – c;
C) 1 – a; 2 – c; 3 – b;   D) 1 – b; 2 – c; 3 – a;
E) 1 – c; 2 – a; 3 – b.

109. Pedaqoji prosesin səciyyəvi xüsusiyyətlərini müəyyən edin.

- 1. Tamlıq; 2. Mürəkkəblilik; 3. Ümumilik;
4. Yaradıcılıq; 5. Vahidlik.*

- A) 1, 2, 3;   B) 2, 3, 5;   C) 1, 3, 5;
D) 1; 3; 5;   E) 1, 3, 4.

110. Pedaqoji prosesin hazırlıq mərhələsində yerinə yetirilən vəzifələrin ardıcılığını müəyyən edin.

- 1. Şəraitin diaqnostikası;
2. Qarşıya məqsəd qoyulması;
3. Prosesin inkişafının planlaşdırılması;
4. Nailiyyətlərin proqnozlaşdırılması.*

- A) 3, 4, 1, 2;   B) 1, 3, 4, 2;   C) 1, 2, 3, 4;
D) 2, 1, 4, 3;   E) 4, 3, 2, 1.

111. Əsas pedaqoji dəyərləri müəyyən edin.

- 1. Mənəvi dəyərlər;
2. Sosial pedaqoji dəyərlər;
3. Maddi dəyərlər;
4. Qrupun pedaqoji dəyərləri;
5. Şəxsiyyətə xas olan pedaqoji dəyərlər.*

- A) 2, 3, 4;   B) 1, 2, 5;   C) 1, 2, 3;
D) 2, 4, 5;   E) 3, 4, 5.

112. Pedaqoji dəyərlərin ardıcılığının düzgün sırasını göstərin.

- 1. Qrupun pedaqoji dəyərləri;*
  - 2. Şəxsiyyətə xas olan pedaqoji dəyərlər;*
  - 3. Sosial pedaqoji dəyərlər.*
- A) 3, 1, 2; B) 1, 2, 3; C) 2, 1, 3;
D) 1, 3, 2; E) 2, 3, 1.

113. Pedaqoji sistemin təkmilləşdirilməsi yollarını müəyyən edin.

- 1. İntensiv;*
  - 2. Ümumi;*
  - 3. Ekstensiv;*
  - 4. Xüsusi.*
- A) 1, 3; B) 2, 3; C) 3, 4; D) 1, 4; E) 2, 4.

114. Pedaqoji dəyərlər və onların mahiyyəti arasında uyğunluğu müəyyən edin.

- 1. Sosial pedaqoji dəyərlər;*
  - 2. Qrupun pedaqoji dəyərləri;*
  - 3. Şəxsiyyətə xas olan pedaqoji dəyərlər.*
- a – Müəyyən təhsil təsisatları çərçivəsində pedaqoji fəaliyyəti nizama salan ideyalar, konsepsiya və normalardır;*
b – Cəmiyyətin təhsil sahəsindəki fəaliyyətini tənzimləyən ideyalar, normalar, qaydalar;dir;
c – Şəxsiyyətin məqsədi, motivləri, ideyaları, konsepsiyaları, normalarıdır.
- A) 1 – b; 2 – a; 3 – c; B) 1 – a; 2 – b; 3 – c;
C) 1 – c; 2 – b; 3 – a; D) 1 – b; 2 – c; 3 – a;
E) 1 – a; 2 – c; 3 – b.

115. Uyğunluğu tapın.

- 1. Pedaqoji prosesdə sistem yaradan komponentlər;*
  - 2. Pedaqoji prosesin səciyyəvi xüsusiyyətləri;*
  - 3. Pedaqoji prosesin məhsuldarlığına təsir göstərən amillər.*
- a – Tamlıq, ümumilik, vahidlik;*

b – Məqsəd komponenti, məzmun komponenti, fəaliyyət komponenti, nəticə komponenti;

c – Təlim, təhsil - tərbiyə fəaliyyətinə daxili stimulların təsiri, xarici stimulların (ictimai, pedaqoji, əxlaqi və s.) intensivliyi, xarakteri və vaxtında tətbiqi.

- A) 1 – b; 2 – a; 3 – c;   B) 1 – a; 2 – b; 3 – c;
C) 1 – c; 2 – b; 3 – a;   D) 1 – b; 2 – c; 3 – a;
E) 1 – a; 2 – c; 3 – b.

116. Uyğunluğu müəyyən edin:

1. Təlim-tərbiyə prosesinin gedişi və nəticələri asılıdır;

2. Pedaqoji prosesin hazırlıq mərhələsində mühüm vəziyyətlər yerinə yetirilir;

3. Pedaqoji prosesin başlıca mərhələləri.

a – Qarşıya məqsədin qoyulması, şəraitin diaqnostikası, nailiyyətlərin proqnozlaşdırılması, prosesin inkişafının planlaşdırılması;

b – Cəmiyyətin və şəxsiyyətin tələbatından, cəmiyyətin imkanlarından, pedaqoji prosesin baş verdiyi şəraitdən;

c – Hazırlıq, əsas, yekun.

- A) 1 – a; 2 – b; 3 – c;   B) 1 – b; 2 – a; 3 – c;
C) 1 – c; 2 – b; 3 – a;   D) 1 – b; 2 – c; 3 – a;
E) 1 – a; 2 – c; 3 – b.

117. Uyğunluğu tapın:

1. Mümkün olan variantlardan ən yaxşısını seçib götürmək prosesi adlanır;

2. Pedaqoji texnologiya dedikdə nə başa düşülür?

3. Pedaqoji texnologiyaların təsnifatına daxildir.

a – Müəllimin pedaqoji vəzifələri həll etməyə yönəldilmiş ardıcıl, qarşılıqlı əlaqəli fəaliyyəti;

b – Optimallaşdırma;

c – Təlim, tərbiyə, inkişaf, diaqnostika.

- A) 1 – a; 2 – c; 3 – b;   B) 1 – a; 2 – b; 3 – c;

- C) $1 - c$; $2 - b$; $3 - a$;   D) $1 - b$; $2 - c$; $3 - a$;
E) $1 - b$; $2 - a$; $3 - c$.

118. Uyğunluğu tapın:

1. *Pedaqoji prosesin yekun mərhələsi başa çatır;*
2. *Pedaqoji prosesin əsas mərhələsində yerinə yetirilən vəzifələrin düzgün variantı;*
3. *Pedaqoji proses.*

a – Pedaqoqlarla şagirdlərin qarşılıqlı təsiri, pedaqoji prosesin nəzərdə tutulmuş metodları, vasitələri və formalarının məzmunu üçün, əlverişli şəraitin yaradılması, məktəblilərin fəaliyyətini stimullaşdırmaq üçün müxtəlif tədbirlərin həyata keçirilməsi;

b – Alınan nəticələrin təhlili ilə;

c – Tam, mürəkkəb, dinamik sistemdir.

- A) $1 - a$; $2 - c$; $3 - b$;   B) $1 - a$; $2 - b$; $3 - c$;
C) $1 - c$; $2 - b$; $3 - a$;   D) $1 - b$; $2 - c$; $3 - a$;
E) $1 - b$; $2 - a$; $3 - c$.

119. Dərs nəyə əsasən müxtəlif tiplərə ayrılır?

- A) Müəllimin pedaqoji ustalığına görə;
- B) Tədris planına görə;
- C) Tədris proqramına görə;
- D) Materialların həcminə görə;
- E) Didaktik məqsəd və vəzifəsinə görə.

120. Sınıf - dərs sisteminin ilk əlamətləri hansılardır?

1. *Eyni yaşlı uşaqlar qruplara bölünmüşlər;*
  2. *Şagirdlər özündən kiçik yaşlıları öyrətmişlər;*
  3. *Şagirdlər qrup - briqada şəklində işləmişlər;*
  4. *Sınıflarda birləşmişlər;*
  5. *Sınıflarda məşğələlər cədvəl üzrə aparılmışdır;*
  6. *Həftəlik və aylıq fərdi tapşırıqlar verilmişdir.*
- A) 1, 4, 5; B) 4, 2, 6; C) 1, 2, 3; D) 1, 3, 5; E) 6, 4, 5.

121. Təlimin təşkilinin dərşdənkənar formaları verilmiş bəndi göstərin;

- 1. Dərs;*
- 2. Dərnək;*
- 3. Bilik;*
- 4. Tərbiyəvi söhbət;*
- 5. Ekskursiya;*
- 6. Ev tapşırıqları.*

- A) 2, 5, 6;   B) 1, 4, 5;   C) 1, 3, 5;
D) 1, 3, 5;   E) 1, 3, 6.

122. Təlim prosesinin təşkilinin köməkçi formalarını seçin.

- 1. Dərnəklər;*
- 2. Seminarlar;*
- 3. Kombinə edilmiş dərs;*
- 4. Fakültativ məşğələlər;*
- 5. Bbilik və bacarıqlara nəzarət və korreksiya;*
- 6. Biliklərin möhkəmləndirilməsi dərşisi;*
- 7. Tədris ekskursiyaları;*

- A) 3, 6, 4, 2;   B) 1, 2, 4, 6;   C) 2, 5, 7, 3;
D) 1, 2, 4, 7;   E) 5, 3, 1, 7.

123. Təlimin təşkili formalarının təşəkkül ardıcılığını tapın.

- 1. Təlimin layihələri forması;*
- 2. Qarşılıqlı təlim sistemi;*
- 3. Sınıf - dərs sistemi;*
- 4. Təlimdə briqada - laboratoriya sistemi;*
- 5. Təlimdə Dalton - plan sistemi.*

- A) 5, 3, 4, 1, 2;   B) 3, 2, 5, 4, 1;   C) 4, 1, 2, 3, 5;
D) 2, 4, 3, 5, 1;   E) 1, 3, 5, 2, 4.

124. Fərđi motivasiya tələbatları və onlar arasındakı uyğunluğu tapın.

- 1. Özünü qiymətləndirmə tələbatları.*
- 2. Təhlükəsizlik tələbatları.*
- 3. Estetik tələbatları.*

a – Yeməyə, suya, yuxuya, istiyə, paltara və sairə;
b – İşin təşkili, sabillik, müdafiə üçün təhlükəsizlik;
c – Müvəffəqiyyət qazanmağa, hörmətə, nüfuzə, özünü
təkmilləşdirməyə;

d – Sosial ünsiyyətə, sosial birləşmələrə tələbatlar;
e – Gözəlliyə, sistemliliyə, simmetriyaya, səliqəliliyə tələbatlar.

- A) 1 – c; 2 – b; 3 – e;   B) 1 – b; 2 – a; 3 – d;
C) 1 – a; 2 – b; 3 – c;   D) 1 – e; 2 – d; 3 – a;
E) 1 – d; 2 – e; 3 – b.

125. Təlim prosesinin baş amilləri və onların arasındakı uyğunluğu tapın.

- 1. Tədris materialı;*
- 2. Təşkilati - pedaqoji təsir;*
- 3. Şagirdlərin oxumağa qabiliyi, vaxt.*

a – İki kompleks amil: obyektiv informasiya, pedaqoji əhətdən işlənmiş informasiya;

b – Məhsuldarlıq şagirdlərin öyrənmə səviyyəsindəki əyişikliklə xarakterizə edilir;

c – Dərslərdə sinifdən xaric və məktəbdənkənar məşğələlərdə əşkilati pedaqoji təsir;

d – Sinifdə dərslərin normal təşkilinə bir çox səbəblər təsir edir;

e – Dərsdə, sinifdən xaric və məktəbdənkənar fəaliyyətdə oxumağa qabillik; dərsdə və müstəqil oxumağa sərf olunan vaxt

- A) 1 – a; 2 – c; 3 – e;   B) 1 – c; 2 – a; 3 – d;
C) 1 – d; 2 – a; 3 – b;   D) 1 – b; 2 – e; 3 – a;
E) 1 – b; 2 – c; 3 – d.

CAVABLAR
TEST – 8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	B	C	A	D	E	A	E	A	B
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
A	E	B	E	C	D	C	A	C	D
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
C	D	C	D	D	D	A	A	B	C
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
B	D	D	B	E	D	E	B	B	C
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
C	D	D	A	C	B	D	D	B	B
51	52	53	54	55	56	57	58	69	60
C	D	B	C	C	A	A	B	A	B
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
D	C	A	E	C	D	C	B	A	A
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
D	C	B	B	A	E	C	D	E	A
81	82	83	84	85	86	87	88	89	90
A	A	A	B	C	E	A	A	A	D
91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
C	D	E	A	B	A	A	E	B	A
101	102	103	104	105	106	107	108	109	110
A	A	A	A	A	D	C	C	C	D
111	112	113	114	115	116	117	118	119	120
D	A	A	A	A	B	E	E	E	A
121	122	123	124	125					
A	D	B	A	A					

TEST – 9
Pedaqoji şituasialı və
nəzəri suallar

1. Müəllim dərstdə şagirdlərə faktlar arasında əlaqələri müəyənləşdirmək üçün müzakirə imkanı yaratmır. Özü yö-nəldici suallar verməklə şagirdlərə əlaqəni özü deyir.

Müəllim dərstdə hansı mərhələnin qaydalarını pozur?

- A) Motivasiya; B) Tədqiqat; C) Mübadilə;
D) Müzakirə; E) Yaradıcı.

2. Şagird qurğu alətlərindən istifadə etməklə oyuncaq düzəldir. Onun icra etdiyi tapşırıq hansı intellekt məqsəd-lidir?

- A) Məkan; B) Verbal; C) Kinestetik;
D) Məntiqi; E) Vizual.

3. Lalə təbiəti seyr etmək üçün ekskursiyaya çıxmaq qərarına gəldi. Ekskursiya nəticəsində o, çiçəklərdən ibarət kompozisiyalar hazırlamışdı.

Lalə ekskursiyada hansı təfəkküründən istifadə etmiş-dir?

- A) İdrak, sintez;
B) Psixomotor, yaratmaq;
C) Metakoqnitiv, yaratmaq;
D) Psixomotor, mükəmməl icra;
E) Koqnitiv, yaratmaq.

4. Müəllim fəal dərstdə şagirdlərə başına gəlmiş əhva-latı nağıl edir. Şagirdlərə onun yerində olsalar problemi necə həll etmələrini təklif olaraq bildirmələrini istəyir?

Müəllim hansı mərhələnin tələbini ödəyir?

- A) Motivasiya güclü üsuldən istifadə edir;
B) Motivasiya yolverilməz hala yol verir dərstdə;

- C) Motivasiyada rəmzi simvolik məqsədi tətbiq edir;
D) Tədqiqat mərhələsində şagirdlərə əyləncə imkanı yaradır;
E) Mübadilə mərhələsində fikir mübadiləsi üçün şərait yaradır.

5. Müəllim şagirdləriə dövlət rəmzləri haqqında məlumat toplamaq və onların mahiyyəti ilə bağlı təqdimat hazırlamağı tapşır.

Müəllim dərstdə hansı prinsipi yerinə yetirmiş olur?

- A) Şəxsiyyətyönlü; B) Şagirdyönlü;
C) Müəllimyönlü; D) Nəticəyönlü;
E) Tələbəyönlü.

6. Bitkilərə su töküldüyündə böyüdüyünü bilən şagird, evlərində davamlı olaraq ağacları suvarmağa başladı.

Hansı məntiq prosesi baş verib?

- A) Deduksiya; B) İnduksiya;
C) Analogiya; D) Həddən artıq ümumiləşdirmə;
E) Cəmiyyət tərəfindən qəbul edilmək.

7. Müəllim dərslər zamanı ön partada oturan şagirdlərlə daha çox məşğul olur, onları daha çox fəallaşdırırsa, müəllim pedaqoji prosesin təşkilinin hansı prinsipini pozur?

- A) Pedaqoji prosesin tamlığı;
B) Dəstəkləyici mühitin yaradılması;
C) Tələmədə bərabər imkanların yaradılması;
D) Şagirdyönlülük;
E) İnkişafyönlülük.

8. Müəllim dərslər 10 dəqiqəsini dərslənkənar söhbətlərlə keçirir. Bu zaman fasilitasiyanın hansı qaydası pozulmuş olur?

- A) Məlumatla təminatmə;

- B) Təşkilatı dəstəklənmə;
- C) Psixoloji dəstəklənmə;
- D) Fikrin təhrik olunması;
- E) Göstərilənlərin hamısı.

9. Şagird dərslə 15 dəqiqə gecikir və yalan danışaraq yolda tıxac olduğunu deyir. Müəllim isə uşağın yalan danışdığını bilir.

Bu müəllimin hansı qabiliyyətindən irəli gəlir?

- A) Didaktik;   B) Kommunikativ;
- C) Perseptiv;   D) Konstruktiv;
- E) Təşkilatçılıq.

10. Müəllim dərslərini qruplarla keçəcəyini dəqiqləşdirərək şagirdləri say etibarilə hər qrupda 5 nəfər olmaqla 5 yerə ayırır. Müəllim bu zaman şagirdlərin bilik və bacarıq səviyyələrini nəzərindən qaçırdığı üçün dərslə gedişatında 2 qrupun çox fəal, digər 3 qrupun isə tamamilə zəif olduğunu görür.

Bu müəllimin hansı bacarığının zəifliyindən irəli gəlir?

- A) Didaktik;   B) Akademik;   C) Təşkilatçılıq;
- D) Tədqiqatçılıq;   E) Ünsiyyət.

11. Müəllim MİQ müsabiqəsində 58 bal toplayaraq yeni pedaqoji fəaliyyətə başlayıb. Lakin həmin müəllimin dərsləri şagirdlərə çətin gəlir və istənilən nəticə əldə edilmir.

Bu müəllimin hansı pedaqoji qabiliyyətinin zəifliyindən irəli gəlir?

- A) Akademik;   B) Perspektiv;   C) Tədqiqatçılıq;
- D) Kommunikativ;   E) Didaktik.

12. Müəllim şagirdi Jalənin dərslərdə əvvəlki kimi fəal olmadığını və durğunluq yarandığını görərək ona yaxınlaşır və Jalə ilə fərdi söhbət edir. Jalə əvvəl gizlətməyə çalışsa da,

sonradan həqiqətləri deyərək ailəsində bir neçə gündür problemlərin olduğunu və bunun ona pis təsir etdiyini deyir və gözləri yaşarır. Bu zaman müəllim Jaləni qucaqlayaraq ona mənəvi dəstək olur ki, bu da uşaqda müəyyən qədər rahatlıq yaradır.

Bu zaman müəllim hansı bacarığından istifadə etmiş olur?

- A) Perseptiv; B) Didaktik; C) Kommunikativ;
D) Konstruktiv; E) Suqqestiv.

13. Müəllim Muradı fənn olimpiadasına göndərmək istəyir və onun adını olimpiadaya gedən şagirdlər arasında qeyd edərək məktəb rəhbərliyinə təqdim edir. Murad isə dərstdən sonra müəlliminə yaxınlaşaraq özündən əmin olmadığını və nəticəsinin aşağı olacağından narahatlıq keçirdiyini bildirir. Müəllim şagirdi ilə hər dərs psixoloji söhbətlər edərək onda özünəgüvəni tam bərpa edir.

Bu müəllimin hansı bacarığından irəli gəlir?

- A) Akademik; B) Kommunikativ; C) Suqqestiv;
D) Təşkilatçılıq; E) Perseptiv.

14. Arzu yeni müəllimlik fəaliyyətinə başlamasına baxmayaraq sinifindəki şagirdlərin, demək olar hamısı onun coğrafiya dərslərini həvəslə oxuyurlar. Arzu müəllim dərslərini daha çox praktik formada, video resurslar və rəqəmsal xəritələrdən istifadə edərək keçir, həmçinin hər bir şagirdə diqqət yetirməyə çalışır.

Müəllim təlimin təşkilinə verilən hansı tələbi uğurla yerinə yetirmiş olur?

- A) Pedaqoji prosesin tamlığı;
B) Təlimdə bərabər imkanların yaradılması;
C) Fəaliyyətin stimullaşdırılması;
D) İnkişafyönümlülük;
E) Şagirdyönümlülük.

15. Nəsrin güzgüyə baxır, artıq onda zehni inkişaf getdiyi üçün özünə valeh olur, “mən hamıdan yaraşıqlıyam”- deyə düşünür, özünü kəşf edir. Bir az da eqoist olur).

Jan Piajenin nəzəriyyəsinə görə, bu Sensomotor mərhələnin özünün də hansı mərhələsinə aiddir?

- A) Özünü cəmiyyətdən təcrid etmə
- B) Passiv gözləmə;
- C) Əşya davamlılığı;
- D) Səs bulaşması;
- E) Dövri reaksiyalar.

16. Hovard Qardnerin “Çoxşaxəli intellekt nəzəriyyəsi”nə aid edilən fikirlərdən hansı doğru deyil:

- A) Fərdlərəarası intellekt-öz dünyan
- B) Kinestetik intellekt-vücudun dili
- C) Fərdlərəarası intellekt-ictimai fəal
- D) Ekzistensial intellekt-dərin mühakimə
- E) Linvistik intellekt-səbəblər sistemi

17. “Uşaqlar yalnız öz kəşf etdikləri şeyləri həqiqi mənada qavraya bilirlər. Onlara nəyisə tələsik öyrətməyə cəhd etdiyimizdə bu şeyləri onların özlərinin kəşf etməsinə mane olmuş oluruq” fikirləri kimə məxsusdur?

- A) H.Qardners;
- B) J.Piaje;
- C) L.S. Vıqotski;
- D) K.Dvek;
- E) B.Blum.

18. “..... Bu tip insanlar hesab edirlər ki, insanın qabında nədirsə, elə odur və ya mövcud bacarıqlar yoxdur:

– Uğursuzluq zamanı da düşünürlər ki, qabiliyyətin yoxdur və intellektin zəifdir;

– *Düşünürlər ki, gördüyünüz iş alınrsa və siz səhv etmirsinizsə zəkalisınız;*

– *İlk dəfədən alınmırsa deməli, siz zəkasızsınız;*

– *Uğursuzluq onlar üçün maneədir, məsələn: pis qiymət*

– *Onlar səy göstərmək anlayışını qəbul etmirlər;*

– *İlk dəfədən uğur qazanmamaq onlar üçün ağıllı olmadığıni göstərir”.*

Karol Dvekin nəzəriyyəsini ifadə edən kontekstin məzmununa əsasən nöqtələrin yerinə hansı sözlərin yazılması olduğunu müəyyən edin.

A) Melanxolik temperament tipinə malik olanlar;

B) Sabit zəka yanaşmasına malik olan insanlar;

C) Fleqmatiklər;

D) Çevik zəkaya sahib olanlar;

E) Zəif xarakterli insanlar.

19. Pedaqoji-psixoloji nəzəriyyələrə aid açar sözlərdən hansı uyğunluğu pozur:

A) Çevik zəka – məqsəd;

B) Reflekslər – sensomotor;

C) Yaxın inkişaf zonası – potensial;

D) Reaksiyalar – dövrü;

E) Sabit zəka – dəyişkən.

20. Ayxan əşyaların həm rəngini, həm formasını fərqləndirir:

1-dən 100-ə qədər, eləcə də 100-dən geriyə sayı bilir. Lakin o, mövzularla bağlı hələ özünün daha dərin münasibətini, yanaşmasını ifadə edə bilmir.

Verilənlərə əsasən Ayxanın Jan Piajenin “Koqnitiv inkişaf nəzəriyyəsi”nə görə hansı mərhələdə olduğunu müəyyən edin.

A) Konkret əməliyyatlar mərhələsi;

B) Mücərrəd əməliyyatlar mərhələsi;

- C) Sensomotor mərhələ;
- D) Əməliyyatöncəsi mərhələ;
- E) Heç biri;

21. “Elgün ədəbiyyat müəlliminin bütün suallarına obrazlı, düşündürücü, fərqli cavablar verir, öz fikirlərini əsaslandırır, aydınlaşdırır”.

Jan Piajenin” Koqnitiv inkişaf nəzəriyyəsi”nə əsasən Elgünün hansı mərhələdə olduğunu müəyyən edin.

- A) Sensomotor mərhələ;
- B) Mücərrəd əməliyyatlar mərhələsi;
- C) Konkret əməliyyatlar mərhələsi;
- D) Əməliyyatöncəsi mərhələ;
- E) Düzgün cavab yoxdur.

22. “Görkəmli rus psixoloqu müasir pedaqoji psixologiya-nın banilərindən biri olan L .S. Vıqotskinin nəzəriyyəsinə görə, təlim inkişafı qabaqlamalı, uşağın-qarşısındakı (yaxın) inkişaf zonasına yönəlməlidir. Bu inkişaf zonasında uşağın potensial imkanları mərkəzləşib, onları aktuallaşdırmaq üçün xüsusi təlim şəraiti yaradılmalıdır. Buna nail olmaq üçün şagirdlərə imkanlarına uyğun, lakin bir qədər mürəkkəb tapşırıqları müstəqil həll etmək təklif edilməlidir. Eyni zamanda müəllim və digər böyüklər suallar verməklə onları problemin həllinə istiqamətləndirməlidirlər”.

Kontekstə əsasən müasir təlimin prinsipinin adını müəyyən edin.

- A) Şəxsiyyətə yönəlmiş təlim prinsipi;
- B) Fəal idrak təlim prinsipi;
- C) Qabaqlayıcı təlim prinsipi;
- D) Təlim-tərbiyə sisteminin çevikliyi prinsipi;
- E) İnkişafedici təlim prinsipi.

23. Karol Dvekin “Çevik zəka” nəzəriyyəsini ifadə edən söz birləşməsini seçin.

- A) “Bəlkə”nin ümidi;   B) “Hələ”nin gücü;
C) “İnam”ın qələbəsi;   D) “Uğur”un sirri;
E) “Kaş ki”nin sonu.

24. Təqdim olunan davranış xüsusiyyətlərindən hansı Jan Piajenin “Koqnitiv inkişaf nəzəriyyəsi”nin Sensomotor mərhələsi haqqında verilə bilməz:

- A) Refleksiyalar mövcud olur (ilkin və yaşam boyu davam edən);
B) Məqsədli davranışlar demək olar ki, yoxdur;
C) Passiv gözləmə ilə əşya davamlılığını bir-birinə zidd kimi düşünmək olar;
D) Ertələnmiş təqlid adi təqliddən fərqlənir;
E) Səs bulaşması empati deyil.

25. Vıqotski nəzəriyyəsinə uyğun olaraq cümləni tamamlaya bilməyən fikri müəyyən edin;

“Yaxın inkişaf zonasına əsasən aramla öyrətmək, biliklərin varisliyini, yaş xüsusiyyətini nəzərə almaq .....

- A) Təhsilin keyfiyyətini yüksəldir;
B) Təlimin səmərəsini artırır və inkişafa gətirir;
C) Şagirdlərdə motivasiya yaradır;
D) Potensial imkanların üzə çıxarılmasına səbəb olur;
E) Sürətli öyrənə yolunda müxtəlif maneələr yaradır.

26. “Leyla müəllim Elgünlə Aydanı müayisə edərkən Aydanı həddindən çox tərifləyir:

- Nə tez öyrəndin, çox istedadlısan, gör, Aydan necə gözəl şeir deyir, istedadlı şagirdim mənim.”

Karol Dvekin nəzəriyyəsinə əsasən Aydana söylənilən bu fikirlərin Elgün üçün formalaşdıracağı nəticəyə aid edilənlər arasında məntiqi pozan variantı seçin.

- A) Mən bundan sonra özümə daha çox inanacam, daha səylə çalışacam;

B) "Mən tez öyrənə bilmədim, deməli, qabiliyyətli deyiləm";

C) "Mən Günel kimi gözəl şeir deyə bilmirəm";

D) "Deməli, çox oxumağa ehtiyac yoxdur";

E) "Məndə hər şey elə belə də alınır".

27. "Vıqotski qeyd edir ki, cəmiyyət və ətrafdakı insanlar uşaqların inkişafı üçün təbii şərtidir. Vıqotskiyə görə təlim prosesi kollektiv işdir. Böyük və uşaq bərabər mövqedə əməkdaşlıq edirlər. Vıqotski təlimi inkişaf üçün üsul, bir alət hesab edirdi. O qeyd edirdi ki, öyrənmək inkişafa aparırsa, dəyişirsə o zaman təlim adlanır. Məsələn, sirkdə hər hansı bir heyvana öyrədilənləri təkrar etməyi şüursuz şəkildə vərdişdir."

Kontekstə əsasən verilənlərdən hansının Vıqotskinin fikirlərinin nəticəsi olduğunu müəyyən edin.

A) Deməli, təqlid etmək öyrənmək demək deyil;

B) Vərdiş avtomatlaşmış hərəkətlərdir;

C) Təlim inkişafa aparır;

D) Sosial mühit uşağın inkişafında mühüm rol oynayır;

E) Təlim olmasa uğur və inkişaf da mümkün olmaz.

28. Bu tip insanlar hesab edirlər ki, zəka, yəni, intellekt zəhmət və səylə artır. – uğursuzluğa düşməyə nail olmaqda həvəsdən düşməmək vacibdir – əsas məsələ özünü vadar etmək, yəni bir şey öyrənməyə nail olmaqdır – əsas prioritetləri özlərini inkişaf etdirməkdir – uğursuzluğu öz inkişafında dayanma kimi qiymətləndirirlər

Karol Dvekin nəzəriyyəsinə istinad etməklə nöqtələrin yerinə hansı fikrin yazılmalı olduğunu müəyyənləşdirin.

A) Sabit zəka yaşamasına malik insanlar;

B) Qətiyyətli insanlar;

C) Təşəbbüskar insanlar;

D) Çevik (inkişaf edən) zəka yaşamasına malik insanlar;

E) Səriştəli insanlar.

29. Vıqotskinin nəzəriyyəsinə uyğun olmayan fikri müəyyən edin.

A) Vıqotskiyə görə uşaqların normativ yaş diaqnostikası fiziki əlamətlərə görə deyil, aktual əlamətlərə və yaxın inkişaf zonasına əsasən müəyyən olunur;

B) Yaxın inkişaf zonası – fərdi inkişafı da göstərir;

C) Təlim o zaman keyfiyyətli olur ki, uşağın aktual (indi) və yaxın inkişaf səviyyəsi (gələcək, potensial) bu sahələri nəzərə alır;

D) Yaxın inkişaf zonasına əsasən aramla öyrətmək, biliklərin varisliyini, yaş xüsusiyyətini nəzərə almaq təlimin səmərəsini artırır və inkişafa gətirir;

E) İnsanı inkişaf etdirən, dəyişən təlim aktual inkişaf zonasında baş verir.

30. J. Piajenin nəzəriyyəsinə görə refleksiyalarla məqsədli davranışlar arasında nə olur?

A) Birinci dövrü reaksiyalar; B) İkinci dövrü reaksiyalar;

C) Dövrü reaksiyalar; D) Üçüncü dövrü reaksiyalar;

E) Yaşam boyu davam edən refleksiyalar.

31. “Elnur böyüklərin, müəllimlərin köməyi ilə daha yüksək nailiyyət əldə edir. Onun mənimsəmə imkanlarının aşkara çıxarılmasında senzitiv dövrlər haqqında məlumatların toplanması əhəmiyyətli hesab olunur.”

L.S.Vıqotskinin nəzəriyyəsinə istinad etməklə kontekstdən çıxış edərək təqdim olunan fikirlərə əsasən düzgün sualı seçin:

A) Elnur indi nəyi bacarır?

B) Elnur əvvəllər nəyi bacarıb?

C) Elnur bir müddət sonra nəyi bacarmalıdır?

D) Elnur kömək olmadan nailiyyət əldə edə bilərmə?

E) Elnur hansı yaş dövründədir?

32. Vıqotsikin nəzəriyyəsinin “Aktual inkişaf zonası”na aid edilənlər arasında uyğunsuzluq yaradan fikri seçin:

A) Şagird g ndelik d rsleri, verilmiş təlim tapşırıqlarını müstəqil surətdə yerinə yetirir;

B)  z  bařqasının köməyi olmadan dərsdə müvafiq materiallardan istifadə edir;

C) Lakin müəllimin ř rh etdiyi bəzi cəhətləri izah etməyə təşəbbüs göstərmir;

D)  qli inkişaf elə bir səviyyəyə çata bilər ki, sonralar hər hansı bir məsələni heç kimə ehtiyacı olmadan həll edə bilir;

E) Bilikləri müstəqil mənimsəyir.

33. Jan Piajenin “Koqnitiv inkişaf nəzəriyyəsi”nin “Mücərrəd əməliyyatlar” mərhələsinə aid açar sözlərdən hansılar arasında məntiqi baėlılıq yoxdur:

A) Mücərrəd - təfəkkür; B) Təfəkkür - beyin;

C) Beyin - idrak; D) İdrak - təxəyyül;

E) Təxəyyül - fantaziya.

CAVABLAR

TEST – 9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
C	C	A	A	A	B	C	E	C	C
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
C	E	C	C	A	E	B	B	E	A
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
B	E	B	B	E	A	A	D	E	C
31	32	33							
C	C	D							

TEST – 10
Qanunlar

1. Azərbaycan Respublikası Təhsil haqqında İslahat proqramı nə vaxt təsdiq olunub?

- A) 15 iyun 1999-cu il;
- B) 19 iyun 1999-cu il;
- C) 13 yanvar 2009-cu il;
- D) 10 aprel 2013-cü il;
- E) 3 iyun 2010-cu il.

2. Təhsil haqqında qanun nə vaxt qəbul olunub

- A) 10 iyun 2013-cü il;
- B) 13 yanvar 2009-cu il;
- C) 12 oktyabr 2008-ci il;
- D) 12 avqust 1999-cu il;
- E) 19 iyun 2009-cu il.

3. Təhsil islahatı hansı illəri əhatə edir?

- A) 1999-2007;
- B) 2001-2011;
- C) 1999-2013;
- D) 1999-2009;
- E) 1999-2016.

4. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası nə vaxt qəbul olunmuşdur?

- A) 12 noyabr 1995-ci il;
- B) 18 oktyabr 1996-ci il;
- C) 21 avqust 1995-ci il;
- D) 15 oktyabr 2003-cü il;
- E) 5 noyabr 1995-ci il.

5. Ümumtəhsil məktəblərində təhsil səviyyələri hansı bənddə düzgün göstərilib?

A) İbtidai təhsil səviyyəsi (I-IV sinif), ümumi orta təhsil səviyyəsi (V-IX sinif), tam orta (X-XI sinif) təhsil səviyyəsi;

B) İbtidai təhsil (I-IV sinif), ümumi orta təhsil (V-VII sinif), tam orta (VIII-XI sinif) təhsil;

C) Ümumi orta təhsil (V-IX sinif), tam orta təhsil (X-XI sinif), ilk peşə ixtisas təhsili;

D) Məktəbəqədər təhsil, ibtidai təhsil (I-IV sinif), ümumi orta təhsil (V-IX sinif) ;

E) Məktəbəqədər təhsil, ibtidai təhsil, ümumi orta təhsil, tam orta təhsil, ilk peşə ixtisas təhsili, orta ixtisas təhsili.

6. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu neçə maddədən ibarətdir?

A) 47; B) 50; C) 40; D) 58; E) 38.

7. Təhsil İslahatı haqqında verilmiş olan bəndlərdən biri doğrudur:

A) Başlanma mərhələsi 2010-2012-ci illəri əhatə edir;

B) Öyrədici innovativ mərhələ 1999-2013-cü illəri əhatə edir;

C) Hazırlıq mərhələsi 2004-2009-cu illəri əhatə edir;

D) Tətbiqetmə mərhələsi 2008-ci il, hazırda davam edir;

E) Tətbiqetmə mərhələsi 2008-2013-cü illəri əhatə edir.

8. XXI əsrin xüsusiyyətlərinə aid deyil:

A) İqtisadi dəyişmələr;

B) İctimai münasibətlər;

C) İş tərzii;

D) Təhsildə dəyişikliklər;

E) Yaşayış tərzii.

9. Əsas və meta kompetensiyaları hansı qrup müəyyənləşdirir?

- A) ATƏT;
- B) BMT;
- C) UNİCEF;
- D) AŞ (Avropa Şurası) ;
- E) UNESKO.

10. Kompetensiyalar öz əksini tapmamışdır:

1. Təhsil haqqında qanun;

2. Təhsil islahatı;

3. Standartlar;

4. Təlim strategiyaları;

5. Qiymətləndirmə Konsepsiyası.

A) 2, 5; B) 1, 5; C) 3, 4; D) 2, 3; E) 1, 2.

11. Göstərilən bəndlərin biri təhsil sahəsində dövlət siyasətinin prinsiplərinə aid deyil:

- A) Humanistlik, demokratiklik, bərabərlik;
- B) Millilik və dünyavilik, keyfiyyətlik, səmərəlilik;
- C) Fasiləsizlik, vəhdətlik, daimilik;
- D) Aşkarlıq, elmilik, əhatəlilik;
- E) Varislik, liberallaşma, inteqrasiya.

12. Təhsil sahəsində dövlət standartları dedikdə nə başa düşülür?

A) Şagirdlərin bilik və bacarıqlarına qoyulan tələblərdir;

B) Təhsil verənlərin şəxsi və peşəkar keyfiyyətlərinə verilən dövlət tələbləridir;

C) Fərdin, cəmiyyətin, dövlətin tələbatına uyğun olaraq, elmi-pedaqoji prinsiplər əsasında hazırlanan və müəyyən dövr üçün vahid dövlət tələblərini əks etdirən ümumi normalar məcusudur;

16. Azərbaycan Respublikasında hansı təhsil formaları tətbiq olunur?

- A) Əyani, qiyabi, axşam;
- B) Ödənişli, qeyri-ödənişli, güzəştli;
- C) Distant, əyani, qiyabi;
- D) Dövlət, özəl, bələdiyyə;
- E) Formal, qeyri-formal, informal.

17. Azərbaycan Respublikasında təhsil alma formalarını seçin.

- 1. Formal; 2. Əyani; 3. Qeyri-formal; 4. Qiyabi;
5. Distant; 6. Ənənəvi; 7. İnfomal; 8. Sərbəst;**
- A) 1, 3, 4, 6;   B) 2, 4, 6, 7;   C) 1, 2, 3, 7;
  - D) 2, 4, 6, 8;   E) 2, 4, 5, 8.

18. Azərbaycan Respublikasında mülkiyyət növünə görə belə təhsil müəssisəsi mövcud deyildir:

- A) Dövlət;
- B) Xüsusi;
- C) Özəl;
- D) Bələdiyyə;
- E) Düzgün cavab yoxdur.

19. Təsisçiləri əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər, xarici hüquqi şəxslər olan təhsil müəssisələrinin professor-müəllim heyətinin hansı hissəsini Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları təşkil etməlidir?

- A) 50 faizindən çoxu;
- B) 75 faizə qədəri;
- C) 75 faizindən çoxu;
- D) 80 faizindən çoxu;
- E) Müəllim heyətinin hamısını Azərbaycan vətəndaşları təşkil etməlidir.

20. Hansı hallarda dövlət təhsil müəssisələrinə xüsusi razılıq (lisenziya) müddətsiz verilir?

- A) Bütün hallarda;
- B) Yüksək təlim göstəriciləri ilə seçildikdə;
- C) Müəllimlərinin böyük hissəsi ali kateqoriyalı olduqda;
- D) Beynəlxalq layihələrdə qalib olduqda;
- E) "Ən yaxşı ümumtəsil məktəbi" müsabiqəsinin qalibi olduqda.

21. Ümumi təhsilin strukturunu göstərin:

- A) Məktəbəqədər, ibtidai, ümumi orta, tam orta;
- B) Məktəbəqədər, ibtidai, ümumi orta, tam orta, ilk peşə;
- C) İbtidai, ümumi orta, tam orta;
- D) İbtidai, ümumi orta, tam orta, ilk peşə;
- E) Ümumi orta, tam orta, ilk peşə.

22. Ölkəmizdə məktəbəqədər təhsil neçə yaşından başlanır?

- A) 1,5 yaşdan;
- B) 2 yaşdan;
- C) 3 yaşdan;
- D) 4 yaşdan;
- E) 5 yaşdan.

23. Hansı təhsil pilləsində təhsilin təmayülləşməsi tətbiq olunur?

- A) Ali;
- B) Ümumi orta;
- C) Tam orta;
- D) İlk peşə;
- E) İbtidai.

24. Biri Azərbaycan Respublikasında əlavə təhsil istiqamətinə aid deyil:

- A) Özəl kurslar;
- B) Yaşlıların təhsili;
- C) Stajkeçmə;
- D) İxtisasartırma;
- E) Təkrar ali təhsil.

25. Təhsil müəssisəsinin fəaliyyətinin dövlət təhsil standartlarına uyğunluğunun və onun statusunun müəyyənləşdirilib təsdiq edilməsi proseduru necə adlandırılır?

- A) Attestasiya;
- B) Monitoring;
- C) Sertifikasiya;
- D) Nostrifikasiya;
- E) Akkreditasiya.

26. Elektron, telekommunikasiya, proqram – texniki vasitələr əsasında həyata keçirilən təhsil hansı təhsiləlmə formasına aiddir?

- A) Formal;
- B) Qiyabi;
- C) Məsafədən;
- D) İnfomal;
- E) Xüsusi.

27. "Təhsil məhsulu" dedikdə nə başa düşülür?

A) Müəyyən bilik və bacarıqlara yiyələnməsi müvafiq təhsil sənədi ilə təsdiq olunmuş məzmun;

B) Təhsil sahəsində innovasiyalar, orijinal təhsil və fənn proqramları, təlim metodları sistemi, təhsil modulları, təhsil layihələri;

C) Dövlət təhsil standartları çərçivəsində hazırlanmış fənn kurikulumları;

D) Dərsliklər, müəllim üçün dərs vəsaitləri;

E) İstedadlı şagirdlər və yaradıcı müəllimlər.

28. Dövlət təhsil sənədinin verilməsi ilə başa çatmayan təhsil forması hansıdır?

- A) Formal;
- B) Qiyabi;
- C) Əyani;
- D) İnfomal;
- E) Eksternat.

29. Təhsil haqqında sənədin ekvivalentliyinin müəyyən edilməsi proseduru necə adlanır?

- A) Akkreditasiya;
- B) Nostrifikasiya;
- C) Attestasiya;
- D) Lisenziyalaşdırma;
- E) Sertifikatlaşdırma.

30. Təhsil krediti dedikdə nə başa düşülür?

- A) Təhsil almaq üçün dövlət tərəfindən verilən uzunmüddətli kredit;
- B) Ali təhsil pilləsində təhsili davam sldirmək üçün vürilən kredit;
- C) Ali təhsil pilləsində təhsil proqramlarının həcmi;
- D) Beynəlxalq kredit təşkilatları tərəfindən təhsilin inkişafı üçün ayrılan vəsait;
- E) Fənnin məzmununa və həcminə uyğun olaraq onun mənimsənilməsinə ayrılan vaxtın ölçü vahidi.

CAVABLAR

TEST – 10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	E	C	A	A	A	E	D	D	A
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
D	C	A	B	D	D	E	B	E	A
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
D	C	C	A	E	C	B	D	B	E

TEST – 11

Qiymətləndirmənin ümumi məsələləri

1. Təhsildə qiymətləndirmə nədir?

A) Təhsil prosesində nailiyyətlərin müəyyən olunmuş keyfiyyət səviyyəsinə uyğunluğunun obyektiv, etibarlı vasitələrlə ölçülməsi;

B) Təhsil prosesində şagird nailiyyətlərinin beynəlxalq tələblərə uyğun müvafiq rəqəmlərlə ölçülməsi;

C) Təhsil prosesində nailiyyətlərin müəyyən olunmuş keyfiyyət səviyyəsinə uyğunluğunun müəllimin seçdiyi kriteriyalarla ölçülməsi;

D) Təhsil prosesində nailiyyətlərin müəyyən olunmuş keyfiyyət səviyyəsinə uyğunluğunun yalnız testlərlə ölçülməsi.

2. Hansı məktəbdaxili qiymətləndirmənin növlərinə aid deyil?

A) Milli qiymətləndirmə;

B) Formativ qiymətləndirmə;

C) Summativ qiymətləndirmə;

D) Diaqnostik qiymətləndirmə.

3. Qiymətləndirmə standartları nədir?

A) Təhsilin müəyyən mərhələsində şagirdlərin nailiyyət səviyyəsinə qoyulan dövlət tələbi;

B) Tədris ilinin sonunda şagirdlərin nailiyyət səviyyəsinə və məktəbin fəaliyyətinə qoyulan dövlət tələbi;

C) Təhsilin müəyyən mərhələsində şagirdlərin və müəllimlərin nailiyyət səviyyəsinə qoyulan tələb;

D) Şagird və müəllimlərin bilik və bacarıqlarına qoyulan tələb.

4. Qiymətləndirmə standartları sxem üzrə neçə səviyyədə hazırlanır?

- A) 1; B) 3; C) 5; D) 4.

5. Tədris prosesinin sonunda bütün səviyyələr üzrə sualların bölgüsü necə olmalıdır?

A) Birinci səviyyə üzrə suallar 20%, ikinci səviyyə üzrə suallar 30%, üçüncü səviyyə üzrə suallar 30%, dördüncü səviyyə üzrə suallar 20%;

B) Birinci səviyyə üzrə suallar 20%, ikinci səviyyə üzrə suallar 20%, üçüncü səviyyə üzrə suallar 30%, dördüncü səviyyə üzrə suallar 20%, beşinci səviyyə üzrə suallar 10%;

C) Birinci səviyyə üzrə suallar 30%, ikinci səviyyə üzrə suallar 30%, üçüncü səviyyə üzrə suallar 30%, dördüncü səviyyə üzrə suallar 10%;

D) Birinci səviyyə üzrə suallar 30%, ikinci səviyyə üzrə suallar 20%; üçüncü səviyyə üzrə suallar 30%, dördüncü səviyyə üzrə suallar 20%;

E) Birinci səviyyə üzrə suallar 10%, ikinci səviyyə üzrə suallar 30%, üçüncü səviyyə üzrə suallar 30%, dördüncü səviyyə üzrə suallar 20% .

6. Test nümunələri nəyin əsasında hazırlanır?

- A) Əsas standartların;
B) Qiymətləndirmə standartlarının;
C) Alt standartların;
D) Əsas və alt standartların.

7. Biri qiymətləndirmə üsulu deyil:

- A) Yoxlama yazı işləri;
B) Müşahidə;
C) Şifahi sorğu;
D) Testlər;
E) Vərəqə.

8. Prosedural bilik nə zaman əldə edilir?

- A) Fəaliyyətin icrası zamanı əldə edilən biliklərdir;
- B) Bu bilik kateqoriyası məlumat xarakterlidir;
- C) Problemin həll edilməsi ilə əldə edilən biliklərdir;
- D) Oxunan məlumatı dərk edən zaman əldə edilən biliklərdir;
- E) Qaydaları öyrənməklə əldə edilir.

9. Tədris və təlim işi şagirdlərin maraq və tələbatlarının ödənilməsinə, onların istedad və qabiliyyətlərinin, potensial imkanlarının inkişafına yönəldilir. Qeyd olunan fikir təlimin təşkilinə verilən tələblərdən hansının sərhədidir?

- A) Təlimdə dəstəkləyici mühitin yaradılma;
- B) Şagirdyonumluluk;
- C) Təlimdə bərabər imkanların yaradılması;
- D) Pedaqoji prosesin tamlığı;
- E) Heç biri.

10. Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin əsas xüsusiyyətlərinə aid deyil:

- A) Hər bir şagirdin nailiyyətini diqqət mərkəzində saxlayır;
- B) Qiymətləndirmə standartların şagird tərəfindən mənimsənilməsinə müəyyənləşdirir;
- C) Qiymətləndirmə növlərinin etibarlılığını və effektivliyini təmin edir;
- D) Qiymətləndirmə davamlı, dinamik və rəsmi olmayan prosesdir.

11. Aşağıdakılardan biri “Azərbaycan Respublikasının ümumitəhsil sistemində “Qiymətləndirmə Konsepsiyası”-na aid deyil?

- A) Qiymətləndirmə meyarları;

- B) Buraxılış imtahanları;
- C) Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsinin əsas xüsusiyyətləri;
- D) Kurikulum uzrə qiymətləndirmə;
- E) Heç biri.

12. Aşağıdakılardan hansı müasir qiymətləndirməyə aid deyil?

- A) Tədris prosesinin yalnız müəyyən bir hissəsində tətbiq edilir;
- B) Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yönəldilir və onu idarə edən vacib amil kimi meydana çıxır;
- C) Şagirdin inkişafı sistemli şəkildə izlənilir;
- D) Qiymətləndirmənin obyektivliyini təmin edir.

13. Qiymətləndirmə standartları neçə səviyyədə müəyən olunur?

- A) 4; B) 2; C) 5; D) 1; E) 3.

14. Diaqnostik qiymətləndirmə hansı mərhələlərdə aparılır?

- A) Təlim prosesinin əvvəlində. Təlim prosesinin hər hansı aralıq mərhələlərində (bölmənin tədrisindən əvvəl və ya yarımil başlayanda);
- B) Dərs ilinin əvvəlindən başlayaraq hər dərsin sonunda;
- C) Dərs ilinin ilk günü;
- D) Təlim prosesinin sonunda;

15. Məktəbdaxili qiymətləndirmənin necə növü var?

- A. 2; B. 4; C. 5; D. 3; E. 1.

16. Formativ qiymətləndirmə hansı mərhələdə aparılır?

- A) Bölmə və hər mövzunun əvvəlində;

- B) Dərs ilinin əvvəlindən başlayaraq müəmədi olaraq
- C) Bolmə və bəhslərin, yarımilin sonunda
- D) Təlim prosesinin əvvəlində.
- E) Təlim prosesinin hər hansı aralıq mərhələlərində (böl-
mənin tədrisindən əvvəl və ya yarımil başlayanda).

17. Holistik qiymətləndirmə sxemində bilik və bacarıqların meyarı nəyə əsasən müəyyən olunur?

- A) Movzuya;
- B) Məqsədə;
- C) Motivasiyaya;
- D) Standarta.

18. Bunlardan hansı holistik qiymətləndirməyə aid edilməz?

- A) Bütöv qiymətləndirmə;
- B) Meyara əsasən qiymətləndirmə;
- C) Sürətli qiymətləndirmə;
- D) Standarta əsasən.

19. Summativ qiymətləndirmə hansı məqsədlə aparılır?

A) Təhsilin hər hansı mərhələsində (tədris vahidinin, yarımilin və ilin sonunda şagirdlərin əldə etdikləri nailiyyətləri qiymətləndirmək məqsədilə;

B) Təlim prosesinin hər hansı bir mərhələsi üçün müəyyən olunmuş nəticələr əsasında şagirdlərin bilik və bacarıqlarının formalaşma səviyyəsini qiymətləndirmək məqsədilə;

C) Fənn üzrə təlimin hər hansı bir mərhələsində şagirdlərin ilkin bilik və bacarıq səviyyəsini qiymətləndirmək məqsədilə;

D) Şagirdlərin maraq dairəsi, dünyagörüşü, yaşadığı mühit haqqında məlumat almaq məqsədilə.

20. Summativ qiymətləndirmə hansı mərhələdə aparılır?

- A) Dərs ilinin əvvəlindən başlayaraq mutəmadi olaraq;
- B) Bolmə və bəhslərin, yarımilin sonunda;
- C) Bolmə və hər movzunun sonunda;
- D) Təlim prosesinin əvvəlində. Təlim prosesinin hər hansı aralıq mərhələlərində (bölmənin tədrisindən əvvəl və ya yarımil başlayanda).

21. Aşağıdakılardan biri summativ qiymətləndirilmənin nəticələrinin təhlilinə aid deyil?

- A) Şagirdlərin əməkdaşlıq bacarığının muəyyənləşdirilməsi;
- B) Yeni qərarların qəbul edilməsində şagird nailiyyətlərinin nəzərə alınması;
- C) Bir qrupun nəticəsinin oxşar şəraitli digər qrupun nəticəsi ilə muqayisəsi;
- D) Zaman baxımından bir qrupun nailiyyət keyfiyyətində dəyişikliklərin baş verməsi.

22. Bunlardan hansı *holistik qiymətləndirməyə* aid edilə bilməz?

- A) bütöv qiymətləndirmə;
- B) meyara əsasən qiymətləndirmə;
- C) sürətli qiymətləndirmə;
- D) standart əsasən.

23. Faktoloji bilik anlayışının sinonimi:

- A) Koqnitiv bilik;
- B) Kontekstual bilik;
- C) Prosedural bilik;
- D) Reprodaktiv bilik;
- E) Deklarativ bilik.

24. Bir alt-standartı reallaşdırmaq üçün neçə təlim nəticəsi müəyyənləşdirmək olar?

- A) Yalnız bir;
- B) Ən çoxu iki;
- C) Standart tələb etsə də, yalnız iki – üç;
- D) Standartın reallaşmasına xidmət edəcək qədər;
- E) Alt-standart əsasında təlim nəticəsi çıxarılmamalıdır.

25. Prosedural bilik nə zaman əldə edilir?

- A) Fəaliyyətin icrası zamanı əldə edilən biliklərdir;
- B) Bu bilik kateqoriyası məlumat xarakterlidir;
- C) Problemin həll edilməsi ilə əldə edilən biliklərdir;
- D) Oxunan məlumatı dərk edən zaman əldə edilən biliklərdir.

CAVABLAR
TEST – 11

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A	A	A	D	A	B	E	A	B	C
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
A	A	A	A	D	B	B	D	A	D
21	22	23	24	25					
A	D	E	D	A					

TEST – 12

Qarışıq suallar

1. “Nəticəyönümlülük” dedikdə kurikulumda nə nəzərdə tutulur?

- A) Fərdin, cəmiyyətin və dövlətin dəyişən ehtiyac və tələbatlarının nəzərə alınması;
- B) Fəaliyyətin təhsilalanın potensial imkanlarının inkişafına yönəldilməsi;
- C) Təhsilalanın həyati bacarıqlarını inkişaf etdirməklə onlarda milli və bəşəri dəyərlərin formalaşdırılması;
- D) Nəzərdə tutulan təlim nailiyyətlərinin nəticələr formasında əvvəlcədən müəyyənləşdirilməsi;
- E) Təhsilalanların nailiyyət səviyyəsinin qiymətləndirilməsi.

2. Aşağıdakılardan biri əsas standartın funksiyasıdır:

- A) Fənlər üzrə müəyyən olunan təlim nəticələrini məzmun xətləri üzrə ümumi şəkildə ifadə edir;
- B) Sınıf və fənlər üzrə summativ qiymətləndirmənin aparılmasını təmin edir;
- C) Təlim məqsədlərinin dəqiq müəyyən olunması üçün etibarlı zəmin yaradır;
- D) Təlim üsullarının seçilməsini təmin edir;
- E) Təlimdə integrativliyi təmin edir.

3. Məzmun xətti nədir?

- A) Mənimlənməsi nəzərdə tutulan təlim nailiyyətlərinin konkret bir səviyyəsidir;
- B) Fənn üzrə ümumi təlim nəticələrinin reallaşmasını təmin etmək üçün müəyyən olunmuş məzmunun zəruri hissəsidir;
- C) Təhsilalanların bilik və bacarıq səviyyəsinə qoyulmuş dövlət tələbidir;

D) Dərsləkdəki mövzuların bölmələr üzrə qruplaşdırılmasıdır;

E) Təlim nəticələrinin reallaşdırılması səviyyəsini yoxlamaq üçün müəyyən olunmuş məzmunun zəruri hissəsidir.

4. Biri fənn kurikulumunun strukturuna aid deyil:

A) Fənn üzrə ümumi təlim nəticələri;

B) Təlim strategiyaları;

C) Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi;

D) Təhsilin məzmunu;

E) Məzmun standartlarının şərh.

5. Deklarativ bilik nədir?

A) Fənn üzrə məlumat xarakterli biliklərdir;

B) Hər hansı fənn və ya bilik sahəsində fəaliyyətin icrasına kömək edən, prosedural qaydaları əhatə edən biliklərdir;

C) İdrak prosesinin gedişatına kömək edən biliklərdir;

D) Problemin həll edilməsi yolu ilə əldə olunan yeni biliklərdir;

E) Yalnız İKT-dən istifadə etməklə əldə olunan biliklərdir.

6. İdrak taksonomiyası üzrə səviyyə və təlim nəticələrini uyğunlaşdırın:

1. Bilik;   *a) dəyişir, nümayiş etdirir;*

2. Anlama;   *b) müəyyən edir, sadalayır;*

3. Tətbiq etmə;   *c) fərqləndirir, izah edir;*

4. Analiz.   *d) ayırır, müəyyən edir.*

A) 1 – b, 2 – c, 3 – a, 4 – d;

B) 1 – c, 2 – b, 3 – d, 4 – a;

C) 1 – b, 2 – c, 3 – d, 4 – a;

D) 1 – b, 2 – d, 3 – a, 4 – c;

E) 1 – b, 2 – c, 3 – d, 4 – a.

7. Müəllimin innovativ fəaliyyətinə aid deyil:

A) İnnovativ təlim və informasiya texnologiyalarını tətbiq edir;

B) İnnovativ yanaşmalar əsasında peşə fəaliyyətini daim təkmilləşdirməyə səy göstərir;

C) Pedaqoji prosesə yeni yanaşmalar əsasında səmərəli təlim üsulları yaradır;

D) İnkişafetdirici, diferensial və integrativ yanaşmaları tətbiq edir;

E) Təlim prosesində şagirdə obyekt kimi yanaşır.

8. Şagirdlərdə mənəvi tərbiyənin əsas metodu:

A) Danlamaq;

B) Tapşırıq vermək;

C) İnandırmaq;

D) Cəzalandırmaq;

E) Bütün cavablar doğrudur.

9. Dərsin cari planlaşdırılmasında nəzərdə tutulmur:

A) Məzmun standartlarına əsasən tədris vahidi və mövzuların müəyyənləşdirməsi;

B) Dərsdə reallaşdırılacaq alt-standartlara uyğun təlim nəticələrinin müəyyənləşdirilməsi;

C) Dərsin icmalının hazırlanması;

D) Tapşırıqların dərsin təlim nəticələri ilə uyğunlaşdırılması;

E) İş vərəqlərinin hazırlanması.

10. Perspektiv planlaşdırma hansı müddəti əhatə edir?

A) Aylıq;

B) İllik;

C) Gündəlik;

D) Yarımillik;

E) Həftəlik.

11. Təlim strategiyalarına aiddir:

- A) Resurslar, qiymətləndirmə standartları, tədris vahidləri;
- B) Təlim fəaliyyətinin planlaşdırılması, ümumi təlim nəticələri, şagird nailiyyətləri;
- C) Təlimin təşkilinə verilən əsas tələblər, təlim fəaliyyətinin planlaşdırılması, forma və üsullar;
- D) Təlim fəaliyyətinin planlaşdırılması, qiymətləndirmə standartları;
- E) Resurslar, təlim fəaliyyətinin planlaşdırılması, ümumi təlim nəticələri.

12. Biri fəal təlimin mərhələsi deyil:

- A) Tədqiqatın aparılması;
- B) Motivasiya;
- C) Məlumat mübadiləsi;
- D) Yaradıcı tətbiqetmə;
- E) Tədqiqat sualının verilməsi.

13. Fəal təlimin reallaşdırılması mexanizminə aid deyil:

- A) Şagird- tədqiqatçı, müəllim – fasilitator, bələdçi;
- B) Problem situasiyanın yaradılması;
- C) Təlim məqsədinin düzgün müəyyənləşdirilməsi;
- D) Dialoqun və əməkdaşlığın zəruriliyi;
- E) Psixoloji dəstək: hörmət və etibar.

14. Variantlardan biri fəal (interaktiv) təlimin xüsusiyyətidir:

- A) Problemin həlli prosesində biliklərin müstəqil əldə edilməsi və mənimsənilməsi;
- B) Hazır halda əldə edilən biliklərin möhkəmləndirilməsi yolu ilə mənimsəmə;
- C) Yeni biliklərin müəllimin məlumatları və izahları vasitəsilə qavranılması;

- D) Monoloji təlim;
- E) Hafizəyə əsaslanan təlim.

15. Aşağıdakılardan hansı iş formasıdır?

- A) Müzakirə;
- B) Cütlərlə iş;
- C) Söz assosiasiyası;
- D) Debat;
- E) Beyin həmləsi.

16. Fəal dərslərin mərhələlərinin düzgün ardıcılığını müəyyən edin:

1. *Motivasiya;*
2. *Qiymətləndirmə;*
3. *Məlumat mübadiləsi;*
4. *Tədqiqatın aparılması;*
5. *Ümumiləşdirmə və nəticələrin çıxarılması;*
6. *Məlumatın müzakirəsi;*
7. *Yaradıcı tətbiqetmə.*

- A) 1, 2, 4, 3, 6, 7, 5;   B) 1, 4, 3, 5, 7, 6, 2;
- C) 1, 4, 3, 6, 5, 7, 2;   D) 1, 2, 6, 3, 5, 4, 7, 2;
- E) 1, 3, 4, 2, 5, 7, 6.

17. Diaqnostik qiymətləndirmənin əsas məqsədi nədən ibarətdir?

A) Təlimin hər hansı bir mərhələsində şagirdlərin ilkin bilik və bacarıqlarının səviyyəsinin üzə çıxarılmasını təmin etmək;

B) Şagirdlərin özünüqiymətləndirmə bacarığını inkişaf etdirmək;

C) Tədris ilinin sonunda şagirdlərin nailiyyətlərini qiymətləndirmək;

D) Şagirdlərin müvəffəqiyyəti barədə valideynləri məlumatlandırmaq;

E) Şagirdlərin tədris vahidinin sonunda əldə etdikləri bilik və bacarıqların hansı səviyyədə olduğunu yoxlamaq.

18. Müasir qiymətləndirməyə aid edilə bilməz:

A) Şagirdlərin yarımillik qiymətlərinin çıxarılmasında formativ qiymətləndirmə əsas rol oynayır;

B) Qiymətləndirmə tədris prosesinin bütün mərhələlərində tətbiq edilir;

C) Qiymətləndirmə təhsil keyfiyyətinin yüksəldilməsinə zəmin yaradır;

D) Məzmun standartlarının reallaşdırılma səviyyəsini ölçmək üçün qiymətləndirmə standartları müəyyənləşdirilir;

E) Şagirdin nailiyyətləri qiymətləndirilir, inkişafı sistemli şəkildə izlənilir.

19. “Şəxsiyyətyönümlülük” dedikdə kurikulumda nə nəzərdə tutulur?

A) Nəzərdə tutulan təlim nailiyyətlərinin nəticələr formasında əvvəlcədən müəyyənləşdirilməsi;

B) Təhsilalanın idraki, ünsiyyət və psixomotor fəaliyyətləri əsasında həyati bacarıqlarını inkişaf etdirməklə milli və bəşəri dəyərlərin formalaşdırılması;

C) Ensiklopedik biliyə malik insanın yetişdirilməsi;

D) Fərdin, cəmiyyətin və dövlətin dəyişən ehtiyac və tələbatlarının nəzərə alınması;

E) Təhsilin məzmun komponentlərinin bir-biri ilə sistemli şəkildə əlaqələndirilməsi.

20. Aşağıdakılardan biri kurikulumun əsas xüsusiyyətlərinə aiddir:

A) Fəndaxili və fənlərarası əlaqə məqsədyönlü və sistemli xarakter daşıyır;

B) Təklifiyönümlüdür;

C) Qiymətləndirmə standartları və mexanizmləri müəyyən edilmişdir;

D) Müəllimyönümlüdür;

E) Bilikyönümlüdür.

21. Verilənlərdən alt standartın funksiyalarını seçin:

1. Təlim məqsədlərinin dəqiq müəyyən olunması üçün etibarlı zəmin yaradır;

2. Təhsil strategiyalarının düzgün seçilməsində mühüm rol oynayır;

3. Təlimdə integrativliyi təmin edir;

4. Bütün növ qiymətləndirmənin aparılmasını təmin edir;

5. Təlimin məzmununun davamlı inkişafını təmin edir.

A) 1, 3, 4; B) 1, 2, 5; C) 2, 4, 5;

D) 1, 2, 3; E) 1, 3, 5.

22. Fənn kurikulumuna aid deyil:

A) Fənn üzrə ümumi təlim nəticələri;

B) Ümumi təhsilin məzmunu;

C) Şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi;

D) Məzmun xətləri;

E) Məzmun standartlarına verilən şərtlər.

23. Taksonomiyalar təlim prosesində hansı imkanları yaradır?

1. Təlim məqsədlərini düzgün müəyyənləşdirmək

2. Dərsin bütün mərhələləri arasında vaxtı paylaşdırıb, onları tam şəkildə həyata keçirmək

3. Qoyulmuş məqsədlərə uyğun qiymətləndirmə vasitələrini seçmək

4. Şagirdlərin fəaliyyətini stimullaşdırmaq

A) 1, 2; B) 1, 3; C) 1, 4; D) 3, 4; E) 2, 4.

24. Bilik kateqoriyasına aid olanı seçin.

- A) Psixomotor; B) Deklarativ; C) İdraki;
D) Ünsiyyət; E) Emosional-affektiv.

25. Müəllimin vəzifələrinə aid deyil:

- A) Təhsil sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində iştirak etmək;
B) Şagirdlərin təlim nailiyyətlərini qiymətləndirmək;
C) Pedaqoji etika və əxlaq normalarına riayət etmək;
D) Təhsilalanlarda fəal vətəndaş mövqeyi formalaşdırmaq;
E) Dərslik və dərs vəsaitləri hazırlamaq.

26. Müəllimin innovativ fəaliyyətinə aid olmayanları göstərin:

1. İnnovativ təlim və informasiya texnologiyalarını tətbiq edir;

2. Yeni təlim üsulları yaradır;

3. Təlim prosesində şagirdə obyekt kimi yanaşır;

4. İnkişafetdirici, diferensial və integrativ yanaşmaları tətbiq edir;

5. Təlim prosesində şagirdlərə mövzu ilə bağlı daha çox məlumat verməyə çalışır.

- A) 4, 5; B) 1, 3, 5 C) 1, 2; D) 1, 2, 4; E) 3, 5.

27. Pedaqoji texnologiya:

- A) Öyrənilən elm sahəsində ideyalar məcmusu;
B) Pedaqoji prosesə texnoloji proses kimi yanaşılması, son nəticəyə nailolma əməliyyatlarının ardıcılığı;
C) Tərbiyə məsələlərinə nəzəri yanaşmaların məcmusu;
D) Bütün cavablar doğrudur;
E) Düzgün cavab yoxdur.

28. Perspektiv planlaşdırmaya aiddir:

- A) Hər bir dərstdə reallaşdırılacaq alt-standartlara uyğun təlim nəticələrini müəyyənləşdirmək;
- B) Tədris vahidlərinin və mövzuların ardıcılığını müəyyənləşdirmək;
- C) Dərsin icmalını hazırlamaq;
- D) Tapşırıqları dərsin təlim nəticələri ilə uyğunlaşdırmaq;
- E) İş vərəqləri hazırlamaq.

29. Problem situasiyanın yaradılması zamanı buraxılan səhvi göstərin:

- A) Müəllim şagirdin qarşısına onun səviyyəsi üçün çox çətin problem qoyur;
- B) Problemin həlli müxtəlif fərziyyələr yaradır;
- C) Qoyulan problemdə ziddiyyəti həll etmək tələb olunur;
- D) Hər bir şagirdin bilik və təcrübəsindən istifadə etməklə problemin həlli yollarını tapmağa xidmət edir;
- E) Problem düşündürücüdür, müxtəlif fikirlər yaradır.

30. Variantlardan biri fəal (interaktiv) təlimin xüsusiyyəti deyil:

- A) Problemin həlli prosesində biliklərin müstəqil şəkildə əldə edilməsi və mənimsənilməsi;
- B) Hazır halda əldə edilən biliklərin möhkəmləndirilməsi yolu ilə mənimsənilməsi;
- C) Yeni biliklərin tədqiqat prosesində dərk edilməsi;
- D) Dialoji təlimə üstünlük verilməsi;
- E) Təfəkkürə əsaslanması.

31. Təqdim edilmiş qaydalardan biri iş vərəqlərinə verilən tələblərə uyğun deyil:

- A) Şagirdlərin səviyyəsinə uyğun olmalıdır;
- B) Cəlbedici məzmunu və tərtibatı olmalıdır;
- C) Coxlu tapşırıqlar əks olunmalıdır;

- D) Dərsin məqsədinə uyğun olmalıdır;
- E) Tapşırıqların çətinlik dərəcəsi eyni olmalıdır.

32. Refleksiya mərhələsi nəyə xidmət edir?

- A) Şagirdlərin nailiyyətlərinin nəticəsini müzakirə etməyə;
- B) Şagirdlərin tədqiqat fəaliyyətinin əsas mərhələlərini dərk etməyə;
- C) Yalnız müəllimin söylədiklərini yadda saxlamağa;
- D) Əldə olunmuş biliklərin müzakirəsinə;
- E) Tədqiqatın nəticələrini müzakirə etməyə.

33. Nəyə görə motivasiya düşündürücü və məqsədə uyğun olmalıdır?

- 1. Tədqiqatı dərslərin nəticələrinə istiqamətləndirir;*
- 2. 45 dəqiqə ərzində dərslərin bütün mərhələləri arasında vaxtı paylaşdırıb, onları tam şəkildə həyata keçirməyə imkan yaradır;*
- 3. Dərsləri maraqlı edir, dərslərin vaxtında qurtarır;*
- 4. Şagirdlərdə idrak fəallığı oyadır.*
- A) 1, 2; B) 2, 3; C) 1, 4; D) 3, 4; E) 2, 4.

34. Biri fasilitasiya qaydalarına aid deyil:

- A) Fəaliyyətin stimullaşdırılması;
- B) Psixoloji dəstək;
- C) Məlumatla təmin etmə;
- D) Təşkilatı dəstək;
- E) Motivasiyanın düzgün qurulması.

35. Summativ qiymətləndirmə hansı məqsədlə aparılır?

- A) Bəhs və ya bölmənin, yarımlin və tədris ilinin sonunda şagirdin nailiyyət səviyyəsini qiymətləndirmək məqsədi ilə;

B) Fənn üzrə təlimin hər hansı bir mərhələsində şagirdlərin ilkin bilik və bacarıq səviyyəsini qiymətləndirmək məqsədi ilə;

C) Buraxılış siniflərində təhsil səviyyələrinin sonunda yekun attestasiya aparmaq məqsədi ilə;

D) Dərsin sonunda şagirdlərin bilik və bacarıq səviyyəsini qiymətləndirmək məqsədi ilə;

E) Şagirdlərin olimpiadaya hazırlıq səviyyəsini üzə çıxarmaq məqsədi ilə;

36. Məktəbdaxili qiymətləndirmənin növləri:

A) Yarımillik, illik, diaqnostik;

B) Diaqnostik, formativ, summativ;

C) Formativ, şifahi, praktik;

D) Diaqnostik, formativ, illik;

E) Yarımillik, illik, summativ.

37. Diaqnostik qiymətləndirmə hansı mərhələdə aparılır?

A) Dərs ilinin, bölmənin tədrisinin əvvəlində, həmçinin zəruri vəziyyət yaranıqda (şagird yeni məktəbə keçdikdə və s.);

B) Hər ayın əvvəlində;

C) Bölmə və bəhslərin, yarımilin sonunda;

D) Təhsil səviyyələrini başa vurarkən;

E) Tədris ilinin sonunda.

38. Böyük summativ qiymətləndirmənin (BSQ) xüsusiyyətlərini seçin:

1. Bəhs və ya bölmənin sonunda keçirilir;

2. Qiymətləndirmə vasitələri məktəb rəhbərliyi tərəfindən hazırlanır;

3. BSQ-nin keçirilmə tarixi fənn müəllimi tərəfindən müəyyən edilir;

4. Yarımilin sonunda keçirilir;

5. BSQ-nin keçirilmə tarixi illik planlaşmada nəzərdə tutulur.

- A) 1, 3, 5;   B) 2, 4, 5;   C) 1, 2, 3;
D) 1, 3, 4;   E) 2, 3, 4.

39. “Tələbyönümlülük” deyəndə kurikulumda nə nəzərdə tutulur?

- A) Təhsil sahəsində fəaliyyətlərin təhsilalanların mənafeyinə xidmət etməsi;
B) Təlim nailiyyətlərinin nəticələr formasında əvvəlcədən müəyyən edilməsi;
C) Fərdin, cəmiyyətin və dövlətin dəyişən ehtiyac və tələbatlarının nəzərə alınması;
D) Təhsilalanların nailiyyət səviyyəsinə qoyulan tələblər;
E) Təhsilin məzmun komponentlərinin bir-biri ilə əlaqələndirilməsi.

40. Aşağıdakılardan biri kurikulumun əsas xüsusiyyətlərinə aid deyil

- A) Fəndaxili və fənlərarası əlaqə əsas prinsip kimi qəbul olunub;
B) Təklifiyönümlüdür;
C) Qiymətləndirmə standartları və mexanizmləri müəyyən edilib;
D) Şagirdyönümlüdür;
E) Tələbyönümlüdür.

41. Müəllimin hüquqlarına aid deyil:

- A) Tədrisin formasını, metodlarını və vasitələrini sərbəst seçmək;
B) İxtisasını artırmaq və təkmilləşdirmək;
C) Təhsil prosesinin təşkilində və idarə olunmasında iştirak etmək;
D) Pedaqoji şuraya rəhbərlik etmək;

E) Şərəf və ləyaqətinə hörmətlə yanaşılmasını tələb etmək.

42. Aşağıdakılardan biri təlimin təşkilinə verilən tələblərə daxil deyil:

- A) Dəstəkləyici mühitin yaradılması;
- B) Fəaliyyətin stimullaşdırılması;
- C) Təlimdə bərabər imkanların yaradılması;
- D) Summativ qiymətləndirilmənin aparılması;
- E) İnkişafyönümlülük.

43. Pedaqoji diaqnostika:

- A) Təlimin mahiyyətinin dərk edilməsi vasitəsidir;
- B) Pedaqoji prosesdə inkişaf və ya korreksiya yollarını müəyyən etməyə imkan verən fəaliyyət növüdür;
- C) Konkret bir şagirdlə bağlı qərar qəbul edilməsidir;
- D) Pedaqoji prosesin fasiləsizliyidir;
- E) Pedaqoji prosesin idarə edilməsidir.

44. Müəllimlərin innovativ fəaliyyətinin nəticəsinə aid olanları göstərin:

1. *Təhsilin keyfiyyəti yüksəlir;*
2. *Təhsildən yayınma halları artır;*
3. *Təhsil müəssisəsinin nüfuzu artır;*
4. *Şagirdlərin kompetensiyası artır;*
5. *Təhsil müəssisəsində psixoloji iqlim pisləşir.*

- A) 2, 3, 5;   B) 1, 3, 5;   C) 1, 2, 3;
- D) 1, 3, 4;   E) 2, 3, 4.

45. İdrak taksonomiyasının mərhələləri əks olunmuş cərgəni müəyyən edin.

- A) Məqbul saymaq, bilmək, anlamaq, hazır olmaq, tətbiq etmək;
- B) Hiss etmək, hazır olmaq, təqlid etmək, uyğunlaşmaq;

C) Yadda saxlamaq, anlamaq, tətbiq etmək, təhlil etmək, dəyərləndirmək, yaratmaq;

D) Bilmək, məqbul saymaq, dəyərləndirmək, təşkil etmək;

E) Bilmək, anlamaq, hiss etmək, tətbiq etmək, yaratmaq.

46. Cari planlaşdırmada müəllimin buraxdığı səhvlər hansılardır?

1. Keçiləcək mövzunun müəyyənləşdirilməsinə üstünlük vermək;

2. Məzmun standartını müəyyənləşdirmək;

3. İntegrasiya imkanlarını müəyyənləşdirmək;

4. Dərsin təlim nəticələrini müəyyənləşdirmək;

5. Dərslərdə verilmiş materialı mənimsətmək.

.A) 1, 2; B) 3, 5; C) 1, 3; D) 1, 5; E) 2, 4.

47. Təlim strategiyalarına aid deyil:

A) Fənn üzrə təlimin təşkilinə verilən əsas tələblərin təsviri;

B) Forma və üsulların təkmilləşdirilməsi barədə tövsiyələr;

C) Müəllimin təlim fəaliyyətinin planlaşdırılmasına dair nümunələr;

D) Həftəlik dərs saatlarının miqdarı;

E) Təlimin təşkilinə verilən tələblər.

48. Aşağıdakılardan biri fasiləyə qaydalarını pozur:

A) Şagirdlərdə öyrənməyə stimül və motivasiya yaradılmasına xidmət edir;

B) Şagirdlərdə öz fəaliyyətlərini planlaşdırmaq və təşkil etmək bacarıqları formalaşdırır;

C) Şagirdlərin əvəzinə fikirləri izah etməyə icazə verilmir;

D) Şagirdlərin sərbəst şəkildə fikir bildirməsinə şərait yaradılmır;

E) Müəllim və şagirdlərin birgə əməkdaşlığına əsaslanır.

49. Fəal (interaktiv) təlimin əsas xüsusiyyətlərini göstərin:

- 1. Təlimin “subyekt-subyekt” xarakteri daşması;*
- 2. Müəllim əsas bilik mənbəyidir;*
- 3. Dərsin tədqiqat şəklinə keçirilməsi;*
- 4. Tapşırıqların təfəkkürün inkişafına yönəlməsi;*
- 5. Hazır halda əldə edilən biliklərin möhkəmləndirilməsi yolu ilə mənimsəmə.*

- A) 1, 3, 5;   B) 1, 3, 4;   C) 2, 4, 5;
D) 2, 3, 4;   E) 1, 2, 5.

50. Sadalananlardan biri qrup işi zamanı buraxılan səhvdir:

- A) Qrupların işini müəyyən etmək və ona nəzarət etmək;
- B) İşin yerinə yetirilməsi üçün dəqiq vaxt müəyyən etmək;
- C) Qiymətləndirmə meyarlarını şagirdlərin diqqətinə çatdırmaq;
- D) Müəllim tərəfindən qruplarda vəzifələri bölmək, lideri təyin etmək;
- E) Qrup üzvlərinin suallarına cavab vermək.

51. Hansı cərgədə sadalananların hamısı üsul deyil?

- A) Kiçik qrupda müzakirə, BİBÖ;
- B) Şaxələndirmə, Venn diaqramı;
- C) Əqli hücum, cütlərlə iş;
- D) Akvarium, səhnələşdirmə;
- E) Auksion, BİBÖ.

52. Hansı cərgədə müasir qiymətləndirməyə aid olmayan xüsusiyyət verilmişdir?

- A) Qiymətləndirmə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə yönəldilmişdir;

- B) Dərsin yalnız müəyyən bir hissəsində tətbiq edilir;
- C) Qiymətləndirmə standartlarına əsaslanır;
- D) Şəxsiyyətin inkişafına yönəlmişdir;
- E) Keyfiyyət göstəricisini nəzərə alır.

53. Summativ qiymətləndirmənin məqsədlərini seçin:

- 1. *Müəllimin tədris fəaliyyətini dəyərləndirmək;*
  - 2. *Sınıfın ilkin səviyyəsini müəyyənləşdirmək;*
  - 3. *Məktəbdə təlimin səviyyəsini müəyyənləşdirmək;*
  - 4. *Şagirdin təlim nailiyyətlərinin inkişafını gündəlik olaraq izləmək;*
  - 5. *Təlimin hər hansı bir mərhələsində (tədris vahi dinin, yarımilin, tədris ilinin sonunda) şagirdlərin nailiyyətlərini qiymətləndirmək.*
- A) 1, 2, 3;   B) 2, 3, 5;   C) 2, 4, 5;
D) 1, 3, 5;   E) 1; 4; 5.

54. Qiymətləndirmə standartları neçə səviyyədə müəyyən olunur?

- A) 2;   B) 3;   C) 4;   D) 5;   E) 6.

55. Formativ qiymətləndirmənin məqsədi:

- A) Fənn üzrə şagirdlərin ilkin bilik və bacarıq səviyyəsinin qiymətləndirilməsi;
- B) Müəyyən olunmuş nəticələr əsasında şagirdlərin bacarıq və vərdislərinin səviyyəsinin qiymətləndirilməsi;
- C) Yarımilin və tədris ilinin sonunda şagirdlərin əldə etdikləri nailiyyətlərin qiymətləndirilməsi;
- D) Şagirdin təlim prosesində irəliləyişinin izlənilməsi;
- E) Bölmə üzrə mövzuların tədrisinin sonunda şagirdlərin əldə etdikləri nailiyyətlərin qiymətləndirilməsi.

56. Qiymətləndirmə üsulu hansıdır?

- A) Müşahidə vərəqi;

- B) Özünüqiymətləndirmə vərəqi;
- C) Şifahi sual-cavab;
- D) Çalışmalar;
- E) Meyar cədvəli.

57. “Şagirdyönümlülük” dedikdə kurikulumda nə nəzərdə tutulur?

A) Təhsil sahəsində fəaliyyətlərin təhsilalanın mənafeyinə, maraq və tələbatlarının ödənilməsinə, istedad və qabiliyyətlərinin, potensial imkanlarının inkişafına xidmət etməsidir;

B) Təhsilalanın həyati bacarıqlarını inkişaf etdirməklə onlarda milli və bəşəri dəyərlərin formalaşdırılmasıdır;

C) Təlim nailiyyətlərinin nəticələr formasında müəyyən edilməsidir;

D) Təhsilin məzmun komponentlərinin bir-biri ilə sistemli şəkildə əlaqələndirilməsidir;

E) Fərdin, cəmiyyətin və dövlətin dəyişən ehtiyac və tələbatlarının nəzərə alınmasıdır.

58. Fənn kurikulumunda nə əks olunub?

1. Qiymətləndirmə növləri və üsulları;

2. Mövzular;

3. Məzmun (fənnin məqsədi, məzmun xətti, standartlar, alt-standartlar);

4. Həftəlik dərs saatlarının miqdarı;

5. Təlim strategiyaları.

A) 1, 2, 4; B) 1, 3, 5; C) 2, 3, 5;

D) 3, 4, 5; E) 2, 4, 5.

59. Kurikulumun xüsusiyyətlərini göstərin.

1. Şəxsiyyətyönümlü; 2. Nəticəyönümlü;

3. Təklifiyönümlü; 4. İntegrativlik;

5. Tələbyönümlü; 6. Fənyönümlü;

7. Bilikyönümlü; 8. Müəllimyönümlü.

- A) 1, 3, 4, 7; B) 2, 5, 6, 8; C) 1, 2, 4, 5;
D) 2, 3, 4, 5; E) 1, 2, 3, 4.

60. Aşağıdakı fikirlərdən hansı doğrudur?

1. Məzmun standartları dərsin məqsədlərinin ifadə formalarından biridir;

2. Fənn kurikulumlarında fənnin məzmunu standartlar şəklində ifadə olunur;

3. Sınıfdan sinfə keçdikcə alt standartlar dəyişir;

4. Hər sinif üzrə məzmun xətləri dəyişmir.

- A) 3, 4; B) 1, 2; C) 1, 3; D) 2, 3 E) 2, 4.

61. Bir alt standartı reallaşdırmaq üçün neçə təlim nəticəsi müəyyənləşdirmək olar?

- A) Yalnız bir;
B) Ən çoxu iki;
C) Standart tələb etsə də, yalnız iki- üç;
D) Standartın reallaşmasına xidmət edəcək qədər;
E) Alt-standart əsasında təlim nəticəsi çıxarılmamalıdır.

62. Tərbiyə sisteminin komponentlərinə aiddir:

- A) Tərbiyənin məqsədi;
B) Tərbiyənin məzmunu;
C) Tərbiyəvi işin forma və üsulları;
D) Bütün cavablar doğrudur;
E) Düzgün cavab yoxdur.

63. Müəllimin innovativ fəaliyyətinə aid olanları göstərin:

1. İnnovativ təlim və informasiya texnologiyalarını tətbiq edir;

2. Yeni təlim üsulları yaradır;

3. Təlim prosesində şagirdə obyekt kimi yanaşır;

4. İnkişafetdirici, diferensial və integrativ yanaşmaları tətbiq edir;

5. Təlim prosesində şagirdlərə mövzu ilə bağlı daha çox məlumat verməyə çalışır.

- A) 1, 3, 4; B) 1, 2, 5; C) 3, 4, 5;
D) 1, 2, 4; E) 1, 3, 5.

64. Perspektiv planlaşdırmaya hansı daxil deyil?

- A) Məzmun standartlarına əsasən tədris vahidi və mövzuları müəyyənləşdirmək;
B) İnteqrasiya imkanlarını müəyyən etmək;
C) Motivasiya yaratmaq;
D) Resurslar seçmək;
E) Qiymətləndirmə növlərini müəyyənləşdirmək.

65. Aşağıda sadalananlardan hansı didaktik prinsip deyil?

- A) Fasiləsizlik; B) Elmilik; C) Varislik;
D) Sistemlilik; E) Şagirdlərin fəallığı.

66. Təlim strategiyalarına aid olanları seçin:

1. Təlim fəaliyyətinin planlaşdırılması;

2. Qiymətləndirmə növləri;

3. İş formaları;

4. Təlimin nəticələri;

5. Məzmun standartları;

6. Üsullar.

- A) 1, 3, 4; B) 3, 4, 6; C) 1, 3, 6;
D) 2, 3, 5; E) 1, 2, 3.

67. Fasilitasiya nəyə əsaslanır? Biri səhvdir:

- A) Müəllim və şagirdlərin birgə əməkdaşlığı;
B) Müəllim və şagirdlərin qarşılıqlı hörmət və etibarı;
C) Şagirdlərdə öyrənmə motivasiyasının yaradılması;

- D) Şagirdlərə problemi həll etmək üçün kömək göstərilir və bəzi məqamlarda tapşırıq onların əvəzinə yerinə yetirilir;
- E) Qapalı suallardan daha çox açıq suallara üstünlük verilir.

68. Biri fəal (interaktiv) təlimin mərhələsidir:

- A) Qrup işinin təşkili; B) İş vəzifələrinin hazırlanması;
- C) Məlumat mübadiləsi; D) Veb-resurslardan istifadə;
- E) Şagirdlərdə tədqiqatçılıq bacarıqlarının formalaşdırılması.

69. “Venn diaqramı”dan nə məqsədlə istifadə olunur?

- A) Çətin vəziyyətlərdə problemin bir neçə həlli yolunu tapmaq üçün;
- B) Məntiqi təfəkkürü inkişaf etdirmək, səhvləri müəyyən etmək üçün;
- C) Əşya və hadisələri müqayisə etmək, onların oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyən etmək üçün;
- D) Şagirdlərdə əməkdaşlıq bacarıqlarının formalaşdırılması üçün;
- E) Şagirdlərin nitq qabiliyyətini inkişaf etdirmək üçün.

70. Təlim zamanı üsullar seçilərkən nəyi nəzərə almaq lazımdır?

- 1. Şagirdlərin yaş səviyyəsini;**
- 2. Mövzunu;**
- 3. Ümumi təlim nəticələrini;**
- 4. Dərsin hansı mərhələsində istifadə olunacağını;**
- 5. Dərsin gözlənilən təlim nəticələrini.**

- A) 1, 4, 5; B) 1, 3, 5; C) 2, 4, 5;
- D) 3, 4, 5; E) 1, 2, 3.

71. Biri tədris resursuna aid deyil:

- A) Elektron təlim vasitələri; B) Əyani vəsaitlər;

- C) Didaktik materiallar;   D) Tədris planı;
E) Test tapşırıqları.

72. Bunlardan biri məktəbdaxili qiymətləndirmənin tərkib hissəsi deyil?

- A) Diaqnostik qiymətləndirmə;
B) Formativ qiymətləndirmə;
C) Milli qiymətləndirmə;
D) Böyük summativ qiymətləndirmə;
E) Kiçik summativ qiymətləndirmə.

73. Formativ qiymətləndirmə nə vaxt aparılır?

- A) Təlim prosesinin əvvəlində;
B) Kiçik summativ qiymətləndirmədən əvvəl;
C) Dərs ilinin əvvəlindən başlayaraq gündəlik olaraq;
D) Hər yarımilliyin sonunda;
E) Yalnız tədris ilinin sonunda.

74. “Portfolio” nədir?

- A) Şagirdin davranışı barədə məlumatlar;
B) Şagirdin təlim nailiyyətləri və inkişaf göstəricilərindən, pedaqoji heyətin rəy və tövsiyələrindən ibarət sənədlər toplusu;
C) Şagirdin yazı işləri;
D) Müəllimlərin şagird haqqında rəyləri;
E) Şagirdin sağlamlıq göstəriciləri.

75. Diaqnostik qiymətləndirmədə istifadə olunan vasitələr hansılardır?

- A) Müşahidə, şagirdlərin şifahi cavabları;
B) Tapşırıqlar, sorğu vərəqi;
C) Şifahi təqdimat, testlər;
D) Təqdimatlar, müşahidə;
E) Müsahibə, şagirdlərin yazı işlərinin təhlili.

76. Kiçik summativ qiymətləndirmənin (KSQ) xüsusiyyətlərini seçin:

- 1. Bəhs və ya bölmənin sonunda keçirilir;*
  - 2. Qiymətləndirmə vasitələri məktəb rəhbərliyi tərəfindən hazırlanır;*
  - 3. KSQ bir dərs ərzində keçirilir;*
  - 4. Yarımilin sonunda keçirilir;*
  - 5. Yarımillik qiymətə təsir etmir.*
- A) 1, 3;   B) 2, 4, 5;   C) 1, 2, 3;   D) 3, 4;   E) 1,5.

77. “Bençmark” nədir?

- A) Alt standart;   B) Məzmun xətti;
C) Əsas standart;   D) Fəaliyyət xətti;
E) Məzmun standartı.

78. Təlim fəaliyyəti zamanı nəzərdə tutulan fəaliyyətlərlə bağlı anlayışlardan biri yanlışdır:

- A) Müəllimə yönəlmiş təlim modelində şagirdlər passivdir;
- B) Müəllimin formal hakimiyyət rolu - sinifdə ənənəvi təlim mühitini yaradır;
- C) Müəllimin ekspert rolu zamanı müəllim şagirdi praktik bacarıqönlü tərəf kimi hazırlayır;
- D) Müəllimin şəxsi nümunə rolu zamanı materialın qavranılması və ötürülməsini nümayiş etdirir;
- E) Müəllimin ekspert rolu zamanı şagird biliyi passiv qəbul edərək informasiya əldə edir.

79. Kurikulum nəyə görə təsnif olunur?

- 1. Növ; 2. Xarakter; 3. Quruluş;*
  - 4. Məzmun və struktur; 5. Təyinat; 6. Xüsusiyyət.*
- A) 1, 3, 6;   B) 2, 4, 5;   C) 2, 4, 6;
D) 1, 2, 6;   E) 3, 4, 5.

80. Yunanca bərpa olunma”, “tam”, “vahid”, “tamamlanan” mənasını verir, latın dilində isə - “bütöv”, “bütövləşmə” deməkdir:

- A) Kurikulum; B) İnteqrasiya; C) Qiymətləndirmə;
D) Təhsil; E) Təlim.

81. Təhsilin son məqsədini, bu məqsədə çatmaq üçün yolları, bu yolların səmərəliliyini yoxlamaq üçün üsulları özündə birləşdirər, bir sözlə, təhsil prosesi ilə bağlı bütün fəaliyyətlərin səmərəli və məqsədyönlü təşkilinə imkan yaradan konseptual sənəddir:

- A) Qiymətləndirmə konsepsiyası; B) Kurikulum;
C) Təhsil qanunu; D) Dövlət standartı;
E) Ümumi təhsilin konsepsiyası.

82. Qiymətləndirmə növləri, qiymətləndirmə standartları fənn kurikulumunun hansı hissəsində öz əksini tapıb?

- A) Giriş; B) Strategiya; C) Məzmun;
D) Qiymətləndirmə; E) Heç biri.

83. Hansı bənddə kurikulumu təşkil edən dörd hissə bir-biri ilə əlaqəli və ardıcıl şəkildə düzgün verilmişdir?

- A) Tərtib - təhlil - qiymətləndirmə - tətbiq;
B) Təhlil - tərtib - qiymətləndirmə - tətbiq;
C) Təhlil - qiymətləndirmə - tətbiq - tərtib;
D) Qiymətləndirmə - tərtib - tətbiq - təhlil;
E) Tərtib - tətbiq - qiymətləndirmə - təhlil.

84. İKT yönümlü fəaliyyətlərə qarşı şagirdlərin marağını nəzərə alan müəllim verilən tapşırıqların elektron təqdimatlar şəklində təqdim etmələrini tapşırır. İKT bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə nail olmağa çalışan müəllim hansı prinsipi nəzərə almışdır?

- A) Şəxsiyyətyönümlülük; B) Şagirdyönümlülük;

- C) Nəticəyönümlülük; D) Tələbyönümlülük;
E) İntegrativlik.

85. Abituriyent ali məktəbin Azərbaycan dili müəllimliyi ixtisasına daxil olmaq üçün qarşısına məqsəd qoyur və bunun üçün özünə rejim hazırlayır. Bu zaman abituriyent biliyin hansı növündən istifadə etmiş olur?

- A) Faktoloji; B) Konseptual; C) Metakoqnitiv;
D) Prosedural; E) İdraki.

CAVABLAR
TEST – 12

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
D	A	B	D	A	A	E	C	A	B
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
C	E	C	A	B	C	A	A	B	C
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
E	B	B	B	E	E	B	B	A	B
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
C	A	C	E	A	B	A	B	C	B
41	42	43	44	45	46	47	48	49	50
D	D	B	D	E	D	A	C	B	D
51	52	53	54	55	56	57	58	59	60
C	B	D	C	D	C	A	B	C	A
61	62	63	64	65	66	67	68	69	70
E	D	D	C	E	C	D	C	C	C
71	72	73	74	75	76	77	78	79	80
D	C	C	B	A	A	A	E	B	B
81	82	83	84	85					
B	D	E	D	C					

ƏDƏBİYYAT

1. Y.A. Komenski, Seçilmiş pedoqoji əsərləri, Azərnəşr.
2. K.D. Uşinski, Seçilmiş pedoqoji əsərləri, Azərnəş.
3. A.S. Makarenko, Seçilmiş pedoqoji əsərləri.
4. A.S. Makarenko, Pedaqoji poema.
5. A. Abbasov, Təlim prosesində və dərşdənkənar tədbirlər zamanı şagirdlərdə ailə həyatının mənəvi və psixoloji əsaslarının formalaşdırılması.
6. A. Nəzərov, Müasir təlim texnologiyaları.
7. A. Kərimov, Uşaqların əmək tərbiyəsi.
8. Ə. Əlizadə, Uşaqlarda diqqətin tərbiyə edilməsi.
9. Ə. Əlizadə, Yoldaşlıq və dostluq tərbiyəsi.
10. Ə. Həşimov, Ailədə uşaqların estetik tərbiyəsi.
11. Ə. Abbasov və başqaları, Kurikulum bələdçisi.
12. Ə. Bayramov, Uşaqlarda əxlaqi hisslərin tərbiyəsi.
13. Ə. Bayramov, Uşaqlarda məsuliyyət hissənin tərbiyəsi.
14. F. Rüstəmov, T.Dadaşova, Ali məktəb pedaqogikası.
15. F. İbrahimov, R.Hüseynzadə, Pedaqogika.
16. M. Muradxanov, Ailə və məktəb.
17. M. Muradxanov, Uşaqların tərbiyəsində ailə mühüm ocaqdır.
18. M.T. Sidqi, Seçilmiş pedoqoji əsərləri, Maarif.
19. M. Həməzəyev, Ailə tərbiyəsində uşaqların fərdi xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması.
20. M.Məhərrəmov, İradə tərbiyəsənin yolları.
21. N. Kazımov, Təlim keyfiyyətini yüksəltməyin yolları.
22. İ. Məmmədov, Məktəblinin ailədə rejimi.
23. İ. Vəlixanlı, Valideynlərin pedoqoji mərifəti.
24. J. Talıbov, Uşaqların beynəlmiləl tərbiyəsi.
25. S. Axundov, "Ailədə uşaqların intizam tərbiyəsi".
26. S. Quliyev, Şagirdlərdə düzlük və doğruculuq tərbiyəsi,
27. Ş. Ağayev, Ailədə uşağın nitqinin inkişaf etdirilməsi.

Vəsaiti tərtib edənlər haqqında qısa məlumat

Vaqif Həsən oğlu Mahmudov

1954-cü ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 1975-ci ildə ADPU-nun riyaziyyat fakültəsini bitirmişdir. 46 illik pedaqoji iş stajına və təhsil sahəsində çoxsaylı titullara malikdir. Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, SSRİ maarif əlaçısı, Azərbaycanın Əməkdar müəllimi və Qabaqcıl Təhsil işçisidir. 26 kitabın, 150-dən çox jurnal və qəzet məqaləsinin müəllifi, 10-dan artıq konfransın iştirakçısıdır. Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunda, bir sıra ali və orta məktəblərdə müəllim və digər vəzifələrdə çalışmış, Respublikada kurikulumların tətbiqində təlimçi kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Nəzakət Bəylər qızı İmamverdiyeva

1952-ci ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 1975-ci ildə BDU-nun filologiya fakültəsini bitirmişdir. Filologiya elmləri namizədidir və Bakı Dövlət Universitetinin Pedaqogika kafedrasının dosentidir. 140-dan artıq elmi əsərlərin (kitab, metodik vəsait, proqram, elmi məqalə və tezis) o cümlədən, «Pedaqogika kursu üzrə seminar məşğələlərinin aparılması metodikası», «Məktəb və ailə», «Pedaqogika (nəzəri-əyləncəli)» kitablarının həmmüəllifidir. Bir sıra Respublika və Beynəlxalq konfransların iştirakçısı olmuşdur.

Eleonora Həsən qızı Həsənova

1958-ci ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. BDU-ni biologiya, AMİ-ni psixologiya ixtisasları üzrə bitirmişdir. AMK-nın tərkibində İG-da müəllim işləyir. B. e. namizədidir. 4 müəlliflik şəhadətnaməsinə, 30-dan çox elmi əsərlərə (metodik vəsait, məqalə və tezislərə) malikdir. Bir sıra Respublika və Beynəlxalq konfransların, treninqlərin iştirakçısıdır. Fəxri fərman, diplom, sertifikatlara layiq görülmüşdür. Respublikada kurikulumun tətbiqində təlimçi kimi fəaliyyət göstərmişdir. "Qızıl qələm" media mükafatı diplomuna layiq görülmüşdür.

Səadət Rafiq qızı Əlizadə

1963-cü ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 1985-ci ildə BDU-nu bitirmişdir. Həbib bəy Mahmudbəyov adına humanitar-texniki liseydə riyaziyyat müəllimi işləyir. 2012-2013-cü illərdə ADPU-da ikinci təhsil alaraq “Təhsildə sosial-psixoloji xidmət” ixtisasına yiyələnmişdir. Respublikamızda və xaricdə keçirilən elmi-praktik konfranslarda və treninqlərdə iştirak etmiş, 4 tezisi çap olunmuşdur.

Sevil Əli qızı Mahmudova

1962-ci ildə İsmayıllı rayonunun Qalınçaq kəndində anadan olmuşdur. 2005-ci ildə Müstəqil Azərbaycan Universitetini “İbtidai təhsilin pedaqogika və metodikası” ixtisası üzrə bitirmişdir. 2006-2007-ci illərdə Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunda ikinci təhsil alaraq “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı” ixtisasına yiyələnmişdir. Abşeron rayonunun 2 nömrəli tam orta məktəbində müəllim işləyir və 36 illik pedaqoji iş təcrübəsinə malikdir.

Adil Nizami oğlu Həsənov

1981-ci ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. 2003-cü ildə ADBTİA-nı f/t üzrə, TİU-ni MBA üzrə bitirmişdir. Bakı şəhərinin 167 nömrəli tam orta məktəbində müəllim vəzifəsində çalışır. Respublika və Beynəlxalq konfransların fəal iştirakcisidir. Qəzet və jurnallarda pedaqoji məqalələri dərc olunmuşdur. Fənn kurikulumlarının tətbiqində təlimçi kimi fəaliyyət göstərmişdir. İctimai islərdə və Dövlət tədbirlərində fəal iştirak edir.